

ప్రభోద సుధాకరము

mohan
PUBLICATION

ఆధ్యాత్మిక గ్రంథ నిలయం

ఆధ్యాత్మిక, జ్యోతిష, వాస్తు, ఆరోగ్యం అనేక
విషయాలు తెలుసుకోండి... ఫ్రీసేబుక్
FB@mohanpublications

మోహన్ పబ్లికేషన్స్

కోటగుమ్మం, అజంతా హోటల్ ఎదుట,
రాజమహేంద్రవరం - 533101.

mohanpublications.com
granthanidhi.blogspot.in

ఓమ్ హరిః

శ్రీమచ్చంకరభగవత్పూజ్యపాదవిరచిత(ము)

ప్రబోధసుధాకరము

టీకాతాత్పర్యవివరణసహితము

A.C.No. 20906

ఆంధ్రటీకాతాత్పర్య రచయితలు :

శ్రీశృంగేరి కికిప జగద్గురు శ్రీసచ్చిదానంద శివాభినవ
నృసింహభారతీస్వామివారి ప్రశిష్యులును,
శ్రీకుర్తాశస్థిశ్వరీపీఠ ప్రథమాధిపతి జగద్గురు
శ్రీవిమలానందభారతీస్వామివారి శిష్యులునగు

1. ప. ప. శ్రీ రామానందభారతీస్వామి, బి. ఏ; బి. ఇడి.
2. శ్రీ మార్కెళ్ల సుబ్బారావు, ఎమ్. ఏ; బి. ఇడి.

ప్రకాశకులు :

శ్రీ సీతారామ ఆదిశంకర ట్రస్ట్

24-141, అనంద్ బాగ్, మల్కాజ్ గిరి

హైదరాబాద్ - 500 047

1989

~ 966

వంచమ ప్రచురణ కుసుమము

ప్రబోధ సుధాకరము

శ్రీ సీతారామ దివ్యపాదపద్మములకు

అంకితము

తొలి ముద్రణ 1989.

ప్రతులు : 1000

వేల : రు. 35-00

ప్రాప్తిస్థానము - ప్రకాశకులు : శ్రీ సీతారామ ఆదిశంకర ట్రస్ట్

H. No. 24-141, ఆనంబాగ్, మల్కాజ్ గిరి,

హైదరాబాద్ - 500047

ముద్రాపకులు :

బృందావన్ ప్రింటర్స్, భాస్కరపురం

మచిలీపట్టణము-521 001 (కృష్ణాజిల్లా)

ఓం శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీ గోవిందభగవత్పూజ్యపాదశిష్యులు చతుగామ్నాయ పీఠస్థాపకులు

శ్రీ జగద్గురు శ్రీ ఆదిశంకరభగవత్పూజ్యపాదులు

శృంగేరి 33 వ జగద్గురు శ్రీసచ్చిదానందశివాభినవస్యసించా భారతీస్వామివారి
శిష్యులు శ్రీ ఋత్తాశ సిద్ధేశ్వరీపీఠప్రథమాధిపతులు

జగద్గురు శ్రీ విమలానందభారతీస్వామివారు

శ్రీ గురుభ్యో నమః

శ్రీ జగద్గురు శ్రీవినులానందభారతీస్వామివారి శిష్యులు
(టీకాతాత్పర్యాది రచయితలు, సతీర్థ్యులు)

1. శ్రీ ప. ప. రామానందభారతీస్వామి,

బి. ఏ., బి. ఇడి.

2. శ్రీ మార్కెళ్ల సుబ్బారావు

ఎమ్. ఏ., బి. ఇడి.,

ఓం హరిః ఓమ్ శ్రీః

దీవనలు

[ది. 1-11-1985 కుక్రవారమునాడు
 హైదరాబాదు మల్కాజిగిరి, ఆనంద
 బాగ్ నెం. 24-141 గృహాంగణమున
 శ్రీవారిపాదపూజాపూర్వకమైన శ్రీసీతా
 రామ ఆదిశంకరబ్రహ్మ ప్రారంభోత్సవ
 సందర్భమున శ్రీశృంగేరి శ్రీశ్రీ జగ
 ద్గురు శంకరాచార్య మహాసంస్థాన
 దక్షిణామ్నాయ శ్రీశారదాపీఠాధిపతులు
 భగవత్పూజ్యపాదులు, శ్రీ జగద్గురు
 శ్రీ శ్రీ శ్రీ భారతీ తీర్థ మహా

స్వాములవారి ప్రవచనామృతము]

“అను గ్రహభాషణ సారసంగ్రహము”

(శ్రీవారి యశుజ్ఞతో)

శ్లో॥ శంకారూపేణ మచ్ఛిత్తం పంకికృత మభూ ద్యయా,
 కింకరీ యస్య సా మాయా శంకరాచార్య మాశ్రయే॥

శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదాచార్యులవారు సనాతనవైదిక
 ధర్మమును బొపనిషదమగు అద్వైతాత్మతత్వమును భారతదేశ
 ము దెల్లెడలను ప్రచారము చేసిన మహానుభావధౌరేయులు. తమ
 ముప్పుదిరెండుసంవత్సరముల జీవితావధిలో వాగుచేసిన అనన్య
 సామాన్యములగుపనులు ఏయితరవ్యక్తియు ప్రపంచచరిత్రలోనే
 చేసియుండలేదు. వారు రచించిన ప్రస్థానత్రయభాష్యములు,
 అద్వైతసిద్ధాంతమునకు ప్రమాణమూలనన్యములుగా విరాజిల్లు
 చున్నవి. ఇంతియేగాక వారు రచించిన లఘుప్రకరణములు,
 స్తోత్రములు పరమాద్భుతములుగా నున్నవి. మంత్రశాస్త్రము
 నందు వారు రచించిన “ప్రపంచసారతంత్రము” అనన్యసామాన్య
 ముగా నున్నది. జగదుద్ధారమునకై అవతరించిన కైలాసవానియగు
 సాక్షాత్ పరమశివుడేవారు కావున ఈపనులు వారికి సాధ్యమైనవి.

వారు రచించిన గ్రంథము లన్నింటిని మాపరమేష్ఠిగురువు
 లగు జగద్గురు శ్రీశ్రీశ్రీ సచ్చిదానందశివాభినననరసింహభారతీ

మహాస్వామివారి యాజ్ఞతో శ్రీరంగం వాస్తవ్యులగు శ్రీ టి. కె. బాలసుబ్రహ్మణ్యంఅయ్యర్ గారు సుమారు ఎనుబదిసంవత్సరము లకుపూర్వము అచ్చొ తిచ్చి ఆ సికలోకమునకు మహాపకార మొనర్చినారు. తర్వాత ఇటీవల “సమతా పబ్లిషర్స్” వారు అనే గ్రంథములను మాగురువులవారియాజ్ఞతో మరల వెలుగునకు దీసికొనివచ్చినారు.

ప్రస్తుతము హైదరాబాదులో శ్రీ మారెళ్ళ కనక రాజు గారు ‘శ్రీసీతారామఆదిశంకరత్రుస్తు’ పేరున ఒకసంస్థ స్థాపించి తన్నూలకముగా భగవత్పాదులవారి వాఙ్మయము నంతను తెలు గులోని కనువదించి ప్రచారముచేయ తలపెట్టుట ముదావహముగా నున్నది. ఈసందర్భమునందు ఒక్కవిషయమును జ్ఞాపకములో నుంచుకొనవలయును. ఈగ్రంథములను అనువదించుట నా మాన్యుఁ డైవవానికి సాధ్యముకాదు. కేవలము కావ్యములను జదివి శబ్దార్థ పరిజ్ఞానము ఉన్నంతమాత్రముతో వీనిని అనువదించుదు రనుకొ నుట పాడి గాదు. అందుకు సంప్రదాయపరిజ్ఞానము క్షణముగా నుండవలయును. శాస్త్రముయొక్క మర్మము తెలిసి యుండవల యును. సంప్రదాయపరిజ్ఞానములేనివాఁడు ఎన్ని శాస్త్రములను జదివి నను ఉపేక్షణీయుఁడేఅని భగవత్పాదులవారు భగవద్గీతాభిప్రయములో “అసంప్రదాయవిత్ సర్వశాస్త్రవిదపి మూర్ఖవ దుపేక్షణీయుః” అని సెలవిచ్చినవిషయమును ఎప్పుడు జ్ఞప్తియం దుంచు కొనవలయును. అందువలన సంప్రదాయమును చక్కఁగా దెలిసి కొనినవిద్వాంసులచేత ఈఅనువాదకర్తవ్యము చేయింపవలసినదిగా నేను సూచించుచున్నాను.

ఈత్రుస్తునిర్వహణలో కనక రాజుగారికి తోడుగా నలుగురు ధర్మకర్త లుండుట సంతోషముగా నున్నది. వారందఱును ఈ సంస్థయొక్క సర్వతోముఖాభివృద్ధికి పాటుపడగల రని మేము ఆశించుచున్నాము. ఈసంస్థ దీర్ఘకాలము వరిలుగాక యనియు, తనయుద్దేశ్యమును సఫలమొనర్చుగాక యనియు మేము ఆశీర్వాదింపచుచున్నాము.”

శ్రీహరిః ఓమ్ శ్రీగురుభ్యోనమః

శ్రీ సీతారామ ఆదిశంకర బ్రహ్మన్ (రిజిస్టర్)

[ఇంటి నెం. 24-141, ఆనంద్ బాగ్, మల్కాజ్ గిరి, హైదరాబాద్-500047]

ఉద్దేశ్యములు - లక్ష్యములు

1. శ్రీభగవత్పూజ్యపాదులను జగద్గురువులైన ఆదిశంకరాచార్యులవారిచేఁ బ్రణీతగ్రంథములు — ఆధ్యాత్మిక, తాత్విక, వేదాంత భాష్యములును, భక్తిప్రబోధకములు, ఉపదేశ, స్తోత్ర, ప్రకరణాది సాహిత్యరచనల నెల్ల సేకరించి భద్రపరచుట.
2. పై పేర్కొన్న శ్రీశంకరాచార్యకృత సంస్కృత రచనలకు, వాని ప్రసిద్ధవ్యాఖ్యలకును ఆంధ్రానువాదమును సనుష్ఠులచే జేయించి ప్రచురించుట.
3. ఇంతమాత్రమేగాక, ఇంతకుఁ బూర్వమే శ్రీభగవత్పాదులవారి రచనలు తెలుగులోని కనువడింపఁబడి ప్రస్తుతము లభ్యముకానివానిని సైతము సేకరించి ప్రచురించుట.
4. అద్వైత సిద్ధాంతపరమైన వేదాంతమును బ్రచారము సేయుట :- అనుభవజ్ఞులైన యభిజ్ఞులచేఁ బ్రస్థానత్రయ ప్రసిద్ధ ధర్మాద్వైత సిద్ధాంతప్రచారమును, అధ్యయన-అధ్యాపకాది రూపమునను, ఉపన్యాసములు, శోషులు, పండిత సదస్సులు మున్నగునవి ఏర్పాటుచేయుట మూలమునను సల్పి, జ్ఞానవిజ్ఞానాభిరుచి గల వాతావరణమును సమాజములో నెలకొల్పుట.
5. ఈ కార్యసిద్ధికై అవసరమైన యితర విధ కార్యకలాపములను ఆయా సందర్భముల కనుగుణముగా ఎన్నుకొని ముఖ్యోద్దేశ్యము నెరవేర్చుటకై పాటుపడుట.

ఈ సీతారామ ఆదిశంకర బ్రహ్మన్ ది. 1-1-85 హైదరాబాద్ లో శ్రీశృంగేరి శారదాపీఠాధిపతులు, ప|| ప|| జగద్గురు శ్రీభారతీర్థమహాస్వాములవారిచే ఆశీర్వాదముగాఁ బ్రారంభింపఁబడినది.

విజ్ఞప్తి

శ్రీకుర్తాళసిద్ధేశ్వరీప్రథమపీఠా
 ధిపతులగు శ్రీజగద్గురు శ్రీవిమలానంద భారతీ స్వామి వారియత్యంత
 ప్రీయశిష్యులగు (1) శ్రీప. ప. శ్రీ గామానంద భారతీ స్వామివారును,
 (2) శ్రీమారెళ్ల సుబ్బారావుగారును జ్ఞానవయోన్మద్ధులు, బ్రహ్మ
 నిష్ఠులు. వీరుమా ప్రార్థనను మన్నించి శ్రీశంకర భగవత్పాదవిరచిత
 ప్రభోధనుధాకరమను ప్రకరణగ్రంథ గాజము (మాపంచమప్రచు
 రణము) నకు నిస్సంగతతో, దక్షతతో ఆంధ్రప్రదేశ్ కాతాత్పర్యవివ
 రణములను వ్రాసి యిచ్చి, యనుగ్రహించిరి. మచిలీపట్టణము
 బృందావన్ ప్రింటర్స్ వారు యథానుకూలముగా సంగ్రహము నిట్లు
 ముచ్చటగా ముద్రించిరి. ఈపూజ్యసత్పితృరచయితలకు మాకృత
 జ్ఞాతాపూర్వకనమోవాకములు. ముద్రాపకులకును అభినందన
 శ్రీలు. కావ్యాభిధి కల్పిత మనుశుభ కాంక్షలు, వారకమహాశయ
 లకు.

మా ప్రకటిత జ్ఞానసేవా కార్యక్రమమును నిర్విఘ్నముగా
 కొనసాగించుటకు, శ్రీ జగద్గురువులను, శ్రీపరమహంసపరివ్రాజ
 కాచార్యవర్యులను శ్రీమదద్వైతసిద్ధాంత ప్రచారకాభిమానులను,
 సహృదయులైన ఆస్తికమహాజనుల నెల్లరను, దమతమ సహాయ
 సహకారములను అందింపవలసినదిగా వినయపూర్వకముగాఁ బ్రా
 ర్థించుచున్నాము.

అయిదునందల రూపాయలుగాని అంతకుమించిగాని విరా
 శము లిచ్చు దాతల పేర్లు మున్నందు ప్రచురింపఁబడు గ్రంథము
 లలోను, ముద్రింపఁబడును. అట్టి దాతలకు ఈ బ్రస్ట్ ప్రచురణ
 లన్నియు ఒక్కొక్కటి ఉచితముగా నొసంగఁబడును.

ఇట్లు,

శ్రీ సీతారామ ఆదిశంకర బ్రస్ట్

శ్రీశ్రీజగద్గురు శంకరాచార్య సంస్థానం, దక్షిణామ్నాయ
శ్రీ శారదాపీఠం, శృంగేరి

శ్రీ అభినవవిద్యాతీర్థమహాస్వామి

ఆశీస్సులు

(35వ వీరాధిపతులు)

[శ్రీ మారెళ్ళ సుబ్బారావుగారికి, నమస్కారములు. మీరు పంపిన కానుక, మఱియు ఉత్తరము అందినవి. మీ అభిప్రాయ ప్రకారము పూజలు జరిపించినాము. ప్రసాదములు దీనితో పంపుచున్నాము.]

శ్రీశంకరభగవత్పాదాచార్యుల “ప్రబోధసుధాకర” మను గ్రంథమును తెలుగుభాషలో ప్రతిపదార్థతాత్పర్యములతో ప్రకాశించుచున్నారని తెలిసి శ్రీశ్రీ జగద్గురువులు మిక్కిలి ఆనందించినారు. పైకార్యక్రమము నిర్విఘ్నముగా జరుగుఁగాక యనియు, ఆ కార్యక్రమములో పాల్గొను ఆ సికజనులందరకు సకల శ్రేయోభివృద్ధులు కలుగుఁగాక యని శ్రీశ్రీవారు ఆశీర్వాదించి అనుగ్రహించిన ఆశీర్మాంత్రాక్షతలు, మరియు శ్రీశారదా చంద్రమాళేశ్వరుల మహాప్రసాదము పంపుచున్నాము.

En . Puja Prasadam

Camp . Sringeri

Ref : Dt/831

Date : 20-4-89

ఇట్లు
(Sd) జి. వి. గీరిధరశాస్త్రి

Private Secretary to his
Holiness Sri Jagadguru
Shankaracharya

పీఠిక

శ్రీవిమలానందభారతీభగవత్పాదదివ్యపాదారవిందాభ్యాం నమః
 శ్లో॥ అద్వైతార్థవహార్థచంద్ర మభిధాపద్మాటవీభాస్కరం
 విద్యతోక్తీసమర్చితాంఘ్రియగళం ప్రద్యేషికజనలమ్ ।
 హృద్యాభేద్యసమస్త విద్యవిలసత్ప్రౌద్యద్వివేకాలయం
 స్విద్య ద్వాగమృతం పరాత్పరగురుం శ్రీశంకరం తం భజే॥

శ్రీకృష్ణేశ్వరజీవజగల్గీలామయ మహా! ఈసర్వము. ఇదొకసత్యాన్వేషణవ్యవహారఫలముగా సిద్ధించిన విజ్ఞానవిశేషము. విషయజ్ఞాన మెప్పుడును జ్ఞేయ (విషయ) వస్తుతంత్రమే. అనగా ఆవస్తుస్వరూపస్వభావములపై ఆధారపడినదే గాని, దానిని శోధించి తెలియుపురుషునియొక్క (కర్తయొక్క) చిత్తతంత్రము కాదనుట మౌలికనగ్నసత్యము. కాగా, పౌరుషేయములైన భౌతికమానసికవైదికావైదికమతశాస్త్రములన్నియు, గ్రాహ్యగ్రాహకభేదము, వివిధక్రియాకారకఫలభేదములు గల్గిన ద్వైతనానాత్వబుద్ధివిలసితములు మాత్రము. ఇవి బోధించునవి వేదాంతములు గావు. అపౌరుషేయములగు వేదాంతములే ఉపనిషత్తులు. ఇవి తాత్పర్యముగా బోధించు ముఖ్యవిషయము; ఆత్మాభిన్నపరబ్రహ్మము. ఇది వ్యావహారికసత్యాతీతమై, పరమార్థసత్యమై, పైచెప్పినయసంఖ్యాకద్వైత (నానాత్వ) శాస్త్రార్థములకంటె విలక్షణమై, అసంగమై, ఏకమై, అద్వితీయమై, ప్రత్యగాత్మయే యైన నిత్యజ్ఞానానందస్వరూపము.

ఒకానొకప్పుడు, మాపరమగురువరేణ్యులగు శ్రీకృష్ణగోరీశివజగద్గురువర్యులు శ్రీసచ్చిదానందశివాభినవస్మసింహాభారతీభగత్పాదులను జేరి, నమస్కరించి, కొండలు బుద్ధిమంతులు “శ్రీశంకరభగత్పాదులవారు పునరుద్ధరించుచు, ప్రబోధించి ప్రచారముచే

సిన అద్వైతసిద్ధాంతము, ప్రపంచములోనియితర మతములకంటె నెట్లు విశిష్ట మైనది. “ఇది లేకున్న లోకమి ఓస్వామి”యని జిజ్ఞాసతో నడిగిరి. అప్పు డాభగవద్రూపులగు ఆస్వామివారు ఆభక్త శ్రద్ధాభువులకు జెప్పినమాటలు చిరస్మరణీయములు.

“బ్రహ్మత్యైక్యమును జగద్రబ్దత్యైక్యమును బోధించు అద్వైతబ్రహ్మజ్ఞానము నిత్యపరమార్థసత్యాన్వేషణమహావృత్తి పక్షఫలము. దీని కేవ్యక్తితోడను, ఎవరివ్యాఖ్యాభేదములతోడను, ఎవరిసంప్రదాయములతోడను, ఎవరిమతములతోడను, ఏరోధము లేదు. ఈసర్వభేదములకు విలక్షణమై, ఈసర్వమున కాధారభూత మైనది బ్రహ్మము (ప్రత్యగత్ప). ఈయద్వైతవేదాంతము, శ్రుతిస్మృతిన్యాయానుభవములతో ఈసర్వమును సమన్వయించును. అనాదిసంసారదుఃఖమును సమూలముగా నాశనమొనర్చునది. అనంతబ్రహ్మానందప్రాప్తికి హేతువు. జిజ్ఞాసువులు ముముక్షువు లైనవారికి ఏకైకసునిశ్చితమార్గము. దీనిని శ్రీపరమశివావతారమగు శ్రీశంకరభగత్పాదులు అనన్యసామాన్యముగా లోకసంగ్రహార్థము పునరుద్ధరించి తమభాష్యప్రకరణస్తోత్రాదిగ్రంథములద్వారమున మృదుమధుర ప్రసన్న గంభీరమనోహరహృద్యముగా ప్రసరింపఁ జేసిరి. దీని నిప్పుడు మీబోంట్లు శంకరమతమనుచున్నారుగాని, నిజమున కిది అన్యమతములవంటి మతము (అభిప్రాయము), నమ్మకము కాదుసుమా! ఇది సనాతన ధర్మరూపనిత్యసత్యము. కావున నిది, చిత్తశుద్ధితో దీనిని అనుసరించువారలకు “సనాతనబ్రహ్మము వారియధార్థస్వరూపమే” యని అనుభవమునకుఁ దెచ్చు నేకైకమార్గము. ఉపనిషత్సమ్మతము, ఉపనిషత్సమ్మితమును. ఇంకను గావలసినవారు శ్రీశంకరాచార్యులవారిపరమగురువులగు శ్రీగౌడపాదభగత్పాదులు రచించిన మూఁడు [3-17, 2-1, 4-2] కారికలను శంకరభాష్యార్థవిధమున

మననము సేయుఁడు” అని వారి నుత్తే జపఱదిరఁట. ఆశ్రోతలును శ్రీశంకరప్రబోధవైశిష్య సూదేహవిముక్తులై పరమానందమందిరని వేఱ చెప్పనేల? అఱుఱుఁడు సభాష్యకారిక లివిగో !

శ్లో॥ స్వసిద్ధాంతవ్యవస్థాసు ద్వైతినో నిశ్చితా దృఢమ్ |
పరస్పరం విరుధ్యన్తే తై రయం న విరుధ్యతే॥

మాం. కా. 3-17

శాం. భా॥ శాస్త్రోపత్తిభ్యా మవధారితత్వాత్ అద్వయాత్మదర్శనం సమ్యగ్దర్శనం, తద్బాహ్యత్వా న్మిథ్యాదర్శన మన్యత్. ఇతశ్చ మిథ్యాదర్శనం ద్వైతినాం రాగద్వేషాదిదోషాస్పదత్వాత్. కథమ్? స్వసిద్ధాంతవ్యవస్థాసు స్వసిద్ధాంతరచనానియమేషు, కపిలకాణాదబుద్ధార్హతాదిదృష్ట్యనుసారిణో, ద్వైతినో నిశ్చితాః. ఏవమే వైష పరమార్థో నాన్యథేతి తత్ర తత్రామరక్తాః ప్రతిపక్షం చాత్మనః పశ్యన్త స్తం ద్విషన్త ఇత్యేవం రాగద్వేషోపేతాః స్వసిద్ధాంతదర్శన విమిత్తమేవ పరస్పర మన్యోన్యం విరుధ్యన్తే. తై రన్యోన్యవిరోధిభిః అస్మదీయో యం వైదికః సర్వానన్యత్వాదాత్మైకదర్శనపక్షో న విరుధ్యతే, యథా స్వహస్తపాదాదిభిః. ఏవం రాగద్వేషాదిదోషానాస్పదత్వాత్ ఆత్మైకత్వబుద్ధి రేవ సమ్యగ్దర్శన మిత్యభిప్రాయః॥

తా॥ [మాం. కా. 3-17] ఉపనిషత్తులచేతను అందలియు

క్తిరూపములగు (తరక) న్యాయములచేతను బ్రహ్మసూత్రాదుల చేతను) నిరారింపఁబడిన దగుటవలన అద్వయాత్మజ్ఞానమే యథా రజ్ఞానము (సమ్యగ్దర్శనము). శాస్త్రోపపత్తులకు బాహ్యమగుట వలన, సమ్యగ్దర్శనమున కితర మైనది మిథ్యాజ్ఞానము (మిథ్యాదర్శనము). ద్వైతులు రాగద్వేషాదిదోషవంతులగుటచేతగూడ వారి సిద్ధాంతము మిథ్యాదర్శనమే యగుచున్నది. అ దెట్లనఁగా (ద్వైతులుగా నిశ్చయింపఁబడినవారు:-) శ్రీకపిలమతమును (ప్రకృతి-పురుషపరిణామవాదము), కౌణాదమతము (అణువులు-ఆరంభవాదము, ఆత్మబహుళత్వవాదము)బుద్ధమతమును (శూన్యవాదము, క్షణికత్వవాదము), అర్హతమతమును (సప్త భంగీవాదము-అర్థశూన్యవాదము), మఱియు వీరశైవ, వీరవైష్ణవ, శాక్తేయ, రసేశ్వరాది

వాదులమతములను అనుసరించువా రెల్లజనులు ద్వైతులుగా నిశ్చయింపఁబడినారు. ఇట్టిద్వైతశాస్త్రకర్తలు ప్రవర్తకు లందఱు ఆయా శాస్త్రములు దత్యంతాసుకకులై “ఇదియే పరమార్థము; ఇట్లెకాని వేఱొండువిధము గాదు” అందురు. మఱియు పీఠందఱు, తమవాదముకంటె భిన్నమైన (ఇతర) ప్రతిపక్షివాదమును జూచుచున్నవారలై ఆప్రతిపక్షమును ద్వేషించుచున్నారు. ఈవిధముగా తమతమసిద్ధాంతదర్శననిమిత్త ముగనే ఈద్వైతులు ఒకరితో నొకరు కలహించుకొనుచున్నారు. కాని శుద్ధవేదికమైన ఆత్మైకత్వదర్శనపక్షిమునకు, సర్వము ఆత్మకంటె వేఱుకానిదే, అనఁగా ఆత్మయే యైనకారణమువలన, మానవునకు, దనహస్తపాదాదులతోడ కలహము లేనట్లు, అపైపేక్కొన్న అన్యోన్యవిరోధులగు ద్వైతులతోడ అద్వైతవాదులకు ఎట్టికలహమును లేదు. అద్వైతులదృష్టిలో ద్వైతులుచు ఏకాత్మస్వరూపులేగదా! ఈవిధముగా రాగద్వేషాదిదోషముల కాశ్రేయముకానికారణమువలన, ఆత్మైకత్వబుద్ధియే సమ్యగ్దర్శన మని యభిప్రాయము.

శ్లో॥ వైతత్యం సర్వభావానాం స్వప్న ఆహా ర్మనీషిణః।
అంతస్థానాత్తు భావానాం సంవృతత్వేన హేతున॥

మాం. కా. 2-1

కాం. భా॥ వితథన్య భావో వైతత్యం। అసత్యత్వ మిత్యరః కథమ్? వర్వేషాం బాహ్యద్యాత్మికానాం భావానాం పదార్థానాం స్వప్నే ఉపలభ్యమానానామ్। ఆహాః కథయన్తి మనీషిణః ప్రమాణకుశలాః। వైతథ్యే హేతు మాహ - అంతఃస్థానాత్। అంతః శరీతన్య మధ్యే స్థానం యోషాం। తత్ర హి భావా ఉపలభ్యన్తే పర్వతహస్త్యాదయో, న బహిః శరీరాత్। తస్మాత్తే వితథా భవితు మర్హన్తి, మమ అవవకాద్యంత రుపలభ్యమాన్తే ఘటాదిభి రన్తే కాంతికో హేతు రిత్యాకంత్యాహ - సంవృతే నేతి। అంతఃసంవృతస్థానా దిత్యర్థః। న హ్యంతః సంవృతే దేహాంతర్నాదీమి పర్వతహస్త్యాదీనాం సంభవో ఽస్తి। న హి దేహే పర్వతో ఽస్తి॥

తా|| [మాం. కా. 2-1] ఖై తథ్య మనఁగా అసత్యత్వము. ప్రమాణకుశలులైన బుద్ధిమంతులు, కలలందు అనుభవింపఁ బడుచున్న బాహ్యధ్యాత్మికములైన సర్వపదార్థములకును, అసత్యత్వమును జెప్పుచున్నారు. శరీరమునకంటె వెలుపలగాక, శరీరముయొక్క మధ్యమందే (అంతఃకరణమునందే) పర్వతములు, ఏనుగులు, మొదలైన సర్వపదార్థములు (కలలో) కన్పడుచుండుట వలన అవి అంతఃస్థానము లైనవి. ఇట్లు శరీరములోపలిపర్వతాదులు, అసత్యపదార్థము లగుటకు యోగ్యము లగుచున్నవి. కావున నే ఈ బాహ్యధ్యాత్మికపదార్థముల కెల్లఁ గల్గు అసత్యత్వమందు, వీనియంతఃస్థానత్వమే హేతువు. “అంతఃస్థానత్వము, అసత్యత్వమునకు హేతువు” అన్నన్యాయమునకు పూర్వపక్షి అవ్యాప్తిని జూపుచున్నాఁడు ఎట్లు? కటికచీకటి యావరించినగదిలో కనఁపడకుండనున్న పెట్టె, బేడ, కుర్చీ, బల్ల మొదలైన పదార్థములకు, వానిగృహాంతఃస్థానత్వమువలన, అవి అసత్యపదార్థము లగుట లేదుకదా! అట్లే స్వప్నానుభూతపదార్థము లసత్యము లనుట చెల్లదని యాక్షేపణ. దీనికి “సంవృతత్వేన (= అంతఃసంవృతస్థానత్వేన) హేతునా” అని సమాధానము. అనఁగా (దేహాంతఃసంవృతము లగు దేహాంతర్నాడులందు పర్వతవాస్త్యాదులసంభవము లేదు గదా! దేహమందు పర్వతము లేదుగదా! కావున ఆక్షేపము సరియైనది గాదు. స్వప్నానుభవము లసత్యములే యనుట యేక్తియుక్తమే.

శ్లో|| అస్పర్శయోగో వై నామ సర్వసత్త్వసుఖో హితః।
అవివాదో ఽవిరుద్ధశ్చ దేశిత స్తం నమా మ్యహమ్॥

మాం. కా. 4-2

శాం. భా|| అధునా అద్వైతదర్శనయోగస్య నమస్కారః తత్పుతయే, స్పర్శనం స్పర్శః సంబంధో న విద్యతే యస్య యోగస్య కేనచిత్ కదాచిదపి

సో అస్పర్శయోగో బ్రహ్మస్వభావ ఏవ, వై నామేతి. బ్రహ్మవిదా మస్పర్శ
 యోగ ఇత్యేవం ప్రసిద్ధ ఇత్యర్థః। స చ సర్వసత్త్వసుఖో భవతి। కశ్చి ద్దత్యం
 తసుఖసాధనవిశోషో అపి దుఃఖరూపః, యథా తపః। అయం తు న తథా। కిం
 తర్హి? సర్వసత్త్వనాం సుఖః। తథేహ భవతి కశ్చి ద్విషయోపభోగః సుఖో,
 న హితః। అయం తు సుఖో హితశ్చ। నిత్య మప్రచలితస్వభావత్వాత్। కిం
 చావివాదో, విరుద్ధం వచనం వివాదః, పక్షప్రతిపక్షపరిగ్రహేణ యస్మిన్నవిద్య
 తే సో అవివాదః। కస్మాత్? యతో అవిరుద్ధశ్చ। య ఈవృశో యోగో దేశితః
 ఉపదిష్టః శాస్త్రేణ, తం నమామ్యహం ప్రణమా మీత్యర్థః॥

తా॥ [మాం. కా. 4-2] ఇప్పుడు అద్వైతదర్శనయోగ
 మును శ్రీగౌడ సాదాచార్యులవారు స్తుతికొఱకు నమస్కరించు
 చున్నారు. ఏవిధముగాను, దేనితోడను, ఏకాలమందైనను సరిబం
 ధము లేనియోగము అస్పర్శయోగము. ఇది పరబ్రహ్మస్వభావ
 మే. కావున బ్రహ్మజ్ఞానమునకు, అస్పర్శయోగము ఒకనామాం
 తర మని బ్రహ్మవిదులకు ప్రసిద్ధము. ఈయస్పర్శయోగము,
 సర్వదేశసర్వకాలములందు సర్వప్రాణులకు సుఖ మైనది. తపస్సు
 వంటి యొకానొకయాచరణము, సుఖసాధనవిశేష మే యైనను,
 ఆచరణసమయమందు అది దుఃఖరూపము కావచ్చును. కాని యీ
 యస్పర్శయోగము అట్టిదుఃఖరూపము కానేకాదు. ఈయస్పర్శ
 యోగము సర్వప్రాణిజాతమునకు సాధనసాధ్యదశలరిదు సుఖమే
 నుమా. ఒకానొకవిషయోపభోగము సుఖ మైనను, ఆభోగము
 హితముకానిది కావచ్చును. కాని యీయస్పర్శయోగము, నిత్య
 ము చలింపఁబడనిస్వభావము గల దగుటచేత సుఖరూపమును
 హితరూపమునూడ నై యున్నది. మఱియు విరుద్ధముగాఁ బలు
 కుట, అనఁగా, పక్షప్రతిపక్షములతో గూడినవాదము వివాదము.
 ఇట్టివివాదము లేని దగుటచే అస్పర్శయోగము అవివాద మైన
 దియు నగును. మఱియు అవిరుద్ధ మైన దనియుఁ బ్రసిద్ధము. ఇట్లు

సర్వప్రాణులకు సుఖమై, హితమై, అవివాదమై, అఱుధము నైన యాయస్పర్శయోగమును ఉపదేశించిన మాండుక్యోపనిషద్రూపవేదాంతశాస్త్రమునకు నమస్కరించుచున్నాను. “జ్ఞానాదేవ తు కైవల్యమ్” ఒక్క ఆత్మజ్ఞానమాత్రముననే ముక్తిరూపకేవలత్వ సిద్ధి” అని శ్రుతిఘోష.

ఇట్టి సర్వసమన్వయరూపమైన అత్మతత్త్వము, ఆత్మసమ్యక్గర్భనము, బ్రహ్మవిదులయు, ఉపనిషద్బ్రహ్మసూత్రభగవద్గీతా శాస్త్రములయు, ఉపదేశములవలన సంభవమగు శ్రేణణము చేతను, తదర్థమనన, నిదిధ్యాసనములచేతనే అనుభవైకవేద్యము. వేటొండుసాధనమువలన, (ఉపాయమువలన,) సాధ్యము కాదు.

శ్లో॥ నానతో విద్యతే భావో నాభావో విద్యతే సతః।

ఉభయో రపి దృష్టో అన్త స్తనయో స్తత్త్వదర్శిభిః॥ గీ 2-16

అని ధర్మబ్రహ్మసమ్మూఢచేతస్కుఁడును, పరమభక్తశిష్యా గ్రేసరుఁడునగు అర్జునునిగూర్చి గీతలందు శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు చేసినప్రబోధసారము. ‘తద్’ అనునది సర్వనామము. సర్వమును బ్రహ్మము. దానిపేరు ‘తద్’ అగును. తద్భావము తత్త్వము, అనఁగా బ్రహ్మముయొక్క యథార్థ (పరమార్థ) స్వరూపము. ఆతత్త్వమును జూచుటయే (అనుభవించుటయే) శీలముగాఁ గలవాగు తత్త్వదర్శులు.

కంటిచే చూడఁ బడుచున్న వికారమగు కార్యరూపమై నది ఘటాదిసంస్థానము. ఇది దానియచాదానకారణమైన మట్టి కంటె (వ్యతిరేకముగా) వేఱుగా లభించుచున్నది కాకపోవుటచే అసత్తు. కారణవ్యతిరేకముగా ఉపలబ్ధిలేని సర్వవికారము అసత్తేయగుట నిర్ధము.

కావున అనాత్మయై, కారణసహితమైన శీతోష్ణాదిద్వంద్వ రూపమగు ఈనామరూపాదిజగద్విషయమైన బుద్ధి ఒకానొకవికారమై నిలుకడగా నిలుచుట లేదు. (వ్యభిచరించుచున్నది.) కాన ఈసర్వవ్యావహారికజగత్తు, (1) దానిజన్మమునకుఁ బూర్వమందును, ప్రధ్వంసమునకుఁ బిమ్ముటకు, ఉపలభ్యమానము కాకుండుట చేతను, (2) శ్రుత్యాదిప్రమాణములచే నిరూప్యమాణమగు వస్తువు కాకుండుట చేతను, ఈసర్వజగత్తు అసత్తు, మిథ్య. ఈఅసత్తునకు అస్తిత్వరూపభావము (ఉనికి) లేదు. కాని ఆత్మాభిన్నబ్రహ్మవిషయబుద్ధి వ్యభిచరింపక (మారక, వికారము నొందక) సర్వప్రాణులకు స్థిరముగా నున్నది. మరియు, శ్రుత్యాదిప్రమాణములచే నిరూప్యమాణమగు ఏకము, అద్వితీయమగు వస్తువు అగుటచే ఆత్మపదార్థము సత్తై నది. ఈసదాత్మకు అవిద్యమానత్వము, లేదా, నాస్తిత్వరూపభావము లేదు. ఈవిధముగా సదసత్తులగు ఆత్మానాత్మలనిజస్థితినిగూర్చిన నిర్ణయము, “సత్తు సర్వదా సతే” అనియు, అసత్తు అసత్తే అనియు పైచెప్పినతత్త్వదర్శనములచే ఉపలబ్ధమైనది. (పొందఁబడినది).

అవ॥ యేషాం జ్ఞానేన నాశిత మాత్మనో లజ్జానం తే పండితాః కథం తత్త్వం పశ్య స్తి త్యుచ్యతే.

శో॥ విద్యావినయసంపన్నే బ్రాహ్మణే గవి హస్తిని ।

శుని చైవ శ్వపాకే చ పండితాః సమదర్శినః॥

గీ 5-18

శం, భా॥ విద్యావినయసంపన్నే విద్యా చ వినయశ్చ విద్యావినయా, విద్యా అత్మబోధో వినయ ఉపశమ ప్రాభ్యాం విద్యావినయాభ్యాం సంపన్నో విద్యావినయసంపన్నః విద్వాన్ వినీతశ్చ యో బ్రాహ్మణః తస్మిన్ బ్రాహ్మణే, గవి హస్తిని శుని చైవ శ్వపాకే చ పండితాః సమదర్శినో విద్యావినయసంపన్న ఉత్తమసంస్కారవతి బ్రాహ్మణే సాత్త్వికే, మధ్యమాయాం చ రాజస్యాం గవి సంస్కారహీనాయా, మత్యంతమేవ కేవలతామసే హస్త్యాదౌ ఛ, సత్త్వాదిగు

|| స్తజ్జైశ్చ సంస్కారై స్తథ రాజస్యై స్తథ తామసైశ్చ సంస్కారై రత్యం
తమే వాస్పృష్టం సమ మేక మవిక్రియం బ్రహ్మ ద్రష్టం శీలం యేషాం తే
వందితాః సమదర్శినః||

అన॥ ఆత్మవిషయకమైన యజ్ఞానమును ఆత్మజ్ఞానముచేత
నాశన మొనర్చుకొన్నవారు పండితులు. వారు తత్త్వము నెట్లు
చూచుచున్నారో వినుము.

తా॥ [గీ 5-18] విద్య యనఁగా ఆత్మబోధ. వినయ మనఁ
గా ప్రశాంతి. ఇది సుశిక్షితునిచిత్తస్థితి. ఇట్టి విద్యావినయశీల
వృత్త సంపద యనెడు ఆధ్యాత్మికసంస్కారాతిశయము గలవార
డును, సత్త్వగుణప్రధానుఁడునగు బ్రాహ్మణుఁడు ప్రాణిజాతిలో
ఉత్తముఁడు. ఆధ్యాత్మికసంస్కారములేక, రజోగుణప్రధానమగు
గోవు, మధ్యమప్రాణి. కేవలతమోగుణమే ప్రధానముగాఁ గల
వీనుఁగు, కుక్క, కుక్కను వండి తీచు చండాలుఁడు అధమప్రాణు
లు. ఈభిన్నగుణసంస్కార తారతమ్యములు గలసర్వప్రాణులందు
ను, ఆసత్త్వరజస్తమోగుణములచేతగాని, తద్గుణజన్యములైన
సంస్కారములచేతగాని, ఆత్యంతము అస్పృష్టమే యైనదియు
(అనఁగా నిర్గుణమైనదియు), (సమము) ఏక మైనదియు, వికార
రహిత మైనదియునగు బ్రహ్మపదార్థమునే చూచుట శీలముగాఁ
గలవారు పండితులైన సమదర్శులు.

జగద్గురు శ్రీవ్యాసభగవానులును మొదటినాల్గుబ్రహ్మ
సూత్రములచేతను సంగ్రహముగా ఏ కాద్వితీయబ్రహ్మమునే పర
మార్థముగా నిశ్చయించి బోధించెను. 1, అథా ౨తో బ్రహ్మ
జ్ఞానా. (ఉచితాధికారిచేత బ్రహ్మజ్ఞానేచ్ఛయే చేయఁదగినది.)
2. జన్మా ద్యస్య యతః. (ఈవృశ్యమానజగత్తుయొక్క సృష్టిస్థితి
లయములకు నిమిత్తోపాదనపేతువు బ్రహ్మమే.) 3. శాస్త్రయో

నిత్యాత్ (ఋగ్వేదాదిశాస్త్రకర్తృ ఈశ్వరరూపబ్రహ్మము. బ్రహ్మతత్త్వము, వేదవేదాంతములచేతనే తెలియఁదగినది.) 4. తత్తు సమన్వయాత్. (ఉపనిషద్వేద్యాత్మాభిన్నబ్రహ్మమునునందు జగచ్చాస్త్రాదిసర్వము అవిరుద్ధముగా సమన్వయ మగును.)

ఈప్రస్థానత్రయప్రమాణానుసారముగా శ్రీశంకర భగత్పాదులవారు, జిజ్ఞాసుభక్త లోలోద్ధరణమునకై అచారదయతో ననుగ్రహించిన కృతులలో శ్రీవాచిభాష్యములు ప్రోథవాజ్ఞయై మృతవర్షధా రాపరంపరలు. కాని ఆబాలగోపాలము అధికారమున్నవారందుకొని కడుపారనారగించు అద్వైతాత్మతత్త్వక్షీరసాగరమధనఫలితనవసితగుళికలు, శ్రీభగత్పాదులప్రకరణగ్రంథములు, స్తోత్రములును. ఏయొక్కదానినైనను సమగ్రముగా, నిస్సందేహముగా గురుముఖమున నధ్యయనము చేసి, తదర్థమును ఒంటబట్టించుకొన్నవాఁడు, కృతకృత్యుఁడు, జీవన్ముక్తుఁడగును.

అట్లు ముక్తి సాధనముగా రచించినదే ప్రకృతమును, బ్రకరణగ్రంథమునగు ప్రబోధసుధాకరము. ప్రబోధ మన (1) మేలుకొలుపు. దేనినుండి? అనాద్యవిద్యానిద్రనుండి. లేదా ప్రబోధ మన (2) ఆత్మసమ్యక్జ్ఞానము. ఈప్రబోధమే సుధ, యనఁగా అమృతము. ప్రబోధము అమృతత్వమును (మరణజననరాహిత్యమును) జేర్చుసాధనము గాన దీని నమృత మనవచ్చు. (కార్యకారణాభేదాన్వయముచే). అట్టి ప్రబోధామృతమునకు నిధి, లేక, విపులాధానమగు సముద్రము, ప్రబోధసుధాకరము. అదేపరిశుద్ధాత్మాభిన్నబ్రహ్మము. లేక నర్వజ్ఞానానందశక్తిమంతుఁడును, తత్ప్రదాతయు నగు ఈశ్వరుఁడు. ఇట్టిదే శ్రీకృష్ణతత్త్వము. కనులవిందు, వీనులవిందు; డెందంబువిందు. విందులకు విందు. సాటిలేని విందు.

శ్రీశంకరులు ఈ గ్రంథాదిని శ్రీకృష్ణేశ్వర బ్రహ్మతత్వము
 నకు నమర్కించుట చేతను, శ్రీహః తనయ పారక్మి పారసము భక్తు
 లపై, జిల్కువారి డని ఉపసంహరించుట చేతను ప్రబోధను ధాక
 రుడు శ్రీవారియే యని ప్రకటించుచున్నారు. మధ్యమందు 24వ
 శ్లోకములోను యదునాయకుఁడే. (శ్రీకృష్ణుఁడే) అనంతుఁడు,
 విభుఁడు, సాంద్రానందసుధార్ణవుఁడన్నారు. 3వ శ్లోకములోను
 “వైరాగ్య మాత్మబోధో భక్తి శ్చైత్ర త్రయం ముక్తేః సాధనమ్”
 “వైరాగ్యాత్మబోధభక్తి త్రయము సాక్షాన్ముక్తి సాధన మని ప్రతి
 జ్ఞానవచనము చేసి, మొదటియాఱు ప్రకరణములను వైరాగ్యప్రధా
 నములుగాను, తర్వాతి తొమ్మిది ప్రకరణములను ప్రబోధప్రధాన
 ములుగాను, చివటి నాల్గు ప్రకరణములను భక్తి ప్రధానములుగాను,
 గ్రంథస్థవిషయవిభాగము నొసర్చి ముక్తి రూపమై అద్వైతాత్మతత్వ
 మును సుస్పష్టముగా, సువిపులముగా, హృదయముగా, నిపుణముగా
 విశేషీకరించి, ప్రతిజ్ఞను జక్కగా సాధించిరి, శ్రీశంకరభగవత్పా
 దులు. ఈ కావ్యార్థమగు అద్వైతదర్శనమును, అద్వైతప్రకరణ
 ముగా, కావ్యమధ్యస్థానమందు, అనఁగా, తొమ్మిది ప్రకరణములు
 ముందు, తొమ్మిది ప్రకరణములు తర్వాతను గల పదవ ప్రకరణ
 మందు రచించుట కావ్యనిషయప్రధానమును, లక్ష్యమును
 సుస్పష్టముగా స్ఫురింపఁ జేయునేర్పు, తీర్పు, గాక మఱేమి? శ్రీ
 కృష్ణానందలహరి యననొప్పుచు, ఆర్యాచ్ఛందము ప్రధానము గఁ
 బ్బార్లి పొంగిన శ్రీవారివాగమృతభరిత మగు నీ గ్రంథ రాజమును
 ఆర్య పాఠకలోకము [ఆగళము] గొంతువలకు ఆస్వాదించుగాక!
 కలియుగప్రథమజ్ఞానగురూ! అద్వైతానందదాయీ! శ్రీశంకరాచా
 ర్యపరబ్రహ్మమా! ఈ ప్రబోధను ధాకరరూప శ్రీశంకరభారతి!
 మీకు, సర్వత్ర, సర్వదా, జయము! జయము!!

ఆ శ్రీశంకరభారతీప్రసారకంకణబద్ధులైన హైదరాబాద్ అనాద్ బాగ్ లోని శ్రీసీతారామఆదిశంకరబ్రహ్మచారు మమ్ము ఈ ప్రబోధసుధాకరమునకు ఆంధ్రప్రతిపదార్థతాత్పర్యవిశేషములను రచింప సహృదయతతో వేరకగా, మాభాగ్యముగా భావించితిమి. [1] శ్రీశంకరభగత్పాదుకావ్యభారతీకృపావిశేషముచేతను [2] సాంప్రాసాదసుధార్ణవుఁడును అన్వైతామృతఘనశ్యాముఁడునగు శ్రీకృష్ణభగవానునిదయవలనను [3] సాక్షాత్తదూర్ఘవుఁడుగా శ్రీకృష్ణాష్టమి నాఁడు జన్మించి, శ్రీ కె. టి. [కానుకొల్లు త్రివిక్రమ] రామారావు అను కుఱుతో నాటి శృంగేరీజగద్గురు శ్రీశ్రీ సచ్చిదానందశివాభినవనృసింహభారతీస్వామివారి పాదకమలములు సేవించి, జీవన్ముక్తులై, శ్రీవిమలానందభారతీస్వామీవరేణ్యులై మమ్ము శిష్యులనుగా స్వీకరించి, యనుగ్రహించి, మమ్ము విమలానందులంజేసిన మాసద్గురుస్వాములదివ్యజ్ఞానదయారసప్రభావమువలనను [4] శ్రీశృంగేరీ శ్రీశారదాపీఠజగద్గురుల దివ్యాశీఃప్రభావమువలనను, మేము యథామతి, యథాశక్తి యిట్లు ఆంధ్రీకరించితిమి. దేహనారోగ్యముతో నొకరు, నేత్రానరోధముతో నొకరము నుండియు, గార్యమును సాధింపవలసినవచ్చినది. ఈగ్రంథమునకుఁ బూర్వవ్యాఖ్యానము ఏదియు మాకుసహాయము లేదు. కావున ప్రమాదవశనమున దొర్లిన దొసగులున్నచో సహృదయతతోఁ దెల్పిన కృతజ్ఞతతో స్వీకరింతుము.

శ్రీకృష్ణసంబంధియో యన్నట్లు మదిలీపట్టణములో బృందానన్ స్రింటర్స్ వారు ఇట్లు ముందు వెనుక లైనను ముచ్చటగా ముద్రించి ప్రశంసనీయు లైరి. ఇట్టిది మొదటినుండి చినటవటకు శ్రీకృష్ణభగల్లీలలుగనే నాగినవి. ఈకార్యసిద్ధికిఁ దోడ్పడిన మహానుభావు లందఱకు నమస్కారములు. శ్రీరామనవమీ వ్యాసపూర్ణి

నూత్రీశంకరన్మసిహూహనుమజ్జయంతి శుభాకాంక్షలు! లెండు!
కావ్యామ్మ తత సాస్వాదనపరులు కండు?

శ్లో॥ గురవే శంకర్యాయ ప్రతీచే బ్రహ్మణే సదా,
నమో వేదాందనలినీబాలసూర్యాయ యోగినే॥

ఓం తత్ సత్ పరబ్రహ్మణే నమః

ఆంద్రటికాతాత్పర్య రచయితలు (సతీర్థులు) :-

1. శ్రీ ప। ప। రామానందభారతీస్వామి
2. మారెళ్ల సుబ్బారావు

విషయ సూచిక

వరుస సంఖ్య	ప్రకరణ విషయము	శ్లోకపరిమితి	పుట
1.	దేహానిందా ప్రకరణము	1-28	1
2.	విషయనిందా ప్రకరణము	29-50	41
3.	మనోనిందా ప్రకరణము	51-54	65
4.	విషయనిగ్రహ ప్రకరణము	55-64	69
5.	మనోనిగ్రహ ప్రకరణము	65-77	80
6.	వైరాగ్య ప్రకరణము	78-85	94
7.	ఆత్మసిద్ధి ప్రకరణము	86-94	104
8.	మానూసిద్ధి ప్రకరణము	95-109	117
9.	లింగ దేహాదినిరూపణ ప్రకరణము	110-118	138
10.	అద్యైత ప్రకరణము	119-132	148
11.	కర్మత్వభోక్తృత్వ ప్రకరణము	133-138	165
12.	స్వప్రకాశ తా ప్రకరణము	139-143	172
13.	నాదానుసంధాన ప్రకరణము	144-149	178
14.	మనోలయశ్ర రణము	150-157	184
15.	ప్రబోధ ప్రకరణము	158-165	191
16.	ద్విధా భక్తి ప్రకరణము	166-183	203
17.	ధ్యాననిధి ప్రకరణము	184-193	218
18.	సగుణనిర్గుణములయైక్య ప్రకరణము	194-226	226
19.	ఆనుగ్రహిక ప్రకరణము	227-257	264

హరిః ఓమ్ శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే నమః

శ్లో॥ నారాయణసమారంభం శంకరాచార్యమధ్యమామ్ |
విమలానందపర్యంతాం వందే గురుపరంపరామ్ ||

ప్రబోధసుధాకరము

1. దేహనిందా ప్రకరణము

ఈరక్తమాంసాదినిర్మితదేహనిందకు దేహభిన్నమై, గ్రంథప్రతిపాద్య వస్తువగు సచ్చిన్మాత్రకేవలాత్మయొక్క స్తుతియే ప్రయోజనము (గలదగును). దేహనింద్యలక్షణములను బాగుగా బ్రదర్శించుటకును బ్రయోజనము అట్టి దేహముపై వైరాగ్యమును బుట్టించుటయే.

అవతారిక - ఉపనిషత్తులలో చెప్పబడిన బ్రహ్మవిద్యాసంప్రదాయమును చక్కగా నెఱిగినవారును, ఇతరసర్వసాహిత్యమును పుక్కిలించి యుమిసి, దాని మహాకవుల సంప్రదాయరహస్యముల నెఱిగిన విద్వన్మణియు, జగద్గురువులును, జగద్గురుపీఠస్థాపకులును శ్రీపరమహంసపరివ్రాజకవర్యులునైన శ్రీ శంకరాచార్యులవారు లోకుల నుద్దరించుటకొరకు, తాము వ్రాయఁబూనిన ప్రబోధసుధాకరప్రబంధము ప్రతిబంధకములు లేకుండ పరిసమాప్తియగుటకు ప్రబంధప్రారంభమునఁ దల్లక్షణమగు “ఆశీర్వామాస్కియా వస్తు నిర్దేశో వాపితన్ముఖమ్” అనఁగా గ్రంథారంభమందు మొట్టమొదట ఆశీస్సుగాని, ఇష్టదేవతానమస్కారముగాని, గ్రంథమునఁ జెప్పఁదలఁచినవస్తు (విషయ) విశేషమునుసంగ్రహముగాఁ బ్రకటించుటగాని చేయవలయు ననుమర్యాదను చాటించి, ఈ మొదటి శ్లోకముననే మహావిప్రుణముగా, ఇష్టదేవతానమస్కారమును, వస్తునిర్దేశమును వాచ్యముగాను (స్పష్టశబ్దార్థముగను), ఆశీస్సులను, అంతర్గర్భితధ్వనిరూపమునను మేళవించుచున్నారు. ఎట్లన?

నిత్యానందైకరసం సచ్చిన్మాత్రం స్వయంజ్యోతిః ।

పురుషోత్తమ మజ మీశం వందే శ్రీయాదవాధీశమ్ ॥ 1

ప్రతిపదార్థము :- నిత్యానందైకరసమ్ = నిత్యమైన ఆనంద మొక్కచే సారముగా స్వరూపముగాఁ గలవాఁడును, సచ్చిన్మాత్రమ్ = సన్మాత్రమే అనఁగా నిర్విశేషముగా ఉండుటమాత్రమును, చిన్మాత్రమే = జ్ఞానము మాత్రమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడును అనగా, సచ్చిత్స్వరూపుఁడును, స్వయంజ్యోతిః = (స్వయముగా) ఇతరు లగుసూర్యాదులసహాయము లేకుండ తనకుఁ దానే వెలుగువాఁడును, అజం = పుట్టుక లేనివాఁడును, ఈశం = ఈశ్వరుడును, సర్వలను నియమించువాఁడును, పురుషోత్తమమ్ = భగవద్గీతలోఁ జెప్పఁబడిన పరాపరలను రెండుప్రకృతులుగాక, అందలి పురుషులలో నుత్తముఁడును, శ్రేష్ఠుఁడును ఐన, శ్రీయాదవాధీశమ్ = సంపదతో లక్ష్మితో గూడినయదువంశజాతులకుఁ బ్రభువైన శ్రీకృష్ణుని, వందే = నమస్కరించుచున్నాను.

తాత్పర్య వివరణములు :- నిత్యానందరసస్వభావుఁడును, ఉండుట తెలియుట మాత్రమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడును, ఇతరసహాయము లేకయే తనంతట తానే ప్రకాశించువాఁడును, పుట్టుక లేనివాఁడును, సర్వమును చాలించు ఈశ్వరుఁడును, పురుషశ్రేష్ఠుఁడును, యాదవుల కందఱకును బ్రభువును అగు శ్రీకృష్ణునకు నమస్కరించుచున్నాను.

చంద్రవంశక్షత్రియుఁడగు యయాతికి దేవయానియుఁడుఁ గల్గిన కొడుకులలో జ్యేష్ఠుఁడు యదువు. అతని సంతానము పుత్ర పౌత్రాదులు యాదవులు. ఆకులమునందలి మనుష్యుల కందఱకును అధినాథుడు, నిజముగా కిరీటధారియై సింహాసనస్థుడు కాకున్నను చాలించుటవలన అధికనాథుఁడుగా శ్రీకృష్ణుఁ డవతరించినాఁడు. ఈయన లోకములో సాటిలేని సర్వాంగసుందరుఁడు. పుట్టినదాది అతిమానుషచర్యలతో దుష్టశిక్షణను, సాధురక్షణను చేసి, అర్జున

ముఖమున శ్రీ భగవద్గీతాశాస్త్రము నుపదేశించి లోకుల కాచా
 ర్యుడై నవాఁడు. ఇతడు సూక్ష్మరూపమున సర్వజనమనోహరుఁడు.
 లోకదృష్టిలో చరిత్రాత్మకకృష్ణుఁ డీయాదవాధీశుఁడు. ఈయన
 శ్రీహరిపరిపూర్ణావతారము. శ్రీహరి అవ్యక్తమూర్తి యగునీశుఁడు.
 నియమనశీలుఁడు. సర్వమును, సర్వులను నియమించువాఁడు, నియ
 మన మసఁగనే నియమ్యము (పాలింపఁబడునది) ఁడవలె. గీత
 యందుఁ జెప్పఁబడిన ఈశ్వరునిపరాపతప్రకృతిద్వయమే ఈ నియ
 మ్యము.

శ్లో॥ భూమి రాపోఽనలో వాయుః ఖిం మనో బుద్ధి రేవ చ |
 అహంకార ఇతీయం మే భిన్నా ప్రకృతిరష్టభా | గీ 7-4

శ్లో॥ అహ రేయ మిత స్వన్యాం ప్రకృతిం విద్ధి మే పరామ్ |
 జీవభూతాం మహాబాహూ య యేథం ధార్యతే జగత్ ||
 గీ 7-5

శ్లో॥ అవజానన్తి మాం మూఢా మానుషీం తను మాశ్రితమ్ |
 పరం భావ మజానంతో మమ భూతమహేశ్వరమ్ || గీ 9-11
 “పశ్య మే యోగ మైశ్వరమ్” గీ 9-5

ఈ మొదలుగాఁ గల గీతావచనములవలన తనసంకల్పమా
 త్రముననే నరశతీరము ధరించిన శ్రీకృష్ణుఁడు, సూక్ష్మరూపమున
 సర్వవ్యాపియై సర్వజ్ఞుడై సర్వశక్తిమంతుఁడైన ఈశ్వరుఁడగు
 శ్రీహరియే తానని (స్థూలసూక్ష్మకారణములకభిన్నత్వము, లేదా,
 ఏకత్వము సత్య మని) చాటినాఁడు. అభేదాన్వయవిధము కర్తవ్య
 మని సూచిత మైనది.

బక్క-రుడగు ఈశ్వరుడు అజుడు, అనగా, పుట్టుకలేని వాడు, కురాక్షిరపురుష వ్యతిరీకుడగు పురుషోత్తముడును. ఈ యీశ్వరతత్వము చరిత్రాత్మకము (ఆదిమధ్యాంతములుగలది) గా గాక, శాశ్వతము అనాదిమధ్యలయరూపమై మీమాంసాపద్ధతినే గ్రహింపఁదగినది. ఈస్థూలసూక్ష్మకారణరూప మంతయు సగుణమై వ్యావహారికముగా సత్యమైనది. అనగా, మిథ్యా రూపమైనది. పుట్టినమనుష్య చరిత్రగలశ్రీకృష్ణుడు, దృష్టనష్టస్థూల రూపుడు. వీనికి విరుద్ధధర్మములుగల పుట్టని యవ్యక్తరూప పరమేశ్వరుడతఁడే ఇద్దఱ కైక్యము శ్రుతి స్మృతిపురాణాది న్యాయ సిద్ధము. ఇదే ముందుముందు గ్రంథమున నిరూపింపఁబడుచుండును.

వాస్తవము, ఈస్థూలసూక్ష్మాద్దివ్యావహారికసత్యాతీతమై, అతీంద్రియమై, ఉపనిషద్ధర్మజ్ఞానగమ్యమై, మనననిదిధ్యాసములచే అనుభవసిద్ధమై, ఈ బహువిధదృశ్యనశ్యశీలమగు సర్వమునకు సద్విజ్ఞానమై, పరమార్థసత్యమై, కేవల చిద్రూపమై, స్వయం ప్రకాశమై, నిత్యానందస్వరూపమై, ఏకమై. రెండవది సత్యముగా లేనిదై, వ్యావహారిక జగదీశ్వరాదిసర్వము తనయందు కల్పితమై యొప్పునది, నిర్గుణమైన ప్రత్యగాత్మాభిన్నపరబ్రహ్మము. ఇట్లు శ్రీకృష్ణేశ్వరపరబ్రహ్మమగు నిష్టదేవతకు నమస్కారము. ఇది శిష్టాచారము. ఇట్టి స్థూలచరిత్రాత్మక శ్రీకృష్ణత్వమును, సూక్ష్మాది వ్యావహారికవిశ్వరూపపశ్వేశ్వరత్వమును భాసింపఁజేయు సర్వాధిష్ఠాననిర్గుణనిష్క్రియాద్వైతరూప పరబ్రహ్మత్వైక్యానుభూతి గ్రంథమందు ప్రతిపాదింపఁబడఁబోవుచున్న వస్తువు. ఈగ్రంథపఠనముచేత ప్రబోధము (మేల్కొల్పు) గల్గి గ్రంథార్థశ్రవణ, మననాదులవలన సంస్కృతులైనవారికి ఉత్తమపురుషార్థమగు మోక్షము సుద్యుఃఫల మని ఉపదేశరూపాశీర్వాదము అంతర్గత

మగు ధ్వని. ఇట్లు ఆత్మాభిక్ష శ్రీకృష్ణేష దేవతానమస్కార, వస్తు నిర్దేశాశీర్వాదములను మూఁకింటిని ప్రబంధముఖమున స్థానమునఁ గూర్చిన శ్రీ శంకరభగవత్పాదుల ధీనైపుణ్యవైభవ మనన్య సామాన్యము.

“ప్రతిసాద్యమహిమ్నా చ ప్రబంధోఽపి మహాత్తరః”

ఇచ్చట ప్రతిసాదింపబడు మన్న శ్రీకృష్ణ బ్రహ్మము (వస్తువు) నిరతిశయమహిమము గలదగుటచేతఁ గూడ ఈప్రబోధ సుధాకరప్రబంధము మహాత్తర మగుచున్నది. అందువలన గాఢా సక్తిభక్తి శిష్యులతో ఏకాగ్రతతోఁ జనువరులు విమర్శనపరిశీలన ములు చేయఁదగిన దనియు సూచింపబడినది.

ఇది ప్రతిజ్ఞావిషయముగా గ్రహించి దీనిని (ఈయద్వైత పరమార్థతను) ఎఱు ప్రసిద్ధవివర్తనాదవిస్తారముగా, శుద్ధాద్వైత సిద్ధాంత ప్రకారముగా శ్రుత్యాద్యర్థనిరూపకముగాఁ బ్రబోధించి విషయమును గరతలామలకముగాఁ, గొంగుబంగారుగాఁ జేసినది ప్రబంధమందచ్చటచ్చట ముచ్చటింపఁబడును.

మఱియు గ్రంథనామాచిత్యాదిపరిశీలనసంగ్రహము :-

బోధ మనఁగా జ్ఞానము (తెలివి). ప్రబోధ మనఁగా ప్రజ్ఞానము. ఇది ప్రకృష్టమై యనంతమైన జ్ఞాన మగును. ఈనిరుపాధికమై స్వస్వరూపమును నిష్క్రియమునైన ప్రజ్ఞానము పరబ్రహ్మ మగును. కాని సామాన్యవ్యాపకహారికజ్ఞానము, జాగ్రత్ స్వప్న సుషుప్తిమయము. ఇది బుద్ధి యుపాధిగాఁ గలది. స్వస్వరూప జ్ఞానానుభవము తురీయము. ఇదే సుధ (అమృతము). అనగా నాశరహితమై నిత్యమైనది. అట్టిదానికి ఆకర మనఁగా నిలయము, లేదా విపులాధారమైనది, ప్రబోధసుధాకరము. ఇది ప్రజ్ఞాన

మనెడు అమృతనిధి, పరబ్రహ్మము (పరమేశ్వరుడు).
వేటొండర్థము. ప్రబోధ మనఁగా మేల్కొనుట.

శ్లో॥ అనాదిమాయయా సుప్తః యదా జీవః ప్రబుధ్యతే
అజన్మనిద్ర మస్వప్న మద్వైతం బుధ్యతే తదా ।

[(మాండుక్యకారిక (1-16)] జీవుఁడు అనాదియైన యజ్ఞానమును నిద్రలో మునిఁగి జన్మపరంపర లెత్తుచుండును. అఁడు విసివి విరక్తుఁడై ఈశ్వరానుగ్రహమున ఈశ్వరరూపుఁడగు గురువు నాశ్రయించి, వానిదయవలన వేదాంతశ్రవణమననములు బాగుగా సలిపి నిదిధ్యాసమున (తురీయమున) తన పరమానందరసస్వరూప మాస్వాదించి, తెస్సగా నెఱుంగుటయే మేల్కొనుట యనెడి ప్రబోధము. జీవుఁడు ప్రబుద్ధుఁ డగును. అప్పు డతఁడు తాను నిడముగా జన్మములులేని, వ్యావహారికజాగ్రత్స్విప్న నిద్రలులేని, ఏకమైన యద్వితీయబ్రహ్మరూపశుద్ధాత్ముఁడ నని యనుభవపూర్వకముగా దెలిసికొన్నవాఁ డగును. ఈయాత్మప్రబోధము అవిద్యాజీవిత నిద్రనుండి మేల్కొనుటయే. ఇది అమృత్వరూపమోక్ష (హేతు) రూప మగుటచే అమృతము లేక సుధ యనవచ్చును; ఇట్లు తన నిత్యసచ్చిదానందమగు అమృతత్వస్వరూపమును జేర్చు ఈ ప్రబోధామృతమునకు నిధి, లేదా, విపులాధారరూపనాగరమే ఈ ప్రబోధసుధాకరము. ఆహా! ఎంతటి నామాచిత్త్యశోభ!!

మఱొక ధ్వనిరూపాచిత్త్యమును నెఱుగఁడగు. అనాదియగు నజ్ఞానమును దానికార్యమగు నధ్యాసమును ఒకదానిని, దానినిగా గుర్తింపక, వేటొకదానినిగా నెఱుంగుట యధ్యాసము) పెనగొన్న స్వభావము గల్గుటచే సరిసారస్వన్నానుభవముగు జీవుఁడు ఈ ప్రబోధమునకు అధికారి. అతఁడు లేనిచో శాస్త్రములు లేవు. బంధమోక్షాదులు మఱేవియును లేవు. ఇట్టివాఁడు తన నిత్యపర

మానందైకరసస్వరూపము నెఱుంగుటయే యీ గ్రంథప్రయోజనము. ఇది, శ్రీపరమేశ్వరుని భక్తిప్రపత్తులతో నేవింపఁగాలభించునదియు, శాస్త్రాచార్యులయుపదేశఫలముగాఁ బ్రాపించునదియునగు కేవలాత్మజ్ఞానమువలననే నిశ్చేషచమూలావిద్యా నివృత్తి సుసాధ్యము. ఆత్మాభిన్నాద్వైతబ్రహ్మమే యీ గ్రంథ విషయము. ఈ గ్రంథకీలకమధ్యమగు 10 వది అద్వైతప్రకరణమగుట గమనార్హము. ఆయద్వైతమును అరటిపఱచొలిచి నోటి కందించినట్లు, నులభసుందరముగాఁ బ్రతిపాదించి, యీ గ్రంథము, పాఠకులఱు మాయాకసంనారమునుండి తరింపఁజేయు నననేల? విషయమునకును గ్రంథమునకును గలసంబంధము, ప్రతిపాద్యప్రతిపాదకరూపము. ఇట్లు నిగూఢముగా అధికారి: విషయ, ఫల, సంబంధములనెడియనుబంధచతుష్టయముకూడ గ్రంథనామప్రథమశ్లోకములచే సూచితము.

ఈజీవన్యాసారము, ఈశ్వరునిలీల, లేక:విభూతి, యంతయు మాయాపరిధిలోనిది. మిథ్యయే. పరమార్థము కాదు. జీవేశ్వరులు పరస్పర సాపేక్షకులు (Relative entities) జగత్ప్రస్థితిలయములన్నియు మాయాపరిధిలోనివే. పరమార్థము శ్రీగౌడపాదాచార్యులవారు చెప్పినరీతిగల మాండుక్యకారిక (2-16) యర్థము. శ్లో॥ న నిరోధో న చోత్పత్తిః న బద్ధో న చ సాధకః ।

న ముముక్షు ర్నవై ముక్త ఇత్యేషా పరమార్థతా । (2-16)

పరమార్థముగా, ప్రశయము లేదు. సృష్టి లేదు. బద్ధుఁడు లేడు. సాధకుఁడు లేడు. మోక్షమును గొరువాఁడు లేడు. కావున ముక్తి పొందినవాఁడు లేడు. ఇదియే పారమార్థిక సత్యము. ఓం తత్ సత్.

అవ : ఆపరత త్వముచే గురించియే చెప్పుచున్నారు.

యం పర్ణయితుం సాక్షాః చ్చుతి రపి మూకై ప మౌన

మాచరతి ।

సోఽ స్మాకం మనుజానాం కిం వాచాం గోచరో భవతి॥2

ప్ర : శ్రుతిఃఅపి = వేదము కూడ, యం = ఏ పరమాత్మ (త త్వము) ను, సాక్షాత్పర్ణయితుం = ప్రత్యక్షముగా, వాచ్యముగా వర్ణించుటకు, (అశ క్తయి) మూకాపివ = మూగదే [“ఏవ”ను “ఇవ” (వలె) అరములో కూడ చెప్పవచ్చును. మూగిదానివలె)] అయి, మౌనం ఆచరతి = మౌనమును భజించుచున్నదో, సః = ఆపరమార్థత త్వరూపపర మేశ్వరుడు, అస్మాకం మనుజానాం = మా(వంటి) మనుజులయొక్క (కించిజ్జలెనమా) వాచాం = వాక్కులకు, గోచరఃభవతి కిం? = విషయమైనవాడగునా? కాడు.

తా : అపౌరుషేయములైన సాక్షాత్పర మేశ్వరునినిశ్వాసరూపముగా వెడలిన శ్రుతులే “ఆయన (పరమార్థముగా) ఇట్టివాడు” అని స్పష్టముగా, జెప్పలేక మూగవారినలె మౌనమును బూనినవి. అవాజ్మానసగోచగుడగు ఆయనను సూటిగా వర్ణింపలేకున్నవి. నిషేధరూపమునను (నేతి, నేతి) లక్ష్యార్థముగను చెప్పినవి. అట్టిచో అల్పబుద్ధిగల నరుడనైన నేను ఆబ్రహ్మమును స్పష్టముగా, తెలియ వీలగునట్లు చెప్పగలనా? చెప్పలే నని తాత్పర్యము. ఇది ఆచార్యశంకరులసత్యవినయలక్షణము. కవీంద్రుడుగా స్వాహాంకారపరిత్యాగమును, మార్గదర్శకముగా జేసినాడు. ఆత్మరూప బ్రహ్మస్థితిప్రాప్తికిని అహంకారాదిమిథ్యాదృశ్యపరిత్యాగము కర్తవ్యమను సూచన అంతర్గర్భితము.

“అన్యదేవ త ద్విదితా దధోఽవిదితాదధి” - కేన ఉ. 3.

ఆపరబ్రహ్మణ్యము తెలియఁబడినదానికంటె వేరైనది. అది తెలియఁ
బడక మిగిలినజ్ఞేయసదాధిములకంటెను గూడ వేరైనది. అనగా
నది శ్రవణమనననిధిధ్యాసలచే తప్ప సాధారణమనస్సుచేమాటలచే
తెలియఁబడునదికాదు. అని శ్రుతితాత్పర్యము. “యతో వాచో
నివర్తనే అప్రాప్య మనసా సహ” తై ఇ. 1. మనస్సుతోకూడ
కలిసి వాక్కులాయనను తెలిసికొని చెప్పఁగోరి ఆయనను పొంద
లేక (తెలిసికొనలేక) తిరిగి వచ్చినవి. ఆయన వర్ణనల కందని
వాఁడు. ఇట్టివాఁడని స్పష్టముగా మాటలతో చెప్ప వీలులేని
వాఁడు. సంపూర్ణముగా ఆయనను చెప్పఁగల్గి, గ్రహింపఁచేయఁ
గల్గిన, ఆయన జ్ఞేయఁడు, విషయము అగును. అందువలన తెలిసి
కొనుజ్ఞాతకన్న, (ఆత్మకన్న) భిన్నుఁడై అనాత్మ, పరిచ్ఛిన్నుఁడు
అగును. ఇట్లగుట శ్రుతిస్మృతులు చెప్పినదానికి విరుద్ధము. అందు
వలన ఆయన ఇదికాదు, ఇదికాదు, (నేతి నేతి) అని నిషేధపూర్వ
కముగనే తెలియఁబడునేకాని ఇతరవిధముగా ఇది ‘ఇట్లు’ అని
తెలియఁబడజాలఁడు. ఏక్రియయందును, కర్త యెప్పుడును
కర్మముకాదు.

మనుష్యుఁడు లౌకికసర్వవస్తువులను, వినువారికిఁ దెలియ
జేయుటకు, శబ్దములను వాడును. ఆశబ్దములు జాతిగుణక్రియా
సంబంధములను నాల్గులక్షణములలో నేయొకటైన గలవియే. ఉదా
హరణమునకు - ఆవు నరుఁడు మొదలైనవి. ఆవు, నరుఁడు
(వస్తువు) జాతి విశేషమును తెలియఁజేయును. చెప్పుచున్నాఁడు,
వినుచున్నాఁడు మొదలగునవి వాఁడు చేయు పని విధములను తెలియ
జేయును. తెల్ల(ది), ఎఱ్ఱ(ది) సాత్త్వికుఁడు మొదలగునవి వాని
గుణభేదములను దెల్పును. ధనముగలవాఁడు (ధని); తెలివిగల
వాఁడు (బుద్ధిమంతుఁడు) అనువానిలో ధనమునకు, తెలివికిని,

వానికాశ్రయమైన నరునకుఁగల సంబంధవిశేషములను దెల్పును.

ఈమాటలను ప్రయోగించిన

మాత్రమున వినువారికి అర్థమగుచున్నవి. కాని ఈ లక్షణములు లేని వస్తువులను మాటలవ్యారమున చెప్ప వీలులేదు బ్రహ్మమునకు ఈనాల్గురకముల శబ్దప్రసృత్తి హేతువులగుజాతి గుణ క్రియాసంబంధము లేవియును లేవు. పైగా అదివకమై సర్వజగద్విలక్షణమై ఆత్మస్వరూప మైనందు నలనను బ్రహ్మము వాక్కునకు మనస్సునకు అందనిదని శ్రుత్యాదులందు చెప్పబడినది. ఇది తరళసహము.

భగవద్గీత లందు 13 వ అధ్యాయములో 12 వ శ్లోకబోధ.

“అనాదిమత్ పరం బ్రహ్మ న సత్త్వ న్నాస దుచ్యతే”

ఈపర బ్రహ్మము, మొదలులేనిది, సత్తుగాదు, అసత్తుగాదు అని చెప్పబడుచున్నది అని సాధారణముగా బుద్ధిగ్రాహ్యములగు ఆది, సత్తు, అసత్తు అనెదుభావములు కానిదని నిషేధపూర్వకము గనే శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు నిర్ణయించెను.

అవ : అట్లగుచో ఈశాస్త్రము లనర్థములగునా ? యనుసందేహమును బాపుటకై ఆపరమాత్మ సంపూర్ణముగా అగోచరుఁడు కాఁడని చెప్పుచున్నారు.

యద్య ప్యేవం విదితం, తథాఽపి పరిభాషితో భవే దేవ!
అధ్యాత్మశాస్త్రసారై ర్హరిచింతనకిర నాభ్యానైః ॥ 3

ప్ర : ఏవం = ఈవిధముగా, నెవఁడును అయనను (పరమాత్మరూపపరబ్రహ్మమును) వర్ణింపదే రని, విదితంయదిఅపి = తెలిసి నప్పటికికూడ, తథాఽపి = అట్లు వాక్యము లున్నను, అధ్యాత్మశాస్త్రసారైః = బ్రహ్మతై క్యబోధను శాసించు నట్టి యుపనిషద్వాక్యసారపర్యవసానరూపము లైనట్టి వాక్యములచేతను, హరి

చింతనకీర్తనాభ్యాసైః = శ్రీవిష్ణుత్వత్వస్వరూపస్వభావక్రియాకలాపాదుల ఛానాభ్యాసములచేతను, [సః = ఆపరమాత్మ] పరిభాషితః ఏవభవేత్ = చక్కగా చెప్పబడినవాడే (వర్ణింపబడినవాడే) కాఁగలఁడు.

తా॥ నిజముగా ఆయన ఇట్టివాఁడని శ్రుత్యాదులే చెప్పలేకపోయినను, అధ్యాత్మశాస్త్రము బాగుగా నెఱిగినవారు, నిరంతరము విష్ణువును, పరమాత్మను గుఱించి ఆలోచించుట, ధ్యానించుట, ఆయనను పొగడుట పలుమార్లు చేసినవారు ఆయనను తాము తెలిసికొని ఇతరులకు తెలియునట్లు చెప్పఁగలవా రగుచున్నారు.

అట్టి సమ్యక్జ్ఞానసిద్ధికిఁ బ్రయత్నించిన శ్రీవిష్ణుచింతనాదులు త్తమనాధనములు సుమా. బ్రహ్మత్వైక్యమును బోధించు అధ్యాత్మశాస్త్రములును ఉత్తమనాధనములును, ఉపనిషత్తులును, భారతము మొదలగు నితీహాసములును, భాగవతాదిపురాణములును అగుచున్నవి. ఆత్మపచార్థమగు పరబ్రహ్మము బొత్తిగా తెలియుటకు వీలులేనిది గుఱచో ఈ గ్రంథముల లాభ మేమున్నది? మోక్ష మెట్లు వచ్చును? కావున ఆపరమాత్మ పూర్తిగా అగ్రోచరుఁడు కాఁడు.

“జ్ఞానప్రసాదేన విశుద్ధస్త్వ

స్తత స్తు తం పశ్యతే నిష్కలం ధ్యాయమానః” ।

ముం. 3-1-8

“కాస్త్రాచార్యులవలన గల్గిన (సరియైన) నిర్మలమైన యాత్మజ్ఞానప్రభావముచేత, రాగాదిదోషము లన్నింటిని బోగొట్టుకొన్న నిర్మల చిత్తముగలవాడై ఆపిమ్మట, ఆపరమాత్మను ధ్యానించుచున్నవాడై నిరవయవమై వీకరూపమైన పరబ్రహ్మమును తానే యని సాక్షాత్కరించుచున్నాఁడు” అని ముండకోపనిషత్తు బోధ. సంస్కృతమై పరిశుద్ధమైన మనస్సుగల అధికారిచేత నిధి ధ్యాసనరూపానుభవముతో తానైన యాపరమాత్మ తెలిసికొనఁ

బడఁగలఁడని స్పష్టముగా చెప్పుచున్నది. కావున ఆయనను తెలిసికొనుట వూర్తిగా అసాధ్య మనుకొనరాదు. తెలిసిన వెంటనే ఆత్మంతికముఃఖనాశనము, అభయము, సంశయములు తొలఁగుట, ఆనందము, సర్వబంధవినిర్ముక్తిని పొందుటయుఁ గలిగిన వని కూడ చూడఁగలఁడు.

కాని ఆయనను తెలిసికొనుటకు అట్టిసమ్యక్ జ్ఞానము సంపాదించి తరించిన విష్ణుచింతనశీలురైన మహాత్ములే ఆశ్రయింపఁదగిన వారని ఆచార్యులవారు సూచించుచున్నారు.

కావున ఆశ్రీకృష్ణపర బ్రహ్మత్రబోధముగా సంప్రదాయానుసారముగా, ఆయుపనిషద్ధానుసారముగా ఈమోక్షప్రయోజన ప్రబోధసుధాకర గ్రంథమందు, శ్రీశంక రాచార్యకవీశ్వరుండు తన దివ్యవాగ్మృతప్రసారమును ముముక్షులోకసంగ్రహార్థము చేయుచున్నాఁడు.

అవ : ముక్తికి ముఖ్యాధికారమును చెప్పుచున్నారు.

క్ష్మైర్భహుభి రుపాయై రభ్యాసజ్ఞాన భక్త్యాద్యైః |

పుంసో వినా విరాగం ముక్తే రధికారితా న స్యాత్ || 4

ప్ర : క్ష్మైః = కొంతసమర్థముగాఁ జేయబడినవైన, అభ్యాసజ్ఞానభక్త్యాద్యైః = వేదాభ్యాసము వానియర్జ్ఞానము, పరమేశ్వరునియందు భక్తి పూనుట మొదలగు, బహుభిః ఉపాయైః = అనేకములగు ఉపాయములచేత, ఎంత ప్రయత్నించి వను, పుంసాం = పురుషులకు, విరాగంవినా = వైరాగ్యము లేకుండ, ముక్తేః = మోక్షమునకు, అధికారతా = అధికారము, అనఁగా యోగ్యత, న స్యాత్ = కలుగదు.

తా! మనుష్యుఁడు ఎన్ని శాస్త్రములు చదివినను, దానియర్థము తెలిసికొన్నను, పరమేశ్వరుని పొగడినను, ఆయనయాజ్ఞలైన కర్మ

ములు చేసినను, యోగము మొదలై నడిపాయము లెన్నియవలంబించినను, ప్రపంచవిషయములందు రాగము (కోర్కె) పోనిచో అతనికి మోక్షమునకు అధికార మను యోగ్యత కల్గదు.

ప్రపంచవిషయ

సుఖములకు శ్రీభోగాదుల యందు తమిగ్గుండైనవానికి ఇతర మేది రుచించును? ధనకనకవస్తువాహనపుత్రపుత్రీభార్యాదులవలని సుఖములు శాశ్వతములు కావని, యెప్పటికైన నశించు నవని యెఱిగినవాఁడు నిత్యమైన ఆనందమునే పొందవలె ననికొరిన వాఁడు మాత్రమే మోక్షమునకు యత్నించును. అప్పుడు వాఁడి లోకమందును సరలోకమందును బ్రాహ్మవిషయసుఖములను రోసి వానికొఱకు ప్రయత్నములను మాని, నిత్యసుఖముకొఱకు చిత్త శుద్ధితో ప్రయత్నము చేయఁబూనును.

కావున ముక్తిని గోరువాఁడు ఏది నిత్యమో యేది అని త్యమో గ్రహింపవలెను. అనిత్యసుఖమును, దానికై ప్రయత్నమును వదలి, అనఁగా ఇహలోకభోగములం దభిరుచినివదలి, వైరాగ్యము వూని, ముక్తిసాధనములను వెదుకవలెను. ఈలోక సుఖములవలెనే స్వర్గాదిసుఖములుకూడ అనిత్యము లని, వాని యనుభవము పిదప మరల నీలోకములో పుట్టుక తప్పదని యీ సంసారము మానదని గ్రహించి వానియందు కూడ వైరాగ్యము బూనవలెను.

బ్రహ్మవిచారణమున కధికారికి వలసిన నిత్యానిత్యవస్తు వివేకము, ఇహముత్రార్థఫలవిరాగము, ముముక్షుత్వము ఇందు సూచింపఁబడిన వనవచ్చును.

అవ : ప్రపంధరచవవిషయవిభా గసూచనరూపమైన ప్రతిజ్ఞను వివరించుచున్నారు. స్థూలముగా మొదటి 6 ప్రకరణములు వై రాగ్యవిషయ విశేషాంశములు ప్రధానములుగను, 7 నుండి 15 వరకు గల 9 ప్రకరణములు ఆత్మబోధవిశేషాంశములు ప్రధానములుగను 16 నుండి 19 వరకు గల నాల్గుప్రకరణములు భక్తి విశేషాంశ బోధకప్రధానములుగను చాతుర్యముతో గవిముక్తికి సాజెన్మోక్ష హేతువు వై రాగ్యత్మబోధభక్తి సముదాయముయొక్క పరిపూర్ణసమగ్రత యని విరూపణము చేయుచున్నాడు.

వైరాగ్య మాత్మబోధో భక్తి శ్చేతి త్రయం గదితమ్ |

ముక్తే సాధన మాదౌ తత్ర విరాగో విత్పష్టతా

ప్రోక్తా || 5

ప్ర : వైరాగ్యం = [తానుకోరిన మోక్షమునకు ప్రతిబంధకములగు విషయభోగ సాధనము లన్నిటియందు కోర్కె, లేదా ప్రీతి, లేకుండుట, ఆత్మబోధః = ఆత్మను అవగా తన్ను తెలిసికొనుటకు చెప్పినసాధనము లవలంబించి పరిశుద్ధాత్మను తెలిసికొనుటకు యోగ్యత సంపాదించి, భక్తితో శ్రద్ధతో తనకు తన్ను గుఱించి చెప్పగల బ్రహ్మజ్ఞుడగు గురువు నాశ్రయించి, వారి యనుగ్రహమునఁ దాను బ్రహ్మమువేది విశ్చయముగా తెలిసికొనుట, భక్తిః = భజింతుట, (వేచించుట, అక్షయమందే పూర్తిగా మనస్సును విల్పుట,) సద్గురుభక్తి, ఈశ్వరభక్తివలన తెలిసిన ఆత్మవ్యూహము వందు చిత్తమును నిల్పుట, ముక్తే = ముక్తికి, త్రయం = వేర్వేరుగా స్వతంత్రముగా గాక, మూడుఉపాయములసముదాయము, సాధనం = కారణముగా, గదితం = చెప్పబడినది. తత్ర = [అక్కడ] అనివహమువందు, అదౌ = మొదటిదిగా, విరాగః = విషయస్పృహములందు రాగము [కోర్కె, ప్రీతి] లేకుండుట యనెడి, విత్పష్టతా = విషయభోగములందు కామము (ఆ) లేకుండుట, ప్రోక్తా = చెప్పబడినది.

తా : మోక్షమునకు సాక్షాత్ సాధనముగా శ్రీశంకరులు, వైరాగ్యమును, ఆత్మను తెలిసికొనుటయును, భక్తియు ననుమూడింటి గుఱుదాయమునే ముక్తికి సాధనముగాఁ జెప్పిరి. ముక్తికి మూడును వేర్వేరుగా స్వతంత్రోపాయములుగాఁ జెప్పుటలేదు.

‘ఇతి’ అనుశబ్దము వెనుకఁ జెప్పఁబడిన వైరాగ్యము ఆత్మ బోధ, భక్తి, అనుఘాటిని బరామర్శించుచున్నది. త్రయ మనఁగా మూడవయనములు గలది. త్రయనయవి. పరస్పర సాపేక్ష ములకే అనఁగా నొకదానిపై మఱొకటి యాధారపడి ఒకదాని నొకటి వృద్ధిచేసికొనుస్వభావము గలవానినే సముదాయ మనుట ఆర్యుల పద్ధతి. ఇకఁ డ బాహ్యవిషయములగు స్రక్చందనవనితాది విషయములందు (తృష్ణ) ఆశయే రాగము. దానివలన వానికై ప్రయత్నము సాగుచున్నది. విగతమైన (తృష్ణ) అనఁగా విష యములందలి తృష్ణ చిత్తమును విడిచి దూరముగాఁ బోవుటయే విత్తృష్ణయగు విరాగము. ఇట్టి విరాగముయొక్క భావమే వైరా గ్యము. ఇది బాహ్యవిషయతృష్ణానేవల నివృత్తి యని పిండి తార్థము. ఈవైరాగ్యస్థితి గలవానికి ఆత్మబోధ సుకర మగును.

“ఇంద్రియార్థేషు వైరాగ్యం, జ్ఞానమ్” భగ. 3 లో 8, 11

దృష్టాదృష్టశబ్దాదిభోగవిషయములందు విరాగభావము (వైరా గ్యము) ఆత్మజ్ఞాన హేతు వని శ్రీకృష్ణునిగీతానచనము.

ఇట్లు వైరాగ్యము ఆత్మబోధకుసహకారి, పోషకమునగును. ఆత్మబోధ యెంతెంత వృద్ధియై గట్టిపడిన కొలఁది యంతెంతగా వైరాగ్యమును వృద్ధియై గట్టిపడును. ఇట్టివి పరస్పర హేతుకము లును పోషకములు నగుచున్నవి.

ఇట్లు ఆత్మబోధ పరోక్షరూపమునఁగాని అపరోక్షరూప మునఁగాని యున్నప్పుడు సర్వజ్ఞఁడు జగద్గురుఁడు, ఆత్మజ్ఞాన ప్రదాతయునగు శ్రీపరమేశ్వరునియందు భక్తియు, ఆత్మనిష్ఠా రూపస్వస్వరూపానుసంధానభక్తియు వృద్ధిఁబొంది పుర్వోక్త వైరాగ్యాత్మబోధభక్తిత్రయము పరిపుష్ట మగును. ఇట్టివైరా

గ్యాత్మబోధభక్తిరూపత్రయవసముదాయము (ఇవి పరస్పర సాపేక్షములు) ఒకదానికొకటి పరిపోషకము. ఈగుఱి పరిపక్వమై, బ్రహ్మత్వైక్యరూపముక్తికి, అసాధారణరూపసాధన మగు నని తాత్పర్యము. వేఱొండుసాధనమువలనగాని, సాధనములవలనగాని గల్గుముక్తి, భేదరూపమై భ్రాంతిసిద్ధ మైనదే యగు నని యుపనిష దధర్మవిదులసంప్రదాయరహస్యము. అంతేకాని ఈవైరాగ్యము, ఆత్మబోధయు, భక్తియు వేఱువేఱుగా దేని కది బ్రహ్మసాక్షాత్కారమునకు స్వతంత్రసాధనము లనరాదు. అందులకే త్రయమని సాధనమని మూలశ్లోకములో ఏకవచనప్రయోగము “త్రీణి సాధనాని” అని బహువచనశబ్దములు ప్రయుక్తములు కాలేదు.

శ్రీశంకరులు వివేకచూడామణిలో భక్తిని గుఱించి

చెప్పుచు

శ్లో॥ మోక్షకారణసామగ్ర్యాం భక్తి రేవ గఱియసీ
స్వస్వరూపానుసంధానం భక్తి రి త్యభిధీయతే॥ 32

స్వాత్మ తత్త్వానుసంధానం భక్తి రి త్యపఱే జగుఱి” 33

మోక్షమునకు గల సాధనసమూహములో అసాధారణ ముఖ్యసాధనము భక్తి యనియు అభక్తి యనఁగా నిష్క్రియా ద్వితియానందపరబ్రహ్మమగు తన స్వరూపమునందు మనస్సు యొక్క నిర్వికల్పకసమాధివృత్తి యన్నారు.

అల్పజ్ఞుఁడు, కర్మాధీనుఁడు, కర్మభోక్తృరూపసంసారియు నగుజీవునకును, మాయాధీశ్వరుఁడు, సర్వేశ్వరుఁడు, సర్వజ్ఞుఁడు, సర్వస్వతంత్రుఁడు, నసంసారియు నగు ఈశ్వరునకును, వాస్తవముగా హక్తిమశేకాంతరము గలదు. “తత్త్వమసి” (అది నీవుగా, నీవదిగా నున్నావు) మహావాక్యములో ‘త్వం’ తత్ పదములకు వాచ్యార్థము లివి. ఇట్టి భిన్నస్వరూపస్వభావలక్షణములుగల

జీవేశ్వరులను అహంగ్రహణాపాసనపీట ఏకముగా భావించుట భక్తి యని యితరులమతము. ఇది భేదబుద్ధిపురస్కరమైన భ్రాంతి కల్పితగౌణభక్తిమాత్రమే. అత్యోర్ధభావనానిరంతర స్రవాహరూపమనోవృత్తి, యథార్థభక్తికి ముఖ్యార్థమని శ్రీశంకరభగవత్పాదులు ఉపనిషత్సమ్మతముగా వివేకచూడామణిలో విశదీకరించిరి.

భగవదీతలందు :-

“వివిక్తసేవీ లఘ్వాశీ యతవాక్కాయమానసః ।

ధ్యానయోగపరో నిత్యం వై రాగ్యం సముపాశ్రితః ॥ గీ 18-52

ఏకాంతమం దుండి లఘువుగా భుజించుచు, త్రికరణములగు మనస్సును వాక్కును శరీరమును నియమించి, నిగ్రహించి జ్ఞాననిష్ఠుడైన యతి ఉపరతసర్వేంద్రియుడై, ఆత్మస్వరూప చింతన ధ్యానము అనగా, ఆత్మస్వరూప మందే ఏకాగ్రీకరణరూపయోగమే పరముగా జేయఁదగినది. మంత్రజపాదులగు నితర కర్తవ్యము లతనికి లేవని నిత్యపదార్థముయొక్క సూచన. ఈ ధ్యానయోగపరుఁడు, నిత్యము దృష్టాదృష్ట విషయములందు స్థిరమైన వైరాగ్యము గలవాఁడు. వీనిది పరాభక్తి. జ్ఞాననిష్ఠయందును వైరాగ్యాధిక్యమును నిడి నొక్కే చెప్పుచున్నది.

వీనిని గుఱించి పంచదశి చిత్రదీపప్రకరణములో శ్రీవిద్యారణ్య స్వామివారిప్రమాణవాక్యములు.

శ్లో॥ వైరాగ్యబోధోపరమాః సహాయాస్తే పరస్పరమ్ ।

ప్రాయేణసహవర్తస్తే వియుజ్యస్తే క్వచిత్క్వచిత్ ॥6-276

వైరాగ్యము, బోధ (జ్ఞానము), ఉపరమము (కర్మశాంతి రూప 6-276 సన్యాసము) ఇవి ఒకదాని కొకటి సహాయకములును (ప్ర. 3)

పరిపోషకములును. తఱచుగా నివికలిసి యుండును. కాని చాల అరుదుగా గలియకయు (ఒండొండులోపించియు) నుండవచ్చును.

అవ : పైశ్లోకములో వై రాగ్యము మొదటి దని చెప్పబడినది. మనకు దేని యందు రాగ మున్నదో ధానియందు వై రాగ్యము కల్గవలెను. అందువలన మనకు ముందు రాగ మెందున్నదో తెలియవలెను. అది ఇక్కడ తెల్పుచున్నారు.

సా చాహంమమతాభ్యాం ప్రచ్ఛన్నా సర్వదేహేషు ।

త త్రాహ్నా దేహే మమతా భార్యాదివిషయేషు॥ 6

ప్ర : చ = మఱియు, సర్వదేహేషు = సమస్తదేహములందు సా = ఆయ తృష్ణ. విరాగము. అహంమమతాభ్యాం = నేను. నాది యను రెండుభావరూప ములచేత, ప్రచ్ఛన్నా = కప్పబడినది, (కనబడకుండ, తెలియబడకుండ, అస్తి = ఉన్నది) తత్ర = ఆరెంటివిషయమందు, దేహే = శరీరమునందు. అహ్నా = అహంజ్ఞానము, నేనుఅను అభిమాన భావము (ఉన్నది) భార్యా దివిషయేషు = (భార్య మొదలైన బాహ్య విషయములందు.) భార్య పుత్రులు ధనధాన్యములు. గృహము మొదలైన వెలుపలివానియందు మమతా = నాది అను అభిమాన భావము (ఉన్నది)

తా : దహింపబడునది దేహము. జీర్ణమగునది శరీరము అని వ్యుత్పత్త్యర్థములు. ఆయశ్చాహంమమతే వై రాగ్యము. నేను, నాది యను రెండు అభిమానరూప భావములచే కప్పబడినది. ఇది సర్వ దేహములందు సామాన్యమే. సహజమైన వై రాగ్యము మనకు కనబడకుండ అహంమమతలచే ప్రచ్ఛన్నముగా (తెలియబడకుండ దాగి) ఉన్నది. సర్వదేహములందు 'నేను, నాది,' అను రెండుభావరూపములు తెలియబడుచు ఆనుభవింపబడుచున్నవి నేను, అనుబుద్ధి దేహమునం దున్నది. నాది యనుభావము, దేహ సంబంధముతో వచ్చి, దేహముకన్న వేఱుగా నున్న భార్యపుత్ర

నులందును ధనధాన్యాదులందు నున్నది. ఇవన్నియు నావి అని యనుకొనుటయే, వీనియందలియనురాగము.

‘సర్వదేహములందు’- అన్నమాటకు నేను అనాదినుండి ధరించుచు వచ్చినట్టి సర్వదేహములందు (వివిధజన్మములలో) ననవచ్చును. లేక, సర్వజనులకు వారివారి దేహములందు ననవచ్చును. పైగా, ఈ దేహమునందు నేను, అనువ్యవహార మెల్లవేళలకలదు. కొందరుమాత్రము నాదియన్నట్లు నాదేహము అనువ్యవహారము కూడ దానిపూర్తియర్థమును గ్రహింపకుండ వాడుచునే యున్నారు. ధనధాన్యాదులు, సొమ్ములు, భార్య, కొడుకు కూతురు వారినుండి వచ్చినతక్కిన బంధుత్వములు వీనియన్నింటి యందు నాది, నావి (మమత) యనుభావ మున్నది. ఇదియు అనాది సిద్ధము.

ఆవ : దేహము దారాదుల నాశ్రయించియే యీ అహంతామమత లున్నవి. ఇవి నివర్తించుట యెట్లు?

దేహః కిమాత్మకో ఽయం కః సంబంధోఽస్య వావిషయైః |
ఏవం విచార్యమాణే ఽహంతా మమతే నివర్తేతే || 7

ప్ర : అయం దేహః = ఈదేహము, కిమాత్మకః = ఏమిస్వరూపము, స్వభావము కలది? లేక దీనికాత్మయేది? అస్య = దీనికి, విషయైః = విషయములతో (దారాపుత్రాదులతో), సంబంధః కఃవా = సంబంధ మెటువంటిది? ఏవం = ఈవిధముగా, విచార్యమాణే = విచారణచేయఁబడిన దగుచుండఁగా, అహంతామమతే = ఈనేను, నాది, యనుటలురెండును నివర్తేతే = మఱిపోవుచున్నవి. (నివర్తించుచున్నవి)

తా : ఈదేహమునఁగా నేనుటి? దీనిస్వరూపస్వభావము లేవి-
ఆత్మ ఏది? దీనికి దారాపుత్రాదివిషయములతోఁ గలసంబంధ

మేమిటి? అని యిట్లు చక్కగా విచారణ చేయఁగా, ఈ 'నేను. నాది' యనురెండు ఆచ్ఛాదకభావములును దొలఁగిపోవుచున్నవి. అప్పుడు సహజవైరాగ్యము ప్రకాశించి బలము గలుగదు నని భావము.

అవ : శరీర మెట్లు కలుచున్నదో చెప్పుచున్నారు.

స్త్రీపుంసోః సంయోగా త్సంపాతే శుక్రశోణితయోః |

ప్రవిశ జీవః శనకైః స్వకర్మణా దేహ మావ త్తే || 8

ప్ర : స్త్రీపుంసోః = స్త్రీపురుషులయొక్క, సంయోగాత్ = కలియుటవలన (కలిగిన) శుక్రశోణితయోః = పురుషవీర్యభాగస్త్రిరక్తభాగములయొక్క సంపాతే = సమ్మేళనమందు, జీవః = కర్తయు భోక్తయునగు జీవుఁడు, ప్రవిశన్ = ప్రవేశించుచున్నవాడై, శనకైః = నెమ్మదిగా, స్వకర్మణా = తనపూర్వకర్మము ననుసరించి (పరమేశ్వరునిచే విధింపఁబడిన) దేహం = శరీరమును, ఆవత్తే = తీసికొనును.

తా : స్త్రీపురుషులు కలిసినప్పుడు సంభోగా నమందు పురుషవీర్యము స్త్రీయోనియందు పడి అది స్త్రీగర్భకోశమందలి రక్తముతో కలియును. అచట గర్భమేర్పడును. ఇట్లు జీవుఁడు. తన పూర్వకర్మము ననుసరించి అచట పుట్టవలయునని ఈశ్వరునిచే విధింపఁబడినవాఁడై ఆగర్భమందు చేరి ఆశరీరమును పొందును.

అవ : వైరాగ్యము కలుటకొరకు జీవుఁ డచట మాతృగర్భమం దనుభవించు ఏహ్యస్థితిని వర్జించుచున్నారు.

మాతృగురూదరద్రాగ్యంకఫమూత్రపురీషపూర్ణాయామ్ |

జరరాగ్నిజ్వాలాభి ర్నపమాసం పచ్యతే జన్తుః || 9

ప్ర : కఫమూత్రపురీషపూర్ణాయాం = క్షేష్ణము, మూత్రము (ఉచ్చ) మలములతో నిండినదగు మాతృగురూదరద్రాగ్యం = తల్లియొక్క గొప్పదైన

గర్భగుహయందు, జన్తుః = శరీరమందుచున్నజీవుడు, జఠరాగ్నిజ్వలాభిః = కడుపులోని అగ్నియొక్క మంటలచేత, నవమాసం = తొమ్మిదినెలలవరకు, పచ్యతే (ఉడుకపెట్టబడుచుండును) క్రొగుచుండును. ఎంతబాధ!

తా : ఆ దేహములో ప్రవేశించిన జీవుడు తొమ్మిదినెలల వఱకు జఠరములోని అగ్నిలో కాగి బాధపడుచుండును. గర్భములో వెలువడు మూత్రము, మలము, అచట చేరిన శ్లేష్మము (నోటినుండి వెళ్ళగ్రక్కబడిన తెమడ (కల్లె) వంటిది,) ఇట్టి అసహ్యకరములైన ఈమాతృమలములమద్య ఆజీవుడు పొరలుచు బాధపడుచు నికృష్టమైన స్థితిని పొందును. ఇట్లు తొమ్మిదినెలలు సాగును. దీనిని శాస్త్రములు గర్భనరక మనియుఁ జెప్పినవి.

గర్భములో జీవునిస్థితి షుక్కిలి అసహ్యించుకొననలసి స్థితిలో నుండు ననియు, దానివలన జీవుడు జన్మించినపు డెల్ల ఇట్లువంటి కష్టలమైన జీవితము తొమ్మిదినెలలు గడపనలసి యుండు ననియు నందువలన బుద్ధిమంతుడైన మానవుడు ఈనరకమునుండి విడిచి వడి జన్మరాహిత్యమునకై యత్నింపవలె ననియుఁ దాత్పర్యము.

అవ : వై రాగ్యముకొరకు ప్రసూతిముందు నరకబాధలను వర్జించి, ఇప్పుడు గర్భమునుండి వెలువడునపుడును అనేక బాధలు, ఆపదలు కల వనిచెప్పుచున్నారు.

దైవా త్ప్రసూతిసమయే శిశు స్తిరశ్చీనతాం యదా యాతి |
 శస్త్రై ర్విఖండ్య స తదా బహి రిహనిష్కాస్యతే లతి
 బలాత్ || 10

ప్ర : శిశుః = శిశువు (పసివాడు) దైవాత్ = పూర్వజన్మకర్మఫలప్రాతికూల్యమువలన, తాను వెనుక చేసినదురదృష్టకర్మమువలన, ప్రసూతిసమయే = (తల్లి) ప్రసవించుకొనుచుండు, యదా = ఎప్పుడు, తిరశ్చీనతాం = అడ్డముగా తిరుగుటను, యాతి = పొందునో తదా = అప్పుడు సః = ఆశిశువు, అతిబలాత్ =

మీక్కిలిబలవంతముగా (సహజముగా తేలికగా కాన్పు కానప్పుడు) శస్త్రైః శస్త్రములచేత (వైద్యులు మంత్రసానులు నుపయోగించు పదునుగలకత్తులు మొదలగు వానిచేత) విఖండ్య = వికృతముగా ఖండింపఁబడి, ఇహ = ఇక్కడ బహిః = వెలుపలిప్రపంచములోనికి విష్కా-స్యతే = తీయఁబడును (వెలువరింపఁబడును.)

తా : తల్లి తొమ్మిది నెలలపిదప ప్రసవించు నప్పుడుకూడ బిడ్డకు బాధలు తప్పవు. శిశువు గర్భస్థితిలో తల పైకుండును. సహజప్రసవములో నది యడ్డముగా తిరిగి పిదప తలక్రిందికి వచ్చి బైటికి రావలెను ఇది జన్మించుట. తనపూర్వకర్మమువలన ఒక్కొక్కప్పుడు శిశువు గర్భములో నడ్డము తిరిగి తల క్రిందికి మాత్రమే నప్పుడు, వైద్యులు బలవంతముగాఁ గత్తులు, కత్తెరల నుపయోగించి శిశువును పూర్తిగా ఖండించి మృతశిశువునుగాని (తల్లి ప్రాణమును రక్షించుటకొఱకు - శిశువు ప్రాణముకన్న తల్లి ప్రాణము ముఖ్యము గనుక) లేక కొంత ఖండించి వికృతరూపమునఁగాని శిశువును బయటికి లాగవలసి వచ్చును. అప్పు డతఁడు యావజ్జీవము వికృతాకృతితో నంగహీనుఁడుగా జీవింపవలసివచ్చును.

శిశువు ప్రాణముకన్నఁ దల్లి ప్రాణ మెందుకు ముఖ్య మనఁగా శిశువు పెరిగి పెద్దయగుట కనేకములగు ఆదివ్యాధులఁ దట్టుకొనవలసి యుండును. గండములు గడువవలసి యుండును. అందువలన నది బ్రదికి బట్టగట్టుట సందేహము. తల్లి పెద్దప్రాణము గనుక, అవన్నియుఁ దట్టుకొని, గడచి జీవించినది గనుక జీవించుట కెక్కువ యవకాశ ముండును. పైగా నామె జీవించియున్నయెడల నట్టి శిశువుల నితను జాలమందిని కనగల్గి యుండవచ్చును. అందువలన నామె ప్రాణమును రక్షించుటకే వైద్యులు ప్రయత్నింతురు. యజమానునికిఁగూడ శిశువుకన్న భార్యయే యెక్కువ ప్రీయురాలు.

ఇప్పుడు తల్లి కనుటకు పెక్కుకష్టములు కలిగి, ఆమెను రక్షించుటకు గూడ (సిజేరియోఅను) ఆపరేషనులు చేయవలసి వచ్చుచున్నవి. అప్పుడు తల్లితో పాటు శిశువుకుఁ గూడ [బ్రతికినను] కొంత బాధ కలుగవచ్చును.

అవ : ప్రనూతినమయబాధల నింకను చెప్పుచున్నారు.

అధవా యన్త్రచ్చిద్రా ద్యదా తు నిః సార్యతే ప్రబలైః
ప్రసవసమీరై శ్చ తదా యః క్లేశః సాఽ ప్యనిర్వాచ్యః॥11

ప్ర : అధవా = కానిచో, (ఒకవేళ) యన్త్రచ్చిద్రాతేతు = ఆయోనిరంధ్రమునుండియే, ప్రబలైః = బలవంతములైన, ప్రసవసమీరైఃచ = ప్రసవించునమయములో వచ్చు (వివిధములైన) వాతరోగములచేతను (ధనుర్వాతమును, గుట్టపువాతము మొదలైన వప్పుడు సాధారణముగఁ గొందఱను బాధించును) యదా = ఎప్పుడు (ఆశిశువు) నిఃసార్యతే = వెడలింపఁబడి బయటికి వచ్చునో. తదా = అప్పుడు, యః క్లేశః = ఏబాధను (ఆశిశువు పొందునో) సః అపి = ఆబాధ కూడ అనిర్వాచ్యః = వర్ణించుటకు వీలుకానిది.

తా : పైశఁజెప్పినబాధలు కాక ప్రసవసమయములో స్త్రీలను అనేకవిధములైన వాతరోగములు ధనుర్వాతము, గుట్టపువాతము మొదలైనవి బాధించును. వానివలన వారు బిగిసికొని పోవుట, వంగుట, యెగురుట, పండ్లు గట్టిగా కఱచుకొని నాలుకను కొఱికివేయుట మొదలైనవి వచ్చి బ్రతుకుటకూడ దుర్లభమగును. అట్టిసమయములో శిశువు బ్రతుకుట, బ్రతికినను అదిపడు బాధ ఇట్టిదని వర్ణించుటకే వీలులేనిదిగా నుండును. తీవ్రించుటే సంశయ మగును.

అనగా జీవుఁడు శరీరమును ధరించునప్పుడు సైతము అనేక వికృతములు మస్సహములు నగుబాధలు పడవలసినచ్చును. కావున ప్రతిజన్మమందును పుట్టుటలో చచ్చుటలోకూడ అనేక బాధలు వచ్చునని గ్రహించి అతఁ డీజన్మమరణరూపసంసారము నుండి బయటపడుటకు యత్నింపవలెను. అదియే వివేకము.

అవ : పుట్టుకకుపూర్వము పుట్టుకలోను గల్గుబాధలగాధలు చెప్పి యిప్పుడు పుట్టినతరువాత వచ్చుకేశములు వర్ణించుచున్నారు.

ఆధివ్యాధివియోగాత్మీయవిపత్కలహదీర్ఘదారిద్ర్యైః |
జన్మానంతరమపి, యః కేశః కిం స శక్యతే పక్తుమ్ || 12

ప్ర : జన్మానంతరమపి = పుట్టినతరువాతకూడ, ఆధి - ద్ర్యైః, ఆధి = మనస్సునకు కల్గుబాధ, వ్యాధి = శరీరమునకు కల్గురోగము, వియోగ = సన్నిహితులనుండియెడఁబాటు, తల్లిదండ్రులమరణములు మొదలైనవి, ఆత్మీయ విపత్ = తనకు స్వయముగా వచ్చు ఆపదలు, (పడుట, కాలు మొదలైనవి వీరుగుట వంటివి,) కలహ = ఇతరులతో పోట్లాటలు, దీర్ఘదారిద్ర్యైః = పెద్ద కాలము ధనములేమి, (వేవఱికము) వీనియన్నిటిచేత, యః కేశః = ఏబాధగలదో (ఆజీవుఁడు పొందునట్టివి) సః = అది, పక్తుమ్ = చెప్పుటకు, శక్యతేకిమ్? = నాధ్యమగునా? కాదని భాషము.

తా : పుట్టుటకుముందు పుట్టుటలోగల బాధలే కాదు. పుట్టినపిదప అంతకుమించినవి, వర్ణించుటకు చెప్పుటకు వీలులేనివి అనేకవిధములైన కష్టములు వచ్చును. బాధలు కల్గును. పురిటిలో సంధి, శరీరమునకు సంబంధించినబాధలు, కడుపునొప్పి మొదలైనవి, శిశువుగా నున్నప్పుడు చెప్పలేనివి. కొంచెము బుద్ధితెలిసినపిదప మనస్సునకు గల్గు దుఃఖములు - తండ్రి, అన్నదమ్ములు, అక్కసెల్లెండ్రు, ఇతరబంధువులు, మిత్రులు, ప్రీయులు, ప్రీయు

రాండు వేటగుటవలన మరణించుటవలనఁ గలుగుబాధలు. అనుకొనకుండ తనకు వచ్చునాపదలు క్రిందపడుట, కాలుతెగుట, ఇతరాంగలోపములు మొదలైనవి. తరువాత నితగులతో వచ్చు పోట్లాటలు. అన్నింటినిమించినబాధ (దారిద్ర్యము) ధనములేమి. ధనముండినయెడల నందఱు సహాయమునకు వచ్చి యడుగులకు మడుగు లొత్తుదురు. “ ధనమూల మిదం జగత్ ” ధన మన్నిటి కిని మూలము. పరిచారకులు, సహాయులు, మిత్రులు, బంధువులు భోగములు సర్వము ధనమున్నవానికి గల్గును. బాధలు, వ్యాధులు వచ్చినను, చికిత్స చేయుటకు వైద్యులు, ఉపచారములు చేయుటకు దాసదాసీజనము లోపముండదు. బాధలను కొంతవఱకు పోగొట్టు కొనవచ్చును. అదిలేదో మనుష్యుఁడు పడుబాధ, చెప్పనలవి కాదు. దిగ్గఱవారే రారు. మాట్లాడరు. కొద్దికాలము దారిద్ర్యమే భరింపలేము. అది కొందఱకు దీర్ఘకాలము పుట్టినది మొదలు చచ్చువఱకును వదలదు. ఇట్టికష్టములవలన జీవుఁడు చచ్చువఱకుఁగూడ పడుబాధ లిట్టివని యెవరైన వర్ణింపఁగలరా? ఎవ్వరును వర్ణింపలేరు. బుద్ధిమంతుఁడు దుఃఖభూయిష్టమైన జన్మ వరంపరపై, వైరాగ్యము కల్గి వానినుండి తప్పించుకొనుమార్గము చూచుకొనవలెను, అని తాత్పర్యబోధ.

అవ : మనుష్యజన్మమేకాదు పశుపక్షిమృగాదిజన్మములలోను బడుబాధలకు లెక్కలేదు. మనుష్యజన్మము వచ్చుచే దుర్లుటము.

నరపశువింహగతిర్యగ్యోనీనాం చతురశీతిలక్షణామ్ |

కర్మనిబద్ధో జీవఃపరిభ్రమన్ యాతనా భుజ్జ్యే || 13

ప్ర : కర్మనిబద్ధః = తాను వెనుకఁజేసిన కర్మములచేత (పుణ్యపాపములచేత వానిఫలములగు సుఖదుఃఖఫలములచే) బంధింపఁబడిన, జీవః =

(ప్ర. 4)

జీవుడు, నరనాం, నర=మానవులు, పశు = పశువులు, విహంగ=పక్షులు. తిర్యక్=అడ్డముగా పెరుగు ఆవులు, దున్నపోతులు, మొదలైన జంతువులు, యోనీనాం=వీనికి సంబంధించిన ఆడుజంతువుల జననాంగములనుండి పుట్టు, చతురశీతిలక్షణామ్=ఎనుబదినాలుగులక్షల జాతులకు చెందిన జన్మములందు, పరిభ్రమన్=విపరీతముగా తిరుగుచు, (వచ్చుచు, బోవుచు,) యాతానాః=(అనేకవిధములైన) ఘోరబాధలను, భుంక్తే=అనుభవించును.

తా! పైన నరజన్మములోని బాధలే వర్ణింపఁబడినవి. జీవుడు పొందున దొక్క మనుష్యజన్మమే కాదు. పశువులు, పక్షులు, క్రిములు, కీటకములు అడ్డదిడ్డముగా పెరుగుమృగములు ఎనుఁబదినాలుగులక్షలరకముల జీవరాసుల జన్మములన్నవి. అందులోఁ దాను చేసినకర్మమునుబట్టి జీవుఁడు జన్మించుచు మరణించుచుఁ దిరుగుచుండును. దుర్భరమైన యాతనలు పడును. తన్ను కుట్టు, కఱచు దోమలు మొదలైనవానిని మనుష్యులవలె పక్షులు మొదలైనవి చేతులెత్తి తోలుకొనలేవు. అండులో నొక్కొక్కటి మఱి యొకదానిని జంపి తినును. అవి పడు బాధ లింకను మహాఘోరముగా వర్ణింపరానివిగా నుండును.

ఈయెనుఁబదినాలుగులక్షల జన్మములలో మనుష్యుడుగాఁ బుట్టుట అనేకలక్షలకొట్లయవకాశములలో నొక్కయవకాశము. మనుష్యుఁడొక్కఁడే పూర్వపరజన్మములఁగూర్చి ఆలోచించుకొనఁగలవాఁడు. ఈవచ్చిననరజన్మమును వృథా చేసికొన్నచో, మరల మనుష్యజన్మము వచ్చుట యెంతదుర్ఘటమో మనుష్యుఁడు గ్రహింపవలెను. అందువలన బుద్ధిమంతుఁడు దీనిని వృథాపుచ్చక సార్థకము చేసికొనవలెను. ముక్తికి యత్నించి సాధింపవలెను.

అవ : బహుకష్టసాధ్యమైననరజన్మమును వృథాచేసికొనఁగూడదని హెచ్చరించుచున్నారు.

చరమ స్తత నృదేహ స్త త్రాగ్రజన్మాన్వయోత్పత్తిః।

స్వకులాచారవిచారః శ్రుతిప్రచారశ్చ తత్రాఽపి ॥ 14

ప్ర : తత్ర = (అక్కడ) పైనఁ జెప్పిన అనేకవిధములైన జన్మములలో నృదేహః = మనుష్యశరీరము (జన్మము,) చరమః = చివరిది, అనఁగా అత్యుత్తమమైనది [ఉన్నతమైనది, గొప్పది] తత్ర = అక్కడ, ఆనరజాతిలో, అగ్రజన్మాన్వయోత్పత్తిః = బ్రాహ్మణవంశములోఁ బుట్టుట (దుర్లభతరమని, గొప్పయని గ్రహింపవలెను.) తత్రాపి = అందుకూడ, స్వకులాచారవిచారః = తనకులమునకుఁ జెప్పఁబడిన ఆచారరూపధర్మమును గుఱించి విమర్శించి తెలిసికొనుటయును, శ్రుతిప్రచారః = ఊఱక ఆచరించుటయే కాదు, దానితోఁ గూడిన ధర్మప్రచారము నుండవలెను. అది గొప్ప. (ఇవి ఒకదానికన్న మఱొకటి దుర్లభతరమైనందువలన నరజన్మ మెత్తినప్పుడు బుద్ధిమంతుఁడు దానిని సద్వినియోగము చేసికొనవలెను.)

తా॥ నరజన్మము వచ్చుటయే మహాదుర్లభము. అది అన్నిరకములైన జన్మములలోను ఉత్తమమైనది. నరులలో బ్రాహ్మణుఁడుగాఁ బుట్టుట ఇంకను గొప్ప. ఇది సుదుర్లభమైనది. అందులోనింకను సద్వంశములో జనించుట దుర్లభతరము. అట్లు పుట్టినను, తనధర్మమేది? తనకులాచారమేది? యని విచారించుట, శ్రుతియధ్యయనముచేయుట గొప్పవిషయము. విచారించి తెలిసికొన్నపిదప దాని నాచరణలోఁ బెట్టుట ఇంకను గొప్ప విషయము. దానిని స్వల్పముగా 'ఏదో మననమును చేసినాములే' యనికాక శ్రద్ధాభక్తులతో ఆధర్మాచారమును సమాజములోఁ బ్రచారముచేసి విస్తరింపఁ జేయుట మఱియును గొప్ప. ఇవన్నియు మహాదుర్లభతరములైనవి. అమూల్యములైనవి. లభించి నప్పుడు వానిని సరిగా నుపయోగించుకొనలేనిచో వానినట్ల మింత యని లెక్కకట్టుటకే వీలులేనిది.

అవ॥ దానిపై విషయములను జెప్పుచున్నారు.

ఆత్మానాత్మ వివేకో నో దేహస్య చ వినాశితాజ్ఞానమ్ ।

ఏవం సతి స్వయం మాయుః ప్రాజ్ఞై రపి నీయతే

మిథ్యా ॥ 15

ప్ర : ఏ వంసతి = పై జెప్పినదంతయు నిట్లుండఁగా [మనుష్యజన్మము, బ్రాహ్మణాదిజాతిధర్మానుష్ఠానాదులు లభించుట బహుసుదుర్లభమై ఉండఁగా] ఆత్మానాత్మ వివేకః = ఆత్మ యనఁగా నేమో, అనాత్మ యనఁగా నేమో వీని నేర్పఱచి విమర్శించి చూచుబుద్ధికుశలతయు, దేహస్య = దేహముయొక్క, వినాశితాజ్ఞానమ్ = వినాశముపొందు స్వభావముయొక్క జ్ఞానమును, నో (చేత్) = లేనియెడలః ప్రాజ్ఞైః అపి = పండితులనఁబడెడి వారిచేతఁ గూడ. ఆయుః = [తమయొక్క ఆయువు] జీవితకాలము, స్వయమ్ = స్వయముగా మిథ్యా, నీయతే = వృథాగాఁ గడపఁబడుచున్నది.

తా॥ పై శ్లోకములో మనుష్యజన్మము ఎత్తి, అందును అగ్రవర్ణమునందు, (మంచి వంశమందు) బుట్టి తనస్వధర్మ మేదో విచారించి తెలిసికొని దానిని ఆచరణలోఁ బెట్టి, వేదాధ్యయనముచేసి ఆవేదార్థమును గ్రహించి పండితుఁ డని పేరుకూడ కొందఱు సంపాదించుచున్నారు. అట్టివారు సైతము ఈశరీరము నశించు స్వభావము గలది యను జ్ఞానములేకయు, తానగు సత్యాత్మయేదియో, తానుగాని యనాత్మపదార్థ మేదియో (మిథ్యాశరీరాది) వేర్పఱచి నిజముగా తెలిసికొని తరింపవలె ననెడు జ్ఞానము లేకయు, జీవితకాలమును వ్యర్థము చేయుచున్నారు. ఇంతకన్న గొప్ప నష్టము లేదు. ఈ దేహానిందాభావణము ఆత్మలాభస్తుతియే యగునని భావము.

అవ॥ వారి యీనష్టము కొలుచుటకు వీలు లే దనుచున్నారు.

ఆయుః క్షణలవమాత్రమ్ న లభ్యతే హేమకోటిభిః క్వాపి |
తచ్చే ద్గచ్ఛతి సర్వం మృషా తతః క్వాధికా హానిః॥ 16

ప్ర : క్వఅపి = ఎక్కడకూడ, హేమకోటిభిః = కోటిబంగారునాణెములచేత
[కూడ] ఆయుఃక్షణలవమాత్రమ్ = ఒక్కక్షణకాలమందలి చిన్నభాగమంత
ఆయువుకూడ, న లభ్యతే = [సంపాదించవలె, కొనవలె ననుకొన్నను] దొర
కదు, తత్ = అటువంటి విలువగల [అమూల్యమైన], సర్వం = మొత్తము
ఆయువు, మృషా గచ్ఛతి [చేత] = వ్యర్థమైపోయినయెడల, తతః అధికా =
అంతకన్న [గొప్పదైన] ఎక్కువైన, హానిః కా = అపకారము [నష్టము] ఏము
న్నది? లేదని భావము.

తా॥ మనుష్యునియాయువు చాల విలువ కలది. అనేక కోట్ల
బంగారునాణెములు పెట్టి కొంద మన్నను, ఆయువునందు క్షణ
కాలములో ఒక ఆవగింజంత యైనను కొనలేము. దొరకడు
అనగా ఒక క్షణములో వేయవనంతు నష్టమైనను అనష్ట మింత
అంత యని విలువ కట్టలేము. ఎంత ధన మిచ్చినను ఆక్షణము
తిరిగి రాదు. అట్టి సందర్భములో తనయాయువు సర్వమును, తాను
జీవించిన దాదాపు వందసంవత్సరములును ధనార్జనకు ధన
దాసులై, ఆత్మను గుఱించిన జ్ఞానమును సంపాదించుతలంపు
లేకుండ వృథాచేసినయెడల అతఁ డెంత నష్టమును బొందు
చున్నాడో ఎవరును చెప్పలేరు. పైగా, ఈ శరీరము అశాశ్వత
మని గుర్తించి తనకున్నకొద్దికాలమును, ఆత్మను అనాత్మను వేఱు
చేసి చూచి, ఆత్మనుగుఱించి తెలిసికొని మోక్షమును పొంద
యత్నింపవలెను. అటుచేయక అమూల్యమైన తనయాయువును
సర్వము దేహపోషణములో వ్యర్థము చేసికొన్నవాఁడు పెద్ద
యజ్ఞాని యని గ్రహింపవలెను. ఆత్మజ్ఞానార్జనకు సాటి మఱొకటి
లేదుసుమా!

అవ : నరజన్మము వృథాగా పోయినచో వచ్చు నష్ట మధిక మని చెప్పుచున్నారు.

నరదేహాతిక్రమణా త్ప్రాప్తౌ పశ్వాదిదేహానామ్ ।

స్వతనో ర ప్యజ్ఞానే పరమార్థ స్యాత్ర కా వార్తా ॥ 17

ప్ర : నరదేహాతిక్రమణాత్ = (ఇక్కడ స్వధర్మపుణ్యకర్మములు చేయవలసిన అవసరము గ్రహింపక పాపకర్మములు చేయఁగా) మనుష్యజన్మము పోవుట వలన, పశ్వాదిదేహానామ్ = జంతువులు, క్రిమికీటకములు, మొదలైన శరీరములయొక్క, ప్రాప్తౌ = పొందుట కల్గినప్పుడు, అత్ర = ఈవచ్చినజన్మములలో, స్వతనోః ఆపి = తనశరీరముయొక్క యధార్థస్థితి కూడ, అజ్ఞానే = తెలియనిస్థితి యందు, (తన కొకశరీర మున్న దనెడు జ్ఞానమేలేక, శరీరమే తా ననుకొను జన్మములలో ఆదేహముభావిమేలునే ఆలోచించి చేసికొనలేని పరిస్థితిలో), పరమార్థస్య వార్తా = అత్యుత్తమమైన మోక్షము సంపాదింపవలె ననుమాట (అభిప్రాయము), కా = ఏమి? (అస్తి = ఉన్నది) (ఆమనుష్యేతరజన్మములందు మోక్షవాసనయే) లేదని భావము.

తా! ఈవచ్చిన నరజన్మముయొక్క ప్రాముఖ్యము గుర్తింపక, రాగ ద్వేషములకు లోనై, పాపములే చే నయెడల, జంతువులు, క్రిమికీటకములు మొదలైన జన్మములు వచ్చును. వానికి తమకంటె వేరైన యొకశరీర మున్నదని, దానికి రాఁబోవు మేలు సంపాదించు కొనవలె నను(జ్ఞానమును) ఆలోచనయే లేదు. ఇంక నాజన్మము లలో మోక్షమును గుఱించిన యాలోచన యెట్లు వచ్చును? రానే ళాదు. కావున ఈనరజన్మముండఁగనే, వివేకి యైనవాఁడు మోక్షముకొరకు యర్హింపవలెను. సాధింపను వలెను.

అవ॥ అపశ్వాదిజన్మములలోని యిక్కట్లు కొన్ని వాని యందు వైరాగ్యము కలుటకు చెప్పుచున్నారు.

సతతం ప్రవాహ్యమానై ర్వృషభై రశైవ్వి ఖరై

ర్గజై ర్మహిషైః ।

హా కష్టం క్షుతామైః శ్రాన్తై ర్నో శక్యతే పక్తుమ్ ॥ 18

ప్ర : సతతమ్ = ఎల్లప్పుడు నెడతెగకుండ, ప్రవాహ్యమానైః = మమమ్యులను బరువులను మోయునట్లు చేయఁబడుచున్నవియు, క్షుత్ క్షమైః = ఆకలిచేత కృశించిన(ఁబంటి)వియు, శ్రాన్తైః = మిక్కిలిఅలసిన(ఁబంటి)వియునైన, వృషభైః = ఎద్దులచేతను, అశ్వైః = గుఱ్ఱములచేతను, ఖరైః = గాడిదల చేతను, గజైః = ఏనుగులచేతను, మహిషైః = దున్నపోతులచేతను (ననుభవింపబడు) కష్టం = బాధను, పక్తుం = (అవిగాని, చూపరులుగాని) చెప్పబడనను, న శక్యతే = సాధ్యపడదు. హా! = అయ్యో! పాపము!

తా. మనుష్యులు సాపకృత్యము లాచరించి ఎద్దులు, గుఱ్ఱములు, గాడిదలు, ఏనుగులు, దున్నపోతులుగాఁ బుట్టెదరు. అప్పుడు ఇతరమనుష్యులు హానిని స్వాధీనము చేసికొని వానిపై తామెక్కియో లేక బరువులు వేసియో వానికి అలసట కల్పనట్లు పని చేయించెదరు. తగినయాహారము వేయరు. అవి ఆకలి బాధ చేత చిక్కి శిల్యము లగును. తమబాధను ఇతరులకు (మాటలతో) చెప్పుకొనుశక్తికూడ పాపము వాని కుండదు. అది యెంత దయనీయమైన సీతీయో బుద్ధిమంతులు గ్రహించి అట్టి శ్లీతితమకు రాకుండ చేసికొనవలెను.

అప॥ శరీరముయొక్క నికృష్టస్థితిని ఇంకను వర్ణింపచున్నారు.

రుధిరాస్థిధాతుమజ్ఞామేదోమాంసాదిసంహతి ర్దేహః ।

స బహి స్త్వచా పినద్ధ స్మస్మానోఽ్నో భక్ష్యతే కాత్మైః ॥ 19

ప్ర : దేహః = (ఈ) శరీరము; రుధిరా....సంహతిః, రుధిర = రక్తము, అస్థి = ఎముకలు, ధాతు = వన; మజ్ఞా = ఎముకలయందలినునె వంటిది, మేదస్ =

మొదడుద్రవ్యము, మాంస-ఆది = మాంసము మొదలైన (క్రోవు, నరములు మొదలైన) పదార్థములయొక్క, సంహతిః = కలయికవలన నేర్పడినప్రోగు, సః = అది (ఆసమాహము) బహిః = వెలుపలిదైన, త్వచా = చర్మముచేత, పివద్ధః = (కనబడకుండ) కప్పబడినది, తస్మాత్ = ఆకారణమువలన, కాక్తైః = కాకులచేత, (ఆ బ్రదికియున్న శరీరము,) న భక్ష్యతే = తినబడుటలేదు.

తా : బ్రదికియున్న యీ శరీరము (ఇంతువులది మనుజులది కూడ) రక్తము, మాంసము, ఎముకలు, క్రోవు మొదలైన ధాతు పదార్థములతో నిండి నిర్మింపబడియున్నది. ఇవి బయటకుఁ గనఁ బడకుండ చర్మము కప్పుచున్నది కాన సరిపోయినది. కాని, కప్పి డియీచర్మమే లేనిచో కాకులు నాలువెవుల చేత బ్రతికి యున్న పుటికిని పొడిచి వీకి తిని యుండెడివి. అంతటి సీచస్వరూపమైన దేహ మిది. బుద్ధిమంతుఁ డిట్టిదేహముపై గాఢానురాగమును మాని, విరాగమును బెంచుకొని, మరల మరల నిది తనకురాకుండఁ జూచుకొనవలెను. అనఁగా జన్మము రాకుండుమోక్షముకొఱకు యత్నింపవలెను అని హెచ్చరికధ్వని.

అవ : మనశరీర మింకను ఎంత యసహ్యకరమైన ద్రవ్యములతోఁ గూడియున్నదో వైరాగ్యము (కోత) గల్గి నిల్చుటకొఱకుఁ జెప్పుచున్నారు.

నాసాగ్రా ద్వదనా ద్వా కఫం మలం పాయుతో విస్మజన్ ।
స్వయ మే వైతి జుగుష్పా మంతప్రసృతం చ నో వేత్తి॥

ప్ర : (మనుజుడు) నాసాగ్రాత్ = ముక్కుచివరినుండి, వా = తేక, వదనాత్ = నోటినుండి, కఫం = చీమిడి, కశ్చై మొదలైనదానిని, పాయుతః = గండమునుండి మలమే = పురీషమును, విస్మజన్ = విడిచిపెట్టుచున్నవాడై

స్వయమ్ ఏవ = తనకుఁ దానే, జగుప్సాం ఏతి = మలినములయెడ అసహ్య భావమును బొందుచున్నాఁడు ఇక, అంతః = శరీరములోపల, ప్రస్ఫుతమ్ = విస్తరించియున్న అసహ్యములైన మలములను గుఱించి, న వే త్తి = ఎఱుంగఁడు.

తా : మనుష్యుఁడు శరీరము వెలుపలకు ముక్కుచినరనుండి వచ్చుచీమిడి, నోటినుండి వచ్చుశ్లేష్మము, గుదమునుండివచ్చు మలము వీనిస్వరూపాదృశలను ఆలోచించుకొన్నను, ఈశరీరము మలములకొంప యని యసహ్యించుకొనకుండ నుండలేఁడు. ఇంక దేహములోపలనుండు మాలిన్యములను గుఱించి ఊహింప లేకు న్నాఁడు. లోపలిమలినములు మనపంచేద్రయములకు తెలియవు గనుక కొంతవరకు సరిపోయినది. దేహముట్లు మలమయము. కాన రాగాశ్రయము కాఁగూడదు.

అప : మనభావములను, మనశరీరస్థితిని పోల్చి యెంతవిఘ్నారమో చూపించుచున్నారు.

పథి పతిత మస్థి దృష్ట్వా స్పర్శభయా దన్యమార్గతో యాతి |

నో పశ్యతి నిజదేహం చాస్థిసహస్రావృతం పరితః || 21

ప్ర : (నరుఁడు) పథి = మార్గమందు, పతితమ్ = సడియున్న, అస్థి = ఖముకను, దృష్ట్వా = చూచి, స్పర్శభయాత్ = దానినితాకి మైలపడిపోవుదు ననుభయముచేత, అన్యమార్గతః = ఆత్రోవతప్పించి, మఱొకదారిలో యాతి = వెళ్లుచున్నాఁడు, చ = మఱియు, పరితః = అంతట, అస్థి సహస్రా వృతమ్ = వేలకొలఁది యెముకలతో ఆవరింపఁబడినటువంటి, నిజదేహమ్ = తనసొంతశరీరమును, నోపశ్యతి = అట్లు చూడ లేకున్నాఁడు,

తా ? మనుష్యుఁడు తాను వెళ్లుత్రోవలో నెదైన నొక యెముక కనఁబడినయెడల తాను దానిని తాకి మైలఁబడిపోవును ననుభయముచేత, అసహ్యముచేత ఆదారిని తప్పించి మఱొక

త్రోవనుఁ బోవును. కాని తనశరీరము దంతట అటువంటియెము
కలు వేలకొలఁది ఉన్ననని, కావున తన దేహమెంత నికృష్టమైనదో
కొంచెమైనను చూడఁడు. ఈప్రవృత్తి యెంత విఘ్న మైనదో
కదా! ఇట్టిసీచములైన శరీరములు రాకుండఁ జూచుకొనవలె నని
కొంచెమైనను ఆలోచింపఁడు ఎంతమూఢత్వము! శరీర మెంత
రోత గొట్టునది !!

ఆవ : వై రాగ్యజనకకారణముగా ఈశరీర మెంతదుర్గంధపూరితమో
ఇంకను వివరించుచున్నారు.

కేశావధి సఖరాగ్రా దిద మన్తఃపూతిగంధసంపూర్ణమ్ ।

బహిరపి చాగరుచందనకర్పూరాద్యై ర్విలేపయతి ॥ 22

ప్ర : సఖరాగ్రాత్ = (కాలివేళ్ల) గోళ్ల చివరలనుండి, కేశావధి = (తల
మీది) వెండ్రుకలవఱకు, ఇదమ్ = ఇది (శరీరము), అంతః = లోపల,
పూతిగంధసంపూర్ణమ్ = మలములచెడువాసనలతో నిండి యున్నది. అపి,
చ = అట్లయ్యును, (నకుడు) బహిః = వెలుపల, అగరుచందనకర్పూరాద్యైః =
సువాసన లిచ్చు అగరు, గంధము, కర్పూరము మొదలైన మైపూతలతో,
విలేపయతి = పూసికొనుచున్నాఁడు.

తా : మనుష్యునిశరీరము కాలివేళ్లనుండి శిరస్సునందలి
వెండ్రుకలవఱకు, అనఁగా సఖశిఖపర్యంతము, (నిలువెల్ల) అనేక
మలముల చెడువాసనలతో నిండి యున్నది. ఇది గుర్తింపక అజ్ఞా
నముచేత, మోహముచేత మనుష్యుఁడు వెలుపల అగరు, గంధము,
కస్తూరి, అత్తను మొదలైన సువాసనద్రవ్యములు పూసికొని కులు
కుచు తాను సుగంధముతో కూడియున్నానని అనుకొనుచు
న్నాఁడు. ఆహా!

అవ : గుణదోషములను గుర్తింపలేని మనుష్యుని మౌఢ్యమును ఇంకను వర్ణించుచున్నారు.

యత్నా దస్య పిథత్తే స్వాభావికదోషసంఘాతమ్ |
 ఔపాధికగుణనివహం ప్రకాశయ శ్లాఘతే మూఢః || 23

ప్ర : మూఢుడైన జనుడు యత్నాత్ = ప్రయత్నముతో, అస్య = ఈ దేహముయొక్క, స్వాభావికదోషసంఘాతమ్ = సహజముగా దానికున్న యనేక దోషములసమూహమును, పిథత్తే = కప్పిపుచ్చుచున్నాడు, (కనబడకుండ చేయుచున్నాడు). ఔపాధికగుణనివహమ్ = తెచ్చిపెట్టుకొన్న చందనాద్యుపాధిసంబంధగుణములను తనవిగా, ప్రకాశయన్ = కనబడునట్లు చేయుచు, శ్లాఘతే = (వానిని) పొగడుచున్నాడు.

తా : ఈ శరీరమునకు సహజముగా నున్నవన్నియు దోషములే. అంగవికారములు. లోపములు, వేషములతో, చికిత్స, లతో, సుగంధాదులను తెచ్చిపెట్టుకొని, దుర్గంధాది దోషములను కనబడకుండఁ జేసి వాని నన్నిటిని సహజగుణములుగా ప్రదర్శించుచు, మూఢుడై తా నేలోపములులేని అందగాఁడనని పొగడుకొనుచున్నాఁడు. ఇక నతనికి దీనియందు విరక్తియెట్లు కలును? కలుగదని భావము.

అవ : ఉదాహరణపూర్వకముగా ఈశరీరముయొక్క హేయత్వమును జుగుప్స కలునట్లు వర్ణించుచున్నారు.

క్షత ముత్పన్నం దేహే యది న ప్రజ్ఞల్యతే త్రిదినమ్ |
 త త్కౌత్పతన్తి బహవః క్రిమయో దుర్గంధసంక్లిరాః || 24

ప్ర : దేహే = శరీరమునందు, ఉత్పన్నమ్ = పుట్టిన, క్షతమ్ = గాయమును, త్రిదినమ్ = మూడుదినములకాలము, న ప్రజ్ఞల్యతే యది =

నీటితో (శుభ్రముగా) కడుగనియెడల, తత్ర = ఆగాయమునందు, దుర్గం
సంకీర్ణాః = దుర్వాసనతోనిండిన, బహవః = అనేకసంఖ్యగల, క్రిమయః =
పురుగులు ఉత్పత్తని = పుట్టుచున్నవి.

తా : ఈ శరీరసౌరభ్యము చూడవలె నన్న, దీనియం
దేర్పడిన ఒకచిన్నగాయమును మూడుదినములు, శుభ్రమైన
నీటితో కడుగక చికిత్స చేయకుండ నుంచినఁ జాలును. అప్పుడా
గాయమునందు అనేకములైన లుకలుకలాడు పురుగులు పుట్టి
సహింపరానిదుర్గంధమును అవి వ్యాపింపఁజేయును. ఇట్టి యీ శరీర
మునందు విరక్తికాక మోహమును పొందుట అవివేకమే
కాగలదుగదా.

అవ : బ్రతికియున్నప్పుడున్న శరీరదోషములను జాటి యిప్పుడు మర
ణించినపుడు దీనిబంధారమును బయటపెట్టుచున్నారు.

యో దేహః సుప్తోఽ భూ త్సుపుష్పశ యోపశోభితే తల్పే |
సంప్రతి స రజ్జుకాష్టై ర్నియన్త్రితః క్షిప్యతే

వహ్నా 25

ప్ర : యః దేహః = ఏ శరీరము, సుపుష్పశయా - ఉపశోభితే =
పూలు చల్లిన మెత్తనిపలుపులతో అలంకరింపఁబడిన, తల్పే = మంచమునందు
సుప్తః అభూత్ = నిద్రించినదాయెనో, సః = ఆదేహమే, సంప్రతి =
ఇప్పుడు (అనగా మరణించినప్పుడు), రజ్జుకాష్టైః = త్రాళ్లచేతను కట్టెల
చేతను, నియన్త్రితః = బంధింపఁబడి, వహ్నా = అగ్నియందు, క్షిప్యతే =
విసరివేయఁబడుచున్నది.

తా : ఆరోగ్యవంతుఁడుగా నున్నప్పుడు మనుష్యుఁడు
నిద్ర వచ్చినప్పుడు హంసతూలికాతల్పములు మొదలైన వాని

మీఁద, సువాసనలీనుపుష్పములు పఱచినమె త్తనిశేయ్యలందు ఈ శరీరము నుంచుచున్నాఁడు. కాని అతఁడు పూర్తిగాచానకముందే దీనిని భూశేయనము చేయుట, చచ్చినపిదప, వ్రేళ్లు మొదలైన వానిని త్రాళ్ళతో బంధించుట, చాడెకట్టి దానిమీఁదఁబెట్టి త్రాళ్ళతో గట్టుట, చినరకుఁ దనకు మిక్కిలిప్రేమాస్పదులైన వారే, దీని నేడ్చుచు మూసికొనిపోయి పేర్చినకట్టెలపైఁ జేర్చి నిప్పుతోతగులఁబెట్టుచున్నారు. కొంచెము సేపట్లు చేయనిచో నిడి దుర్గంధము వేయుట, క్రిమిదప్ప మగుటవలన భరింపలేని సితికి వచ్చుచున్నది. ఈదృశ్య మగుశరీరము నశించుస్వభావము

కలదిసుమా! దీనిపై మోజెందుకు?

ఆవ : రాజాధిరాజులకైనను ఈగతి తప్ప దనుచున్నారు.

సింహాసనోపవిష్టం దృష్ట్వా యం ముద మవాప లోకోఽయమ్ |

తం కాలాకృష్టతనుం విలోక్య నేత్రే నిమీలయతి || 26

ప్ర : అయం, లోకః = ఈలోకము, యం, సింహాసనోపవిష్టమ్ = ఏ ప్రసిద్ధదేహము సింహాసనమందు గూర్చున్నదానిని, దృష్ట్వా = చూచి, ముదమ్ = సంతోషమును, అవాప = పొందెనో, కాలాపకృష్టమ్ తమ్ = యమునిచేత కబళింపఁబడిన ఆశరీరమును (అనగా, మరణించినదానిని), విలోక్య = చూచి, నేత్రే = రెండుకండ్లను, (ఆశ్చర్యముతో) నిమీలయతి = మూసికొనుచున్నది.

తా : సింహాసనమందుఁ గూర్చుండిదర్పముతో రాజ్య పాలనము చేయుచున్న రాజాధిరాజును జూచి లోకము హర్షించు చున్నది. కాని అనతికాలములోనే తేజము గోల్పోయి మృతి చెందినయతనిశరీరమును జూచి భయవిస్మయవిచారములతో అదే

లోకము చూడలేక రెండుకండ్లును మూసికొనుచున్నది. ఇట్టిది యీ శరీరపాటనము. దీనిమీఁద విరక్తి కలఁగుండుట ఆశ్చర్యము ఔపాధికశోభలు శరీరమునకు మూన్నాళ్ళముచ్చటయేగదా-చివరికి అత్యంతభయంకరపరిణామము గలదిగదా శరీరము.

అవ : ఈకుచ్చశరీరము నే ననుట యీనవలె నునుచున్నారు.

ఏవంవిధోఽతిమలినో దేహో యత్సత్తయా చలతి।

తం విస్మృత్య పరేశం పహన్త్యహన్తామనిత్యేఽస్మిన్॥

27

ప్ర : యత్సత్తయా = (తేని) ఏజీవపరమేశ్వరాధిష్ఠానబ్రహ్మముయొక్క యువికిచేత, ఏవంవిధః = పైనవచ్చించినవిధము గల్గినవగు అతిమలినః = అతిమలినమైనదైన, దేహః = శరీరము చలతి = కదులుచున్నదో, తం పరేశం = ఆపరమాత్మను, పరమేశ్వరుని, విస్మృత్య = మఱచి, నరుఁడు అనిత్యే = అశాశ్వతమైన అస్మిన్ (దేహే) = ఈదేహమునందు, అహన్తాం = నేనుఅనుభావమును, వహితి = వహించుచున్నాఁడు, (పెట్టుచున్నాఁడు)

తా : అతిమలినమైన ఈశరీర మొంతనికృష్టమో పైన అనే కవిధముల నర్ణింపబడినది. ఆతుచ్చశరీరము, తనయం దేపరమాత్మ నిల్చి యుండుటచేత, కదలి పనిచేయుచున్నదో, ఆపరమాత్మను నేను అని గ్రహింపలేక ఈశరీరమే నేనని అజ్ఞాని భావించు చున్నాఁడు. ఇది మిక్కిలి యవివేకము. కాన దీనిని వదలవలెను.

అవ : కావున వివేకముగలవఁ డెమి చేయవలెనో చెప్పుచున్నారు.

క్వాత్మా సచ్చిద్రూపః త్వ మాంసరుధిరాస్థినిర్మితో దేహః, ఇతి యో లజ్జతి ధీమానితరశరీం స కిం మనుతే॥ 28

ప్ర : సచ్చిద్రూపః = నిత్యమైన ఉనికియు తెలివియు స్వరూపముగా గల, ఆత్మా = ఆత్మయగుతాను, క్వ = ఎక్కడ? మాంసరుదిరాస్థినిర్మితః = మాంసము, రక్తము, ఎముకలతో నిర్మింపబడిన (అతిమలినమైన) ఈ దేహః = శరీరము, క్వ = ఎక్కడ! ఇతి = అని, యః ధీమాన్ = ఏబుద్ధి మంతుఁడు (తనయవివేకమునకు) లజ్జతి = సిగ్గుపడుచున్నాఁడో, సః = అవివేకజ్ఞానముకలవాఁడు, ఇతరశరీరమ్ = (తనకన్న భిన్నమైన తనయొక్కయు నితరులయు శరీరమునుగుఱించి, కిం, మనుతే = విపరీతముగా ఏమనుకొనును?.

తా : సత్యముగా ఆత్మగా తా నున్నాఁడు (జడముకాక తెలివిగా నున్నాఁడు). కాని ఈశరీరమో అసహ్యములైన మాంసము, రక్తము, ఎముకలు మొదలైనవానిచే చేయబడినది. జడము. ఈభేదమును గుఱింపఁ గల్గినబుద్ధిమంతుఁడు తా నిశరీర మనుకొనుటకు సిగ్గుపడును. అతఁ డీతుచ్చశరీరమును గుఱించి వేఱుగానేమనుకొనును? దీనిని గొప్పగా భావింపలేఁడు. ఈశరీరమే తా ననుకొనలేఁడు. అనాత్మయగు శరీరోపాధిపై విరక్తుఁడై, దానియందు మరల మోహ మండఁడు. అట్టివానికి భార్యాపుత్రాదులయితరశరీరములందును దృఢవైరాగ్యము కలవాఁ డగును. ఇట్లు ఆత్మబోధ, వైరాగ్యభావమును దృఢపఱచుచున్నది అని అయిదవశ్లోకార్థము కొంత నిర్ణయమైనది. గీఠశ్లోకమందు చెప్పిన దేహమందలి భ్రాంతికల్పితాహంత, ఆత్మబోధచే నాశనమైనది. 7వశ్లోకములో జెప్పినట్లు దేహాదుఃఖనిమి త్తత్వ స్వరూపస్వభావ విచారముచేత శరీరమందలి అహంభావమును, జీవున కితరజీవులగు దారాపుత్రాదులందఁ గల మమతయు ఆత్మస్వరూపస్వభావజ్ఞాన రూపమగు ఆత్మబోధచే తొఁ గుటయు నిరూపింపబడినవి.

శ్లో॥ ఇంద్రియాధిష్ఠు వై రాగ్య మనహంకార ఏవచ।

“జన్మమృత్యుజరావ్యాధి దుఃఖదోషానుదర్శనమ్॥” గీ 13-8

ఆత్మబోధ. ఉత్తమోత్తమఫలవంత మైనది. కావున సర్వముముక్షువులకు ఆత్మబోధ సాధ్యతము.

ఈప్రకరణమందు 8నశ్లోకమునుండి 28వరకు వివరించిన దేహదుఃఖనిమిత్తత్వనిరూపణము, దేహమందు వైరాగ్యభావమును సీరముచేయుచు ఆత్మజ్ఞానమును వైనదని శ్రీకృష్ణభగవానునికంతోక్తి. శ్రీ శంకర భాష్యవరణములు ఉపబలకములు. ఇట్లెఱిగింపఁగలిగినవారికి వివిక్తసేవీ లఘూశీ యతవాక్యాయమానసః।

ధ్యానయోగపఠో నిత్యం వైరాగ్యం సముపాశ్రితః॥గీ 18-52

ఇచ్చట “నిత్యం” - నిత్యగ్రహణము, మంత్రజపాద్యన్యకర్తవ్యాభావప్రదర్శనము. వైరాగ్యము విరాగభావము. దృష్టాదృష్టవిషయములందు వైత్పర్యము. ఈవైరాగ్యము నిత్యముగా లెస్సగా ఉపాశ్రయింపఁబడినదని శ్రీశంకరులవివరణబోధ. కావున ముక్తికి సాక్షాత్సాధనముగా జెప్పిన వైరాగ్యాత్మబోధభక్తి త్రయమందు వైరాగ్యాంగమగు దేహానిందారూపతద్దోషానులోచనము ఆత్మజ్ఞానహేతువుగా నిపుణముగాఁ బ్రదర్శింపఁబడినది. ఇట్లు ఈయాత్మబోధ ఉత్తమోత్తమ ఫలవంత మైనది గావున సర్వముముక్షువులచే సాధ్యతము.

2. విషయనిందాప్రకరణమ్ (విషయనిందాప్రకరణము)

వై రాగ్యాత్మబోధభక్తిత్రయ మనుసాక్షిన్ముక్తిసాధనమందు వై రాగ్యాంగముగా అనాత్మయగు శరీరమునందు వై రస్యము కల్గించి యిప్పుడు యింటివంటి శరీరము దాని నిమిత్తముగా నేర్పడినపుత్రకళత్రవిత్తాది బాహ్యవిషయములు కూడ హేయము అని ముక్తిప్రతిబంధకములని చూపుచున్నారు.

మూఢః కురుతే విషయజకర్దమసంమార్జనం మిథ్యా ।

దురదృష్టవృష్టివిరసః దేహో గేహం పతత్యేవ ॥ 29

ప్ర : మూఢః = వివేకములేని మనుష్యుడు, విషయ—నమ్, విషయజ = స్త్రీస్రక్చందనాదివిషయములవలన పుట్టిన, కర్దమ = బురద మట్టిపూతతో (తన దేహరక్షణకొరకు), సంమార్జనమ్ = చక్కగా పులుముట, మట్టిపూతవూయుట యనుపనిని, మిథ్యా = వృథాగా, కురుతే = చేయుచున్నాడు, దురదృష్టవృష్టి విరసః, దురదృష్ట = తనపూర్వకృతదౌర్భాగ్యము అనేడు వృష్టి = వర్షము చేత విరసః = అలికి బిగినిజగురునుపోగొట్టుకొన్నదైన దేహః = ఈశరీర మనెడి, గేహం = ఇల్లు, పతత్యేవ = పడిపోవునేగాని పైపూతచేత నిలువదు.

తా॥ ఈస్థూలశరీరము నట్టిమట్టికొంప, 50 పాళ్ళుప్యస్విత త్వనిర్మితము. దీనిని బలమిచ్చితాను సుఖించుటకు అవివేకియైన మనుష్యుడు స్రక్చందనాదివిషయములను సంపాదించి యింటనున్నంతమాత్రమున తనకు భయము లేదని యుప్పొంగి పోవుచున్నాడు. ఈయనుభవము అన్నియు మట్టితో గట్టినయింటికి మట్టిపూతలవంటివే. కొంచెము నర్షము పడిన మట్టియిల్లు అంతయు నాని నాని కరగిపోవును. తుదకు మేననెడి ఈయిల్లు కూలక తప్పదు. అట్లే యీవిషయానుభవమునందు మైమరచి యిదే తా ననుకొను

(ప్ర. 6)

చున్నప్పటికిని వీనిపూర్వజన్మములలో చేయబడిన దుష్కృతముల ఫలము ఈశరీరమును నాశనము చేసియే తీగును. అతనిశ్రమ యంతయు వ్యర్థమే. అనిత్యములైన యీవిషయములు వానికి నిత్యసాఖ్యమియలేవు. అతఁడు చావక తప్పదు.

అవ॥ శరీరమే గృహ మనుట శ్రుతిస్మృతి న్యాయసిద్ధము. అందులో నన్నిటి కన్న ఆర్థాంగియనఁబడుముఖ్యవిషయమైన భార్యవలని యనుభవ మెట్టిదో 5 శ్లోకములలో విరాగహేతువుగా వర్ణించుచున్నారు.

భార్యా రూపవిహీనా మనసః క్షోభాయ జాయతే పుంసాం |
అత్యంతరూపాధ్యా సా పరపురుషై ర్వశీక్రియతే | 30

ప్ర : రూపవిహీనా = అందములేని, భార్యా = ఇల్లాలు, పుంసాం = పురుషుల యొక్క, మనసః = మనస్సునకు, క్షోభాయ = కలవరము, (దుఃఖము) కొఱకు, జాయతే = కలుచున్నది. అత్యంతరూపాధ్యా = మిక్కిలి గొప్ప సౌందర్యముతో నొప్పుచున్న, సా = ఆభార్య, పరపురుషైః = పరపురుషుల చేత, వశీక్రియతే = స్వాధీనము చేసికొనఁబడుచున్నది.

తా॥ పురుషునిసంసారమునందు ముఖ్యముగా బంధించువిషయము (భార్యాసుఖము) భార్యయే. ఆమె యందములేనిది వికృతమైన రూపము గలది యైనచో, నామెను చూచినంతనే మనస్సునకు రోత (అసహ్యము) కల్గును. ఆమె కలవరమును, (దుఃఖము) కల్గించును. గాని సుఖమియదు.

ఈవిధముగాఁ గురూషయైన భార్యవలన నతనికి సుఖము లేదు. పోనిమ్ము. ఉత్తమసౌందర్యవతియైన భార్యవలన సుఖము లేదా? యన్న, నామె సౌందర్యాతీశయము పరపురుషులకు కామము కల్గించును. వారు మాయోచాయములచేత, వానివలన బ్రయోజనము లేకున్న బలవంతముగా నామె నాక్రమించి తమ

వశము చేసికొందును. దుర్బలుండగు భర్త తాను దగ్గరనుండికూడ తన భార్యను వారి బారినుండి రక్షించుకొన లేకుండును. ఒకప్పుడు తన ప్రాణమునకుకూడ ముప్పు వచ్చును. రావణాది మష్ట రాక్షసులు గంధర్వాది దేవతల నోడించి చంపి వారి రూప సంపన్న భార్యల జెర గొన్నారు దేవేంద్రనశీకృతయైనది, అహల్య. ఈ కథయును లోకోత్తర సౌందర్యవతి యగు సీతా పహారణగాథయును, రామాయణ ప్రసిద్ధమే గదా. ఈ విధముగా అతిసుందరియైన భార్యలను కూడ భర్త, సుఖ మనుభవింపలేడు. (భర్తయే ఆమె ననుమానించుట కూడ జరుగును. అప్పు డాతని మనతో భ వర్ణించుటకే వీలులేదు.) ఇట్లు తనకు బరమ సుఖ మియవలసిన భార్య తనకు మహాదుఃఖ కారణ మగును. 'భార్య రూపవతి శత్రుః' సుందరియైన భార్య తనకు శత్రువువంటిది, అను నార్యోక్తి కలదు.

ఇట్టిదే "జన్మ దుఃఖం జరా దుఃఖం జాయా దుఃఖమ్!"

జన్మముదుఃఖము; ముసలితనము దుఃఖము; భార్యయు దుఃఖము; అని నానుడి.

అవ॥ ఆసుందరభార్య విషయమును గురించియే యింకను చెప్పుచున్నాను.

యః కశ్చిత్ పరపురుషో మిత్రం భ్రత్యోఽ ధవా భిక్షుః |
పశ్యతి హి సాభిలాషం విలక్షణో దారరూపవతీమ్ || 31

వ్ర॥ యః కశ్చిత్ = ఎవడోయొకఁడు, పరపురుషః = పరపురుషుడో, మిత్రమ్ = మిత్రుడో, భ్రత్యః = (తన) సేవకుడో, భిక్షుః = (చివరకు) బిచ్చగాడో యైనను, విలక్షణో దారరూపవతీమ్, విలక్షణ = సర్వసాధారణ లక్షణములకు మించిన, ఉదారరూపవతీమ్ = గొప్ప అందకత్తెను, సాభిలాషం = ఆమెను పొందవలె నన్న కోరికతో, పశ్యతి = చూచును, హి = కదా!

తా॥ ఆశాందర్యవతి గుణాన్వితయు పత్నివతయే కావచ్చును. కాని మనుష్యులు సహజముగా అందమైన వస్తువులను చూడవలె నని తాము వానిని పొందవలె నని కోర్కె గలిగి యుండును. అందులో దనభార్య ఇట్టిదని లక్షణములతో వర్ణించుటకు వీలుకానంత మిక్కిలిశాందర్యముకల్పదైనచో నామెను తన మిత్రులు, సేనకులు, చివరకు బిచ్చగాండ్లకూడ ఆమెను సాభిలాషముగా, అనగా నామె తమది కావలెను, తా మామెను పొందవలెను, అనుభవింపవలెను అను కోర్కెతో తెప్ప లార్పక చూచెదరు. తమ దృష్టుల నామెనుండి మరల్పలేరు. అప్పుడు భర్త పొందెడిక్షోభయు వర్ణింపరానిది. తనకు మిక్కిలి తృప్తిని సంతోషము నీయవలసిన భార్యయే మహాదుఃఖ మిచ్చున దగును. అనుమాన మతనిని పెనుభూతమువలె ననేకవిధముల బాధించును. ఇది లోకానుభవసిద్ధమేగదా!

అవ॥ ఇంతవరకు పురాపి లేక రూపిని యగుభార్య ఎట్లు దుఃఖకారణమో వర్ణించి, యిక్కడ ఆ స్త్రీ చంచలస్వభావమువలన కలుగు దుఃఖమును చెప్పుచున్నారు.

యం కజ్ఞ్చి త్పురుషపరం స్వభర్తు రతిసుందరం దృష్ట్వా!
 మృగయతి కిం న మృగాక్షి మనసేవ పరస్త్రియం
 పురుషః ॥ 32

ప్ర : సాధారణముగా పురుషః = పురుషుడు, పరస్త్రియం ఇవ = (అందకత్తెయైన) పరపురుషునిభార్యనైనను, చూచి అభిలషింపనట్లు, మృగాక్షి = రేడికన్నులవంటి కన్నులుగల అందమైన తనభార్య, స్వభర్తుః = తన భర్తకంటె, అతిసుందరం = మిక్కిలియువనాకృతు యం కంచిత పురుష పరం = ఏయొకపురుషశ్రేష్ఠుడైన పరనరుని, దృష్ట్వా = చూచి, మనసా = తన మనస్సుచేత, కిం న మృగయతి = అతని పొందును వెదుకకుండునా?

తా|| అందమైన నస్తువు కంటపడినప్పుడు సహజముగా సామాన్యమైనవ్యక్తికి దానిని మరలమరల చూడవలెనని, తనది చేసికొని యనుభవింపవలెనని కోరిక కలుగును. పరుని అందమైన భార్యను జూచినప్పుడు స్వాభావికముగా పురుషున కామెయందభిలాష కలుగును. అట్లే అందమైన స్త్రీకిని దనభర్తకన్న మిక్కిలిసుందరుడైన పరపురుషు నెవనినైనఁ జూచినప్పు డామె కు మాత్ర మతనియందు సహజముగనే కామము జనింపకుండునా? ఆయందఁగాఁడు తనభర్తయైన నెంతబాగుండు నని మనస్సు నందైన ననుకొనకుండునా? ఆతలంపు ఆమెమగనికి సుఖమియఁగలదా? ఆమె యట్లు కోరకుండఁ జేయగలఁడా? ఇట్టియామె ప్రవృత్తి యతనియొక్క అశాంతికి, దుఃఖమునకు, కోపతాపములకును కారణము కాదా?

అవ|| లోకోత్తరసౌందర్యవతియగు భార్యవలన భర్తకుకోపతాపములే గాని రవ్వంతసుఖములేదని దృష్టాంతముతో నిరూపించుచున్నారు.

ఏవం సురూపనార్యా భర్తా కోపాత్ ప్రతిక్షణం క్షణః |
 నో లభతే సుఖలేశం బలి మిప బలిభు గృహు

ష్యేకః || 33

ప్ర : ఏవం = ఈవిధముగా, బహుషు (బలిభుక్కు) = గృహస్థుఁడు వేసిన కొలదిపాటిబలిని మెక్కుటకు అనేక కాకములు పొంచియున్నప్పుడు ఏకః (బలిభుక్) = వానిలోనొకకాకి, బలిమేషప = బలిగా వేసినపదార్థము నుపలె (అన్నపుమెతుకులు మొదలైన వానిని) న లభతే = పొందలేదో (ఎక్కువకాకు లున్నప్పుడు, ఒక్కొక్కదానికి దొరకునది అతిస్వల్ప మగును. ఒక్కొక్కదానికి రవ్వంతయు దొరకకపోవచ్చు), సురూపనార్యా = అనేకపరపురుషులచే నభిలషింపబడుచున్న సుందరియైన తనస్త్రీ కారణముగా,

ధర్తా = ధర్త కోపాత్ = భార్యపెగల కామతృష్ణ భంగపడి కోపముగా బరిచామించుటవలన, ప్రతిక్షణం = క్షణక్షణము, క్షీణః = క్షీణించినవాడై సుఖలేశం = కష్టంతసుఖమునైనను, నో లభతే = పొందడు.

తా|| గృహస్థుఁడు బలులుగా వేసినకొద్దిమెతుకులకు పెక్కు కాకులు మూగి పెనుగులాడుచుండును. అందులో నొకానొక కాకికి జిక్కునది ఒకమెతుకు రూపమైనబలిపూడ నుండదు. అట్లే అందమైన భార్యవలన కొంచెము సుఖమునైనను ఆమెభర్త పొందడు. కారణము ఎలువు రామెను బొందుటవలనగాని పొందుటకు బ్రయత్నించుటవలనగాని ఆమెపై దనకుఁ బుట్టిపెరుఁగు కోపముచేత ప్రతిక్షణము నతఁడు బాధపడుచుఁ, గృశించుచు నుండును. అట్లు అశనికి ఆమెవలన కొంచెమైనను సుఖము కల్గదు. పైగా అమితదుఃఖ మనుభవించును. ఆహా! “సంగాత్ సంజాయతే కామః కామాత్ క్రోధోఽభిజాయతే” గీ. 2-62

విషయములందలి ప్రీతివలన కామము (తృష్ణ) (కావలయునను గట్టి కోరిక) పుట్టును, ఏకారణముచేత నైనను ఆకామము నెరవేరక అక్షుపాటు(భంగము) కలునేని ఆకామమునుండి కోపము పుట్టి తననాశనమునకు దారితీయును. “ తనకోపమే త న శ త్రు”వను ఆశ్చోక్తియు స్మరణీయములు.

అవ. భార్యవిషయము విరాగహేతువుగా ముగించుచున్నాఁడు.

వనితా నితాంత మజ్ఞా స్వాజ్ఞా ముల్లంఘ్య పర్తతే
 యది సా |
 శత్రో ర పృథికతరా పరాఖిలాషి ణ్యసౌ కిముత|| 34

ప్ర : అజ్ఞా = ప్రపంచజ్ఞానము లేనిదై, వనితా = తనభార్య నితాంతమే = ఎల్లప్పుడు, స్వాజ్ఞాం = తనయాజ్ఞను ఉల్లంఘ్య = మీరి, (అతిక్ర

మించి) వర్తతే, యది = ఆమె ప్రవర్తించుచుండునచో, సా = ఆమె, శత్రోః
 అపి = శత్రువునకన్నను, అధికతరా = మూర్తిభవించినశత్రుత్వముగలదై
 అధికముగా భయదుఃఖములను కల్గించున దగును. అసౌ = ఈమె, పరాభిలాషిణీ
 (యది) = పరపురుషులను కలియఁ గోరిన దైనచో, కిముత = ఇకఁ జెప్ప
 వలసిన దేమున్నది? ఆదుఃఖము వర్ణింప నలవి గానిదనిభావము.

తా|| (జ్ఞానవిహీన) యుక్తాయుక్తములు, ఏది తగినదో, ఏది
 తగనిదో, తెలిసి ప్రవర్తించలేనిదై, అందువలననే ఎప్పుడును భర్త
 మాటను వినక వానియాజ్ఞల నుల్లంఘించునట్టిభార్య భర్తకు
 శత్రువునకన్న ఎక్కువ భయక్రోధదుఃఖములను గల్గించుపరమ
 శత్రువు అగును. ఇక నామె పరపురుషసాంగత్యమును గోరున
 దైనచో, భర్తదుఃఖములను బాధలను వర్ణించుటకే యలవికాదు.
 తనప్రియుఁడగు పరునితోఁ గలసి భర్తమరణమునకుఁ గూడ
 కారకురాలు కావచ్చును.

గమనిక : ప్రతికూలురాలు, సౌందర్యవతి, జారిణి యైనభార్య
 వలనఁ గురూప యైన భార్యవలనను గలుగుదుఃఖము వర్ణింపఁబడి
 నది. ఒకవేళ తనభార్య యంతరూపసికాక, కురూపగాక,
 సాధ్వియై, పరమపతివ్రతయై, తనకన్నివిధముల ననుకూలవతియై,
 ఈలోకమందే స్వర్గసుఖ మియఁ గల్గినదైవను, మనుష్యశరీరము
 నకు సహజగుణములైన ఆధివ్యాధులు రాకుండఁబోవు. అప్పుడతఁ
 డామెకై పడుశ్రమ మనోవ్యధ అత్యధిక మగును. ఆమెతోడి
 వియోగ మతనికి దుస్సహ మగును. ఆమె మరణించినచో నతని
 దుఃఖము వర్ణింపరానిది. ఈవిధముగా భార్యయనువిషయము
 అన్నివిధముల మనుష్యునకు దుఃఖము గల్గించునదే యగును.
 ఇట్లు భార్యయందు దుఃఖదోషానుదర్శనము ఆమెయెడల వైరా
 గ్యమునకు చక్కనిమార్గ మని కవి నిపుణముగా సుదీర్ఘముగా

చర్చించినాడు. 'అసక్తిః రనభిష్వంగః పుత్రదారగృహాదిషు' అను గీతాస్మృతినచనానుసారముగా నున్నది.

అవ॥ పరమప్రియయైన భార్యవలనదుఃఖాదులకు వర్జించి, యిక సంతానమును గూర్చి చెప్పుచున్నారు.

లోకో నాపుత్ర స్యాస్తీతి శ్రుత్యాఽ స్య కః

ప్రభాషితో లోకః ।

ముక్తిః సంసరణం వా తదన్యలోకో ఽథవా నాద్యః॥ 35

ప్ర : అపుత్రస్య = పుత్రులు లేనివానికి, లోకః = లోకము, న అస్తి = లేదు, ఇతి = అనెడు, శ్రుత్యా = శ్రుతివాక్యముచేత కొడుకులులేని యామానవునకు, కః లోకః = ఏలోకము, ప్రభాషితః = చెప్పబడినది? ముక్తిఃవా = మోక్షలోకము చెప్పబడినదా? (లేక) ఇక్కడ సంసారము చెప్పబడినదా? అథవా = లేదా, తదన్యలోకః = ముక్తిహలోకములు రెంటికి భిన్నమైన మతాకలోకమా? (ఊర్ధ్వలోకములలో మిగిలిన భువ, స్సువో, మహా, జన, తప, స్పత్యలోకముల-అతల, వితల, సుతల, మహాతల, పాతాళాది లోకములు, ఇవికాక జీవుల పుణ్యాతిశయమువలన వచ్చు వేఱులోకములలో నొకటియా?) ఈవిధముగా మూడుప్రశ్నలువేసి, యుత్తరములు చర్చించుచున్నారు. ఆద్యః = మొదటిది అనగా మోక్ష(లోక)ము, న = కాదు.

తా॥ “పుత్రులు లేనివారికి లోకము లేదు” అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. ఇక్కడ అది యేలోకము నుద్దేశించి చెప్పుచున్నది? అది మోక్షమా? లేక ఈలోకములోనే ఉత్తమస్థితియా? కాక, శ్రుతులు, పురాణములు వర్ణించు భువర్లోక, సువర్లోక, మహర్లోక, జనలోక, తపోలోక, సత్యలోకము లనెను ఊర్ధ్వలోకము లలో నొకటియా? లేక, అన్లోలోకములు-అతల, వితల, సుతల, తలాతల, పాతాళాదిలోకములలో నొకటియా? ఇవికాక జీవుల పుణ్యాతిశయములనుబట్టి చెప్పబడిన భిన్నమైన కైలాస, వైకుంఠ, గోలోకములు మొదలగువానిలో నొకటియా?

ఈరకమైన చర్చ విచారింపఁదగిననది. అందులో మొదటి దైన మోక్షము వచ్చు ననుటకు వీలు లేదు.

అవ! ఎందు కనఁగా,

సర్వేఽపి పుత్రభాజ స్తన్ముక్తౌ సంసృతి ర్భవతి ।

శ్రవణాదయోఽప్యృషాయా మృషా భవేయుః;

స్తృతీయేఽపి ॥ 36

ప్ర : పుత్రభాజః = పుత్రులుకల్గినవారుగా, సర్వేఽపి = అందఱు సంభవింపవచ్చును. తన్ముక్తౌ = ఆపుత్రవత్త్వమే వారిముక్తినిమిత్త మనుపక్ష మందు, (ముక్తిహేతువు) సంసృతిః = పుత్రులనుగనుట, యనుసంసారవిశేషమే, భవతి = అగుచున్నది. [అందువలన ముక్తికొఱకు కర్తవ్యములుగా చెప్పఁబడిన] శ్రవణాదయః = బ్రహ్మవిదునిముఖమునుండి ఆత్మతత్త్వమును వినుటయు, విన్నదానిని మననముచేయుట, దానియందు నిదిధ్యాసన మను ఉపాయాఃఽపి = అసాధారణములుగా సంభవించుసాధనములు, మృషా = వ్యర్థమైనవి, భవేయుః = కావలసివచ్చును. (ఈవిధముగా పుత్రవత్త్వము ముక్తి హేతు వనుట చెల్లదు. మొదటి వికల్పమగు ముక్తిలోకము, పై శ్రుతి వాక్యార్థము కాఁజాలదు. తృతీయేఽపి = మూడవపక్షవిషయమందుఁగూడ (పౌసగమియే సుమా)

తా॥ పుత్రులను గనుటవలననే జనులకు మోక్షము వచ్చు ననుట సరిగాదు. ఎందువలన? తఱచుగా జనులందఱకు పుత్రులు కల్గుట సంభవింపవచ్చును. అట్లు పుత్రులను గల్గియుండుటయే కారణముగా వారందఱు నిత్యసుఖరూప మోక్షమును పొందినారనవలసివచ్చును. అప్పుడు వారికి ఈలోకమునందు సంసారము నకు సంబంధించిన దుఃఖానుభవ ముండకూడదు. అదియునుగాక

(ప్ర. 7)

కర్మతంత్రుఁడైన జీవుఁడుగా మరల మరల పుట్టుట అనుసంసార విస్తారదుఃఖ ముండకూడదు. కాని కొడుకులు కలవారు మోక్షానందవాసనయే లేక ఈజన్మములో అనేకదుఃఖములను భవించుట ప్రత్యక్షసిద్ధము. మరణానంతరము వారు మోక్షమును పొందఁగూడదా? అనుశంకయుఁ గుదురదు. ఎందుకనఁగా కారణమువెంటనే కార్యమగు ఫలము రావలెను. పుత్రుఁడు కల్గుట వలన మోక్షము రావలెనన్నచో కలిగినవెంటనే అది సిద్ధింపవలసి యుండును. అట్టిది మన కనుభవములోఁ గనఁబడుట లేదు. సంసారమనఁగా కర్మఫలమగు జన్మమందు అల్పసుఖము దుఃఖానుభవ మనినయెడల, పురాణములవలన బహుపుత్రకులైన భరతుఁడు, నహుఁడు మొదలైనవారు మరణానంతరము జింకగా, మందుఁడుగా (భరతుఁడు) ఇందుఁడు, కొండచిలువ (సాము) వంటిజన్మము లెత్తినట్లు పురాణములు చెప్పుచున్నవి. కావున ఈ పుత్రవంతులకు నిత్యానందము క్షీరా లేదనుట స్పష్టము. మఱొక ముఖ్యకారణము, మోక్షమునకు పుత్రోదయముగాక శ్రుతులు సాక్షాత్సాధనమునుగా వేఱుకే సాయమును చెప్పినవి. అది శ్రవణము, మననము, నిధిధ్యాసన మను బ్రహ్మసమాధిశ్రయము. పుత్రునివలననే మోక్ష మన్నయెడల శ్రుతి చెప్పిన ఈముఖ్య కారణము అబద్ధమును వ్యర్థమును కానలసివచ్చును. ఇది సర్వవిధముల అనిష్టము. కావున పుత్రనర్తమే మోక్షసిద్ధికి హేతువుగాదు. కింవలె శ్లోకములో 'నాద్యః' అన్నది ఋజువైనది.

ఇక మూడవవికల్పము, లేక, పక్షముకూడ మొదటివాని వలెనే అసంబద్ధ మైనది, సరికాదని తాత్పర్యార్థము.

అవ॥ మూడవ, రెండవ పక్షములందుఁ గూడ ప్రైశ్రుతి వాచ్యార్థము కుమర దని నిరూపించుచు అశ్రుతినిర్దిష్టార్థమును జెప్పి సమన్వయించుచున్నారు.

తత్రాప్యప్యూపాయసత్త్వా ద్ద్వితీయ పక్షేఽ ప్యపుత్రస్య।
పుత్రేష్ట్యాదికయాగప్రవృత్తయే వేదవాదోఽ యమ్॥ 37

ప్ర : తత్రాప్యప్యూపాయసత్త్వాత్ = ముక్తికిని, ఇహలోకమునకును భిన్నమైన ఆపరలోకములు వచ్చుటకు వేఱువేఱు ప్రకృష్టోపాయములు శ్రుతియే చెప్పియుండుటవలన, పుత్రవత్త్వము ఈపరలోకలాభమునకు సాధనము కానేరదు. (ముక్తికి కానట్లే) [విష్ణువు నుపాసించువారు వైకుంఠము, మహాదేవు నుపాసించువారు కైలాసము పొందుదు రనుటశ్రుతిసమ్మతము. ఇట్లే తక్కిన ప్రత్యేక లోకప్రాప్తివిషయమునకు, ప్రత్యేకసాధనోక్తి పుత్రవత్త్వభిన్నముఁగా గలదు.] ద్వితీయ పక్షోపి = (రెండవపక్షము) ఈలోకములోనే అభ్యుదయము ఉత్తమ సుఖము వచ్చు ననుటకుఁగూడ అదే సమాధానము, దానికి శ్రుతి, పుత్రవత్త్వముగాక వేఱు ప్రత్యేకోపాయములు చెప్పుటయే. అపుత్రస్య = పుత్రులులేనివానికి పుత్రేష్ట్యాదికయాగప్రవృత్తయే = పుత్రులుకావలసినవారు చేయవలసిన పుత్రకామేష్టి మొదలైన యాగములందు వానికిఁ బ్రవృత్తి గలింతుటకొఱకేసుమా! అయంవేదవాదః = (35వ శ్లో) అపుత్రునకు లోకము లేకని సామాన్యముగా వేదము చెప్పుటయొక్క ముఖ్యాభిప్రాయము (అని సమన్వయము.)

తా॥ రెండవమూడవపక్షములుఁ గూడ న్యాయశ్రుతివిరుద్ధములని ఒకేసమాధానము చెప్పినారు. పుత్రులు కల్గుట అనుకారణముగాక ఆయాలోకములు ఆయాసుఖఫలములు కల్గుటకు వేఱువేఱుక్రియలు, ఉపాసనలు శ్రుతులు పురాణములు, నిర్ణయించి చెప్పినవి. విష్ణుసాసనము విష్ణులోకలాభమునకు, శివునుపాసించుట కైలాసప్రాప్తికి, గోదానము గోలోకప్రాప్తికి, అసాధారణ కారణములని చెప్పినవి. ఇది తృతీయపక్షవిషయము. ఇఁక

రెండవపక్షమగు ఈలోకమునందు ఉన్న క్షితిలగు ధనవంతుఁ
డగుట (ఐశ్వర్యవంతుఁడగుట) మంచికుమారులు గలవాఁడగుట,
పశు ధాన్యాదిసంపత్తి మొదలైనవాని స్రాప్తికి వేటువేటుక్రియా
కలాపములు శ్రుతులు చెప్పినవి. అందువలన అవి పుత్రులు
పొందుటవలన వచ్చిన ఫలము లనరాదు. మఱి శ్రుతి అపుత్రు
లకు (వ)లోకము లేదని ఎందుకుఁ జెప్పినది? అన్నచో వేదము
వదిపొందఁగోరువాని కాఫలము నిచ్చు యజ్ఞయాగాదికర్మభేద
ములు చెప్పినది. కావున పుత్రులు లేనివారికి పుత్రకామేష్టి
మొదలైన యాగములు చేయఁతెనని ఆయజ్ఞాదులందు వారిని
బ్రవృత్తులను చేయుట ముఖ్యోద్దేశమని శ్రుతితాత్పర్యార్థమునకు
శ్రీశంకరభగవత్పాదులవారి చక్కని సమన్వయము.

అందువలన పుత్రులను గన్నంతమాత్రమునఁ బుణ్యలోక
ములు వచ్చునని కాదు. పుత్రులు లేనివారికి 'పుం' అనుపేరు
గలనరకము వచ్చుననియు, పుత్రులు కలవారికి ఆనరక ముండ
దనియు కావున అపుత్రుఁడు, యజ్ఞయాగాదిప్రవృత్తుఁడు కావ
లయునని దానియర్థము.

ఇంతకుఁ జెప్పదలచిన ముఖ్యవిషయము మోక్షము కోరు
వారు దానికిఁజెప్పిన శ్రవణమనననిదిధ్యాసనరూపముఖ్యసాధన
సంపత్తి సాధింపవలెనేగాని భోగైశ్వర్యాదిప్రసక్తుఁడు
మాత్రము కాఁగూడదు. మానవజన్మమును పరమపురుషార్థ
మగు మోక్షమును సాధింపక వ్యర్థపువ్వురా దని ధ్వనిరూప
ప్రబోధము. "ఆఘాయు రింద్రియోరాషో మోఘం పార
సజీవతి" గీ 3-16. "ఓ యర్జునా! పాపజీవనుఁడు, విషయము
లందుఁ దనయింద్రియములతోడ రమించువాఁడై ప్రత్యగాత్మ

యందు రతిలేనివాడై వ్యర్థముగా జీవించుచున్నాడు" అను గీతాసూక్తి స్మరణీయము.

అవ॥ ఆత్యంతికసుఖము రాదుసరిగదా! పుత్రులవలన పెద్ద ఆందోళన చింత, శ్రమ తప్ప సాచారణసుఖముకూడ లేదనుచున్నారు.

నానాశరీరకష్టై ర్ధనవ్యయైః సాధ్యతే పుత్రైః ।

ఉత్పన్నమాత్రపుత్రే జీవితచింతా గరియసీ తస్య ॥ 38

ప్ర : పుత్రః = కొడుకు, నానాశరీరకష్టైః = శరీరముతో, చేయవలసిన అనేకములైన కష్టములతో గూడిన పనులచేతను, ధనవ్యయైః = (ఎక్కువగా) ధనమును వెచ్చించుటలచేతను, సాధ్యతే = పొందబడును, ఉత్పన్నమాత్రపుత్రే = కుమారుడు పుట్టినంతమాత్రముననే, తస్య = ఆకుమారునియొక్క జీవితచింతా = ఇతడు బ్రతికి బట్టకట్టనా అను ఆతురత, గరియసీ = వాని పుట్టువునకు ముందున్న కష్టములకన్న నెక్కువ దగును.

తా : పుత్రులు కలుగవలె నని కోరుతల్లిదండ్రులు పలు పాట్లు పడుదురు. దానికి ప్రతములు, తపస్సులు, ఉపవాసములు యాగములు, తీర్థయాత్రలు మొదలైనవి శరీరమునకు మిక్కిలి కష్టము కల్గించునవి చేయుదురు. వీనికిని దానధర్మములకును ఎక్కువధనముకూడ వెచ్చింపవలసియుండును. కొడుకు పుట్టకముందరివీ కష్టములు. ఇక వాడు పుట్టిన తరువాతవచ్చునవి కష్టతరములనేకములు. వీడెట్లు బ్రతికి బట్టకట్టనా? అని అతనిజీవించుటను గుఱించిన దుఃఖము మిక్కిలిగొప్పది. కొందరుశిల్లలకు పుట్టుకతోనే అనేకములైన జబ్బులు, రోగములు వచ్చును. వానికి ప్రతి క్రియలలోచించి చేయింపవలసియుండును. ఇట్లు ఈ మహాదుఃఖ ప్రాప్తి హేతువు సుతుడు.

అవ : పుత్రుడు జీవించినను దుఃఖకారియే. ఎట్లన్నచో,

జీవ న్నపి కిం మూర్ఖః ప్రాజ్ఞః కిం సుశీలభా గ్భవితా |

జార శ్చారః పిశునః పతితో ద్యూతప్రియః క్రూరః || 39

ప్ర : జీవన్ అపి = (పుత్రుడు) జీవించుచున్నవాడు (పెరుగుచున్న వాడు) అగుచుండగా మూర్ఖః కిం = చదువురానిమూర్ఖుడగునా? కాక ప్రాజ్ఞః కిం = జదువుకొని పండితుడు, వివేకవంతుడు అగునా? శీలభాక్ = మంచినడవడి కలవాడు భవితావా = కాగలడా? కాక, శారః = పరస్త్రిరతుడగునా చారః = దొంగలతో సంబంధము కలవాడగునా. (అధార్మికుడు లేక దుశ్శీలుడగునా?) లేక, పిశునః = లోభియగునా? పతితః = పాపములు జేసి అవినీతిపరుడగునా? ద్యూతప్రియః = జూదములం(దాసక్తి)దిష్టము కలవాడగునా? క్రూరః = క్రూరకర్ముడగునా?.

తా : ఒక వేళ తనకుమారుడు అదృష్టవశమున జీవింపఁ గల్గినను దండ్రుడికి సుఖము కల్గింపఁడు. కొడుకు భావిజీవితమును గూర్చి తండ్రుడైనప్పు అనేకవిధములుగా సంక్షోభము చెందుచుండును. వీఁడుచదువుకొని పండితుడగునా? జారుఁడు, చోరుఁడు లోభి, పాపి, పతితుఁడు, జూదరి, అయి క్రూరకర్ముడగునా? అని యిట్లు నిత్యము చింతాపరంపరలతో ఆందోళన చెందవలసి వచ్చును.

అవ : ధనాదివ్యామోహముచే దుశ్శీలపుత్రుడు తల్లిదండ్రులచావునకు కూడ యత్నించుట ప్రత్యక్షము.

పితృమాతృబంధుఘాతీ మనసః ఖేదాయ జాయతే పుత్రః ||

చిన్తయతి తాతనిధనం పుత్రో ద్రవ్యాద్యధీశతాహేతోః 40

ప్ర : పుత్రః = కుమారుడు, పితృమాతృబంధుఘాతీ (సన్) = తండ్రుడికి, తల్లికి, బంధువులకు (హింస) దుఃఖముకల్గించు వాడగుచు (తండ్రు

యొక్క) మనసః = మనస్సునకు, జేదాయ = దుఃఖముకొఱకే, జాయతే = కల్గినవఱడగును. (మఱియు,) పుత్రః = కుమారుఱడు, ద్రవ్యద్యధీశతా హేతోః = తండ్రిసంపాదించిన ఆస్తి (ద్రవ్యము) సర్వమునకు తానే యజమానుఱడుకావచ్చు అనుతలంపు కారణముగా, తాతనిధనం = తండ్రిమరణము నుగుఱించి, చింతయతి = ఆలోచించువఱడగును.

తా : పుత్రుఱడు పెరుఱగుకొలఱది తల్లిదండ్రులకు మిగిలిన బంధువులకు బాధకల్పించువఱడగును. ఈవిధముగా నతఱడు తండ్రికి సంతోషము, సుఖము కల్పించుటకుబదులు దుఃఖకారితో యగును. ఒక్కొక్కప్పుడు తండ్రిమరణించినఱగాని యీయన సంపాదించినయాస్తి, ద్రవ్యము పూర్తిగా నిరాటంకముగా తన యధీవము కాదనుతలంపుతో అట్టిపితౄత్వధనాదులయాజమాన్య సిద్ధికై తండ్రిచావును, కోరువఱడును, దాని కుషాయమాలోచించు వఱడును, చంపువఱడును అగును. ఇట్లు దుష్టుఱడైన కుమారుని వలన తండ్రికి సుఖమేలేదు.

అవ : పుత్రుఱడు గుణవంతుఱడైనను చింతాదుఃఖకారితో యను దోషమును బ్రకటించుచున్నఱడు.

సర్వగుణై రుపపన్నః పుత్రః కస్యాపి కుత్రచి ద్భవతి।

సోఽల్పాయూ రుగ్ణో వా హ్యసపత్యో వా, తథాఽపి

భేదాయ॥ 41

ప్ర : కస్యాపి = ఒకానొకనికి, కుత్రచిత్ = ఒకానొకవేళ సర్వగుణైః = సకలమైన మంచిగుణములచేత, ఉపపన్నః = కూడుకొన్నటువంటి, పుత్రః = కుమారుఱడు, భవతి = కల్గును, తథాఽపి = అట్లయ్యును, సః = అతఱడు, అల్పాయుః, హి = కొద్దిసంవత్సరములు మాత్రమే జీవించు వఱడు అగుచో వా = లేక, రుగ్ణః = రోగపీడితుఱడు అగుచో లేక, అన

పత్యః = సంతానము లేనివాఁడు అగుచో (ఈకారణములవలన) ఖేదాయ = దుఃఖముకొఱకే, భవతి = కల్గినవాఁడగును.

తా : సాధారణముగా సద్గుణశోభితుఁడైన పుత్రుఁడు పుట్టుట యరుదు. ఒకానొకనికి, ఒకానొకచోట అట్టిసర్వగుణ శోభితుఁడైన పుత్రుఁడు కల్గవచ్చును. కాని అతఁడు చిరకాలము జీవించువాఁడు కాకపోయినను, జీవించినను ఆరోగ్యముకలవాఁడు కాకపోయినను అదికూడ సమకూరినచో అతఁడు సంతానము లేనివాఁడగునేని సద్గుణశోభితుఁడైన కుమారుఁడుకూడ తండ్రికి దుఃఖకారకుఁడే యగును గాని నిత్యసుఖసంతోషము లీయఁడు.

అవ : ఇట్లుపుత్రుఁడనువిషయతత్త్వమును గ్రహింపలేక భ్రాంతులై పుత్రదుఃఖ మాసపడువారు. మూర్ఖులనుచున్నారు

పుత్రా తస్యద్గతి రితి చే త్తదపి ప్రాయోఽస్తి యుక్త్యసహమ్ |
ఇత్థం శరీరకష్టై ర్దుఃఖం సంప్రార్థ్యతే మూఢైః || 42

ప్ర : పుత్రాత్ = కుమారునివలన, సద్గతిః = పుణ్యలోకములు కలుగు ఇతిచేత్ = అనిచెప్పినయెడల, తద్అపి = ఆమాట ప్రాయః = మిక్కిలిగా యుక్త్యసహమ్ = తర్కమునకు నిల్వనినిర్ణయమే అస్తి = అగుచున్నది. ఇత్థం = ఈవిధముగా, మూఢైః = (మూర్ఖులచేత) వివేకహీనులచేత, శరీరకష్టైః = అనేకవిధములుగా శరీరమునకు కష్టముకల్గించు (పుత్రుల) ప్రతనియమాదులచేత, దుఃఖం = దుఃఖమే సంప్రార్థ్యతే = మిక్కిలిప్రార్థింపఁబడుచున్నది.

తా : ఈవిధముగా “పుత్రులనలన సుఖము కల్గును పుణ్య లోకములుకల్గును” అనుమాటలు తర్కమునకు ఏమాత్రము నిలువవని నిరూపింపబడినది. ఆసుఖసాధనములు, పుణ్యలోకప్రాప్తి హేతువులు పుత్రులకంటె వేరుగా శ్రుతి నొక్కొకచెప్పినది. ఇక

ఇక మనుష్యులు సుఖపుణ్యోక సాధనములుగా పుత్రులనుగోరి వ్రతనియమాదులచేతశరీరమును గట్టపెట్టుచున్నారన్న, వారుసుఖమునుగాక దుఃఖమునే ప్రార్థించువివేకహీను లనియే చెప్పనగును. కర్మతంత్రుఁడగు జీవుఁడు తన్ను, దానే వైదికమార్గపరత్వముచే సంసారదుఃఖనాగరముగుండి ఉద్ధరించుకొనవలయునని సూచన.

అవ : పిత్రాదిబంధువుల క్షణికసంబంధముగూర్చి చెప్పుచున్నారు.

పితృమాతృబంధుభగినీపితృవ్యజామాతృముఖ్యామ్ |

మార్గస్థానా మివ యుతి రనేకయోనిభ్రమాత్ క్షణికా || 43

ప్ర : పితృ-ముఖ్యానామ్ - పితృ = తండ్రి, మాతృ = తల్లి, బంధు బంధువు, భగినీ = సోదరి, పితృన్య = తండ్రిసోదరుఁడు జామాతృ = అల్లుఁడు, ముఖ్యానామ్ = మొదలైనవారియొక్క యుతిః = కలిసియుండుట అనేకయోనిభ్రమాత్ = జీవులు అనేకజన్మములలో తిరుగుటవలన, మార్గస్థానామ్ = దారిలో ప్రయాణమందు కలిసికొనుబాటసారులయొక్క (యుతిః) ఇవ = కలియకవలె, క్షణికా = క్షణమాత్రమే స్వల్పకాలమే యుండునది. (శాశ్వతముకాదు).

తా : పెద్దపెద్దప్రయాణములు చేయుబాటసారులు మధ్యలో కలిసికొందురు. కొంత కాలము ప్రయాణముచేసి ఎవరిత్రోవను వారు పోవుదురు. వారు కలిసియుండునది అతిస్వల్పకాలము. అట్లే జీవు లనేకజన్మములెఱ్ఱించుదురు. అందులో ప్రతిజన్మములోను వేఱువేఱు తండ్రులు తల్లులు, సోదరులు, అక్కసెల్లెండ్రు, పినతండ్రి పెదతండ్రులు, అల్లుండ్రు, ఇంకను అనేకులైన ఇతరబంధువులు కొద్దికాలము కలిసియుండి మృత్యువువలన వేరైపోవుదురు. ఈ కొద్దికాలములో స్నేహము మోహము పెంచుకొని వియోగము వచ్చినప్పుడు దుఃఖించుట అవివేకము.

అవ : ఇత మిత్రులను, శత్రువులను గుఱించి చెప్పుచున్నారు.

దై వం యాపద్విపులం యాపత్ప్రచురః పరోపకారశ్చ ।
తావ త్సర్వే సుహృదో వ్యత్యయతః శత్రవః సర్వే ॥ 44

ప్ర : యావత్ = ఎంతవఱకు, (మనుష్యునియొక్క) దై వమ్ = ప్రారబ్ధనాదిసంపద విఫలః = విస్తృతమో, యావత్ = ఎంతవఱకు, (అతనియొక్క,) పరోపకారః = ఇతరుల కుపకారము చేయుట, ప్రచురః ఎక్కువగా నుండునో, తావత్ = అంతవఱకు, సర్వే = ఆందరు సుహృదః = అతనికి మిత్రులుగా నుండురు వ్యత్యయతః = ఆభాగ్యపరోపకారములు తారుమారైనచో సర్వే = పైయందఱుమిత్రులు శత్రవః = శత్రువులు అగుదురు.

తా : మనుష్యుఁడు అదృష్టవశమున ధనధాన్యములతో దులతూగుచున్నప్పుడు, అతనికి పరోపకారబుద్ధి ఎక్కువయుండి ఎక్కువమందికి సహాయము చేయుచున్నంతవఱకు అందఱు అతనికి మిత్రులే అగుదురు. పరిస్థితులు మాఱినచో అతనిభాగ్యము పోయి దరిద్రుఁడగుట, అతనిపరోపకారబుద్ధి తగ్గుట జరిగినచో, ఆమిత్రులందఱు అతనికి శత్రువు లగుదురు. ఈపరులశత్రుత్వ మిత్రత్వములు కూడ స్థిరమైనవి కావు. అందువలన వానివలన సంతసించుట, దుఃఖించుట పవేకముకాదు. “ఎప్పుడు సంపద గలిగిననప్పుడు బంధువులు వత్తురు” అనియు, తమతమనెలవులు తప్పిన తమమిత్రులె శత్రు లౌట తథ్యము సుమతీ” అనియు సుమతీశతకసూక్తులు.

అవ : సాచారణముగా మనుష్యులస్వభావమును వర్ణించుచున్నారు.

అశ్నన్తి చే దనుదినం పన్నిన ఇవపర్ణయన్తి సన్తృప్తాః ।
తచ్ఛేత్ ద్విత్రిదినాన్తర మఖినిన్దన్తః ప్రకుప్యన్తి ॥ 45

ప్ర . జనాః అతిదులురేక అశ్రితజనులు ఒకగృహస్తునింట అనుదినమ్ = ప్రతిదినమును, అన్నన్తి చేత్ = తినుచుండినచో, సన్తృప్తాః = మిక్కిలి సంతృప్తులై, అతనిని, వందినః ఇవ = ముఖస్తుతిచేయువందిమాగధులవలె, (భట్రాజులవలె,) వర్ణయన్తి = వర్ణించుదురు, (పొగడుదురు) తత్ = ఆభోజనము, ద్విత్రిదినాంతరం చేత్ = రెండు, మూడుదినము లెడము కల్గిన వారే అభిన్దిన్తః = అతనిని బాగుగా నిందించువారై, ప్రకుశ్యన్తి = అతని యెడల మిక్కిలికోపింతురు.

తా : తమకుఁ జక్కఁగా బిండివంటలతో పుడ్రసోపితముగా నెవకు ప్రతిదినము సంతృప్తిగా భోజనము పెట్టుదురో వారిని మహాసంతోషముతో వంధిమాగధులవలె, భట్రాజులవలె తిన్నజనులు పొగడుదురు. ఏకారణముననో అట్లుచేయలేక ఆలస్యముగా మధ్య రెండుమూడుదినములు ఎవకు భోజనము పెట్టుట మానివేయుదురో, వాటియెడల జనులు కోపించినవారై ఆయన్నదాతలుకాని వారిని మిక్కిలి నిందింతురు. కావున ఇట్టిస్వభావము గల జనులను మెప్పింపవలె నచుకొనుట అజ్ఞానము.

అవ : భార్యాపుత్రాదులు, బంధువులు. అతిధ్యభ్యాగతులగు మనుష్య విషయములవలన నెట్లు సుఖములేదో చెప్పి, మనుష్యునకు ముఖ్యమైన మతొక కోరిక, ధనముమీఁదికోర్కెతోగల దుఃఖమును వర్ణించుచున్నారు. దారైషణ దోషవర్కనానంతరము పుత్రైషణ, ధనైషణదోష నిరూపణము, వైరాగ్య పర్యవసానార్థము.

దుర్భరజతరనిమిత్తం సముపార్జయితుం ప్రవర్తతే చిత్తమ్ |
 లక్షౌపధి బహువిత్తం తథ్యాప్యలభ్యం కపర్దికామాత్రమ్ ||

ప్ర : దుర్భరజతరనిమిత్తమ్ = నింపుటకువీలుకాని ఆకలిబాధ కారణముగా దానినివారణకొరకు లక్షౌపధి = లక్ష (ల) కొలది, లక్షవరకై నను,

బహువిత్తమ్ = ఎక్కువధనము సముపార్జయితుమ్ = చక్కగా సంపాదించుట
 చిత్తమ్ = మనస్సు ప్రవర్తతే = పనిలోనికి దిగును. (కాని,) తథా =
 అప్రకారముగా అట్లు, కపర్దికామాత్రం = (చిల్లి) గవ్వయైనను, అలభ్యమ్ =
 దొరుకదు.

తా : ధనము సంపాదించుట చాలకష్టము. ధనము సంపా
 దించుటకు ముఖ్యకారణము మనుష్యుని నిత్యము పీడించు
 ఆకలిబాధ. అతఁ డందుచే లక్షలకొలది ధనమును సంపాదింపవలె
 నని పూనుకొనును. కాని ఒకచిల్లిగవ్వయైనను తేలికగా దొరు
 కదు. ఇట్లు ధనమును సంపాదించుట మర్లుటము.

అవ : అదిలభించినఁ గలుకష్టములు, దుఃఖములు వర్జించుచున్నారు.

లబ్ధశ్చే దధికో అర్థః పత్న్యాదీనాం భవే త్స్వార్థమ్॥

న్యపచోరతో అప్యనర్థ స్తస్మాద్ ద్రవ్యోద్యమో వ్యర్థః॥47

ప్ర : అధికః, అర్థః = ఎక్కువధనము, తానాశించునట్లు లక్షలు లబ్ధః
 చేత్ = లభ్యమైనయెడల, అది, పత్న్యాదీనామ్ = భార్య మొదలైనవారికి
 అనఁగా కొడుకులు, కూతుండ్రు ఇతర బంధువులు మొదలైనవారికి, స్వార్థమ్
 సొంతము, భవతి = అగును. (మఱియు) న్యపచోరతః = దానిని పన్నుల
 రూపముగా నపహరించు రాజులవలన, తెలియకుండ ఎత్తుకొనిపో నెంచుదొంగ
 లవలన, అపి = కూడ అనర్థః = కష్టమును, నష్టమును గల్గించున దగును.
 తస్మాల్ = అందుచేత, ద్రవ్యోద్యమమ్ = డబ్బుకోసము చేసినచేయుయ
 త్నము, వ్యర్థః = వృధాయగును.

తా : అధికష్టముతో మనుష్యుఁడు ఒకవేళ లక్షలకొలది
 ధనము సంపాదించినను తాను దాని ననుభవింపలేడు. అతని
 భార్య పొన్నుల కని చీరలకని ఈధనమును వాడుకొనుచు ఇతర
 బంధువులు కొడుకులు, కూతుండ్రు వారివారికోర్కెలను ఈధన

ముతో దీర్చుకొందును. అనగా ఈ ధనము వారిభోగ్యసాధనమై వారివారికి సొంతమగును. ఇతిగాక రాజలుపన్నులు మూలముగా కాఁజేయుదురు. దొంగలు తెలియకుండఁ కాఁజేయుదురు. ఈవిధముగా అతనిధనార్జన ప్రయత్న మంతయు తనకు వ్యర్థమైనదగును. తుదకు శ్రమయే మిగులును. కాన ధనార్జనమునకై జీవితమంతయు వృథా చేయరాదు. వైరాగ్యము క్రమక్రమముగా నభ్యసించవలె నని సూచన.

అవ॥ ఆధనమును గుఱించియే చెప్పుచున్నారు.

అన్యాయ మర్థభాజం పశ్యతి భూపోఽధ్వగామినంచోరః |
పిశునో వ్యసనప్రాప్తిం దాయాదానాం గణః

కలహమ్ 48

ప్ర : భూపః = రాజు, అర్థభాజమ్ = ధనవంతుని, అన్యాయం = అన్యాయముగా ధనమును సంపాదించినవానినిగా పశ్యతి = చూచును. చోరః = దొంగ, అధ్వగామినమ్ = అతఁడు ప్రయాణము చేయువాఁ డెప్పు డగునాయని చూచును. పిశునః = కొండెగాఁడు లేక దుర్జనుఁడు (ఖలుఁడు) వ్యసనప్రాప్తిం = ఈధనవంతునకు సప్త వ్యసనలోలుఁ డెప్పుడగునాయని పశ్యతి = చూచును. దాయాదానాం గణః = జ్ఞాతులసమూహము (అతనిధనములోఁ దమకు పాలు రావలె నని యనుకొనువారు జ్ఞాతులు, పుత్రాదులును) కలహమ్ = పోట్లాటను పశ్యతి = జూచును.

తా : ఒకఁ డెక్కువధనము సంపాదించినను అది వానికి దుఃఖమునకే కారణ మగును. ఎట్లు? రాజు అతఁ డదియన్యాయముగా సంపాదించె నని వానిపై దాడులు జరుపుట, పన్నులెక్కువ వేయుట, బంధించుట చెఱఁబెట్టుట మొదలగుబాధలు కల్గించును. దొంగ, ఇంటిలోఁబడి దోచుకొనుటకు ఆధనవంతుఁడు

ఇల్లు వదలి యెప్పుడు స్రయాణము చేయునా యని చూచుచు
 డును. దారిలో దోచుటకును వీలగునా యనియు. జూచును. దుర్జ
 నుఁడు (ఖలుఁడు) ఈడబ్బుకలవానిని వ్యసనాసక్తుని జేయఁ
 జూచును. దా యాదులసమూహము అతఁడు బ్రదికియున్నను మర
 ణించినను తమకందులో భాగము రావలె నని కలహములకు దిగు
 దును. ఈవిధముగా ద్రవ్య మతని కనేక జనులనుండి పెక్కు ల
 సర్థములు కల్గించుచు ధననాశనభీతివివశుని జేయును. అర్థమనరం
 భ వయనిత్యమ్ - “ధనము ప్రమాదకరము. దుఃఖ తువని ఎల్ల
 ప్పుడుతలంపుము” అని ధనాసక్తిని వదలి గొవింద భజనాసక్తి కర్త
 వ్య మనుహెచ్చరిక, భజనోవింద శ్లోకోపదేశము.

అవ॥ ఇంకను ధనమువలనిపాపభోగిత్వతృష్ణను చెప్పుచున్నారు.

పాతకభరై రనేకై రర్థం సముపార్జయన్తి రాజాసః ।
 అశ్వమతంగజహేతోః ప్రతిక్షణం నాశ్యతే సో లర్థః॥ 49

ప్ర. రాజాసః = పట్టాభిషిక్తులైవ రాజులు పాతకభరైః = పాపము
 లతో నిండిన, అనేకైః = అనేకములైన (కర్మభిః = పనులచేత) అర్థం =
 ధనమును, సముపార్జయన్తి = చక్కగా సంపాదించుచున్నారు. (కాని) సః
 అర్థః = అద్రవ్యము అశ్వమతంగజహేతోః = గుఱ్ఱములు, ఏనుగులు, కార
 ణముగ, ప్రతిక్షణం = ప్రతిక్షణము, నాశ్యతే = నాశనము చేయఁబడు
 చున్నది.

తా॥ రాజులు అనేకములైన ఘోర పాపములు చేసి ద్రవ్య
 మును, ఎక్కువగా సంపాదించు చున్నారు, తనరాజ్యైశ్వర్యరక్ష
 ణార్థము. వారికి శత్రుభీతిమొందు. శత్రురాజులబాధ తప్పించు
 కొనుటకు పెద్దసైన్యములను రథగజతురగపదాతులను ఎప్పుడును
 పోషింతురు. అందువలన వారు సంపాదించిన ధనమంతయు ప్రతి

క్షణము, ఈగుఱ్ఱములు, ఏనుగులు మొదలైన సైన్యముకొఱకే వ్యయమగుచున్నది. సంపాదించిన సాపమార్గశ్రమయే మిగులుచున్నది. భోగముకూడ నామమాత్రమే కావున సర్వాధికారులగు రాజులైనను ధనమువలన దుఃఖమే కాని సుఖములేదు.

అవ॥ ఐశ్వర్యముతోఁ దులఁచుగుచు మహాసౌఖ్య మనుభవించుచున్నారని సామాన్యజనులు భ్రాంతిపడు రాజులదుఃఖముల నింకను వర్ణించుచున్నారు.

రాజ్యాంత రాభిగమనా ద్రణభజ్ఞా న్మన్త్రిభృత్య దోషాద్వా ।

విషశస్త్రగుప్తఘాతా న్మగ్నా శ్చిన్తార్ణవే భూషాః॥ 50

ప్ర : భూషాః = భూమినిపరిపాలించురాజులు, రాజ్యాంతరాభిగమనాత్ = మఱొకరాజు తమమీదికి దండెత్తివచ్చుటవలనఁ గాని, (లేక, తాము వేఱురాజ్యములకు వెళ్ళినప్పుడు తనరాజ్యమున గల్గుముప్పువలనఁ గాని), రణభజ్ఞాత్ = యుద్ధములోఁ దామోడిపోవుటవలనఁ గాని, మన్త్రిభృత్య, దోషాత్,వా = లేక, మంత్రులు, సేవకులు దుర్మార్గులై రాజులకుఁ జేసిన తప్పులవలనఁ గాని, (లేక పరరాజులప్రోత్సాహమువలన, తమస్వారముకొఱకు విషశస్త్రగుప్తఘాతాత్ = మోసబుద్ధితో రహస్యముగా విషమిచ్చి, లేక, చాటుగా కత్తులలోఁ బొడుచుటవలనఁ గాని, (ఎప్పుడును,) చిన్తార్ణవే = దుఃఖనముద్రమందు, మగ్నాః = మునిగియున్నారు.

తా : రాజులకున్న భయములు సామాన్యుల కుండవు. పరరాజు తమపై దండెత్తి వచ్చుసేమో, యుద్ధములోఁ దమకు జయము కల్గదేమో శత్రు (రాజులు) వులు తమమంత్రులను, సేవకులను, ప్రోత్సహించి, లంచము లిచ్చి, ఆశ కల్గించి వారిచేత

రహస్యముగా తమకుఁ విషము పెట్టించియో రహస్యముగా కత్తుల
 చేత కటారులచేత పొడిపించి చంపుమరేమో అని యిట్లు పలు
 విధములైన శంకలతోను, భయములతోడను, ఎప్పుడు మహా
 దుఃఖసముద్రమునందు రాజ్యము నేలుభూమిపతులు మునిగి
 యున్నారు. వారు చేయుపాపకృత్యములవలన “రాజ్యాస్తే నరకం
 ద్రువ” మ్మను నార్యోక్తియు వచ్చినది. రాజులు మరణించిన
 పిదప తాముచేసిన పాపకృత్యములఫలముగా తప్పక నరకమునకుఁ
 బోదురు అని దీనియర్థము. ఇట్లు ధనము సామాన్యమానవులకు
 ధనాధిపతులగు ఈమహారాజులకురూడ మహాదుఃఖకారణమై
 యున్నది. ఇట్లు పుత్రదారగృహములం దభిష్వంగమువలనను
 ముఖ్యముగా అర్థకామత్పణవలన వచ్చుదుఃఖపరంపరావిచారము
 వలన తద్దోషానువర్తనమువలనను వీనియెడ వైరాగ్యము కల్గి,
 ఈశ్వరశరణ్యభక్తి, ఆత్మజ్ఞానములవైపు చిత్తమును మఱల్చుట
 ముఖ్యలక్ష్యము. ఈలక్ష్యసిద్ధికై ఇంతవఱకుఁ జేసిన గ్రంథ
 భాగార్థము అతిచతురము. శ్రుతిసమ్మతము, ముముక్షుజనములచే
 ఆశ్రయిపఁదగినదియును అనుష్ఠింపవగినదియు నై యున్నది.

3. మనోనిందా ప్రకరణమ్ (మనోనిందా ప్రకరణము)

అవ॥ దేహగేహాదిబాహ్యస్థూలవిషయములవలని దోషములను నిరూపించి యిప్పుడు ఆంతరమును సూక్ష్మమునై సర్వానగ్రములమునగు మనస్సంబంధదోషములను వర్ణించుచున్నాము. ఆమనస్సుపైఁ గూడ వైరాగ్యమును జనింప జేయుటకే.

హసతి కదాచి ద్రౌతి భ్రాస్తం స ద్దశ దిశో భ్రమతి।

హృష్టం కదాఽపి రుష్టంశిష్టం దుష్టంచ నిన్దతి స్తౌతి॥ 51

కిమపి ద్వేష్టి సరోషం హ్యత్మానం శ్లాఘతే కదాచిదపి।

చిత్తం పిశాచ మభవ ద్రాక్షస్యా తృష్ణయా

వ్యాప్తమ్ ॥ 52

ప్ర : చిత్తం = మనస్సు, తృష్ణయా = ఆశయనెడు, రాక్షస్యా = రాక్షసిచేత వ్యాప్తం = నిండినదై, ఆవేశించబడినదై, పిశాచం = విరుద్ధాచరణముగల దయ్యము, అభవత్ = ఆయెను హి = (అట్లుచెప్పుట) ఎందుకనగా, (అది) కదాచిత్ = ఒకప్పుడు, హసతి = నవ్వును (మతొకప్పుడు) రౌతి = ఏడ్చును (ఇంకొకప్పుడు) భ్రాస్తంసత్ = కలవరము చెందినదగుచు, దశదిశ = ఎదిదిక్కులను (ఎనిమిదిదిక్కులు, పైన, క్రింద) భ్రమతి = సంచారము చేయును. కదా = ఇంతలో, హృష్టం = సంతోషించినదై రుష్టంఆపి = మఱింతలోనే కోపించినది (భవతి = అగును) (ఒకసారి) శిష్టం = మంచిది, సదాచారము గలదై, దుష్టం, చ = వెంటనే చెడ్డదికూడ (అగును). ఒకక్షణములో నిన్దతి = నిందించును (మఱుక్షణములో) స్తౌతి = స్తోత్రము చేయును. (ఒకప్పుడు) సరోషం = కోపముగలదియై, కిమపి = దేనినైనను, ద్వేష్టి = ద్వేషించును, కదాచిత్ = ఒకానొకప్పుడు, అత్మానం = తన్ను, శ్లాఘతే, అపి = పొగడుకొనును కూడ.

(ప్ర. 9)

తా॥ ఈమనస్సు చపలస్వభావముకలది. సర్వార్థములకు మూలము. దురాశయనెడి క్రూరమైన రాక్షసి తన్నాజేరింకఁగా, అది దయ్యమే అగును. అట్లు చెప్పుట ఎందు కనఁగా అది చిత్ర విచిత్రములైన విరుద్ధములైన పనులను జేయును. ఒకప్పు డది సంతోషముతో నవ్వును. మఱొకప్పుడు దుఃఖముతో నేళ్చును. ఒకప్పు డది పదిదిక్కులను వెట్టిగా కలవరతడి పరుగెత్తును. ఒకప్పుడు మిక్కిలి సంతుష్టి చెంది యుండును. ఒక్కొక్కప్పుడు కోపము చెందును. ఒకనారి సదాచారము కలదిగా, మంచిదిగా నుండును. మఱొకనారి చెడ్డదిగాకూడ నగును. ఒకప్పు డది ముందు నిండించును. తర్వాత పొగడును. ఒకప్పుడు మహాకోపముతో దేనిపైననో యొకదానిపైన జ్వేషమును ప్రకటించును. ఒకప్పుడు తన్నెక్కువగా పొగడుకొనును కూడ. ఇట్లది ఒక క్రమము లేక విచ్చిపట్టినట్లు, దయ్యము పట్టినట్లు ప్రవర్తించును. కాన మనస్సు సర్విదా నింద్యము. ఈనిందాప్రకటనము, ఆత్మబోధను స్తుతించుట యగును, దానిపైఁ బ్రీతివుట్టించుకొనుట

అవ॥ మనస్సుచేష్టలనే ఇంకను వర్జించుచున్నారు.

దమ్భాభిమానలోభైః కామక్రోధోరుమత్సరై శ్చేతః ।
 ఆత్మష్యతే సమస్తా చ్చుద్విధి రివ పతితాస్థిప న్మార్గే ॥ 53

ప్ర . శ్చేతః = కుక్కలచేత త్రోవయందు, పతిత = పడియున్న, అస్థివత్ = ఎముకవలె చేతః = (ఈ) మనస్సు, దమ్భాభిమానలోభైః, దమ్భ = ఆదంబరముచేతను, లోభైః = ఉన్న దితరుల కీయమండ తనకే యుంచుకొనవలె ననుగుణముచేతను, కామక్రోధోరుమత్సరైః, కామ = దగ్గర లేని ప్రాప్తవస్తువులు కావలె నను ఆశ చేతను, క్రోధ = అపస్తుప్రాప్తికి

అష్టగించినవారిపైన కోపముచేతను, ఉరుమత్సరై. = ఇతరుల మేలుసంపదలను జూచి ఏమాత్రము ఓర్వరేకుండుట యనుగుణములచేతను, సమస్తాత్ = అన్నివైపులకు ఆకృష్యకే = లాగఁబడుచున్న(ట్లున్న)ది. [ఎంతటియస్వాతంత్ర్యమును, దీనస్థితియు గల దీమనస్సు!!]

తా॥ త్రోవలో నొకఎముక పడియున్నయెడల దానికొరకు దారిపోవుపలుకుక్కలు ఆయెముక తనకు కావలెను అని పోట్లాడుకొనుచు దానినన్నివైపులకు లాగుకొనును అట్లే యీమనస్సును స్వయముగా వశము చేసికొనుట కీదుస్సణములు చెలరేగి తమవైపునకు లాగుచున్నవి. అనఁగా సిగుణములచేత మనస్సుస్థితి కుక్కలు చింపిన విస్తరినలె నగుచున్నది. ఆగుణము లివుఁగో! తానట్లు తేకున్నను అందఱు తన్ను గొప్పది అనుకొనవలె నని మనస్సుపూనిన డంబాచారము. తాను గొప్పదాన ననుకొనుట- అభిమానము. తనకున్న దితరులకు దానము చేయుటకాని, వారు దానిని వాడుకొననిచ్చుటకాని చేయకుండ, తానుపయోగింపకుండఁగూడ నుంచుకొనునట్టిది లోభగుణము. తనకు తేనివి క్రొత్తవి సంపాదింపవలె నను పెద్దకోరిక, కామము. అవి తనకు రాకుండ నడ్లుపడినవారిపై మహాకోపము. తనకు లేని వితకులకుండి వారు సుఖించుచున్నారే యని వారిపైన అసహనము (ఓర్వమి) ఈర్ష్య. ఇతరులు మంచిగుణములు గల్గియున్నను వారిపై చెడుగుణములను ఆరోపించుట యసూయ. ఈదుస్సణములు అంతః శత్రువులై మనస్సును చిందరవందరచేసి, జయించి అన్నివైపులకు బరువెత్తు నట్లు చేసి మనస్సునకు మహాక్షోభము కల్పించును. శాంతి లేకుండ చేయును.

అవ॥ ఈబాధలనుండి తప్పించుకొని సుఖపటు సుపాయమును మనస్సునకుపడేశించుచున్నారు.

తస్మాత్ క్షుద్ధవిరాగో మనోఽభిలషితం త్యజే దర్థమ్ |
 తవసభిలషితం కుర్మాన్నిర్వాప్యహారం తతో భవతి | 54

ప్ర : తస్మాత్ = అందువలన, మనః = మనస్సు, అభిలషితం =
 కొరబడిన అర్థం = విషయమును, త్యజేత్ = విడువవలయును, తల్ =
 ఆమనస్సు, (తాను, తన్ను) ఆసభిలషితం (యథాతథా) = కామరహిత మగు
 నట్లు కుర్మాత్ = చేసికొనవలయును, తరః = ఆపిమ్మట (తల్ = ఆమనస్సు)
 నిర్వాప్యహారం = వ్యవహారరహిత మైనదిగా, భవతి = అగును (ఇదియే) క్షుద్ధ
 విరాగః = పరిశుద్ధమై ఫలవంతమైన వితృప్తత, లేక, వైరాగ్యము (భవతి =
 అగును.)

తా' మన స్వీవిధముగా సరిపడ్వర్ణముచేత బాధింపఁబడు
 చున్నప్పుడు ఆబాధానివారణోపాయము శుద్ధవైరాగ్య మని
 ప్రబోధించుచున్నాను. అన్నింటిదుఃఖములకు, మూలకారణము
 కామగుణము. దీనిస్వరూపము తనకు లేనివి సంపాదింపవలె నను
 (కోరిక) విషయత్పన్న. దీని కాశ్రయము జీవసహితమైన మనస్సు.
 దీనిస్వాభావిక ప్రవృత్తి, బాధాప్రదమగు నిత్యవిషయసేవ.
 మనస్సు కోరిన బాహ్యభోగ్యవస్తువులయందలి గుణదోషములను
 తెలింపఁగా వెచ్చెప్పిన దోషబాహుళ్యమే మిగిలినది. కాన అంత
 ద్విషయమైన మనస్సు అంతఃకరణము నందును చక్కని చిక్కని
 వైరాగ్యము చేయవలయును. దానిలోపలనున్న కోరికలను పాఠ
 ద్రోలవలయును. నిష్కామముగా మనస్సును శుద్ధిచేయవలెను.
 దానివలన ఆవిషయవస్తుసేవనుండి నివృత్తి మనస్సునకుఁ గల్గును.
 ఈ చిత్తశుద్ధివలన క్రమముగా మనస్సు న్యవహారరహితమై
 నిర్వాహారమై నిలుకడగా నిలుచును. అనఁగా కారణమైన తృప్తి
 మితత్పన్నఁ గార్యరూపమగు తత్ప్రాప్తివిషయకమైన క్రియయు
 నంతింక లిగును. చిట్టచివటికు మనస్సు ఉపరతము లేక శాంత

మగును. ఇది కలసహితైకాగ్రము. ఈతి ఆత్మబోధ
 ప్రాప్తి సుకరము చేయును. ఆత బోధవలన ఈశ్వరనిరాగభావ
 మును సర్వ మగును. (మాఁడు తన శ్లోకార్థము)

4. విషయనిగ్రహ ప్రకరణమ్ (విషయనిగ్రహ ప్రకరణము)

అవ॥ సుఖింపఁదలచిన బుద్ధిమంతుఁడు విషయజగత్తునుండి ఇంద్రియము
 లను నిరౌఢరూపమున నియమింప చింతించు నని ప్రకౌఠింపవచ్చును.

సంస్కృతిహారావారే హ్యుగాభవిషయోపరేన సంహృత్తే ।
 న్యకరీర మమ్పుతరణమ్ కర్మసమై రితి స్తత

శ్చంతి ॥ ౨౨

ప్ర : అగధవిషయోపరేన = విషయములు అనుబంధమున తోతుగు
 జలముచేత, సంహృత్తే = నింకినటువంటిదైన, సంస్కృతిహారావారే = సంహారము
 అనునముద్రమునందు, న్యకరీరమ్ = మానవః కీరమనెడి, అమ్పుతరణమ్ =
 నీటిని దాటుకొధనమగు పడవ, కర్మసమై = విరుతి తాను చేసిన న్ను కర్మ
 ములు అనుగాలుచేత, ఇతి స్తతః = ఇటునటు చింతి = చింతించునెడి,
 హి = కదా!

తా॥ అనేకజన్మము కలులు అనుననుసారి మహానముద్రము
 మహాభయంకర మైనది. అనేకములైన బాహ్యనిషయములే
 ఇంద్రియజలము. దీనితోతు ఇంత యని కోలుచు లకు విలుతెను.
 [దీనిని దాటి యొడ్డెక్కు లకు అనగా జన్మరాహిత్యమును సుసా
 దించుటకు, జీవుఁడు యత్నించుచున్నాఁడు] మానవకీరమే ఈ
 కముద్రమున పయనించునావ. తాను పూర్వజన్మములందుఁ

జేసినకర్మఫలములే ప్రబలవాయువులై ఈనావను దరిఁ జేరనీయ
కుండ అటునిటు, ముసువెనుకలకు, అగాధసంసారసముద్ర
మధ్యమునందే ఊఁగులాడఁ జేయుచున్నవి. అతఁడు వీనిప్రభా
వమావలన దరిఁ జేరలేకుండ నున్నాఁడుగదా!

అవ॥ అతఁ డట్లు చేరలేకుండుటకు ఇంద్రియనిగ్రహము లేమి ముఖ్య
కారణముగాఁ జెప్పుచున్నారు.

చిద్ద్రై ర్న పభి రుపేతం జీవో నౌకాధిపతి ర్మహానలసః ।

చిద్రాజా మనిరోధా జ్జల పరిపూర్ణంపత త్యధః

సతతమ్ ॥ 56

ప్ర : (నావగా నున్న ఈమానవశరీరము) నవభిః = తొమ్మిది,
చిద్ద్రైః = ఇంద్రియరంద్రములచేత, ఉపేతమ్ = కూకికొని యున్నది.
నౌకాధిపతి. = నావ కధిపతియైన, జీవః = జీవుఁడు, మహాన్ అలసః =
కడుపెద్దసోమరిపోతు, మందబుద్ధి. చిద్రాజాం = ఆయింద్రియరంద్రముల
యొక్క అనిరోధాత్ = అడ్డగింతలేకపోవుటవలన సతతమ్ = ఎల్లప్పుడు
(ఆనావ) జలపూర్ణమ్ (నల్) = నీటితో నిండిన దగుచు, అధః = క్రిందికి,
అడుగునకు, పతతి = మునిగిపోవుచున్నది.

తా॥ మనుష్యశరీర మనునౌకకు తొమ్మిదిరంద్రము
లున్నవి. అ వేవనగా రెండు కంఠు, రెండు చెవులు, రెండు
ముక్కులు, ఒకనోరు, మలవిసర్జన చేయుగుడము, రతిస్థానమగు
ఉపస్థ. నౌకాధిపతియైన జీవునకుఁ దెలివి తక్కువ, ఆకలి
యెక్కువ. ఇతఁడు సోమరిపోతు. అందువలన నౌకక్షేమమును
గుఱించి, అనగా తనక్షేమమును గుఱించియే సరియైన శ్రద్ధ తీసి
కొనలేకున్నాఁడు. దాని కతఁడు చేయవలసినది ఈఇంద్రియ
రంద్రములగుండ విషయములనుసముద్రజలమును నావలోపలకు
రానీయకుండ రంద్రములను మూయవలెను. ఇది ఆజీవునకుఁ

జేతకానిపని. కావున ఆని రెడతెగకుంక లోనికీ స్రవణమును నిచ్చుచున్నాఁడు. దానితో బరువెక్కువై నొక సముద్రములో మునిగి అడుగునకు పోవును. అతఁ డీవిషయవిషయసంసార సముద్రము నుండి బయటపడి గట్టెక్కు తేకున్నాఁడు. ఇది వాని హీనస్థితి.

అవ॥ ఇంద్రియనిగ్రహమే తాను దరిజేరుటకు మార్గమని చెప్పుచున్నారు.

చిద్రాజాం తు నిరోధాత్ సుఖేన హారం పరం యాతి |
 తస్మా దిన్ద్రియనిగ్రహ మృతే న కశ్చి త్తర
 త్యన్మతమ్ || 57

ప్ర : తు = కాని, చిద్రాజాం = పైనఁజెప్పిన తొమ్మిదిరంద్రముల యొక్క నిరోధాత్ = అడ్డగించుటవలన, (సజీయః = అజీవుఁడు) సుఖేన = సుఖముగా, తేలికగా, (సంసారస్య = అన్యతయైన, అపారమైన ఈపడతెగని చావుపుట్టుకల సంసార మనునముద్రముయొక్క) పరంపారం = ఆవతలిగట్టును, యాతి = పొందఁగలఁడు, తస్మాద్ = అందువలన ఇన్ద్రియనిగ్రహమే ఋతే = ఈతొమ్మిది ఇంద్రియములను వాని విషయములనుండి మరల్చుట అనుక్రియ లేకుండ, కశ్చిత్ = ఎవఁడును అన్యతమ్ = మిథ్యయైన యీసంసార సముద్రమును, న తరతి = దాటలేఁడు.

తా॥ కాని విషయములవెంటఁబోవు నీయింద్రియముల నట్లు పోకుండ నరికట్టిన యెడల, నతఁడు సుఖముగా సీసంసార సముద్రమును దాట యొ డ్డెక్కఁ గలఁడు. అట్లు చేయకుండ నెవ్వఁడును జననమరణప్రవాహ రూపసంసారమునుండి బయట పడలేఁడు కావున బుద్ధిమంతుఁడైన జీవుఁడు తనబద్ధకమును వదలి యింద్రియములు విషయములవెంటఁ బరువెత్తుట నాపవలెను. ఈ

సంసారము మిథ్యయైనప్పటికిని, ఈసని చేయక జీవుఁడు సుఖము పొందలేఁడు.

అవ॥ కాని బుద్ధిహీనుఁడైన మనుష్యుఁడు పెడత్రోవఁ బట్టుచున్నఁ డని చెప్పుచున్నారు.

పశ్యతి పరస్య యుపతిం సకామమపి తన్మనోరథం
కురుతే ।

జ్ఞాత్వైవ తదప్రాప్తిం ప్యర్థం మనుజోఽతిపాపభా
గ్భవతి ॥ 58

ప్ర : మనుజుఁ = మనుష్యుఁడు, పరస్య = ఇతరునియొక్క, యుపతిం = యోవనవతియైన భార్యను, సకామం = ఆమెను పొందవలెనను కోర్కెతో, పశ్యతి = చూచుచున్నఁడు. తన్మనోరథంఅపి = ఆమెపొందువిషయమునే మనస్సునందు బాగుగా నాటినదిగానే, కురుతే = చేయును. తద్ అప్రాప్తిం = తాను ఆమెను పొందరే ననుసంగతిని, జ్ఞాత్వావేవ = నిశ్చయముగా ఎఱిగియు (అంతటితో దానిని వచుక) ప్యర్థం = వృథాగా అతిపాపభావం = మిక్కిలి పాపకృత్యములు చేయు(టకు వెనుదీయని)వాఁడు, భవతి = అగుచున్నఁడు.

తా॥ ప్రబలమైన పాపము పరస్త్రీవాంఛ. దీనివలననే మహాబలవంతులైన రావణుఁడు, కీచకుఁడు మొదలైనవారు సర్వనాశవ మైరి. ఇప్పుడుకూడ దీనివలననే యనేకులు తమ మాన ప్రాణధనములను గోల్పోవుచున్నారు. దీనికి మొకట ప్రేరకమైనది నేత్రేంద్రియము. కండ్లను రెండురంధ్రములు. నీనితో ముందు చూవనములో నున్న పరునిభార్యను జూచును, చూచుటతోఁ గామ ముద్భవించును. అది యతనిమన స్సంతయు నాక్రమించును ఇంక సతఁ డాహారనిద్రలుకూడ మాని ఆమెపొందు

కొఱకే యత్నించును, అది తనకందనిమానిషం కని తెలిసినను (తనకు లభ్యము కాదని యాశ్చర్యమునను) ఆనామవేగమును నిగ్రహింపలేడు. దానితో నతఁ డింకను అనేకమామోచాయములతో నింకను ఎక్కువసాక్షి యగును. రావణుఁడు నీతాదేవి కొఱకు మారీచుని పూయలేడిగాఁ బంపుట, యతని మరణమునకుఁ గారణమగుట, తాను సన్యాసివేషముతో రామలక్ష్మణులు సమీపమునలేకుండఁ జూచి వచ్చి నీత నపహరించుట, జబ్బాయువును జంపుట తుదకుఁ దాను సపుత్రబంధుమిత్రముగాఁ జచ్చుట కూడ తటస్థించినది. ఇట్లు కామము మానవుని సంతమహాఘోర వాపాత్మునిగా వ్యర్థజీవునిగాఁ జేయును.

“ఇంద్రియాణి ప్రమాధీని హరంతి వ్రసథం మనః” గీ 2-60

“తాని సర్వాణి సంయమ్య” గీ 2-61

ఇంద్రియములు ప్రమాదనశీలములు. ఇవి పురుషుని విషయాభీముఖునిగాఁ జేసి వానిని మనస్సును విశేషముగా సంక్షోభింపఁ జేయును. అంతమాత్రమే కాదు. వివేకవిజ్ఞానయుక్తమైన మనస్సును బలాత్కారముగా అపహరించు మన్నది ఇంద్రియములు. కావున ఆసర్వేంద్రియములను (జ్ఞానకర్మేంద్రియములు) పదింటిని సంయమింపవలయును అనఁగా పురుషుఁడు తనవశము చేసికొనవలయునే కాని వాని వశమం దుండరాదు” అని గీతాప్రబోధము.

(గీ. శ్లో 2-60, 61)

అది మామకమ్మలు చేసిన మోసమును వర్ణించి యిప్పుడు విను చెప్ప
యను ప్రాముఖ్యతలకు వేర్కొనుచున్నాడు.

పిశునైః ప్రకాశం ముదితాం పరస్య నిస్థాం శ్మశోతి
కర్ణాభ్యామ్ |
లేన పరః కిం మ్రియతే వ్యర్థం మనుజో అతిపాపభా
గ్యవతి || 59

ప్ర : పిశునైః = మనుష్యులు, పిశునైః = కొందెగాండ్రచేత ప్రకా
శం = మిక్కిలియిట్లుగా, ముదితాం = చెప్పబడిన, పరస్య = (అనింద్యుల
వగు) ఇతరులగుట్టి, నిస్థాం = విందావాత్మ్యములను, (హిషణను) కర్ణాభ్యాం =
(కెండు) చెవులచేత, ప్రకాశం = మిక్కిలి యిష్టముగా, వీనులవిండుగా,
శ్మశోతి = పినును. (దానివిలనం దనకుఁ గల్గు మహాలాభ మేమున్నది ?)
లేన = ఈమాషణశ్రవణముచేత, పరః = ఇతరుడు, మ్రియతే కిం ? =
చిచ్చనామేమి ? (అతఁడేమియును జావఁడు ఈమనుజుఁడే) వ్యర్థం =
వ్యర్థము, ప్రయోజనములేకుండ విని అతిపాపభావో = మిక్కిలి పాపాత్ముడు,
గ్యవతి = అగుచున్నాడు.

భా॥ మనుష్యులగు చెవులను ఇంద్రియములచేతఁగూడ
విందావాత్మకారణములఁ జేయును. నలుగురు సామాన్యముగా నొక
కోటఁ తీసినచో వానిచుభవణ ముతియు త్రమ్ముఁ బొగడు
కొలులు. ఇవిగుల నిమిషములతో విండ్లి యుండును. దాని సితఁడు
చెవులార విండుగా వును. దీనివలన నీ రాడిపోసినయాపరుని
కేరు నట్టుము కట్టుము కల్లగు' ఇది యతనిస్రణాణముఁ దీయునా
నున్నది. విందావాత్మకారణము లాతినితోమమును గూడఁ గదల్చులేవు.
కాని మిషణనాణము మంత్రము గొప్పపాపము మూటఁగట్టు
కొలును. ఇదివ్యర్థముగా సుకాదిందికొన్నది.

అది ఇంకఁ బలుమనాటక చేయుపాపకార్యముల సూచించుచున్నారు.

అన్యతం పరాపదాదం రసనా పదతి ప్రతిక్షిప్తం తేన ।
 పరజాని ర్లదా తా వ్యర్థం మనుజో అతిపాపధా

భవతి : 60

ప్ర : (మనుష్యుని మొక్క) రసనా = నాలుక (మద్యం త్రవ్వించును) అన్యతం = సర్వముకానట వంటి, పరాపదాదం = పరులనుకొనిన అపదాదులను, దారు చేయనిపాపకార్యములను, ప్రతిక్షిప్తం = (ప్రతిక్షిప్తమును,) పట్టెట్లు మను, పదతి = మాట్లాడును. తేన = వానిచేత, రా పరజాని = ఇతరులను పరజాని, లదా = పొందఁబడినది? కలిగినది? నష్టమేమియును కలుగదు. మఱితనతో? దీనివలన) మనుజః = మనుష్యుడు, వ్యర్థం = వృధా (తన కేమియు లాభము లేకుండ) అతిపాపధాత్ = మిక్కిలిపాపముపై పొందని వాడు, భవతి = అగుచున్నాడు.

తా|| మనుజుఁడు సాధారణముగా అసూయ్యారీతితో క్షేత్రమున నూరకుండక ఇతరులయెడల తనివోనినించాకోపణలను కల్పించి వారు సన్నాస్తులైన దుర్మార్గులని చాటుబకు వృథాగా యత్నించును. ఇతరులను నేచులగా కల్పించి యానందించును. దీనివలన నిదఁబడువారి కేమియు నష్టము క్షును సరిగా. ఊరికే వారి సాప మతయు నిందించు వీఁడు మూబుట్టుకొలి మిక్కిలి సాక్షాత్తుఁ డగుచున్నాఁడు.

అప|| విషయలాభమువలనఁ గల్గితాత్కారికసుఖముకన్న తర్వాతవిచ్చు నష్ట మెక్కు వని చెప్పుచున్నారు.

విషయేన్ద్రియయో ర్యోగే నిమేషసమయేన యత్సుభం
 భవతి ।

విషయే నష్టే దుఃఖం యావజ్జీవం చ త త్తయో
 ర్మధ్యే ॥ 61

అవ॥ చూచుకన్నులు చేసిన మోసమును వర్జించి యిప్పుడు విను చెవులను రంధ్రములచేతలను వేక్కొనుచున్నారు.

పిశునైః ప్రకామ ముదితాం పరస్య నిన్దాం శృణోతి
కర్ణాభ్యామ్ ।

తేన పరః కిం మ్రియతే వ్యర్థం మనుజోఽతిపాపభా

గ్భవతి ॥ 59

ప్ర : మనుజః = మనుష్యుడు, పిశునైః = కొండెగాండ్రచేత ప్రకామం = మిక్కిలి యిష్టముగా, ముదితాం = చెప్పబడిన, పరస్య = (అనిండ్యం దగు) ఇతరునిగూర్చిన, విందాభాక్యములను, (దూషణను) కర్ణాభ్యాం = (రెండు) చెవులచేత, ప్రకామం = మిక్కిలి యిష్టముగా, వీనులవిందుగా, శృణోతి = వినును. (దానివలన దనకు గల్గు మహాలాభ మేమున్నది ?) తేన = ఈదూషణశ్రవణముచేత, పరః = ఇతరుడు, మ్రియతే కిం ? = చచ్చునాయేమి ? (అతడేమియును జావడు ఈమనుజుడే) వ్యర్థం = వృథాగా, ప్రయోజనములేకుండ వివి అతిపాపభాక్ = మిక్కిలి పాపాత్ముడు, భవతి = అగుచున్నాడు.

తా॥ మనుష్యుడు చెవులను ఇంద్రియములచేతగూడ మహాపాపకార్యముల జేయును. నలుగురు సామాన్యముగా నొక చోటఁ జేసినచో వారిసంభావణ మంతయు (తమ్ముఁ బొగడు కొనుట) ఇతరుల నిందిమటతో నిండి యుండును. దాని సితఁడు చెవులార విందుగా వినును. దీనివలన వీ రాడిపోసినయాపరుని కేమి నష్టము కష్టము కల్గును? ఇది యతనిశ్రాణముఁ దీయునా? ఈవ్యర్థనిందాలాపము లాతనిరోమమును గూడఁ గదల్పలేవు. కాని యావినువాఁడు మాత్రము గొప్పపాపము మూటఁగట్టుట కొనును. ఇదివ్యర్థముగా సంపాదించికొన్నది.

అవ॥ ఇంకఁ బలుకువారుక చేయుపాపకార్యముల సూచించుచున్నారు.

ప్ర : విభయేన్ద్రియయోః విషయ + ఇన్ద్రియయోః = విషయము, ఇంద్రియము, ఈరెంటియొక్క, యోగే = కలయికయందు, యత్సుఖం = ఏసుఖము (ఉన్నదో) తత్ = (అది) ఆసుఖము, నిమేషసమయేన = ఒకరెప్పపాటుకాలము మాత్రముగనే భవతి = ఆగుచున్నది. తత్ = ఆక్షణికసుఖమే విషయే = ఆవిషయము, వష్టే = పోయిన దగుచుండఁగా, యావక్షిప్తం చ = ప్రాణముండునంత కాలముకూడ ఉండునదియగు దుఃఖం = దుఃఖమే భవతి = అగుచున్నది తయోర్మర్త్యే = ఆవిషయము ఇంద్రియము వసురెంటిమధ్యమందు (అని తర్వాత శ్లోకముతో అవ్వయము.)

తా॥ మనుష్యుఁడు తనయానందమునకు సాధనములుగా బాహ్యవిషయములను వస్తువులను గోరును. వాని నాయా యింద్రియములు పొంది నప్పుడే అల్పసుఖము ననుభవించును. కను లందమైన వస్తువులను చూడఁ గోరును. కనులు వానిని జేరి చూచి కొంతయానందించును. ఇదిగూపవిషయానందానుభవము. చెవులు మంచి (మాటలను) పాటలను వివఁ గోరును. ఆపాటధ్వని చెవిలో ప్రవేశించినప్పుడే యాశ్రవణసుఖము లభించును. ఇట్లు ప్రతియింద్రియము దానివిషయముతో కలిసినప్పుడే విషయ సుఖానుభవము కలుచున్నది. కాని యీ కలయిక చిరకాలము నిలువదు. అతిస్వల్పకాలమువఱకే యుండును. శ్రీపురుషులరత్యా నందముకూడ నిట్టిదే. ఇట్లు ఇంద్రియవిషయసంయోగమువలన కలు విషయానందము అతిస్వల్పకాల ముండునది. కాని యీ విషయము నష్టమైన యెడల ఈకల్గినతొల్లింటిక్షణకాలసుఖమే తన సుఖసాధనము పోయినదే యని దుఃఖముగా బరిణామించి, ఈబాధ మాత్రము తాను జీవించినకాలము బాధించుచునే యుండును.

భౌర్యాసుఖము క్షణికమే. కాని భార్య నష్టమైనచో కల్గుదుఃఖము జీవించినంతకాలము తప్పదు. అట్లే శుత్రునివలన, ధనధాన్యారులవలన ఇతరభోగములవలనఁ గలుగు

సుఖములు క్షణికములు, తాత్కాలికములు మాత్రమే. కాని యా
 వస్తువులు నష్టమైచో ఆకొఱత పూర్వరానిది. క్రొత్తవస్తువులు
 వచ్చినను పూర్వసుఖము రాదు. వాని మధుగస్మృతులు తాను
 జీవించినంతకాలము బాధించుచుండును. ఇది లోకానుభవ
 సిద్ధము.

అవ॥ కావున బుద్ధిమంతుఁడెమి చేయవలెనో చెప్పుచున్నారు.

హేయ ముపాదేయం వా ప్రవిచార్య సునిశ్చితం

తస్మాత్ ।

అల్పసుఖస్య త్యాగా దనల్పదుఃఖం జహతి సుధీః ॥ 62

ప్ర : సుధీః = మంచిబుద్ధికలవాఁడు (తెలివిగలవాఁడు) హేయం = విడువ
 వలసినదేదియో, వా = లేక, ఉపాదేయం = (ఏది) గ్రహింపవలసినదేదియో
 సునిశ్చితం = పందేహములు లేకుండు నట్లు ప్రవిచార్య = లెస్సగా విచారించి,
 తస్మాత్ = ఆ అల్పసుఖస్యత్యాగాత్ = స్వల్పమైన విషయవందమును విడచిపెట్టుట
 యనుకారణమువలన, అనల్పదుఃఖం = మిక్కిలిగొప్ప దైన యావజ్జీవవిషయ
 యోగదుఃఖమనుకార్యమును విడుచుచున్నాఁడు.

తా॥ అందువలన బుద్ధిమంతుఁడు తన తెలివి నంతయు
 నుపయోగించి చక్కగా నిస్సందేహముగా శరీరస్థమైన ఇంద్రి
 యము, బాహ్యవిషయములలో దేనినిగ్రహించి, దేనిని విడువ
 వలయు నని లెస్సగా విచారించినవాఁడై భార్యాదిబాహ్యవిషయ
 ములను విడలిపెట్టి, ఇంద్రియములను గ్రహించి వానిని నిగ్ర
 హించుటయే యేకైకసుఖమార్గము. (చూడు 57 వ శ్లోకార్థము)
 ఈబుద్ధిమంతుఁడు, ఆవిషయేంద్రియసంయోగమువలన గల్గు ఆ
 యల్పసుఖమును త్యాగముచేయుట తువుగా, ఆవిషయయోగ
 జనిత యావజ్జీవదుఃఖానుభవరూపకార్యమును గూడ విడుచు
 చున్నాఁడు. ఇది వాని వివేకకార్యము.

అవ॥ అవివేకులగు విషయగ్రహణలోలు రెట్లు నశించునది దృష్టాంతములతో రెండుశ్లోకములతో విరూపించుచున్నారు.

ధీవరద త్తమహామిష మశ్నన్ వైసారిణో మ్రియతే ।
తద్వ ద్విషయాన్ భుజ్జన్ కాలాకృష్టో నరః పతతి ॥ 63

ప్ర : వై సారిణః = చేప, ధీవరద త్తమహామిషమ్, ధీవర = చేపల బట్టుకొను బెస్తవాఁడు నిచేత, ద త్త = ఈయ బడిన (చేపలను బట్టుకొనుటకు బెస్తవాఁడు గాలముచివర ఎత్తినో మాంసపుముక్కనో యుంచును, దానిని సమీపించి తినుటకు చేప ప్రయత్నింపగనే, కనబడకుండ నున్న గాలపు ముల్లు నోటిలో దిగబడి చేప చచ్చును) మహా + ఆమిషం = పెద్దమాంసపుముక్కను, అశ్నన్ = తినుచునే ఆచేప, మ్రియతే = చచ్చుచున్నది. (వెంటనే చావనిచో బెస్తవానికి చిక్కి చచ్చును) తద్వత్ = ఆచేపవలెనే, నరః = మనుష్యుఁడు, విషయాన్ = తాత్కాలిక, క్షణమాత్రపుసుఖ మిచ్చువిషయములను, భుజ్జన్ = అనుభవించుచునే కాలాకృష్టః = యమునిచేత రాగబడినవాఁడై, పతతి = పడిపోవును. మరణించును.

తా : చేపలుఁ బట్టుబెస్తవాఁడు తన గాలముచివర మాంసపుముక్కను బెట్టి దానిని తటాకములో నుంచును. అందలి చేపలు, గాల మందున్న మాంసపుముక్కను దినవలెనని పరుగులిడుచు వచ్చును. కాని యామోనమును గ్రహింపకుండ చేప ఆమాంసమును దిన యత్నింపగనే గాలముముల్లు చేవనోటిలో గ్రుచ్చుకొని చేప చచ్చును. వెంటనే చావనిచో బెస్తవాఁడు దానిని తీసికొని చంపును. క్షణికవిషయభోగసుఖ మాశింపఁగా మరణమే వచ్చినది. అట్లే బుద్ధిహీనులగు మనుజులు బాహ్యవిషయములకుఁ జిక్కి తాత్కాలికవిషయభోగసుఖములలో మునిగిపోదురు. యముఁడు వారికిఁ దెలియకుండనే మృత్యువు కల్గించును కావున బుద్ధిమంతులగువారు తాత్కాలికవిషయ సుఖములలో

మునిగోపక వానియెడల విరాగము గలవాడుగా మారవలయు నని హెచ్చరిక. ఈవై రాగ్య మాత్మబోధ త్కంచన దిగును అని తాత్పర్యార్థము.

అవ॥ మఱియొక ఘోరమైన యుదాహరణ మిచ్చి జనులను హెచ్చరించుచున్నారు.

ఉరగగ్రస్తార్థతను ర్భే కో ల్కా తీహ మక్షికాః శతశః॥
ఏవం గతాయు రపి స నిష్షయాన్ సముష్కారయ త్యన్తః॥
64

ప్ర : ఉరగగ్రస్తార్థతనుః = పాముచేత సగము తినబడిన శరీరముకలదైన భేకః = కప్ప, ఇహ = ఇక్కడ, ఇప్పుడు, మక్షికాః = (దానియాహార మగు) దోమలను, శతశః = వందలకొలది, అక్షాతి = తినుచున్నది. ఏవం = ఇట్లే, అన్తః = గ్రుడ్డివారైన మనుష్యుడు గతాయుః సన్ అపి = తపతయుష్య మంతయు క్షీణించినవారు, మృత్యువచనమునం దున్నవారు నైతమను విషయాన్ = విషయములను, అపగా తాత్కాలికక్షణికముఖ మిచ్చు విషయాను భవమువలనినుఖములనే సముష్కారయతి = ఎక్కువగా సంపాదించుచున్నాడు.

తా : కప్ప పామునోలబడి సగము త్రుంగబడినది, లేక సగముచచ్చినది. అయినను అప్పుడుకుడ తన సమీపమునకు వచ్చినదోమలను వందలకొలది కప్ప త్రుంగుచునేయున్నది. కప్పకు తనచావులోకూడ విషయభోగలాలసత్వమే కాని, తన మరణస్థితిని గ్రహించుట లేదు. అట్లే మూర్ఖుడైన మనుజుడు తనయాయుస్సు సగముతీరి మృత్యువుముఖమువ చున్నతనస్థితిని కూడ గమనింపలేనంతటి గ్రుడ్డివారడగుచున్నాడు. అప్పుడు కూడ ఇంకను వివిధములైన విషయసుఖాభిలాషతోడను వాని ప్రాప్తియత్నముతోడనే మరణించుచున్నాడు. ఈవిషయనిగ్ర

హము చేయ లేకున్నాడు. విషయత్యష్టాశ్చాచిగనే సంసారిగనే
 చచ్చుచున్నాడు. ఆత్మబోధహేతు వగువై రాగ్యాంగముగా ఈ
 ప్రకరణమును రచితము. ముక్తిహేతువగు వై రాగ్యాత్మబోధ
 భక్తిరూపత్రయము సాధ్యతను మని, విషయనిగ్రహప్రకరణ
 పండితార్థము)

౩. మనోనిగ్రహప్రకరణమ్ (మనో నిగ్రహ ప్రకరణము)

అవః దాహ్యానుంవిషయములయో, జ్ఞాపకక్యేంద్రియములయో నిగ్రహ
 విషయము వై రాగ్యాంగముగా విరూపించి యిప్పుడు వై రాగ్యాంకముగానే అంతర
 మోక్షేంద్రియ మగు మనస్సుయొక్క నిగ్రహోపసరమును, దావిఫలమును
 దృష్టాంతముతో విరూపించుచువ్పారు,

స్వీయోద్గమతోయవహః సాగర ముపయాతి నీచమార్గేణ ।
 సా చే దుద్గమ ఏప స్థిరా సతీ కిం న యాతి వార్హిత్యమ్ ॥

65

ప్ర : స్వీయోద్గమతో యవహః; స్వీయ = తనదైన, ఉద్గమ = పుట్టు
 గోటగు వర్షకాదులయందుండి పంతతారగా, బై కుడికివచ్చెను తోయవహః =
 అల్పవాహము (లేకనీటిబుగ్గ) నీచమార్గేణ = పల్లమువకుఁ దీసికొనిపోవు
 త్రోవగుండ (క్రిందికి ప్రవహించినచో,) సాగరం = సముద్రమును, ఉప
 యాతి = నమిపించుచున్నది, సా = అతోయవహ ఉద్గమే = పుట్టినచోటు
 దగ్గరనే స్థిరాసతీచేత = కదలకుండ విల్చిన దగుచున్నయెడల వార్హిత్యమ్ =
 నీటిబువ్వుతనమును (సముద్రతనము) నయాతి కిమ్ = పొందదా? అవఁగా
 పొందును.

తా : ఏవర్షకభూమినుండియో యొకనీటిబుగ్గ, పైకుబిసి
 తచ్చి బల్లముగా నున్నత్రోవవెంబడి క్రిందికి ప్రవహించి సముద్ర

మును సమీపించును అట్లు పల్లమునకు ప్రవహింపకుండ తనజన్మ
సానప్రాంతముననే స్థిరముగా నిల్చినయెడల, తానే (సముద్రభ్రావ
మును) నీటికుప్పతనమును పొందుచుగదా!.

అవ॥ ఈయుపమానవిషయమును ఉపమేయముగా మనస్సున కన్వయించు
చున్నారు.

ఏవం మనః స్వహేతుం విచారయ త్సుస్థిరం భవే దన్తః।
న బహి ర్వోదేతి తదా కిం నాత్మత్వం స్వయం యాతి॥

66

ప్ర : ఏవం = ఇట్లే, మనః = మనస్సు, స్వహేతుం తనయొక్క
జన్మకారణమును, విచారయత్ = విచారించుచున్నదై (ఆలోచించుచున్నదై)
అంతః = లోపలియాత్మయందే స్థిరం = చక్కగా విశ్చల మైనదిగా.
భవేత్ = ఉండినను వా = లేక, బహిః = వెలుపలకు, న
ఉదేతి = లేచిపోవనిచో, తదా = అప్పుడు, స్వయం = తనంతట తానే,
ఆత్మత్వం = ఆత్మస్వరూపమును, న యాతి కిమ్ = పొందదా? పొందునని
భావము.

తా : పైనవివరించిన నీటిబుగ్గవలె, మనస్సుకూడ వెలుపల
నుండు వస్తువులపైకి, కోర్కెతో నీచమార్గమున వెళ్లునలవాటు
కలది. కాని తనకు మూలకారణమైన యాత్మస్వరూపస్వభావ
మేమి యని విచారించుచున్నదై ప్రత్యగాత్మచెంతనే నుస్థిరముగా
నుండి, వెలిప్రసారము లేనిదగుచో తాను ఆత్మస్వరూపమును
దాల్చలేదా యేమి? అనగా నాత్మస్వ రూపవృత్తి కల దగు నని
భావము.

అవ॥ మతొక యుదాహరణముతో ఫలసహితముగా చెప్పుచున్నారు.

(ప్ర. 11)

వర్షా స్వంభఃప్రచయాత్ కూపే గురునిర్ఘరే పయః జ్వరమ్ |
 గ్రీష్మేణైవ తు శుష్కే మాధుర్యం భజతి త త్రామ్భః ||

67

తద్వ ద్విష యోద్రిక్తం తమఃప్రధానం మనః కలుషమ్ |
 తస్మిన్ విరాగశుష్కే శనకై రా విర్భవే త్సత్త్వమ్ || 68

ప్ర : వర్షాః = వర్షాకాలమందు, అంభఃప్రచయాత్ = నీరెక్కువగా లభించుటవలన, కూపే = బావియందు గురునిర్ఘరే = పెద్దసెలయేరునందును తేక, పెక్కుఊటదారలచేత బావియందు, పయః = నీరు, జ్వరమ్ = ఉప్పున, (భవతి = అగును) తు = కాని, గ్రీష్మేణైవ = వేసవిచేత మాత్రమే శుష్కే = (శోషించినది), నీరు తగ్గిపోయినది కాగా, తత్ర = (అక్కడ ఆకూపమందును, సెలయేఱునందును అంభః = నీరు, మాధుర్యం = తీయదనమును, భజతి = పొందును. తద్వత్ = అదేవిధముగా, మనః = మనస్సు తమఃప్రధానం తమోగుణముగు అజ్ఞానము ముఖ్యమైనదై (అవరించినదై), విషయ + ద్రిక్తమ్ = విషయములందలిభోగసక్తిచేత, ఉద్రిక్తం = ఉద్రేకమును చెందినదై, కలుషం = మలినమైనది, దోషయుక్తమైనది. (భవతి = అగును) (అమనస్సు) విరాగశుష్కే = వైరాగ్యముచేత శోషించినదై, తత్త్వ మైనదైనచో, తస్మిన్ = ఆమనస్సునందు, శనకైః = నెమ్మదిగా, సత్త్వం = (వత్త్వ) గుణము, జ్ఞానముఖములను కల్గించు సద్గుణము, అవిర్భవేత్ = పుట్ట గలదును.

శా : వర్షాకాలమునందు వర్షములవలన బావిలో నీరి పెక్కుఊటల ద్వారమున (సెలయేఱునందును) జల మెక్కువ చేరును. వివిధములైన ఊటజలములు చేకుటవలన బావియందలి నీరు ఉప్పుగానుండును. వేసవియందు (గ్రీష్మ ఋతువునందు,) ఎక్కువగా ఉచ్చిష్ట నీ రెండవోయి, సహజముగో నందున్ననీరు తీయగా నుండును. అదే విధముగా నజ్ఞానమూలమున విషయములందలి

తీరనియాశలచేత మనస్సు ఉద్రిక్తిమై కలుషిత మగును. విషయ ములందఱి దోషదృష్టిచేరి గల్గిన వైరాగ్యమువలన విషయము లందలియాశలు నశించి నిర్మలమయిన మనస్సునందు సత్త్వ గుణము నెమ్మదిగా కల్గి జ్ఞానము, సుఖమును, శాంతియు లభించును.

శ్రీకృష్ణగీతా (14అ. శ్లో17) స్మృతివచనము ప్రమాణము. శ్లో. సత్వాత్ సంజాయతే జ్ఞానం తదసో లోభవీవచ।

ప్రమాదమోహా తమసో భవతో జ్ఞాన మేవచ। గీ 14-17

మనస్సుపొందిన సత్త్వగుణ ప్రాధాన్యమునుండి (ఆత్మ) జ్ఞానము పుట్టుచున్నది. అట్లే తపోగుణ ప్రాధాన్యమువలన లోభమే పుట్టుచున్నది. అట్లే తమోగుణ ప్రాధాన్యమునుండి ప్రమాదమును, మోహమును కెండును బుట్టుచున్నవి. మఱియు తమస్సువలన అజ్ఞానమే (విపరీతజ్ఞానమే) కలుగుచున్నదినునూ.

అప॥ కలుషితమనస్సుయొక్క విచిత్రవికృతచర్యలను చూచుకొకము తో వర్ణించుచున్నారు.

యం విషయమపి లషిత్యా ధాపతి బాహ్యేంద్రియద్వారా।
త స్యాప్రాప్తే ఖిద్యతి తథా యథా స్థం గతం కిచ్చోత్

ప్ర : (మనః మనస్సు) బాహ్యేంద్రియద్వారా- బాహ్య + ఇంద్రియ + ద్వారా = వెలుపలియింద్రియములద్వారమున, యం ఆపి = ప్రసిద్ధమైన ఎంత దీర్ఘమైనను విషయం = వస్తువును, లషిత్యా = అభిలషించి, కోరి, దాపతి = తొలివెంట పరుగెత్తుచున్నది. తస్య = ఆవస్తువుయొక్క, అప్రాప్తే = లభించి వీలైన దగుచుండగా యథా = ఏవిధముగా, గతం పోగొట్టుకొన్నదైన కిచ్చోత్ స్వం = కొంతపాము (ధవము) మగూర్చి ఖిద్యతి = ఏడుచునో తథా =

అదేవిధముగా, తస్య = ఆకోరినవస్తువు, ఆప్రాప్తా = లభింపనిదగుచుండగా (మనః = మనస్సు) తిర్యతి = దుఃఖించుచున్నది.

తా : మనస్సు అనేకవిచిత్రమైన వికారమైన పద్ధతులలో ప్రవర్తించును. అది బాహ్యేంద్రియములగు చెవి, చర్మము, కన్ను, నాలుక. ముక్కు కాలునేతులు గుద్దోపస్థద్వారములవలన వెలుపలి వస్తువులను జేరిపొందఁగోరును. అవి సంపాదించుటకై పరుగెత్తును. అని ఒక్కొక్కప్పుడు లభింపవు అప్పుడది పరిపరి విధముల ఎక్కువగా దుఃఖించును, ఎట్లు దుఃఖించు ననఁగా దన కెంతకాలమో అనుభవములో నున్నవస్తువు పోయి తనపుట్టి మునింగినట్లు వచ్చును.

నగనగరదుర్గదుర్గమసరితః పరితః పరిభ్రమచ్ఛేతః |

యది నో లభతే విషయం విషయన్త్రితమివ తిన్న

మాయాతి | 70

ప్ర : (కోరివవస్తుప్రాప్తికై) చేతః = మనస్సు నగనగర....సరితః, నగ = పెద్దకొండలను, నగర = గొప్పఃట్టణములను, దుర్గ = కోటలను దుర్గమ = నడచివెళ్లుటకు ఏలుకాని, సరితః = నదులనుగూర్చి, పరితః = అన్నివైపులకుచుట్టుచుట్టు పరిభ్రమతే = తిరుగాడుచున్నది, విషయం = తాను కోరివవిషయము యది నో లభతే = పొందనియెడల, విషయన్త్రితమ్ ఇవ = విషయప్రయోగముచే మూర్ఖిల్లినదో యన్నట్లు తిన్నమ్ = మిక్కలి దుఃఖముతో విందినదై ఆయాతి = తిరిగివచ్చుచున్నది.

తా : మనుష్యునకు అనేకవిషయములపై కోర్కెలు పుట్టి పెరుగును. ఆకోరినవస్తులాభమునకై నరుఁడు అన్నియు గాలించును. కొండ లెక్కును దిగును, వెదకును గొప్పనగరములు, తడవి చూచును. కోటలలో వెదకును. నడచి వెళ్ళి చూచుటకు ఏలు కాని నదుల స్రాంతములను పరిశోధించును కాని అనుకొన్నది

దొరకునా? లభింపదు. అప్పుడామనస్సు మిక్కిలి చింతాక్రాంతమై నిర్వీర్యమై విషయము పెట్టినప్పుడెట్లు నిశ్చేష్టమై హీనస్థితికి వచ్చునో అట్టి విచారకరమైన స్థితిలో దిరిగివచ్చును.

ఆవ॥ ఆట్టిస్వభావముగల మనస్సును, నిగ్రహించుట యెంతకష్టమో ఉపమానపూర్వకముగా వివరించుచున్నారు,

తుమ్బిఫలం జలాన్తర్బలా డధః క్షిప్త మప్యై

త్యార్థమ్ ।

తద్వన్మనః స్వరూపే నిహితం యత్నా ద్బహి ర్యాతి॥

71

ప్ర : తుమ్బిఫలం = సొరబుట్ట గలపండు, జలాన్తః = నీటిలోపల, బలాత్ = బలవంతముగా, అధః = క్రిందకు క్షిప్తమ్ = త్రోయబడినది, (నొక్కబడినది) అపి = ఆయినను, (చేయిపెడువగానే, వెంటనే) ఉర్ధ్వం = నీటిపైకి, ఉత్తైతి = వచ్చును. తద్వత్ = అదేవిధముగా, మనః = మనస్సు యత్నాత్ = మిక్కిలిప్రయత్నముతో, స్వరూపే = ఆత్మస్వరూపమందు, నిహితం (అపి) = ఉంచబడినదయ్యు, బహిః అనాత్మయగు వెలుపలికి యాతి = వచ్చుచు.

తా : ఎండుసొర కాయబుట్టను మనుష్యుఁడు నీటిలోపలపైకి రాకుండ నుంచవలె నని చాలక్రిందుగా బలవంతముగా నొక్క పట్టుకొన్నను చేయి కొంచెము వడలుటతోడనే యది ఊణమైన నట నుండక వెంటనే నీటిపైకి వచ్చితేలును. అట్లే మనుష్యుఁడు తనమనస్సును తనప్రత్యగాత్మస్వరూపమందు, మహాప్రయత్నముతో నుంచినచు అది ఊణమైన నట నిలువలేక వెంటనే బాహ్య నాత్మప్రపంచమువై పు పరుగెత్తును. అట్టిదానిని నిగ్రహించుట మిక్కిలి కష్టము.

గీతాప్రమాణవచనము :

శ్లో॥ “చంచలం హిమనః కృష్ణ ప్రమాణ బలవద్భ్రదమ్ |
తస్యావాం నిగ్రహం మన్యే హయోరిన సుదుష్కరమ్ ||

గీ 6-34

ఓకృష్ణ! మనస్సు మిక్కిలిచంచలమైనదియేగాక, శరీరమును ఇంద్రియములను మధించి పరవశము చేయుశీలము గలది. అంతే కాదు. ఏసాధనముచేతను దానిని నియమించుటకు శక్యము కానంత బలముగలది. సర్వాకారమైన జలజంతువిశేషమగు తంతునాగము నెట్లు ఛేదించ శక్యముగాదో యట్లే యీమనస్సును ఆచ్ఛేద్యమైనది. అట్లుదృఢ మైనది మనస్సు, అట్టిమనస్సుయొక్క నిగ్రహము లేదా, నిరోధము, దుష్కరమగు వాయునిగ్రహము కంటె, గూడ దుష్కరతర మని నేను తెలంచుచున్నాను”. అని అర్జునుఁ డన్నాఁడు.

అవ॥ మనుష్యుఁడు ఇప్పుడు కోరకున్నను పూర్వకర్మానుసారముగా పుండ్రములు వరువఁచు గల్గును.

ఇహ వా పూర్వభవే వా స్వకర్మణై వార్జితం ఫలం
యద్యత్ |
కుభ మకుభం వా తత్త ద్భోగో ఒప్యప్రార్థితో భవతి॥ 72

ప్ర : ఇహ = (ఇక్కడ), ఈలోకమండ, వా = కాని, పూర్వభవే
వా = వెనుకజన్మములో (గాని. స్వకర్మణావీవ = తనయొక్క కర్మముచేతనే, ఆర్జితం = సంపాదించబడిన, యద్, యద్ = ఏయే, కుభం, అకుభం, వా = మంచి కాని, వెనుకాది (కంకో), తత్తద్భోగః, (తద్, తద్, భోగః) దాని, దాని సుఖ ముఖానుభవము, అప్రార్థితః = మప (యిచ్చి) ప్రార్థన, లేకయే, భవతి = (అగును) కల్గును.

తా : మన కిప్పుడులభించు సుఖదుఃఖములు మనమీజన్మ మందుఁగాని, మనపూర్వజన్మమందుఁగాని మనము చేసినకర్మములయొక్క పుణ్యసాపములఫలములై యున్నవి. జానియనుభవము కల్గి తీరును. తప్పించుకొన వీలులేదు. కర్మఫలములుగాని సుఖదుఃఖములు రావు. కావున మనము ముందుమేలుకొఱకే తగిన కర్మాచరణము చేయవలయును. మోక్షమునకును యత్నింపవలయును. ఇప్పుడిక్కడ చేయుకర్మములకుఁకూడ ఈజన్మమందే యనుభవమున్నదా? వీనికి ముందుజన్మములందుఁగదా యనుభవము? అన్నచో, నిజమే. ఇప్పు డిక్కడ చేయుకర్మములఫలము సాధారణముగా ముందుజన్మములోనే మనుష్యుఁడనుభవించును. కాని అవి ప్రబలపుణ్యములు, సాపములు నైవస్ప డీజన్మములోనే వానిఫలితములు రావచ్చును. “అత్యుత్కృతైః పుణ్యసాపై ర్హైవ ఫలముచ్యతే.” అనుశాస్త్రనిర్ణయానుసారముగా. ఇదే ప్రహ్లాదుఁడు దైత్యబాలకులకుఁ జెప్పినాఁడు “దుఃఖంబులు వాంఛితంబులు గాక చేకుఱుభంగి సుఖంబులును గాలానుసారంబులై లభంబు లగు.” ఆంధ్రభాగవతము 7వ స్కంధము

సంస్కృత భాగవతము (7-6-8)లో శ్రీవ్యాసభారతి :

సుఖ మైంద్రియకం దైత్యాః దేహాయోగేన దేహినామ్॥
 సర్వత్ర లభ్యతే దైవాద్యథా దుఃఖ మయత్నతః 7-6-8
 తత్రప్రయాసోనక ర్తవ్యః యత ఆయుర్వ్యయః పఠమ్॥”

ఓదైత్యులారా! ఇంద్రియసంబంధులగు దుఃఖములిక్కడఁ జోరకున్నను, దేహాధారులకు సర్వదా, వారిప్రయత్నములేకయే వచ్చుచున్నట్లే ఇంద్రియవిషయసుఖములుకూడ (విధి) దైవము జరిగిననే వారియిప్పటి ప్రయత్నము లేకయే వచ్చును. ఆందువలన

నటిసుఖములకొఱకు నెక్కువగా గష్టపడుట వృథాశ్రమ, కాల వ్యయము, ఆయుర్నష్టము. ఆ కాలమందు, యత్నము ముక్తిని సాధించుటకొఱకుఁ జేయుట కర్తవ్యము అని ప్రకరణార్థము.

అప॥ దుష్కరమైనను మనస్సును నిగ్రహించుట కుపాయ మగు వై రాగ్యమును ఉపదేశించుచున్నారు.

చేతః పశు మశుభపథం ప్రధావమానం నిరాకర్తుమ్।

వైరాగ్య మేక ముచితం గలకాష్టం నిర్మితం ధాత్రా ॥ 73

ప్ర : అశుభపథం = చెడుత్రోవనుగూర్చి, పాపముచేయవలెనని ప్రధావమానం = మిక్కిలిగా పరుగెత్తుచున్న, చేతఃపశుం = ఈమనస్సు లేకబుద్ధి అనువశువును,, నిరాకర్తుం = నిగ్రహించుటకు, ధాత్రా = బ్రహ్మదేవునిచేత (సృష్టికర్తచేత,) వైరాగ్యం = విరాగ మను, ఏకం = ఒక, ఉచితం = తగినటువంటి, గలకాష్టం = సుదిబండ లేక బండకొయ్య (జంతువులిటునటు పోకుండ యజమాని దానిస్వేచ్ఛాగమనము వరికట్టుటకు దానిమెడలోఁ గట్టు బరువైన కొయ్య.) నిర్మితమ్ = ఏర్పాటుచేయఁబడినది.

తా॥ ఈమనస్సు పశువు వంటిది. అడ్డదిడ్డముగా గనఁబడిన గడ్డి నెల్ల మేయుటకు అటునిటు మిక్కిలిగా పరిపరివిధములఁ బరుగెత్తును. ఇంటిదొడ్డిలోనుండి పాటిపోకుండఁ జేయుటకు, సరిగా మార్గములో నడిపించుటకు యజమాని దానిమెడ కొక బరువైన కొయ్యను గట్టును. ఆపశువు అడ్డదిడ్డముగా నడచుటకు పరుగెత్తుటకు యత్నించినపుడు కాలికికొట్టుకొనుచుండి ఆ కొయ్య ప్రతిబంధకమగును. అట్లది యజమాని కొరినట్లు సరియైన మార్గములో నతనికివళ్లమై నడచును, నిలుచును. అట్లే యీమనస్సుకూడ మంచిత్రోవను వదిలి, పుణ్యములు చేయవలె నను బుద్ధి మాని, విషయభోగములమీఁది యాశవలన పాపములు చేయుటకు మిక్కిలిగా పరుగెత్తును, దానిని నియమించుటకు సృష్టికర్త యగుచతు

స్మృతిబ్రహ్మ మనుష్యులకు విరాగ మనెను సాధన మిచ్చినాఁడు అదొక్కటే మనస్సును నిగ్రహించుటకు, స్వాధీనముతోనికీఁ దెచ్చుటకుఁ దగిన సుసాధనము. విషయములందలిదోషములను మాటిమాటికి జ్ఞాపికిఁ దెచ్చుకొనుచు, అవి, మిక్కిలి ప్రయాసతో తాను సంపాదించినవి స్వల్పకాలముమాత్రమే యుండునవి, అని త్యము లైనవని మాటిమాటికి తలంచుచుండుట వలన, విరాగము పుట్టి పెరుఁగును. మనోనిగ్రహము బలపడుచుండును. ఆత్మసుఖాపేక్షచే విషయసుఖమింకను నిందింపఁబడుచున్నది.

శ్రీభగవానువాచ శ్రీకృష్ణుఁడు పలుకుచున్నాఁడు:

శ్లో॥ అసంశయం మహాబాహూ మనో దుర్నిగ్రహం చలమ్ |

అభ్యాసేన తు కౌంతేయ వై రాగ్యేణ చ గృహ్యతే || గీ. 35

ఓమహాబాహూ, అరునా!

మనస్సు దుర్నిగ్రహ మైనది, చల మైనది అనుమాటలందు సంశయములేదు. అయినప్పటికిని మనోనిగ్రహాపాపములుగా అభ్యాసవైరాగ్యము లున్నవి. అభ్యాసమనఁగా ఏదేనొకచిత్త భూమియందు చిత్తముయొక్క సమానప్రత్యయావృత్తి. ఏదేని ఒక్కధ్యానవిషయకజ్ఞానము, లేక భావము పరంపరగా, ఒకదాని వెనుకమఱొకటిగా, అదేజ్ఞానము లేక అదేభావము, చిత్తములో దిరిగితిరిగి వచ్చుచుండునట్లుచేయుటయే అభ్యాసము. వైరాగ్య మనఁగా దృష్టాదృష్టభోగములందు దోషదర్శనాభ్యాసమువలన గలుగు తృప్తారాహిత్యము (విత్పృష్టత). ఇట్టివైరాగ్యాభ్యాసముల చేత చిత్తముయొక్క విక్షేపరూపమగు ప్రచారము నిరోధింపఁ బడుచున్నది. అనఁగా చిత్తము వశమందుంచుకొనుట యను మనోజయము కల్గుచున్న దని భావము.

(ప్ర. 12)

అవ॥ ప్రత్యగత్యసుఖపేక్షచే విషయసుఖ మింకను నిందింపఁబడు చున్నది.

నిద్రావసరే యత్సుఖ మేత త్కిం విషయజం యస్మాత్ ।
 న హి చేంద్రియప్రదేశావస్థానం చేతసో నిద్రా॥ 74

ప్ర : నిద్రా + అవసరే = నిద్రించుచున్న సమయమందు, యత్ సుఖం = ఏసుఖము, (అస్తి = ఉన్నదో), ఏతత్ = ఈసుఖము, విషయజం, కిమ్ = విషయములవలన పుట్టినదా? (కాదు. అప్పుడు మనస్సునకు ఇంద్రియములతో జొత్తిగా సంబంధము లేదు) యస్మాత్ = ఎందువల్ల ననగా, చేతసః = మనస్సుయొక్క, ఇంద్రియావస్థానం చ = ఇంద్రియములతో కలిసి యుండుట, నిద్రా న హి = నిద్ర కాదుగదా! (అది జాగ్రదవస్థయే యగును.)

తా : నిద్రాసమయమందు ప్రతిజీవియు, ఒకేవిధముగా సుఖ మనుభవించుచున్నాఁడు అదివిషయములవలన వచ్చిన దన నచ్చునా? అనుటకు వీలులేదు. అప్పుడు మనస్సు ఇంద్రియములతో కలిసి యుండుటలేదు. మఱి మన సింద్రియములతో కలిసి వ్యవహరించునీతిని నిద్ర యని యనరు. జాగ్రద్దశ యందురు. నానావిధవిషయసుఖము లేకున్నను, మానవునకు నిద్రయందు చక్కని సుఖానుభవ మున్నది. కావున సత్యసుఖాశ్రయమును, బుద్ధిమంతుఁ డన్వేషింప వలెననియు వైరాగ్యాభ్యాసములచే మనో నిగ్రహము కర్తవ్య మనియు నిరూపిత మగుచున్నది.

అవ॥ మనోనిగ్రహమును సాధించుట ఎట్లో దృష్టాంతములతో చెప్పు చున్నారు.

అద్వారతుంగకుడ్యే గృహే ఒవరుద్ధో యథా వ్యాఘ్రః ।
 బహునిర్గమప్రయత్నేః శాన్త స్తిష్యతి పతజ్ఞో శ్వసంశ్చ
 తథా॥ 75

సర్వేన్ద్రియాపరోధా దుద్యోగశతై రనిర్గమం వీక్ష్య |
 శాన్తం తిష్ఠతి చేతో నిరుద్యమత్వం తదా యాతి || 76

ప్ర : యథా = ఏవిధముగా, ఆద్వారతుక్కుడ్యే = ద్వారములు లేనట్టియు ఎత్తైనగోడలు గలట్టియు, గృహే = ఇంటియందు, అవరుద్ధః = అడ్డగింపబడిన, వెలుపలసంచార మరికట్టబడిన, వ్యాఘ్రః = పెద్దపులి, బహునిర్గమప్రయత్నైః = బయటికి వచ్చుటకు చేయబడిన అనేకప్రయత్నములచేత, శాన్తః = ఆలసిసొలసినదై, పతన్ = క్రిందపడుచున్నదై (అశ్రమచేత) శ్వసన్ = నిట్టూర్పులువిడుచుచున్నదై, తిష్ఠతి = ప్రయత్నము లన్నియు మాని) ఆయింటనే నిలువబడునో, తథా = అదేవిధముగా, సర్వేన్ద్రియనిరోధాత్ = బయటికి రాగలసమస్తమైన ఇన్ద్రియద్వారములయొక్క నియమనరూపనిగ్రహమువలన, చేతః = మనస్సు ఉద్యోగశతైః = బయటవిషయప్రచారమునకై చేయు నూర్లకొలదిప్రయత్నములు వృధాయగుటచేత అనిర్గమం = బయటికి రాలేకపోవుట యనుతనయశక్తతను, వీక్ష్య = చూచి, శాన్తః = ప్రయత్నము లన్నివదలి శాంతిని పొందినదై, తిష్ఠతి = నిలుచును. తదా = ఆప్పుడు, నిరుద్యమత్వం = ప్రయత్నములు చేయకుండుటను, సర్వప్రారంభపరిత్యాగభావమును, యాతి = పొందును.

తా. బయటికినచ్చుటకు ద్వారము లేమియు లేనట్టియు, ఎగిరి వచ్చుటకు వీలులేకుండు మిక్కిలి యెత్తైనట్టియు గోడలు గల గృహమందు (లేక పంజరమందు) ఒక పెద్దపులిని బంధించినచో నది బయటికి రావలె నని శక్తికొలది యనేక ప్రయత్నములు చేయును. ద్వారములు లేవు గనుక ఎగిరివచ్చుటకై ప్రయత్నించి యెగురును. కాని గోడలు మిక్కిలియెత్తై దాటుటకు వీలులేనందున, అది మాటిమాటికి ఎగిరి నృథాగా క్రిందపడి దెబ్బలు తినును. ఈబహు ప్రయత్నములచేత కొంతకాలమునకు అది మిక్కిలి యలసి పోవును. ఆయాసముచే నిట్టూర్పులును విడుచును.

దానితో నిక లాభము లేదని ప్రయత్నము లన్నియు నాపి ఆ గదియందే లేక బోనునందే నిలువఁబడును. అట్లే మనస్సును కూడ అది బయటికి నచ్చుద్వారములైన ఇంద్రియములను వశ మందుంచుకొని కట్టివేసినయెడల బాహ్యవిషయములమీఁదకుఁ బోవలయు నని అనేకప్రయత్నములు చేసిచేసి, విసిఁగి వేసారి, తన యశక్తతను అనుభవపూర్వముగా నెఱింగి బయటకుబోవుఁ బ్రయత్నము లే మానుస్థితికి వచ్చును. శాంతిని పొందును. ఇది మనో వ్యాఘ్రమును బంధించి నశము చేసికొను మార్గము.

అవ॥ వై రాగ్యాంగముగా మనస్సును నిరోధించుటకు నాల్గు ముఖ్యసాధనము లిందుఁ జెప్పుచున్నారు.

**ప్రాణస్పందనిరోధాత్ సత్సంజ్ఞా ద్వాసనా త్యాగాత్ ।
హరిచరణభక్తియోగా న్మనః స్వవేగం జహాతి శనైః 77**

ప్ర : మనః = మనస్సు, ప్రాణస్పందననిరోధాత్ = ప్రాణాయామమువలనను, సత్సంజ్ఞాత్ = సత్పురుషులతో కలిసి మెలసి సద్బాషలాడుచుండుటవలనను, వాసనాత్యాగాత్ = సంస్కారరూపముననున్న కోరికలను వదిలిపెట్టుటవలనను, హరిచరణభక్తియోగాత్ = పరమేశ్వరుఁడైన శ్రీమహావిష్ణుని పాదములయందలిభక్తి నలవఱచుకొనుటవలనను, శనైః = నెమ్మదిగా స్వవేగమ్ = తనతోఁబ్రుపాటు తొందరపాటులను, జహాతి = విడిచిపెట్టును.

తా॥ మనస్సునం దనేకమైన కోర్కెలు పుట్టును. అవి సాధించుకొనుట కది తొందర పడును. దానివలన అనేకమైన యిక్కట్లకు పాలగును. వానిని తగ్గించుటకు మందు, మనస్సును నిగ్రహించుట. దాని కుపాయములు నాల్గు. యోగశాస్త్రములో చెప్పఁబడిన ప్రాణాయామము మొదటిది. సత్పురుషులతో స్నేహము చేయుట రెండవది. వారు మనస్సును చెడు మార్గము లందుఁ బోసేక సత్కృత్యములలోనికిని ఆత్మతత్వవిచారములోని

కినిద్రిప్పదురు. వారిసాంగత్యమువలనఁ దనకు నట్టి శుభస్థితి కలును. మూఁడవది వాసనాత్యాగము. మానవునకు ప్రియాక్షియ విషయములందుఁ బూర్వమనుభవించిన సుఖదుఃఖముల ననుసరించి రాగ ద్వేషబీజరూపమున చిత్తమున సంస్కారము లేర్పడును. ఇవి లోకశాస్త్రాదివిషయములు. వీనివలననే సంకల్పకామాదు లుద్భవించి మానవునిప్రవృత్తికి కారణము లగుచున్నవి. ఆత్మోన్ముఖుఁడగు ముముక్షూవునకు, ప్రవృత్తి హేతువులగు నీవాసనలను త్యజించినచో విషయములనుండి నివృత్తి సిద్ధించును. ఆత్మప్రబోధము సుకరణముగా నలవడును. ఇంక నాల్గవది మనస్సునకు వ్యాపారాలంబమునకు ముఖ్యమైన హారిభక్తి. ఇది విష్ణుపదసేవ సర్వవిలక్షణుఁడై యొక్కఁడై నపరమేశ్వరునిభజించుట. ఆయనమహిమలు, చేసిన ఘనకార్యములు వినుట, కీర్తించుట ధ్యానించుట మొదలైన వానివలనను, ఆయనయే తన్నుఁ గృతార్థుని జేయువాఁడని దయాసముద్రుఁడని తనకోర్కెలదీర్చఁగలవాఁడని, సర్వజ్ఞుఁడని తెలియును. ముందు సకామముగా నాయన నర్చించినఁ దనకోరిన విచ్చును. నిష్కామముగా సేవించియర్థించిన ముక్తినే యిచ్చును. ఈనాల్గుచాయము లనలంబించిన నెమ్మది నెమ్మదిగా మనస్సు నిగ్రహింపఁబడి ముక్తిమార్గములోనికి వచ్చి ఆరాటములను వీడి శాంతిని బొందును. నిత్యసుఖప్రాప్తికిఁ జేరువగును. [ప్రాణాయామ మది చక్కఁగా సాధించిన యోగులవద్ద నేర్వవలెను]

6. వైరాగ్య ప్రకరణమ్ (వైరాగ్య ప్రకరణము)

అవ॥ మోక్షమునకు ముఖ్యప్రతిబంధమును, దుఃఖమునకుఁ గారణము నైనది రాగము. దానిని లేకుండఁ జేసికొనవలెను. అనగా వైరాగ్యము సాధింపవలెను. దానియాచరణవిధానమును స్పష్టముగా జెప్పుచున్నారు.

పరగృహగృహిణీపుత్రద్రవిణానా మాగమే వినాశేవా
కథితే హర్షవిషాదౌ కిం వా స్యాతామ్ క్షణం స్థాతుః॥ 78

దైవా స్థితం గతం వా యం కంఠి ద్విషయ మీడ్య
మల్పం వా ।

నో తుష్యన్నచ సీదన్ పీడ్య గృహే ష్యతిథిప
న్నివసేత్ ॥ 79

ప్ర : (పరగృహే = ఇతరుని యింటియందు) క్షణంస్థాతుః = (వచ్చి అతిథివలె) క్షణకాలముమాత్రము (అతిస్వల్పకాలము) ఉండువానికి, పరగృహ గృహిణీపుత్రద్రవిణానాం-పర = ఇతరునియొక్క, గృహ = ఇంటి యొక్కయు, గృహిణీ = యజమానిభార్యయొక్కయు పుత్ర = కుమారుల యొక్కయు, ద్రవిణానాం = ధనధాన్యములు, పశువులు, మడిమాన్యములు, మొదలైన వానియొక్కయు ఆగమే = వచ్చుట, వా = లేక, వినాశే = నష్టమగుట, కథితే = చెప్పబడిన దగుచుండగా, హర్షవిషాదౌ = సంతోషమును దుఃఖమును, స్యాతాం కిం వా = కలుగునా యేమి? (క ల గ వు) (అట్లే మనుష్యుఁడు) (స్వ = తనయొక్క) గృహేషు = ఇంటివిషయములందు, ఈడ్యం = మెచ్చుకొనఁదగినది, గొప్పదైనదిగాని, వా = లేక, అల్పం = కొద్దిది, నిరసింపఁదగినదిగాని యంకంచిత = ఏదేనియున్నవానిలో నొకటైన విషయం = బాహ్యపదార్థమగు దారపుత్రధనధాన్యాదివిషయమునుగూర్చి, దైవాత్ = తనపూర్వకర్మఫలితముగా పరమేశ్వరునిచే నీయబడినది, స్థితంవా = (లభించి) ఉన్నదానినిగాని, గతంవా = పోయినదానినిగాని (నష్టమైనదానిని) పీడ్య = చూచి, నోతుష్యన్ = సంతోషించుచున్నవాఁడు కాకుండగను, (పొంగి

పోవువాడు కాకుండగను) చ = మఱియు, న సీదన్ = దుఃఖించుచున్నవాడు (క్రుంగిపోవువాడు) కాకుండగను, అతిథివత్ = ఆయింటికి క్షణకాలము అనుకోకుండ వచ్చి యుండపోవు తటస్థుడగు అతిథివలె, నివసేత్ = నివసించవలెను.

తా|| ఒకడు మఱొకయపరిచితుని యింటికి అనుకొనకుండ క్షణకాలము తలదాచుకొనుటకు వెళ్ళినాడనుకొనుము. ఆకడ ఆయజమానికి శుభములు జగుగుచుండవచ్చును, అశుభములు జగుగుచుండవచ్చును. యజమానికి వివాహమే జరిగి గృహిణీ లాభము కల్గవచ్చును. లేక ఆమె నవమాసములు మోసి పుత్రుని ప్రసవించి యుండవచ్చును. లేక మఱొకలాభము, క్రొత్తగా నిల్లు గట్టుకొని గృహప్రవేశమో, పశువులు మడిమాన్యములు కొనుటో మొదలగు శుభకార్యములు జగుగవచ్చును. యజమాని తన కవి చెప్పినప్పుడు, ఆయతిథి ఆకథనంతయు నిర్లప్తతో విని, సునితీరి, తనదారిని దానుపోవును. కాని శారవశ్యము చెంది, తనకే యది లభ్యమైనంతగా హర్షమును పొందడు. ఉబ్బి తబ్బిబ్బుగాడు. (శుభమును జూచి పొంగడు) ఇతడు ప్రవేశించి యక్కడయున్న యాక్షణకాలమందు, (ఒకపూటయో కావచ్చు అనంతమైనకాలములో నది క్షణమువంటిదే యగును.) ఆయజమానికి పాపకర్మ ఫలముగా గొప్పయాపద సంభవించి యుండవచ్చును. అతని భార్యయే మరణించి యుండవచ్చును. అతని కుమారుడు గతించి యుండవచ్చును. లేక యేదో సంపదపోవుట - గృహమో, పశువో, మడిమాన్యములో నష్టము కావచ్చును. ఇవి యజమాని వాని పుట్టిమునిగినట్లు అతిథికిఁ జెప్పి దుఃఖింపగా, నీయతిథి యజమానికి సానుభూతిగా నూరడింపుమాటలు చెప్పవచ్చును. కాని ఆయాపద తనకే వచ్చినట్లు తాను క్రుంగిపోడు. దుఃఖము వచ్చిన మీఁదట క్రుంగిపోవుట విషాదము. ఈయతిథి-సాక్షిమాత్రుడుగా నిర్లప్తుడుగా యజమానికి సహా

యము చేసిన చేయనచ్చును. తానుమాత్రము నిర్వికారముగా నుండుచు ఇది పరగృహమందు తా నతిథిగా వెళ్లినప్పుడు కలిగిన యనుభవము. ఇది మఱచిపోకుండ బుద్ధిమంతుఁడు, పివేకశాలి యైన గృహస్థు, తనస్వగృహమందుకూడ పైఅతిథినలెనే తనకు తనపూర్వకర్మఫలితముగా భార్యాపుత్రాదులు, ధనధాన్యాదిసంపదలు ఎక్కువగాఁగాని, తక్కువగాఁగాని లభింపనచ్చును. నష్టము కావచ్చును. ఏది యెట్లైనను దానేమియు హర్షనిషాదములు పొందకుండ వానివలనఁ దనలో మాన్పులే దనిగ్రహించి నిర్వికారముగా నుండవలెను. అనఁగా గినశ్లోకములోఁ జెప్పినట్లు భార్యాది బాహ్యవిషయములందు మమతాబుద్ధి పరిత్యాగవిధము తనదగు యీయిల్లు తనది కానట్లుండవలయును. ఇదివైరాగ్యపరిపక్వార్థము సాధనవిధము.

ఆవ॥ అటువంటి మనుష్యుఁడు తనగృహము వీడి సన్యసింపక యందే యున్నను సుఖముగా నుండఁగలఁ దనుచున్నారు.

మమతాభిమానకూన్యో విషయేషు పరాజ్ఞాభిః పురుషః ।
తిష్ఠన్నపి నిజసదనే న బాధ్యతే కర్మభిః క్వాపి ॥80

ప్ర : మమతాభిమానకూన్యః = ఇదినాది, నేను దేహోదులను, కర్తను తోక్తను, అనెడిభావములు లేనివాఁడును, విషయేషు = అనాత్మలగువిషయములందు, పరాజ్ఞాభిః = కోరికను విడిచినవాఁడును అగు, పురుషః = పురుషుఁడు, నిజసదనే = తనయింటియందు, తిష్ఠన్నపి = ఉన్నవాఁడైనప్పటికిని, క్వా + ఆపి = ఎక్కడకూడ ఏవిషయమందు, కర్మభిః = కర్మములచేత, న బాధ్యతే = బాధింపఁబడఁడు.

తా॥ మనుష్యులకు నచ్చు సర్వబాధలకును అనాత్మవిషయములందు 'ఇది నాది' 'ఇది నేను, అదినేను' అను నుమాహం

భావములు- ఈరెండును లేని పురుషుఁడు, విషయభోగవిరక్తుఁడై, తనయింటకే వసించుచున్నప్పటికిని మూఢసంసారివలె కర్మములచేత బంధింపఁబడఁడు. అంతియకాని విషయతృప్తిను వదలక, జీవవిషయాదులందు అహామమభావములను వర్జింపక, మనుష్యుఁడు అడవులందు వసించినను, కాసాయవస్త్రదండాదులు దాల్చి సంన్యాసించినను అతఁడు బద్ధసంగుఁడు, కర్మబద్ధుఁడే గాని ముక్తసంగుఁడు కర్మకుశలుఁడు గాఁడని తాత్పర్యార్థము. ఇది వైరాగ్యసమగ్రతాస్థితి. బోధప్రకాశకమును ఇందులకు “విషయకామాన్యః సర్వాన్ పుమాం శ్చరతి నిస్సృహః | నిర్మమో నిరహంకారః స శాంతి మధిగచ్ఛతి” గీ 2-71 శ్రీకృష్ణభగవానుని ఈగీతాస్థితి వచనము స్రమాణము. నిశ్శేషముగా కామము లన్నింటిని బరిత్యజించినపురుషుఁడు (సంన్యాసి) జీవనమాత్రచేష్టాశేషుఁడై పర్యటించుచున్నాఁడు. ఈజీవనమాత్రక్రియలందైనను, కోరికలేనివాఁడగు నిస్సృహుఁ డితఁడు. ఈశరీరజీవమాత్రార్థమియఁబడిన యన్నపానాదిపరిగ్రహమందుఁగూడ ఇది నాది యను మమతాభావము లేనివాఁడును, విద్యావత్త్వాది నిమిత్తములందు ఇది నేను అనుఆత్మబుద్ధిలేని నిరహంకారుఁడతఁడు. ఇట్టి బ్రహ్మవిదుఁడగు స్థితప్రజ్ఞుఁడు సర్వసంసారముఃఖోపశమన లక్షణమైన మోక్షరూపశాంతిని పొందుచున్నాఁడు. బ్రహ్మభూతుఁడగుచున్నాఁడనియర్థము.

అవ : మమతాభిమాన కూన్యుడైన వైరాగ్యవంతుఁడు ప్రకృతిసిద్ధ నిరాడంబర జీవన మెట్లు గడుపునో వర్ణించుచున్నారు.

కుత్రా ప్యరణ్యదేశే సునీలతృణవాలుకోపచితే ।

శీతలతరుతలభూమౌ సుఖంశయానస్య పురుషస్య ॥ 81

(ప్ర. 12)

తరవః పత్రఫలాఢ్యాః సుగన్ధి శీతానిలాఃపరితః ।

కలకూజితవరవిహగాః సరితో మిత్రాణి కిం నస్యః॥ 82

ప్ర : అరణ్యప్రదేశే = అడవులున్నచోట, కుత్ర + అపి = ఎక్కడ నైనను, సునీలతృణవాలుకోపచితే-సునీల = చక్కని నీలవర్ణముకల, తృణ = దట్టమైన)పచ్చ గడ్డియును, వాలుకా = (మెత్తని) యిసుకయును ఉపచితే = కూడయున్నటువంటి, శీతలతరుతలభూమౌ-శీతల = చల్లని, తరుతల = చెట్ల క్రిందిప్రదేశముకల భూమౌ = స్థలమందు, సుఖం = హాయిగా, శయానస్య = వండుకొనియున్న, పురుషస్య = మనుజునకు, పత్రఫలాఢ్యాః-పత్ర = ఆకుల చేతను, ఫల = పండ్లచేతను, ఆఢ్యాః = సంపన్నములైన, తరవః = వృక్షము సుగన్ధిశీతలానిలాః-సుగన్ధి = మంచి సువాసనలతో గూడిన శీత = చల్లనైన, అనిలాః = వాయువులును, పరితః = అన్నివైపుల, కలకూజితవరవిహగాః కల = మనోహరమైన కూజిత = కూతలతో కూడిన, వర = శ్రేష్ఠములైన, విహగాః = పక్షులును, సరితః = నదులును, మిత్రాణి = (ఆహ్లాదమును కలించు నిష్ఠము లైన) మిత్రులు, నెయ్యారు, కిం న స్యః = కావా? ఆనందమును గూర్చు మిత్రములు తప్పకుండ నగు నని తాత్పర్యము.

తా॥ విరాగియై అహంమమతాభిమానశూన్యుడైన పురుషుడు నన ప్రదేశములం దున్నను ప్రకృతిసిద్ధమహానందమును జూందును. అక్కడ పచ్చనిగడ్డితో నిండినవియు, మెత్తనియిసుకతో గూడి పరుండట కనుకూలముగా నున్నటియు, నదులు సరస్సులను గల ప్రాంతములు నుండును. చల్లని గడ్డి నిచ్చు గొప్ప వృక్షము లుండును. అవి యాకులతోను బండ్లతోను నిండి కనువిందుగా నుండును. ఆ చెట్లపెనుండి నలువైపుల నాకాశములో విచిత్రవర్ణములుగల అక్కలతో నెగురుచు మనోహరధ్వనులు చేయుపక్షులు మిక్కిలి యానందకరదృశ్యము. పత్రములపుష్పములనువాసనలను బంచిపెట్టు మందమలయానిలములు వీచును. ఈ వృక్షసహజసిద్ధవస్తువాతావరణములు నతనికిమిత్రములై కావల

...

సిననిర్మలనిరాడంబర సుఖజీవనసాధనము లగును. చక్కని యా
 చెట్లనీడలలో నదులపొంత మెత్తనియిసుకలమీద, పచ్చనిమెత్తని
 గడ్డిమీద సుఖముగా శయనించుచు, నువాసనలగుబాళించుపిల్లచల్ల
 వాయువులు మెల్లనవీచుచుండఁగా, నన్నివైపుల విశిత్రరూపము
 లతో వీనులకు విందుగా మనోహరముఁగా బక్షులు వాడు
 చుండఁగా త్రాగుటకు నిర్మలోదకములు, తినుటకు రుచ్యములైన
 ఫలములు నుండఁగా నిర్మమనిరహంకారుఁడగు నతఁడు పొండని
 యానఁద మేముండును? అతఁడు పరమశాంతిని, సుఖమును
 నిశ్చయముగా ననుభవించును.

అవ॥ అతఁ డెట్లు కృతార్థుఁ డగునో వర్ణించుచున్నారు.

వైరాగ్యభాగ్యభాజః ప్రసన్నమనసః నిరాశస్య।

ఆప్రార్థితఫలభోక్తః పుంసో జన్మని కృతార్థ తేహ స్యాత్ ॥

83

ప్ర : వైరాగ్యభాగ్యభాజః = వైరాగ్యమును మహాభాగ్యము ననుభ
 వించువాఁడును, ప్రసన్నమనసః = నిర్మలప్రశాంతమైన మనస్సుకలవాఁడును,
 నిరాశస్య = దేనియండును (ఆశ,) కోరిక లేనివాఁడును, ఆప్రార్థితఫలభోక్తః
 తాను కోరకుండనే లభించినభోగముల ననుభవించువాఁడును, అగు, పుంసః =
 పురుషునకు, ఇహ = ఇక్కడనే, (జీవించియుండఁగనే,) జన్మని = ఈ
 జన్మమందే, కృతార్థతా = నేను పొందవలసినవాని నన్నిటిని బొందితిని,
 ఇంక నేను గోరఁడగినది, పొందవలసినది ఏమియును లేదు, అను పరమతృప్తి
 స్యాత్ = (తప్పక) కలును.

తా : ఇందుఁ గృతార్థుఁ డగుపురుషుని వర్ణించుచున్నారు.
 వైరాగ్యమే యతనికి మహాభాగ్యము. కోరికలున్నవాఁడు చక్ర
 వర్తియైనను దరిదుఁడే కోరికలు లేని సంన్యాసి మహాభాగ్య

వంతుఁడు. అప్పు డతఁడు నొప్పశాంతిని బొందును. తాను గోర
కుండ వాయంతట అవి వచ్చుభోగములను అతఁ డనుభవిం
చును. రానివాని కలమటింపఁడు. వచ్చినవానిని వదలఁడు,
రానిచోఁ జింతింపఁడు. మనస్సెప్పుడును నిర్మలముగాఁ బ్రశాంత
ముగా నుండును అతఁ డీజన్మ మందే యిచటనే, ఇప్పుడే కృతా
ర్థుఁడు. తాను బాందవలసిన సర్వశ్రేయస్సులుపొందితి ననియునింకఁ
బాందవలసిన వేమియు లేవనియు నతఁడుపరమ తృప్తినిబొందియుం
డును. ఇది వైరాగ్యాత్మబోధాతిశయ ఫలము. దీనినే పోతనమహా
కవిగారు ప్రహ్లాదాజగరసంవాదమందిటు వర్ణించియున్నారు.

క॥ లేదని యెవ్వరి నడుగను

రాదని చింతింపఁ బరులు రప్పించినచో

గాదని యెద్దియు మానను

ఖేదము మోదమును లేక క్రీడింతు మదిన్ ॥

క॥ నిందింపఁ బరుల నెన్నఁడు,

వందింప, ననేకపీడ వచ్చిన మది నా

క్రందింప, విభవముల కా

నందింపఁ; బ్రకామవ ర్తనంబున నధిపా! ॥

ఆవ॥ విషయతత్త్వ మెఱింగి, బుద్ధిపూర్వకవిషయత్యాగముఫల మనంత
మనుచున్నారు.

ప్రప్యం పల్ల పతశ్చ్యుతం యది భవే త్క్వాపి

ప్రమాదాత్తదా।

శోకా యాథ, తదర్చితం శ్రుతపతే తోషాయ చ శ్రేయసే।

స్వాతంత్ర్యా ద్విషయాః ప్రయాన్తి యదమీ శోకాయతే

సుశ్చిరం॥

సంత్యక్తాః స్వయ మేవ చేత్సుఖమయం నిశ్చేయసం
తన్వతే॥ 84

ప్ర : క్వాపి = ఏప్రదేశమందైనను, ప్రమాదాత్ = ఏమటుపాటు
వలనగాని, వంచనవలనగాని, వల్లక్షతః = చెఱఁగుకొంగునుండి, ద్రవ్యం =
బంగారువంటిధనాదులు, చ్యుతం యది = నష్టపడి (రేకజాతీపడి) పోయినచో,
తదా = అప్పుడు, శోకాయ = (శోకము) దుఃఖముకొఱకే, (ద్రవ్యము
అగుచున్నది.) అథ = అట్లుగాక, తద్ = ఆబంగారువంటిద్రవ్యము, శ్రుత
వతే = వేదపండితునకు, అర్పితం = దానముచేయఁబడినచో, శ్రేయసే చ =
మేలగు పుణ్యము (సంతోషఫలము) కొఱకే, (భవతి) = అగుచున్నది.
ఆమీ విషయాః = ఈద్రవ్యాదివిషయములు, స్వాతంత్ర్యాత్ = తమపనులవలన
తమకుఁదామే ప్రయాన్తి యత్ = జాతీపడి వదలి పోవునవి యగుచో, తే =
అవిషయములు, చిరం = అధికమై చిరకాలముండు, శోకాయ = దుఃఖము
కొఱకే స్యుః = అగుచున్నవి. స్వయమేవ = వైరాగ్యబుద్ధిపూర్వకముగా
స్వయముగానే సంత్యక్తాః చేత్ = లెస్సగా నిశ్చేషముగా విడువఁబడిన వగుచో,
సుఖమయం = సుఖస్వరూపమైన, నిశ్చేయసం = మోక్షమును తన్వతే =
విస్తరించుచున్నవి, అనగా ఇచ్చుచున్నవి.

తా॥ కొంగున గట్టుకొన్న బంగారము మొదలైన ద్రవ్య
రాశి, ఏప్రమాదముచేతనో యెక్కడేని తెలియకుండ జారిపడి
పోయిన, నరుఁడు ఆపోయినదానికై ఎంతయో యేడ్చును. కాని
అట్టిద్రవ్యము పాత్రుఁడగు ఏవేదపండితునకో దానము చేయఁ
బడినచో, అది అధికసంతోషమును పుణ్యమును దెచ్చును.
కావున ద్రవ్యాదివిషయములు, తమంతటతామే జాతీపడియో
ఇతరులచే దొంగిలింపఁబడియో, నష్టమయినప్పుడు, ఆ(ద్రవ్య)ధన
వంతునకు చిరంతనశోకమునే కల్గించుచున్నవి. కాని ఆనరుఁడు
ఈద్రవ్యాదివస్తుస్వభావమెఱింగి అవి శోకకారకములని, వైరాగ్య
వంతుఁడై వివేకవిజ్ఞానముతో తానే ఆవిషయప్రతిత్యాగజీలుఁ
డగుచో, వానికి శాశ్వతసుఖరూపమగు మోక్షానందానుభవమే

సద్ధించుచున్నది. ఇట్లు పరిపక్వవైరాగ్యము, ఉచితాత్మబోధ
 యుక్తమై సాక్షాన్మోక్షసాధన మగుట నిరూపితము. ఇది 5వ
 శ్లోకమందలి ప్రతిజ్ఞావచననార్థ సాధనవిధము.

అప॥ వైరాగ్యాత్మబోధగలవానికగు నిత్యానందప్రాప్తినిజూపి, వీనినాశ్ర
 యింపక, విషయలోలుడగు నరుని వ్యరణీవితమును కన్నులగట్టనట్లు రేడి
 దృష్టాంతముతో నిరూపించుచున్నారు.

శా॥ విస్మృత్యాత్మనివాస ముత్కటభవఅటవ్యాం చిరం
 పర్యటన్॥

సన్తాపత్రయదీర్ఘదాపదహనజ్వాలావలీవ్యాకులః |
 పల్గ్న ఫల్గుషు సుప్రదీప్తనయన శ్చేతః కురజ్ఞో
 బలా!

దాశాపాశవశీకృతో ఒపి విషయవ్యాఘ్రై ర్మృషా
 హన్యతే ॥ 85

ప్ర : చేతఃకురగ్ : = మనస్సనెడురేడి, ఆత్మనివాసం = తనయొక్క
 యింటిని, ప్రత్యగాత్మయను తనయాధారమును, విస్మృత్య = మఱచి, ఉత్కట
 భవఅటవ్యాం, ఉత్కట = గొప్పదైన, భవ = సంసారమును, అటవ్యాం =
 అడవియందు, చిరం = చిరకాలము, పర్యటన్ = అడ్డదిడ్డముగా, దారితెన్ను
 లేక సంచరించుచున్నదై, సన్తాపత్రయదీర్ఘదాపదహనజ్వాలావలీవ్యాకులః సన్తా
 పత్రయ = ఆధ్యాత్మిక - ఆధిబౌద్ధిక - ఆధిదైవిక మను మూడు దుఃఖతప
 ములనెడ, దీర్ఘ = పొడవైన, పిస్త్యతవైన, దాపదహన = ఆడవిలో
 పుట్టి వ్యాపించు కార్చిచ్చుయొక్క జ్వాలావలీ = మంటలసమూహముచేత,
 వ్యాకులః = దిక్కుదోచుకుండ చేయబడి దుఃఖపెట్టబడినదై, ఫల్గుషు =
 వారములేని విషయములందు, పల్గ్న = సంచరించుచున్నదై సుప్రదీప్తన
 యవః = మిక్కిలిగాప్రకాశించుచున్న కన్నులు గలదై, జేవురించిన కన్నులతో
 బలాత్ = బలవంతముగా, దాశాపాశవశీకృతః = ఆశలనెడి త్రాళ్లబంధముల

చేత కట్టబడినదై, వివశమై వానిలోఁ జిక్కుపడి తప్పించుకొనలేక, అపి = కూడ విషయవ్యాఃస్యై = తాను కోరినవిషయములనెఱు జెబ్బులులచేత మృషా = వ్యరముగా, హన్యతే = చంపఁబడుచున్నది.

తా॥ పురుషునిమనస్సు జింకవంటిది. అది సుఖము, శాంతిని కూర్చు స్వస్థానమును వదిలి, విహారాహారములు సంపాదింపవచ్చు ననుకొరైలతో మిక్కిలి భయంకరమైన సంసారమనెఱు అడవిని ప్రవేశించినది. అది చిరకాలము సంచరించుచు ఆధ్యాత్మికాధిభౌతికాధిదైవికమనెఱు బహుదుఃఖముల బాఱింబడినది. ఆదుఃఖానలమే భయంకరమైన కార్చిచ్చుగాఁబరిణమించినది. అంతట లేడి మనస్సు కలతపడినది మండుచున్న కనులతో దిక్కుదోచక యది చివరకు ఆవిషయము లనెఱు జెబ్బులులచేఁ ఈవిధముగా నాకురంగ మాశాసాశశతములకు జిక్కి వృధాగా నశించినది. పురుషునిమనస్సు కూడ నట్లే దానిస్వస్థానమును, అసఁగా నాధారమైన, నిత్యనిరంతరానందస్థానమైన అంతరాత్మను విడిచి, బాహ్యవిషయములందలియాశతో భయంకరమైన గొప్పదైన సంసార మనునరణ్యమునోనికి బలవంతముగా నీడ్వఁబడినది. ఇందు తాపత్రయము లనెడి భయంకరమైన కార్చిచ్చు దానిని జుట్టుముట్టినది. తాపత్రయ మనగా నాధ్యాత్మికాధిభౌతికాధిదైవికదుఃఖముల సముదాయము. ఆధ్యాత్మికదుఃఖములు శరీరమువలన వచ్చుభయంకరములైన వ్యాధులు, చింతలు. అధిభౌతికములు పరిసరజీవజంతువు లగుకుక్కలు, ఎలుకలు, తేళ్లు, సర్పములు, దోమలు, శత్రువులు, మొదలగు జీవులవలనిబాధలు. అధిదైవికములు దేవతలును, ప్రకృతియు విప్రంభించి కలిగించు నుపద్రవరూప మగు అధికశీతాతపములు వర్షములు, పిడుగుపడుట భూకంపములు మొదలగువానివలన బాధలు. ఈమూ మవిధము

లుగా బాధలు కార్చిచ్చువలెఁ దన్నుఁ గాఠింపగా భయభ్రాంతమై దిక్కుదోఁచక ఎఱవడినకన్నులతో వీనిని దప్పించుకొనటకు విఫలయత్నము లొనగించి, ఆశలే తప్పించుకొనలేని పాశములుగా దన్ను బంధింపఁగాఁ, జివరకు విషయము లనెడుబెబ్బులులవాతఁ బడి వృధాగాఁజచ్చినది. కావున మానవునిజీవితము మిథ్యావిషయ తృష్ణారతమైన లేడివృత్తము వంటిది కాకూడ దని నిషేధరూపోపదేశము. అనఁగా విషయభోగవిముఖమైన స్థిరవైరాగ్యమును, బ్రహ్మసత్యత్వజగన్మిథ్యాత్వరూపమైన ఆత్మబోధను జీవితప్రధానలక్ష్యములుగా నుంచుకొని, నానిని సాధించి మోక్షోనందానుభవము పొందవలయునని యీ యాఱుప్రకరణముల సారోపదేశము, ప్రబోధము.

7. ఆత్మసిద్ధిప్రకరణమ్ (ఆత్మసిద్ధిప్రకరణము)

అతినూక్ష్యమై, అతీంద్రియమై, సర్వప్రాపంచిక విషయములకంటె సర్వవిధముల విలక్షణమై, పరబ్రహ్మరూపమైన ప్రత్యగాత్మ, నిత్యసిద్ధ మని హేతువిచారణపూర్వకముగా నిశ్చయింపబడిన ప్రకరణము గాన ఆత్మసిద్ధిప్రకరణమనిరి

అవ॥ ఒకదానినొకటియపేక్షించునట్టి వైరాగ్యాత్మబోధభక్తియనుత్యవయవకనముదాయమందు 6 ప్రకరణములలో వైరాగ్యవిషయమును ప్రధానముగా విశదీకరించియిప్పుడు తొమ్మిదిప్రకరణములను ఆత్మబోధ ప్రధానములుగాఁజేసి ముందుగా నిత్యసుఖానుభూతికై ఆత్మబోధాపశ్యకతను ధానిసాధనోపాయమును బోధించుచున్నారు.

ఉత్పన్నేఽపి విరాగే వినా ప్రబోధం సుఖం న స్యాత్ 186
సభవే ద్గురూపదేశా త్తస్మాద్గురు మాశ్రయే త్ప్రథమమ్ ॥

ప్ర : విరాగే = విషయములందు వైరాగ్యము, ఉత్పన్నేఽపి = పుట్టివప్పటికిఁ గూడ, ప్రబోధం = (కేవలాత్మయగుఁ దన్ను గుఱించిన) జ్ఞానము వినా = లేకుండ, సుఖం = (నిత్యమైన) ఆనందము, న స్యాత్ = కలుగఁ టోదు: సు = ఆత్మజ్ఞానము, గురూపదేశాత్ = గురువు తనకుఁ దెలియ

జెప్పటవలన, భవేత్ = కాగలదు. తస్మాత్ = అందువలన, పురుషుడు, ప్రథమమ్ = మొట్టమొదట, గురుం = ఆత్మసాక్షాత్కారము నంది, ఆశ్రిత భక్తశిష్యునియజ్ఞానాంధకారమునుబాటద్రోలగలసమర్థుడైన (బ్రహ్మనిష్ఠుడైన) గురువును, ఆశ్రయేత్ = ఆశ్రయింపవలెను.

తా : అతిప్రయాసము మీదఁ బురుషుఁడు విషయము లందు “ఇవి యనిత్యములు, అనిత్యసుఖమును మాత్రమే ఈయఁ గలవు. ఇది సుఖమునుటయు భ్రాంతియే. వీనిని సంపాదించుట కెన్నికష్టములు? పడవలెను ఈవిధముగా వానిదోషదర్శనము వలన (వానియందు) విరాగము పొందవచ్చును. కాని యంత మాత్రమునఁ దా నాశించిన నిత్యసుఖము రాదు. దానికిఁ గావ లసినది అతీంద్రియమైన ఆత్మయొక్క ప్రబోధము. నిత్యుడైన తా నెవరో నిశ్చయముగాఁ తెలిసికొనుట. అదెట్లు లభించును? సంప్రదాయసిద్ధముగా నెఱింగి, ఆత్మానుభవముకల్గి, ఆత్మనిష్ఠుడై శిష్యునకు నిస్సందేహముగా ఆత్మజ్ఞాన మెఱిగించి, వానిని జ్ఞాన యోగిగాఁ జేయుంఁ జాలినసమర్థుడగు జీవన్ముక్తుడగు గురువు నాశ్రయించుటవలన లభించును ఆమహాపురుషుని సమీపించి, తన సేవవలన, భక్తివలన నాయనను దృష్టునిఁ జేసి, తాను దెలియఁ గోరినయాత్మానాత్మవిషయమై పరిప్రశ్నలువేయుచు, శ్రద్ధావినయ వంతుడై శ్రీశాస్త్రాచార్యోపదేశములను మనస్సునకు గట్టిగా బట్టించుకొనవలెయును.

అవ॥ దీని కొక చక్కని యుదాహరణ మిచ్చుచున్నారు.

యద్యపి జలధే రుదకం, యద్యపి వా ప్రేరకో ఽనిల

స్తతః ।

తదపి విపాసాకులితః ప్రతీక్షతే చాతకో మేఘమ్ ॥ 87

(ప్ర. 14)

ప్ర : జలధేః = సముద్రముయొక్క, ఉదకమ్ = నీరు (ఎదుట) యది, (అస్తి) అపి = ఉన్నప్పటికిని, (దానిని మేఘముగా మార్చి తన కందించుటకు తత్ర = అక్కడ, ప్రేరకః = కారకుడగువాఁడు అనిల్య వాయువు, వా = కాని, యది (అస్తి) అపి = ఉన్నప్పటికిని, పి పాపాకులితః - పిపాసా = దప్పికచేత (త్రాగవలె ననుకొరికచేత) ఆకులితః = బాధింపఁ బడుచు, (యది) అపి = ఉన్నప్పటికిని, చాతకః = చాతక మనుపక్షి, మేఘమ్ = మబ్బునుమాత్రమే, ప్రతీక్షతే = ఎదురుచూచును.

తా : చాతకజాతికిఁ జెందినపక్షి స్వయముగా సముద్రము నది మొదలగుచానినుండి తక్కినపక్షులవలె నీరు త్రాఁగదు. అది మేఘమునుండి పడుచున్న జలధారలనే త్రాఁగును. మేఘ జలము పుట్టుస్థానమై అపారజలముతో నిండిన సముద్ర మెదు రుగానున్నను, ఆమేఘమును తనదగ్గఱకు నెట్టుకొనినచ్చిన సాధన మగు వాయువుకూడ నెల్లప్పు డున్నను ఈసముద్రవాయువులరెంటి యపేక్షలేకయే ఆచాతకపక్షి ఆమేఘజలధారలకొఱిక్కి కాచుకొని యుండును. భూమిపైపడకముందే త్రాగును. ఈచాతకపక్షికి దప్పికవలె నొకపురుషునకు నిత్యానందరూపమోక్షమునందు కొరిక పుట్టియుండవచ్చును, దానికి ప్రధానసాధనమగు నాత్మజ్ఞానమును గల్గఁజేయు సముద్రమువంటి ప్రజ్ఞాననిధానములగు వేదవేదాంత ములుకూడ సమోపమం దే యుండవచ్చును. ఈశ్వరానుగ్రహము కూడఁ దనపూర్వపుణ్యవశమున సిద్ధముగా నుండవచ్చును. ఐనను ఆవిజ్ఞానమును జీరణము చేసికొనవలెనన్న మేఘమువలె సూటిగాఁ దనకందిపఁగల గురువు నాముముక్షు వాశ్రయింపవలయు నని హెచ్చరిక. తెలిసి చక్కగాఁ జెప్పఁగల గురువు లేనిచో ముముక్షువునకు దత్త్వముకలరూపు తెలియదు. కావున ఆత్మవిజ్ఞానార్థము అతఁడు ప్రప్రథమమున సమర్థుడగు గురువు నాశ్రయింపవలెను.

అవ॥ ఆత్మప స్త్వనుభవ మెట్లు కల్గునో సోదాహరణముగాఁ జెప్పు చున్నారు.

త్రేధా ప్రతీతి రుక్తా శాస్త్రా ద్గురుత స్తథాఽఽత్మన స్తత్ర ।
శాస్త్రప్రతీతి రాదౌ యద్వ న్మధురో గుఱో ఽస్తితి ॥ 88

అగ్రే గురుప్రతీతి ర్దూరా ద్గుడదర్శనం యద్వత్ ।
ఆత్మప్రతీతి రస్మా ద్గుడభక్షణజం సుఖం యద్వత్ ॥ 89

ప్ర ! ప్రతీతిః = (దేనినైనను) తెలిసికొనుట (జ్ఞానము) శాస్త్రోత్ = శాస్త్రమువలనను, గురుతః = గురువుద్వారమునను, ఆత్మనః = తనయనుభవమువలనను (ఇట్లు) త్రేతా = మూడువిధములుగా ఉక్తా = చెప్పబడినది. తత్ర = ఆమూడురకములజ్ఞానమందు ఆదౌ = మొదట, మధురః = తీయని గుణముగల వస్తువగు గుడః = బెల్లము, అస్తి = ఉన్నది, ఇతి = అని యద్వత్ = (చెప్పుట) ఎట్టిదో (తద్వత్ = ఆవిధమువంటిది) శాస్త్రప్రతీతిః = శాస్త్రమువలనఁ దెలిసికొనుట దూరాత్ = దూరముగానుండి, అగ్రే = తనయెదుట గుడదర్శనం = బెల్లమును చూచుట యద్వత్ = ఎట్టిదో, గురుప్రతీతిః = గురువువలనఁ దెలిసికొనుట (తద్వత్ = అట్టిది అగును.) అస్మాత్ = ఈరెండువిధములకంటె వేరైన గుడభక్షణజం = ఆబెల్లమును (తెచ్చుకొని) తినుటవలన పుట్టినదైన సుఖం = సుఖము యద్వత్ = ఎట్టిదో (తద్వత్ = ఆవిధమువంటిది) ఆత్మప్రతీతిః తానుగావిన్నదానిని, గన్నదానిని అనుభవవూర్వకముగా రుచిచూచి తెలిసికొనుట.

తా : ఏనైన సరికొత్తవస్తు వనుభవమునకు రావలెనన్న శాస్త్రగుర్వాత్మప్రతీతి యని మూడుభాగములను (దశలను) గల్గి యున్నది. (ఉదాహరణము:) 'బెల్లము తీయగా నుండును' అని శాస్త్రము చెప్పగా, విని తెలిసికొన్నది మొదటిదశ. (శాస్త్ర)ప్రతీతి) అది తెలిసినగుగువు దానిని దెలియఁగోరిన తన శిష్యునకు ముందు (బెట్టి దూరముగా బెల్లమును జూపించి 'యిది

బెల్లము. ఇది మధురముగా నుండును” అని కొంతవివరించి దాని ననుభవింపవలె ననుప్రేరణ పుట్టనట్లుగా విన్నంతనే కల్గినతెలివి తెండవదళ (గురుప్రతీతి) ఆపిదప శిష్యుఁడు ఆబెల్లమును గ్రహించి భక్షించి, “బెల్లము తీయగా నున్న దని, అదిసుఖసాధన మని అనుభవించి సుఖమును బొంది తెలిసికొంట మాడవదళ (ఆత్మ ప్రతీతి.) ఈమూడుభే గములు లేకుండు నేడియును బూరముగా దెలియదు. ఆత్మజ్ఞానముకూడ ఇట్లే లభించును. ఆత్మనుగుఱించి భ్రమప్రమాదములులేని పరమేశ్వరరూపాపౌరుషేయమైన శాస్త్రము చెప్పవలెను. దానిని అనుభవపూర్వకముగా సాక్షాత్కరించుకొన్న గురువు, శిష్యున కాత్మను కన్నులకుఁ గట్టినట్లు ఆత్మ విషయమును వివరించుచు, ఆత్మగానిదానియందు ఆత్మబుద్ధి గల శిష్యుని యధ్యాసను దొలగఁబెట్టుచు, వాని కిదివఱకు దెలిసిన సర్వమునకు ఆధారమైన వస్తువు, ఆత్మయని తెలియచెప్పవలెను. ఆపిదప శిష్యుఁడు శాస్త్రగురుబోధసారమును గ్రహించి ఉపనిషదుక్తయుక్తులనలన ఆత్మవిషయమును మననము చేసికొని, స్వానుభవపూర్వకముగా ‘నే ను నిత్యముక్తాత్మను’ అని తెలిసికొనిశాంతితో సుఖంపవలె నని తాత్పర్యార్థము.

ఆవ॥ వస్తుజ్ఞానానుభవము స్థూలదేహమునకు నింద్రియములకు ప్రాణమునకు లేదని, వీనికంటె భిన్నమైనదానికే గలదని నిరూపించుచున్నారు.

రసగన్ధరూపశబ్దస్పర్శా అన్యే పదార్థాశ్చ ।

కస్మా దనుభూయస్తేనో దేహః స్నేన్ద్రియ గ్రామాత్ ॥90

మృతదేహేన్ద్రియపర్గో యతో న జానాతి దాహజం

దుఃఖమ్ ।

ప్రాణశ్చేన్నిద్రాయాం తస్కరబాధాం స కిం వేత్తి ॥ 91

ప్ర : అన్యే = తనకంటె ఇతరములైన రసగన్ధరూపశబ్దస్పర్శాః = రుచి, వాసన, రూపము, ధ్వని, స్పర్శములను, విషయరూపములగు, పదార్థాః = వస్తువులను, కస్మాత్ = ఎవనివలన, అనుభూయన్తే = అనుభవింపఁబడుచున్నవి. ? (అనఁగా వాని ననుభవించునాత్మ యెవరు?) (ఈవిషయానుభవము) నో దేహాత్ = శరీరమువలనఁ గాదు. న ఇన్ద్రియగ్రామాత్ = ఇంద్రియసమూహమువలన గాదు. యతః ఎందుకనఁగా, మృతదేహేన్ద్రియవర్గః = చనిపోయినపిమ్మట దేహముగాని, ఇంద్రియసమూహముగాని దాహజం = ఆమృతశరీరమును తగులఁబెట్టుటవలన పుట్టినదైన దుఃఖం = దుఃఖమును, బాధను, న జానాతి = తెలిసికొనుట లేదు. అందువలన స్థూలదేహముగాని, యింద్రియములుగాని విషయానుభవకర్తలు గావు. పోనిమ్ము. అట్టిఅనుభవకర్త ప్రాణః చేత్ = ఉచ్చాసనిశ్శ్వాసకారణమగు ప్రాణము అన్నచో నిద్రాయాం = నిద్రించియున్నప్పు డున్నప్రాణము, తస్కరబాధాం = ఆనిద్రాసమయమున దొంగలు వచ్చి కల్గించు నష్టమును, (బాధను) న వేత్తికిం = ఆప్రాణము తెలిసికొనుచున్నదా? తెలిసికొనుటలేదు. (కావున ప్రాణము కూడ విషయజ్ఞానమును పొందుకర్తయగు ఆత్మ కాదు.)

తా : మనుష్యుఁడు ఉన్నదున్నట్లుగా తెలిసికొనవలసినది, ఆత్మస్వరూపస్వభావములను గుఱించి. కాని లోకములో సాధారణముగా మనుజుఁడు తా నీస్థూలదేహ మని, యింద్రియములని అనుకొనుచున్నాఁడు విషయముల నిట్లుగాని, మఱెట్లుగాని, తెలిసికొనున దా త్మవస్తువు. ఇప్పుడు ప్రపంచములోని వస్తువులగుణములగు రుచి, వాసన, రూపము, ధ్వని స్పర్శములను, అవి కలవస్తువులను (గుణులను) ఎవఁడు తెలిసికొనుచున్నాఁడు? వీనిని తెలిసికొనువాఁ డాత్మయేగాని దేహేంద్రియసముదాయమును (ప్రాణమును) గాదనిశాస్త్రాచార్యోపదేశములు. ఈవిషయవిచారణయందు న్యాయముచే నిరూపణము చేయునగును. చచ్చిపోయినపిమ్మట పనిచేయకపడియున్న ఆస్థూలశరీరముగాని, ఇంద్రియములుగాని, యొడలు తగులఁబడుచుండగా కల్గుదహనబాధను అనుభవించుట

లేదు. అందువలన మనకుఁ గనఁబడు ఈస్థూలదేహము, ఈ యింద్రియములు కర్మభోక్తృరూపమైన చేతనాత్మ కాదని నిరణయింపవలయు.. పోనిమ్ము ఉచ్చాస్వనిశ్శ్వాసములను కల్పించి శరీరము జీవించియున్నదని చెప్పుటకుఁ గారణమైన ప్రాణమే తెలిసికొను ఆత్మయని చెప్పఁగూడదా యన్నచో నదియును గదురదు. ఎందువలన ననగా మనుష్యుఁడు నిద్రించిన సమయమందుకూడ ప్రాణము తానుండి తనపనిని, చేయుచునేయున్నది. ఒకదొంగ యింటిలో బ్రవేశించి వస్తువుల దోచుకొని నష్టము కల్పించు నపుడు శరీరమందున్న ప్రాణము దానిని దెలిసికొనుట లేదు. అందువలనఁ బ్రాణముగూడ తెలిసికొనునాత్మ కాదని నిరణయమైనది.

ఆవ || మనస్సుకూడ ఆత్మ కాదని చూపుచున్నారు.

మనసో యది వా విషయ స్త ద్యుగప త్కిం న జనాతి ।
తస్య పరాధీనత్వా ద్యతః ప్రమాదస్య క స్త్రాతా ॥ 92

ప్ర : వా = అట్లుగాక, (ఆతెలిసికొనుట) మనసః = మనసుయొక్క, విషయాః పని, (అనఁగా నాతెలిసికొనుఆత్మ మనస్సు) ఆన్నచో, తద్ = ఆమనస్సు, యుగపత్ = (తనముందన్న శబ్దాదివిషయపదార్థము లన్నిటిని) ఒకేసారి, కిం, న, జనాతి = తెలిసికొని లేకున్నదేమి? తస్య = ఆమనస్సు యొక్క, పరాధీనత్వాత్ = స్వాతంత్ర్యములేక మఱియొకదాని మీఁడనాధార పడి దానిచెప్పుచేతలందే యుండుటవలన అది సరిగాఁ దెలిసికొనమికి అనఁగా భ్రమప్రమాదములకు వశమగుచుండుటవలనయతః = అందువలన, ఆమనస్సు తెలిసికొను ఆత్మపదార్థము కాదు. ప్రమాదస్య = ఈపొరపడు మనస్సుయొక్క త్రాతా = పరిపాలించి రక్షించువాఁడు, కః ఏవఁడు? అతఁడే యాత్మ కావలెను.

తా : పోనిమ్ము ఈ తెలిసికొను ఆత్మ మనస్సే యనఁగూడదా? అన్నచో, మనస్సున కెదురుగా శబ్దాదిసర్వవస్తువులున్నందువలన వాని నన్నింటిని, (ఒక దానితరువాత మఱొక దానిని గాక,) ఒకేసారి వానినన్నింటిని తెలిసికొనవలెను. కాని మన స్పట్ల తెలిసికొనుట మనస్సునకు స్వాభావికము గాదు. అనఁగా తెలిసికొను మూలపదార్థము మనస్సు గాదని, యది మఱొక దానిపని యని ఆమనస్సు ఆమూలపదార్థమున కధీనమై యున్నదని చెప్పవలెను. అప్పుడు మాత్ర మాయాత్మ యన్నింటిని ఒకేసారి యెఱుదుకు దెలిసికొనుట లే దన్నచో, దానికి సాధనము మన స్పనియు, మనస్సున కట్టిశక్తి లేనందువలన, మనస్సుద్వారమున నెంతవఱకుఁ దెలిసికొనఁ గలదో యంతవఱకు దెలిసికొనుచున్న దని సమాధానము చెప్పవచ్చును. దీనివలన తెలిసికొనుటలో మనస్సు స్వతంత్రముగలది కాదనియు నది మఱి యొకరిపై నాధారపడి యున్న దనియు ధ్రువమైనది. మఱియు మనస్సు భ్రమప్రమాదములకు వశ మగుచున్నది. మఱి ల చూడు మని, సరిగ్రహింపు మని దానిని భ్రమప్రమాదముల నుండి తప్పించువాఁడు మఱొకఁ డుండవలెను. అతఁడే ముఖ్యాత్మ. అతనిశక్తివలననే మనస్సు పనిచేయుచున్న దన వలెను. ఈవిధముగా శరీరము, ఇంద్రియములు, ప్రాణము, మనస్సు ఇవేవియు స్వాభావికముగా తెలిసికొనునాత్మ కాదని నిరూపితము. అంతర్యామియై చిత్స్వరూపమైన ఆత్మ తన సాన్నిధ్యమువలన వీనినన్నిటిని నడిపించుచున్నది. ఇట్లుఇట్టిలక్షణములుగల ఆత్మపదార్థము ఉన్నదని నిశ్చయముగా న్యాయసమ్మతముగా సిద్ధించినది. కావుననే దీనిని ఆత్మసిద్ధిప్రకరణమున్నాడు.

అవ॥ ఈయర్థము నొకచక్కని యుదాహరణముతో విశదీకరించుచున్నారు. రెండుశ్లోకములలో.

గాఢధ్వాంత గృహాంతతః క్షితితలే దీపం నిధా యోజ్జ్వలం ।
పఞ్చచ్ఛిద్రముఖం హి కలశం తస్యోపరి స్థాపయేత్ ॥
తద్భాష్యా పరితో २నురన్ద్ర మమలాం వీణాంచ

కస్తూరి కాం ।

సద్రత్నం వ్యజనం న్యసే చ్చ కలశచ్ఛిద్రాధ్వనిర్గచ్ఛతా ॥

93

తేజోంశేన పృథక్పదార్థనివహజ్ఞానం హి యజ్ఞాయతే 94

త ద్రన్ద్రైః కలశేన వా కిము మృదో భాణేన తై లేన వా ।

కిం సూత్రేణ స చై త దస్తి రుచిరం ప్రత్యక్షబాధా దతో

దీపజ్యోతి రిహైక మేవ శరణం దేహేత ధా २ २త్మాస్థితః ॥

ప్ర : గాఢధ్వాంత గృహాంతతః గాఢః దట్టమైన, ధ్వాంత = చీకటిగల, గృహాంతతః = ఇంటిలోపల, క్షితితలే = నేలమీద (మట్టిప్రమిదలో మంచినత్తిచమురు పోసి వెలిగించినపిమ్మట) ఉజ్జ్వలం = మిక్కిలిగా ప్రకాశించు, దీపం = దీపమును, నిధాయ = ఉంచి, తస్య = ఆబాగుగా వెలుగుచున్నదీపముయొక్క ఉపరి = పైభాగమందు, పఞ్చచ్ఛిద్రం = ఐదురంధ్రములు కలదియు, అధోముఖంహి = మూతి క్రిందుగా గలదియు బోర్లింపఁబడినదియు నగునట్లే, కలశం = కుండను స్థాపయేత్ = ఉంపవలెను. (మఱియు,) తద్భాష్యా = ఆకుండకు వెలుపల, పరితో = అన్నివైపుల, అనురన్ద్రం = అయ్యెదురంధ్రముల కెదురుగా, అమలాం = ఉసిరికకాయను, వీణాం = (మ్రోగు) వీణను, కస్తూరికాం = పతిమళించుచున్న కస్తూరిని. సద్రత్నంచ = మెఱయుచున్నటువంటి మంచి రత్నమును, వ్యజనం = (గార్చికల్గించు) వీచనముకూడ న్యసేత్ = ఉంపవలెను. (అప్పుడు) కలశచ్ఛ

ద్రాధ్వనిర్గచ్ఛతా కలశ = ఆకుండయొక్క - ఛిద్ర = రంధ్రములయొక్క, అధ్వ = మార్గములగుండ, నిర్గచ్ఛతా = బయటవెడలుచున్నదైన, తేజోఽంశేన = శాంతికిరణభాగముచేత, పృథక్పదార్థనివహణానం పృథక్ = వేరుగా వేరుగానున్న పదార్థ = నేలఉసిరికకాయ, వీణ, కస్తూరి, రత్నము, చిసనకర్రలయొక్క నివహ = సమాహముయొక్క, యత్జ్ఞానం = దానిస్వరూపములను రుచి, (శబ్ద), ధ్వని, దాసన, రూపము, స్పర్శములగుగుణములచేత (తెలిసికొనుట) ఏతేలివి జాయతే = పుట్టుచున్నదో, తద్ = ఆపస్తుజ్ఞానము హి = ఏకారణమువలన కలుచున్నది? కలశేన = ఆకుండవలననా? రంధ్రైః = అకుండయొక్క రంధ్రములవలననా? (జాయతే = పుట్టుచున్నది?) వా = లేక, మృదః భాణ్డేన = మట్టితో జేయబడినప్రమిద (పాత్ర,) వలపననా? కిము = లేక తెలేన (జాయతే) = దీపమును వెలిగించునూనెవలన బుట్టినదా?, వా = లేక, కిం సూత్రేణ = (దీపపు) వత్తివలన (పుట్టినదా?), ప్రత్యక్షబాధాత్ = ఇంద్రియజ్ఞానానుభవమునకు సరిపోక పోవుటవలన, ఏతద్ = పైపేర్కొన్నజ్ఞాన కల్పకారణముదెలియు, రుచిరం = సరియైన కారణముగా, న అస్తి = లేదు. అతః = ఇందుచేత, ఇహ = ఇక్కడ విచారించినఈజ్ఞానోత్పత్తికి ముఖ్యకారణము (సరియైన సమాధానము)గా, దీపజ్యోతిః = దీపముయొక్క వెలుగు ఏకం ఏవ = ఒక్కటిమాత్రమే శరణమ్ = (మనకు సరియైన యుత్తరముగా) రక్షించునది. తథా = ఆయుజ్జ్వల దీపజ్యోతివిధముగా దేహే = శరీరమునందు, అత్మా = పంచేంద్రియజ్ఞానద్వారములు గల జ్ఞానాత్మ, అస్తి = ఉన్నాడు.

తా : పైశ్లోకార్థమును ఒకచక్కని యుపమానముతో స్పష్టపఱచుచున్నారు కటికచీకటి యావరించిన యెకయింటిలో నేలమీఁద మట్టిప్రమిదలో నున్నచమురునత్తితో మిక్కిలిప్రకాశవంతముగా వెలుగు నొకదీపము నుంచుము. దానిపై నైదు రంధ్రములుగల యొకకుండను మూతి నేలపై నుండునట్లు బోరగిలించుము. దానికి వెలుపల రంధ్రముల కెదురుగా నొకదాని దగ్గఱ ఒకఉసిరికకాయను, మఱొకరంధ్రమునెదుట మ్రోగుచున్న వీణను, మూడవదానియెదుట పరిమళించుచున్న కస్తూరిని, నాలుగవ

దానియెదుట బాగుగా మెఱయుచున్న యొకమంచిమణిని, మిగిలిన రంధ్రమునద్ద గాలివీచువిననకట్టను ఉంచుము. ఇప్పు డారంధ్రములనుండి వచ్చుకాంతివలన నాయెదువస్తువులజ్ఞానము గదిలో నున్న మనకుఁగల్గుచున్నది? అది ఆకలశములవలననా? లేక కలశముయొక్క రంధ్రములవలననా? లేక యాకుండవలననా? లేక దీపముచు వెలిఁగించు నూనెవలననా? లేక దీపపువత్తివలననా? నిజముగాఁ జూచినచో వీనిలో దేనివలనఁ గూడ నావస్తువులజ్ఞానము మనకుఁ గలుగు లేదని గూఢియగుచున్నది. ఆదీపమును దీసివేసినచో బ్రత్యేకముగా నొకవత్తి యున్నను వానిజ్ఞానము మనకు ఏమాత్రమును గల్గదు. కావున సజ్ఞానము కల్గించున దొక్క దీపమే, మఱొకటి కాదని సిద్ధించుచున్నది. అదేవిధముగా జ్ఞానేంద్రియరంధ్రములుగల యీశరీరమందున్న చిద్రూపాత్మయే యీ సర్వవస్తువులజ్ఞానమునకు ముఖ్యకారణ మని నిశ్చయింపవలెను. ప్రాపంచికవిషయసేవాభరిత జ్ఞానమూలకజీవితమే, కాఱుచీకట్లతో నిండినయిల్లు. ఇందు పంచరంధ్రములుగల కలశమే యీస్థూల శరీరము. ఐదురంధ్రములు నైదుజ్ఞానేంద్రియములగు చెవి, చర్మము, కన్ను, నాఱుక, ముక్కు. జానికెదురుగా నుంచిన వస్తువులు వానిచేతఁ దెలియఁబగు శబ్దాదీభిషయములు. రుచిచేత నుసేతికకాయ, ధ్వనిచేత వీణ, వాసనచేత కస్తూరి, రూపముచేత (మణి) రత్నము, వీచుగాలి శరీరమునకుఁ (దగులుట) స్పర్శము వలన వీచన, వీనిజ్ఞానము మనకుఁ గల్గుచు. దీక్షముగల మట్టి ప్రపంచ, ప్రాణిభౌతికావయవసమూహము. ఇందలి దీపపువత్తి మనస్సు. దీపమును పోషించు తెలముప్రాణము. ఇవేవియునుఁకొక్కొక్కటిగాని, కొన్నిగాని, యన్నిగాని, వస్తువిజ్ఞానమును, ఇవిగాని మఱొక్కటిలేనిది, గల్గింపజాలవు కావున నివేదియు తెలియు ముఖ్యాత్మ కావు. దేనియునికేమాత్రమున వీనియన్నింటియుని

కిని గలుగఁజేసినట్లు పానివాని పనులయందు ప్రేరకమాత్రమో
 యన్నట్లున్న చిద్రూపపదార్థమే ముఖ్యాత్మ. ఇది సర్వాధిష్ఠా
 సము. అది వైఁజెప్పిన వేవియునుగానిది, నిర్విశేషమైనదియు
 ఈపంచవిధవస్తుజ్ఞాము కల్గుటకు మూలాధారమైన పదార్థముగా
 ఆత్మయే సిద్ధించుచున్నది. కావున, ఇది ఆత్మసిద్ధిప్రకరణమైనది.

గురుశిష్య ప్రశ్నోత్తరరూపము

ఇచ్చట శ్రీశంకరభగవత్పాదులవారు గురుశిష్యప్రశ్నో
 త్తరరూపమున ప్రబోధించిన ప్రసిద్ధమైన యేకశ్లోకకృతము స్మర
 ణీయము.

శ్లో॥ కిం జ్యోతి స్తన భానుమా నహని మే రాత్రౌ ప్రదీపాదికం,
 స్యా దేవం రవిదీపదర్శనవిధౌ కిం జ్యోతి రాఖ్యాహి మే।
 చక్షు స్తస్య నిమీలనాదివిషయే కిం, నీ, ర్ధియోపర్శనే
 కిం త త్రాహా మతో భవాన్ పరమకం జ్యోతి స్త దమ్మ
 ప్రభో ॥

గురువు ప్రశ్న : కిం జ్యోతి స్తన? విషయములను దెలియఁజేయు
 వెలుఁగు లేకచైతన్యము నీకేది?

శిష్య సమాధానము : మే అహని భానుమాన్ రాత్రౌ ప్రదీపాది
 కమ్। నాకుఁ బగటియందు సూర్యుఁడును,
 రాత్రియందు, పెద్దదీపము నక్షత్రములు,
 చంద్రుఁడు మొదలైనవి జ్యోతిస్సులు.

ప్ర : స్యా దేవం రవిదీపదర్శనవిధౌ కిం జ్యోతి రాఖ్యాహి మే?
 అట్లే కానచ్చును. కాని ఆసూర్యదీపాదులను జూచుక్రియ
 యందు జ్యోతి ఏదియో నాకుఁ జెప్పుము.

స : మే చక్షుః। ఆసూర్యచంద్రాదులఁ జూచుక్రియయందు

నాకన్నులను ఇంద్రియమే జ్యోతిస్సు.

ప్ర : తస్య నిమిలనాదివిషయే కిం ? ఆకంటిని మూసికొని యున్నను, ఈకన్నుపనిచేయని కలయందును నీకు జ్యోతి స్సేది?

శ : ధీః ఆసమయములందు నానిశ్చయాత్మకబుద్ధియే నా జ్యోతిస్సు.

ప్ర : ధియోదర్శనే కిం? ఆబుద్ధినిగూడ దెలిసికొనుజ్యోతి స్సేది?

శ : తత్రాహం=ఆబుద్ధినిజూచువిషయమందు నేనే జ్యోతిస్సును అనగా నేను సర్వజ్ఞచైతన్యమును.

గురువు : అతో భనాన్ పరమకం జ్యోతిః! ఈకారణమువలన నీవు సూర్యదులకన్నింటికంటె నెక్కువైన పరమజ్యోతివి, పరమాత్మవు.

శిష్య : తదస్మిప్రభో- ఓగురుదేవా! ఆపరమజ్యోతిస్స్వరూపుఁడు గనే నే నున్నాను. ఆసర్వాతీతసర్వాధిష్ఠానసాక్షిచైతన్య స్వరూపుఁడగు ఆత్మను నేనే అని తాత్పర్యార్థము. ఇట్లాత్మపదార్థము చైతన్యజ్యోతిగా సుసిశ్చితము,

“జ్యోతిషా మపి తజ్జ్యోతి స్తమసః పర ముచ్యతే” ఇతి గీ 13-17 లోకములో, దెలియఁబడుచున్న సూర్యచంద్రనక్షత్రాదిజ్యోతుల కన్నింటికీ జ్యోతి యైనది అజ్ఞానగమ్యమైనది కేవలాత్మ. ఆ యాత్మజ్యోతి అజ్ఞానాంధకారమునకంటె భిన్న మైనది.

“అహ మాత్మా గుడాకేశ నర్వభూతాశయే స్థితః” గీ 10-20

ఓజితనిద్ర! అర్జున! నేను సర్వప్రాణులయొక్క హృదయమందున్న ప్రత్యగాత్మ (స్వరూపుఁడ)ను.

ఈమొదలైన గీతాప్రమాణవాక్యములచేతను ఆత్మపదార్థము నిత్యసిద్ధమని సునిశ్చితము.

ఆత్మవిషయబోధకు ఉపనిషత్తులు ప్రమాణశాస్త్రము. అందు “ఆత్మా వా ఇదం ఏక ఏన అగ్ర ఆసీత్” ఐతరేయోష నిషది 1-1-1 “ఈనామరూపకర్మభేదములచే ననేకముగా కనబడుచున్న ఈజగత్తు దీని సృష్టికిఁ బూర్వమందు ఒకపైన యాత్మగనే యుండెను. “సదేన సోమ్యేద మగ్ర ఆసీ దేక మే వాద్వితీయమ్” ఛాందోగ్యోపనిషది 6-2-1, “ఓసోమ్య! బుద్ధిచేత నామరూప క్రియావంతమై వికృతముగా ఉపలభ్యమాన మగుచున్న యీ జగత్తు దీనియొత్పత్తికిఁ బూర్వమందు ఉనికియే స్వరూపముగాఁ గల సత్పదార్థముగనే ద్వితీయవస్తురహితమై ఏకముగనే యుండెను. ఆసత్పదార్థము సూక్ష్మమును, నిరతిశయమును, భేదరహితమును, సర్వగతమును, ఏకమును, నిరంజనమును, నిరవయవమును, విజ్ఞానము నైన దని సర్వవేదాంతములవలన తెలియఁబడుచున్నది.

ఇట్లు ఆత్మసిద్ధి శ్రుతిస్మృతిన్యాయసిద్ధ మైనది.

8. మాయాసిద్ధి ప్రకరణమ్ (మాయాసిద్ధిప్రకరణము)

అవ॥ త్రిగుణాత్మకమాయాశక్తియే సర్వవ్యావహారికజగత్తుగాఁ బరిణమించుటను నిరూపించుప్రకరణ మగుటచే ఇది మాయాసిద్ధిప్రకరణ మైనది.

ఈకనబడుచున్న జగద్వస్తుజాలమం దేదియునుగాక, వీనినన్నింటిని బ్రహ్మాంపజేయుచున్న స్వయంప్రకాశమానమైన సద్వస్తువుగా సిద్ధించినది కేవలాత్మ. మఱి యీదృశ్యమానజగత్స్వరూపస్వభావము లెట్టివో విశదీకరించుచున్నారు. “జన్మాద్యస్య యతః” - బ్ర.సూ. 1-1-2. ఈదృశ్యమానప్రపంచముయొక్క సృష్టినితిలయములు దేనివలననో యది బ్రహ్మము”. “యతో షా

ఇమాని భూతాని జాయంతే యేన జాతాని జీవంతి య త్ప్రయన్త్యభిసంవిశంతి
 తద్విజ్ఞానస్వ తద్రహ్మ తై 3-1-1. అనగా సర్వజీవులయొక్కయు
 సర్వప్రపంచముయొక్కయు సృష్టిస్థితిలయములు ఏపదార్థమువలన గలుచున్నవో
 అదిబ్రహ్మము. బ్రహ్మ తటస్థలక్షణము. “తటస్థలక్షణం నామ యావల్లక్ష్యకాల
 మనవస్థితత్వే సతి తద్వ్యావర్తకమ్ తదేవ (వేదాంతపరిభాష 7-3). తెలియబడ
 వలసిన లక్ష్యపదార్థమగు కేవలాత్మ యున్న సర్వకాలములందును తాను లేకున్నను,
 ఆలక్ష్యమును తక్కినవానినుండి వేఱుచేసి చూపునదే తటస్థలక్షణము. అది లక్ష్య
 మగు బ్రహ్మ స్వరూపమును వాచ్యముగా సాక్షాత్తుగాఁ జెప్పకున్నను తక్కినవాని
 నుండి బ్రహ్మమును వేఱుచేసి అవిగాక మిగిలిప్రకాశించుచున్న వస్తు వని తెలుపు
 నది. (చూపునది) సృష్టిస్థితిలయములు త్రికాలాబాధితముగా నిజముగా లేవు.
 కాని అజ్ఞులగు సంసారులచే అనుభవింపఁబడుచున్నది. వీని కాధార మైనది,
 బ్రహ్మము. మాయాశక్తివలన సృష్టిస్థితిలయాది వ్యావహారికజగత్తు సిద్ధించిన
 టున్నవి, ఆమాయాశక్తిని గుఱించి వివరముగాఁ జెప్పఁబోవుచున్నారు.

చిన్మాత్రః పరమాత్మా హ్యపశ్వ దాత్మాన మాత్మతయా |
 అభవ త్సో ఒహన్నామా తస్మా దాసీ ద్భిదో మూలమ్ ||

95

ప్ర : చిన్మాత్రః = కర్మకాండవిహితజ్ఞాననిశ్చయ ఫలరూపియు, పర
 మాత్మా = శర్వోత్కృష్టమైన శ్రౌతకర్మఫలశరీరము కలవాడగు హిరణ్య
 గర్భుడు, ఆత్మానం = తనస్వరూపమును, ఆత్మతయా = తనపూర్వజన్మవిజ్ఞాన
 సంస్కృతునిగా, అపశ్యత్ = చూచుకొనెను. సః = ఆతఁడు, అహం =
 “నేను” అనునదే పేరుగాఁ గలవాఁ డాయెను, తస్మాద్ = దానివలన, భిదః =
 భేదమునకు (వైవిధ్యమునకు) మూలమ్ = ఆధారము, కారణము, ఆసీత్ =
 కలెను.

తా || శ్రుతికర్మకాండవిహిత సర్వజ్ఞాననిశ్చయసంపన్నుఁడై
 ఆవైదికజ్ఞానకర్మఫలకార్యభూతుఁడును పరమశ్రేష్ఠములైన శిరః
 ప్రాణాద్యదిలక్షణశరీరియు, అండజన్ముఁడై ప్రథముఁడునగు

హిరణ్యగర్భుఁ డను పేరుగల ప్రజాపతి, తనను గూర్చి, పూర్వ జన్మశౌతవిజ్ఞానసంస్కృతునిగా, ప్రథమసంభూతునిగా జూచెను. (ఎఱింగెను) సర్వాత్మరూప, ఏరాట్ పురుషప్రకారుఁడఁగు ప్రజాపతిని “నేను” అని పలికెను. కావున అతఁడు ‘నేను’ పేరుగలవాఁడు అహన్నాముఁ డయ్యెను. వాని యీ యహంభావము లేక అహంకారము మిగిలిన సర్వవిధభేదోత్పత్తికి మూలకారణ మయ్యెను. బ్రహ్మము నిర్గుణము భాగములులేనిది. మార్పులులేనిది. నిర్వికార మైనది. ఏకమై రెండవది లేనిది. ఇది పారమార్థికసత్యము. ఐనను దానియం దొకశక్తి కలదని శాస్త్రము చెప్పినది. అదే మాయాశక్తి. “యామా (భూత్ పరమార్థతః) సా మాయా” ఏది పరమార్థముకాదో అది మాయ. అనఁగా నిజముగా కేవలాత్మకన్న వేఱుగా వస్తుత్వము లేనిది. ఆమాయాశక్తి యెప్పుడు ఆత్మకానిది. కాని ఆత్మ లేకుండ స్వతంత్రముగా తాను లేనిది. అదే మిథ్యాస్వభావము. బొత్తిగా లే దని చెప్పుటకు వీలు లేనిది. దానివలన ప్రపంచముయొక్క సృష్టిస్థితిలయములు, వివిధ జీవులతో గూడిన ప్రపంచము వచ్చి కొంతకాలము నిలిచి, తిరిగి యందే అయమగుచున్నట్లు ఆవ్యంతములు తేకుండ సాగుచున్నట్లు కనఁబడును. ఇదంతయు నిమాయాశక్తి ప్రభావము. మార్పులేని సత్పదార్థము మాఱుచున్నట్లు అజ్ఞులగు సంసారులకు కనఁబడును. బొత్తిగా లేనిది వచ్చిన దనుటకే వీలు లేదు. అందువలన ఆశక్తి అనిర్వచనీయ మైనది. అవ్యాకృతముగా ఉండి (అఱే) తరువాత అనేకము (నానా)గా, వైవిధ్యముతో ప్రపంచాకారముగా వ్యాకృతమై నామకూఠములతో వచ్చినట్లు కనఁబడును. [Unmanifested (మాయ) manifested అగుచు] ఈమాయాశక్తి యే అవ్యాకృతము, మూలప్రకృతి, ప్రకృతి, అవిద్య మొదలగు

పేర్లతో నాయూపరిస్థితులను బట్టి చెప్పబడుచు. కేవల చిన్నా
త్రము, చైతన్యము, (జ్ఞానమే) సత్తే స్వరూపముగా గలది. సచ్చిదా
నందరూపబ్రహ్మము. అది సత్ వస్తువు. అది యట్లే యుండగనే,
దానియందు మాయ, పరిణామశీల, తోచుచును. త్రిగుణాత్మకమైన
ఒక (విషయము) వస్తువు మఱొకటిగా మాఱుస్వభావము కలదిగా
తోచుచును. ఇది వేఱొకటిగా మారుట, కావున- సదాభావముగల
బ్రహ్మము లేక కేవలాత్మయే, ఈ మాయాశక్తియే ఉపాధిగాఁగల
దైనట్లు భావించినప్పుడైనది. ఈశ్వరతత్త్వము మాయకు పైది.
సర్వజ్ఞమై, ఆమాయను నిత్యము తనవశమం దుంచుకొనఁ గలది.
ఇట్లు మాయ, శక్తి, ఈశ్వరుఁడు, శక్తిమంతుఁడు. మాయావి
ఈశక్తి శక్తిమంతులు వేఱుకాదు. ఈరెంటికి అవినాభావసంబం
ధము. ఇది శాస్త్రనిర్ణయము. ఆ యీశ్వరతత్త్వము, వస్తువు
కాలము, దేశములచే మితిలేనిదిగా నున్నది. అనాద్యనంత మైనది.
ప్రపంచసృష్ట్యాదులకు నిమిత్తోపాదనకారణమైనది. సదాశివ,
నారాయణ, శ్రీకృష్ణ, లలితాదేవి మొవలగు పేర్లతో భక్తుల
కోర్కెలఁ దీర్చఁగలది.

అవ॥ బృహదారణ్యకోపనిషత్తు 1-4లోని మొదటిమూడుమంత్రరూప
మగు యాజ్ఞవల్క్యమైత్రేయీసంవాదార్థమే యీక్రిందిశ్లోకములలో సంగ్రహ
ముగాఁ జెప్పబడుచున్నది.

ద్వేదైవ భాతి తస్మా త్పతిశ్చ పత్నీ చ తా భవేతాం వై ।
తస్మా దయ మాకాశః స్త్రియైవ పరిపూర్యతే సతతమ్ ॥

96

సోయ మ పీఠాం చక్రే తతో మనుష్యా అజాయన్త ।

ఇ త్యుపనిషదః ప్రాహు ర్దయితాం ప్రతి

యాజ్ఞవల్క్యకౌత్యై ॥ 97

ప్ర : సః = ఆనేనుపేరుగల (ప్రథమశరీరుడు) ద్వేషా ఏవ = స్త్రీ శక్తి, పురుషశక్తిమంతుడు రెండుప్రకారములుగా (ఇద్దఱుగానే) భాతి = (భేదముగా) ప్రకాశించుచున్నాడు, తస్మాత్ = కావున, ఆపురుషునినుండి పతిః చ = భర్తయును, పత్నీ చ = భార్యయును, భవేతాం వై = అగుదురు గక, ఇట్లు భార్యా-భర్తలసంజ్ఞలు రెండుగలవాడాయెను విరాట్ పురుషుడు. తస్మాత్ = ఆయనవలన, అయం ఆకాశః = ఈయాకాశము, ప్రియా ఏవ = ప్రకృతిస్త్రీచేతనే, సతతమ్ = ఎల్లప్పుడును, పరిపూర్వతే = చక్కగా అంతట పూరింపబడుచున్నది. సః, అయమ్ అపి, = ఈస్త్రీపురుషులజంట లోపురుషుడుగా విభక్తుడైన వానిపేరు మనువు. ఇతడుకూడ ఈజ్ఞానక్రమే = సుఖింస ఆలోచించెను. ఆలోచించి, తనకంటెవేఱుగానున్న పత్నీయగు శత రూపతో రమించెను,) తతః = ఆదంపతులనుండి, మనుష్యాః = మనుజులు (మనువునుండి పుట్టినవారు) అజాయంత = పుట్టిరి. (ఆప్రథమదంపతులనుండి) ప్రజాభివృద్ధి ఆయెను,) ఇతి = అని (ఈపైవిషయము) ఉపనిషదః = బృహదారణ్యకోపనిషత్తులు (ఉపనిషద్వాక్యములు), దయితాం ప్రతి = తన భార్యయైనమెత్తేయినిగూర్చి, యాజ్ఞవల్క్యశ్లోకైః = ఆమెభర్తయు, (యాజ్ఞ వక్త) యగు హిరణ్యగర్భుడు లేక యజ్ఞమునికుమారుడగు యాజ్ఞవల్క్య మహర్షి నచనము (చెప్పినట్లుగా) ప్రాహుః = విస్తరించి, ప్రకటముగాఁ జెప్పినవి.

తా : అహిరణ్యగర్భుడు సత్యసంకల్పుడు గా న, సంసారరతినక్తుడై రెండు విధములుగా స్త్రీభాగముగ పురుష భాగముగా తానే రెండుగా ఆయెను. ఒకే ద్విదళబీజమందలి విడి రెండుసమానదళములవలె పతియు, పత్నీయు నను రెండు సగమేనులుగా విభక్తమైన ప్రథమదంపతులు, వారు. అందు వలననే భర్తయగు పురుషుడు, భార్యయగుస్త్రీ లేకుండ రతి సుఖము పొందలేడు. రెండవవారు తేనిచో వారుభయము అసం పూర్ణము. ఒకేంజయొక్క (ద్విదళబీజములైన కంది, సెనగ, బఠాసీ

(ప్ర. 16)

మొదలైన రెండుబద్దలు గలవి) రెండుసగము బద్దలవంటి వారు భార్యాభర్తలు. రెండవదానివలననే ఒక్కొక్కరి పరిపూరతను జెందవలసినవారు. ఒక్కశూన్యశేషాకాశము రెండవసగముగా వాని చేతనే పరిపూరమగును. అప్పుడే రతిఆనంద మిచ్చున దగును. ఒక్కరేయున్న అట్లుసుఖంపలేరు, క్రీడింప లేరు. రమింపలేరు. వారికలయికనుండియే ప్రజాభివృద్ధి కలుచున్నది. కాని ఇదంతయు వదలవలసిన సంసారవిషయమే గాని, తద్భిన్నమగు మాఖ్యాత్మ విషయముగాదు. ఈసంగ్రహవిషయమును ఆత్మత్వోపదేశసమయమందు యాజ్ఞావలక్యమహర్షి తనభార్యయైన మైత్రేయికిఁ జెప్పెనని బృహదారణ్యకోపనిషత్తులు చెప్పుచున్నవి.

గీతాప్రమాణావచనములు :

శ్లో॥ మమ యోని ర్మహాద్భిక్షాత్ తస్మిన్ గర్భం కథా
మృహమ్!
 సంభవః సర్వభూతానాం తతో భవతి భారతగీ 14 అ-3 శ్లో॥

శ్రీకృష్ణ భగవానులు చెప్పుచున్నారు.

ఓభారత! అర్జునా! నాసంబంధమైనదే త్రిగుణాత్మికయు ప్రకృతియునగు మాయ. ఇది కార్యరూపములగు సర్వభూతముల యొక్క ఉత్పత్తికి (యోని) మూలకారణము. ఈమాయ, తన పరిమాణముచేత కడుమిక్కిలిపెద్దదియును (మహత్తు) తనసర్వ వికారములను బుట్టించి పోషణరూపమున భరించుచుండుటవలన బ్రహ్మ యైనదియు, ఈయోని (మాయ)యే. విశాలతనుమై బృహత్తమమైన ఈప్రకృతియోనియందు హిరణ్యగర్భునిజన్మమునకు బీజమై సర్వభూతజన్మకారణమగు (గర్భము) బీజమును నిక్షేపించుచున్నాను. అనగా క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞప్రకృతిద్వయశక్తిమంతుఁడగు ఈశ్వరుఁడైన నేను, అవిద్యాకామకర్మోపాధిస్వరూపాను

విధాయయగు క్షేత్రజ్ఞుని, క్షేత్రముతో సంయోగింపఁ జేయుచు
న్నాను. ఇట్లు నాచేసిన గర్భబీజనిక్షేపమువలన, హిరణ్యగర్భో
త్పత్తిద్వారముననే సర్వభూతోత్పత్తియు అగుచున్నది

శ్లో॥ సర్వయోనిషు కాంతేయ మూర్తయః సంభవంతి యాః |

తాసాం బ్రహ్మ మహద్వ్యోని రహం బీజప్రదః పితా॥

గీ 14-4

ఓకాంతేయ ! దేవపితృమనుష్యపశుమృగాదిసర్వయోను
లందు దేహసంస్థానలక్షణములై కలియకట్టబడిన శరీరగావయములు
గల వివిధాకారములుగల ఏయేమూర్తులు పుట్టుచున్నవో, వాని
కన్నింటకి గారణమై క్షేత్రరూపావస్థలన్నింటిని పొందుచుండు
నది పైచెప్పిన మహాద్రబ్బహ్మయగు (మాయా) ప్రకృతియే (తల్లి
వంటిది) బీజప్రదను ఈశ్వరుడనగు నేను గర్భాధానమునకు
కర్తనైన తండ్రిని.

ఆవ॥ మఱి యిదంతయుఁ బారమార్థికసత్యమా? కాదు. మఱిదెట్లు
వచ్చినది? మాయవలన. అదెటువంటిదో వివరించుచున్నారు.

చిర మానందానుభవాత్ సుషుప్తి రివ కా ప్యపస్థాఽభూత్ |
పరమాత్మన స్తు తస్మా త్స్వప్నవ దే వోత్థితా మాయా ॥

98

ప్ర : (పైచెప్పిన సృష్టి సత్య మైనట్లు తోచును) తు = కాని, పరమా
త్మనః = పరమేశ్వరునకు, చిరమ్ = చిరకాలము, ఆనందానుభవాత్ = ఆనం
దమును అనుభవించుటవలన, సుషుప్తిః ఇవ = నిద్రవంటిదైన కాఽపి
అవస్థా = ఒకానొకయవస్థ, అభూత్ = ఆయెను. (కల్గెను). తస్మాత్ =
ఆయవస్థవలన మాయా = త్రిగుణాత్మికయగు మాయ, స్వప్నవత్వేవ = కలి
పంటిదిగానే ఉత్థితా = లేచెను,

తా : న్యష్టిజీవునకు జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తు లని మూడవస్థలు కలవు. అందులో నిద్రావస్థ పూర్ణానందానుభవమే కాని ఏమియుఁ దెలియ దను నజ్ఞానానుభవ మందుఁ గలదు. నిత్యసర్వజ్ఞుఁడగు పరమేశ్వరుఁడు నిత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడు. ఆయనకు చిరకాలానందానుభవము (జీవునకు నిద్రవలె సాగి కలవంటిదే యైన మాయ సృష్టిచ్ఛతో వ్యక్తమయ్యెను.

అవ॥ సర్వసృష్టికి ఉపాదానకారణమైన మాయాశక్తి స్వరూపమును వర్ణించుచున్నారు.

సదసద్విలక్షణా అసౌ పరమాత్మసదాశ్రయా అనాదిః |
సా చ గుణత్రయరూపా సూతే సచరాచరం విశ్వమ్॥99

ప్ర : అసౌ = ఈమాయ, సత్, అసత్, విలక్షణా = సత్(ఉన్నది) అసత్ (లేనిది) అను రెండభావభావములకు వేరైన స్వరూపము కలది అనిర్వచనీయ. అనఁగా ఉన్నదని కాని, లేనిదని కాని, చెప్పుటకు ఏలులేనిది, పరమాత్మ + సదా + ఆశ్రయా = పరమేశ్వరునే యెల్లప్పుడు ఆశ్రయించి యుండునది, అనాదిః = మొదలిప్పుడని నిర్ణయింపరాని, గుణత్రయరూపా = సత్త్వము, రజస్సు, తమస్సు అను మూడుగుణములసముదాయము స్వరూపముగా గలది. సాచ = షటియు, ఆమయాశక్తియే సచరాచరం = కదలునవి కదల లేనివి యగు వస్తుసంచయముగల, విశ్వం = సర్వప్రపంచమును సూతే = (కనుచున్నది) ప్రసవించుచున్నది.

తా : ఈమాయాశక్తి విచిత్రమైనది. అది యున్నదని చెప్పుటకు ఏలులేదు అది లేనిదని చెప్పుటకుఁ గూడ ఏలులేదు. అదెప్పుడు పరమేశ్వరు నాశ్రయించియే యున్నది. దానికి పుట్టుక ఈనాడని నిర్ణయింపఁబడ రానిది. అది సత్త్వ, రజస్తమస్సులను మూడుగుణములు స్వరూపముగాఁ గలది. స్థావర జంగమరూపమైన యీదృశ్యమానసర్వప్రపంచమును సృజించుచున్నది.

శ్లో॥ అస్తి భాతి, ప్రియం, రూపం, నామ, చేత్యంశపఞ్చకమ్॥

ఆద్యం, త్రయం, బ్రహ్మరూపం, జగద్రూపం తతో

ద్వయమ్॥ వాక్యసుధ-20

ఉన్నది, ప్రకాశించుచున్నది, ఇష్టమైనది, నామము, రూపము ప్రతివస్తువునందు ఈయైదుభాగములు సముదాయరూపముగా గలవు. అందు మొదటిమూటిసముదాయము బ్రహ్మస్వరూపమును, మిగిలినవి రెంటి జంట ప్రపంచరూపమును (మాయాకార్యమును) దెల్పును. ప్రతివస్తువునందు మాఱనిభాగమగు సద్రూపమును, మాఱుభాగమగు నామరూపగుణములు కలవు. వెండిచెంబు వెండికంచము వెండికమండలువు అని చెప్పినప్పుడు మాఱనిద్రవ్యము వెండి. నామరూపగుణములు కంచము చెంబు, కమండలువు మొదలైనవి వానిఆకారములు మాఱునవి. కంచమన్న దానిని చెంబనము, చెంబన్న దానిని కమండలు వనము. అట్లే కంచమురూపము చెంబునకులేదు, చెంబురూపము కమండలువునకు లేదు. కాని ఈపేర్లకు ఆకారములకు వస్తుత్వము వానికువాదానకారణమైన వెండియ స్తిత్వముకంటె వేఱుగా లేదు. అనగా వీనికి స్వతంత్రమైన యునికిలేదు. ఎల్లప్పుడు నివి వెండి యునికిని నాశ్రయించియే (వెండిమీదనే ఆధారపడి) యున్నవి. అయినప్పటికిని ఈనామరూపములు 2° త్రిగా లేవనుటకు వీలు లేదు. వానికి ప్రత్యేకరూపము, నామము, నీరు తెచ్చుట, మొదలగు ప్రత్యేకప్రయోజనములు (గుణములు) కలవు. అందువలన నివి సత్తుకాదు, అసత్తుకాదు. ఎప్పుడును (వెండి) వస్తువు నాశ్రయించియే యుండును. ఇట్లే మాయాశక్తి సర్వదా దానికాశ్రయమగు (ఈశ్వగుడులేక) బ్రహ్మము లేకుండ లేదు. స్వతంత్రముగా దాని కునికిలేదు గాన ఆమాయాశక్తి సత్తనుటకు వీలు

లేదు కాని జగత్తుగాఁ మాటి గనఁబడుచుండుటవలన బొత్తిగా (గొడ్డాలికుమారునివలె) అసత్తని లేనిదనియనుటకు వీలులేదు. సర్వప్రపంచము దీనిపలననే భాసించుచున్నది. ఇట్టిదే మాయా శక్తి. మాయాశక్తి ఉపాధిద్వారముననే పరబ్రహ్మము జగత్తునకు ఉపాదానకారణము, ఈశ్వరుఁడుగా నిమిత్తకారణము. శక్తి కనఁబడకుండనుండుట దానియన్వయకస్థితి లేక అవ్యాకృతస్థితి, కనఁ బడినప్పటిది దానియన్వయకస్థితి లేక వ్యాకృతస్థితి.

“మమ మాయా దురత్యయా” గీ-7-14

ఈశ్వరుఁడగు నాసంబంధియైన త్రిగుణాత్మికయైనమాయను అతిక్రమించుట దాటుట అతిదుర టమైన విషయము.

శ్లో॥ యావత్ సంజాయతే కించిత్ సత్త్వం స్థావరజంగమమ్ |

క్షేత్రక్షేత్రజసంయోగాత్ తద్విద్ధి భరతర్షభ || గీ-13-26

ఓ భరతశ్రేష్ఠా! స్థావరజంగమరూపమై పుట్టుచున్న ఏయొక్క వస్తువైనను క్షేత్రక్షేత్రజసంయోగమువలననే సుమా పుట్టుచున్న దని యెఱుంగుము. ఎట్టిక్షేత్రక్షేత్రజసంయోగస్వరూప మిచ్చుట యుద్దేశింపఁబడినది! అవయవరహితత్వలక్షణుఁడగుటవలన క్షేత్ర జ్ఞునకు క్షేత్రముతో త్రాడుతోవలె కుండకున్న అవయవ సంశ్లేష ద్వారకమైన సంబంధవిశేషమగు సంయోగము. సంభవింపదు. తంతువస్త్రములకువలె క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులకు ఇతరేతరకార్యకారణ భావము అంగీకరింపఁబడదుగాన, సమవాయులక్షణమగు సంయో గము నసంభవమే. భిన్నస్వభావములుగల విషయవిషయిలగు క్షేత్ర క్షేత్రజ్ఞులకు ఇతరేతరతద్ధర్మాధ్యాసలక్షణరూపమైన సంయోగమే సంభవము. ఇది రజ్జుశుక్తికాదులయొక్క ఆయావస్తువివేకజ్ఞానా భావమువలన ఆరోపితసర్పరజతాదిసంయోగమువలె క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ స్వరూపవివేకాభావనిబంధనరూపాధ్యాసమే కావలయును. ఈ

యథాస్వరూపమైన క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞసంయోగము మిథ్యాజ్ఞానలక్షణమేగదా. ముంజనుండి దానియిషీకమును విభజించినట్లు శాస్త్రానుసారముగా క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞలక్షణభేదపూర్వకముగా పూర్వదర్శితరూపమైన క్షేత్రమునుండి క్షేత్రజ్ఞుని చక్కగావేరుపఱచి, ఈ క్షేత్రజ్ఞుని సర్వోపాధివిశేషరహితమై జేయమైన బ్రహ్మాస్వరూపముగానే (చూడ) తెలియవలెను. మఱియు క్షేత్రమును, మాయానిర్మితహస్తీ స్వప్నదృష్టవస్తుగంధర్వసగరాదివలె అసద్రూపమేయై సద్రూపమువలె అవభాసించుచున్న దని నిశ్చితజ్ఞానానుభూతి పొందవలయు. ఇట్లు క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞస్వరూపవిషయమందు నిశ్చితవిజ్ఞానుడైన వానికి జన్మ హతువగు మూలావిద్యనశించుటవలన, పైచెప్పినసమ్యక్జ్ఞానవిరోధమువలనను, మిథ్యాజ్ఞానమును నశించుచున్నది.

అవ్యక్తనామ్నీ పర మేశశక్తి రనాద్యవిద్యా త్రిగుణాత్మికా పరా. కార్యానుమేయా సుధియైవ మాయా, యయా జగ త్సర్వ మిదం ప్రసూయతే॥ వివేక చూడామణి-110

సన్నా ప్యసన్నా ప్యుభయాత్మికా నో భిన్నా ప్యభిన్నా ప్యుభయాత్మికా నో సాంగా ప్యనంగా ప్యుభయాత్మికా నో మహద్భుతానిర్వచనీయరూపా॥ 111

శుద్ధాద్వయబ్రహ్మవిబోధనాశ్యా, సర్పత్రభమో రజ్జువివేకతో యథా॥

రజస్తమశిస్తత్వ మితి ప్రసిద్ధా, గుణాస్తదీయాః ప్రథితైః స్వకార్యైః 112

ఏన్నియుం బనిచేయక నిద్రతోవలె ముత్తునిపలె నుండుట తమోగుణము. పనితోనికి డిగి ఏదో చేయుట రజ్జోశ్శూణము.

తెలివిగా ప్రశాంతముగా నుడుట సత్త్విగుణము. ఈమూఁడును మాయాగుణములు. ఈపరమేశ్వరశక్తి వివేకవంతులచే దాని కార్యములచేత మాత్రమే యెఱుఁగఁబడును. అది యవ్యక్త మను పేరు గలది. అది లేనిదా? అజ్ఞానమే స్వరూపముగా గలది. ప్రపంచమంతయు దానివలననే కలుచున్నది. అదిసత్తుకాదు. అసత్తు, (లేనిది) కాదు. రెండుగుణములు కల దనుటకును వీలు లేదు. అది బ్రహ్మముకన్న వేఱనుటకుఁగాని, వేఱు కాదనుటకుఁగాని ఈరెండువిధముల కలదనుటకుఁగాని వీలులేనిది. అది భాగములు కలదనుటకుఁగాని, లేనిదనుటకుఁగాని రెండువిధములుగా నుండుననుటకుఁగాని వీలులేనిది. అది మిక్కిలి యాశ్చర్యకర మైనది. ఇట్టిదని చెప్పుటకు వీలులేనిది. శుద్ధమైన పరబ్రహ్మము తెలియుటతోడనే పూర్తిగా నశించునది. సాముకాదు ఇది త్రాడని తెలియుటతోడనే త్రాడువండుఁ గనఁబడిన పామెట్లు లేకపోవునో అట్లే ఇది ప్రపంచముకాదు పరబ్రహ్మమేయని నిశ్చయానుభవముచేత పూర్తిగా నశించునది. దానికార్యములచేత నది సత్త్వరజ నమోగుణములు స్వరూపముగాఁ గల దని గ్రహింపఁబడునది. పరమేశ్వరునిమాయాశక్తి.

అవ॥ ఇప్పు డొక యాక్షేపణ లేవఁదీయుచున్నారు,

మాయా తాప దదృశ్యా దృశ్యం కార్యం కథం

జనయేత్ ।

తస్తుభి రదృశ్యరూపైః పటోఽత్ర దృశ్యః కథం భవతి ॥

100

ప్ర : తావత్ = ముందుగా ఇప్పుడు, అదృశ్యా = కనులకుఁ గనఁబడని, మాయా = మాయాశక్తి, కథం = ఎట్లు, దృశ్యం = కనులకు గనఁ

బడుచున్న ప్రపంచమును కార్యం = కార్యమైన వస్తువును, జనయేత్ = పుట్టింపఁగలదు? అత్ర = ఇక్కడ (లోకములో), అదృశ్యరూపైః = కనులకు గనఁబడని, తస్తుభిః = దారములచేత, దృశ్యః = కనులకుఁ గనఁ బడు, పటః = వత్తము, కథం = ఎట్లు, భవతి = కలును? కలుగదుగదా యని భావము.

తా : ప్రపంచములో నెక్కడ నైనను దృశ్యములైన కారణములనుండియే దృశ్యములగు కార్యములు పుట్టుచున్నవి. దృశ్యములైన దారములనుండి దృశ్యమైన వస్త్రము వచ్చును. కనఁబడనిదారములనుండి కనఁబడువస్త్రము పుట్టుట అసంభవము. మఱిమీగు కారణమైన మాయాస్వరూపము కనఁబడనిది, అదృశ్యము అనుచున్నారు. దానికార్యమైన ప్రపంచము మాత్రము కనఁబడుచున్నది గాన దృశ్యము అనుచున్నారు. ఇదేమిన్యాయము? ఇది యెక్కడను లేనిది, అసంభవముగదా అని ఆక్షేప రూపము.

అవ॥ పై ఆక్షేపణకు ఉత్తరము రెండుశ్లోకములలో చెప్పుచున్నారు.

స్వప్నే సురతానుభవా చ్చుక్రద్రావో యథా శుభే
వసనే ।

అన్యతం రతం ప్రబోధే వసనో ఒపహతి ర్భవేత్
సత్యా ॥ 101

స్వప్నే పురుషః సత్యో యోషి దసత్యా తయో ర్యుతిశ్చ
మృషా ।

శుక్రద్రావః సత్య స్తద్వత్ ప్రకృతే ఒపి సంభవతి॥ 102

ప్ర : యథా = ఏవిధముగా, స్వప్నే = కలలో, సురత + అను భవత్ = తా నొకస్త్రీతో (కలలోని అసత్యమైన స్త్రీతో) జరిపిన రతిక్రీడ

(ప్ర. 17)

వలన, శుభే = శుభమైన, వసనే = తనకట్టుబట్టయందు శుక్రద్రావః =
 వీర్యము ప్రవహించుట, భవేత్ = సంభవించుచున్నదో, (తథా = అదేవిధ
 ముగా) రతం = సురతక్రిడ, అన్యతం = అసత్యముగా నిజముగా జరుగనిదే
 భవేత్ = కావచ్చును. ప్రబోధే = మెలకువ వచ్చినకాలమందు, పత్ర +
 అపహతిః = వస్త్రము (దెబ్బతినుట) మలినమగుట సత్యా = యదార్థము
 భవేత్ = కలుగవచ్చును. స్వప్నే = కలయందు, పురుషః = కలఁ గనెడు
 పురుషుఁడు, సత్యః = నిజముగా నున్నవాఁడే యోషిత్ = అతఁడు కలిసిన
 స్త్రీమాత్రము అసత్యా = అసత్యమైనది (వాస్తవముకానిది అందువలన)
 తయోః = వారిద్దరియొక్క యుతిః = కలయిక, మృషా = మిథ్యా
 ఆస్థత్యము లేక కల్పితము. (కాన) శుక్రద్రావః = వీర్య (పతన) ము వెలు
 వడుట మాత్రము, సత్యః = సత్యమైనది. అసత్యముకాదు. తద్వత్ =
 అదే విధముగా, ప్రకృతే + అపి = ప్రస్తుతవిషయమందుఁగూడ, అసత్య
 మైన ప్రపంచము పుట్టుట, సంభవతి = కలుగును, సంభవమేసుమా!,

తా : పై ఆక్షేపణకు సమాధానము చెప్పుచున్నారు. నీ
 విచ్చిన ఉదాహరణము, నీవు చెప్పినదానికి సరిపోయినను, లోక
 ములో నేను చెప్పిన విషయమునకును (దానికిని) ఉదాహరణలు
 లేకుండు పోలేదు. కావున సృష్టి నీవనుకొన్నట్లే ఉండవలెను, నేను
 చెప్పినట్లుండఁగూడదు అను నియమము లేదు. నీవు చెప్పిన
 న్యాయము (దాని) తాత్పర్యము, కనఁబడని అసత్ కారణము
 నుండి, సత్యమైన కార్యము పుట్ట దనికదా! ఇది చూడుము.
 జాగ్రత్తిగా విచుము. ఒక పురుషుఁడు తనకలలో ఒకసుందరియైన
 యువతితో కలిసినట్లు కలఁ గనుచున్నాఁడు. వెంటనే యతనికి
 వీర్యము పతనమై అతఁడు కట్టినవస్త్రమును మలినము చేయు
 చున్నది. ఇందులో కలగన్న పురుషుఁడు సత్యము. కలలోని స్త్రీ
 అసత్యము. నిజముగా లేదు. కావున వారు కలిసి రమించుకొనుట
 కూడ అసత్యము. అయినప్పటికిని దానిఫలితముగా, సతని శుభ్ర
 వస్త్రమునను వీర్యము పడి మలినమగుట మాత్రము సత్యము.

ఎందు కనఁగా మెలకువ వచ్చిన విదప నతఁడు (దానిని) ఆమాళి
స్యమును ప్రత్యక్షముగాఁ జూచుచున్నాఁడు. అందువలన నసత్య
మైన కారణమునుండి సత్యమైన కార్యము పుట్ట దని చెప్పటకు
వీలులేదు. అట్లే ఆసత్యమై కనఁబడని మాయనుండి, సత్యముగాఁ
గనఁబడుప్రపంచము పుట్టవచ్చును. ఇది అసంభవము కాదు.
ఇదియు న్యాయమే.

అవ : ఈవిషయమునే స్పష్టము చేయుచున్నారు.

వీవ మదృశ్యా మాయా తత్కార్యం జగ దిదం దృశ్యమ్ |
మాయా తాప దియం స్యా ద్యా స్వవినాశేన హర్షదా
భవతి || 103

ప్ర : వీవమ్ = ఈవిధముగా, మాయా = మాయాశక్తి, అదృశ్యా = కనఁ
బడనిదే యయ్యు (ఇంద్రియములకుఁ బ్రత్యక్షము కానిదయ్యు) తత్కా-
ర్యం = దానివల్ల కల్గినదైన, ఇదం జగత్ = ఈప్రపంచము, దృశ్యమ్ = కనఁబడు
నది ఇంద్రియగోచర మగునది) గావచ్చును. (అనఁగా) తావత్ = ఇదంతయు,
యా = ఏది, స్వవినాశేన = తనయొక్క నాశనముచేత, హర్షదా = సంతోషము
నిచ్చునది, భవతి = అగుచున్నదో, ఇయం = ఇదియే, మాయా = మాయ యను
పేరు గలది కాఁగలదునుమా.

తా|| ఈవిధముగా మాయ జ్ఞానేంద్రియగోచరముగాని
యదృశ్యస్వభావము గలదియే యయ్యును, దానినుండి యింద్రియ
ప్రగాహ్యమగు దృశ్యమైన, (కనఁబడు) ప్రపంచము పుట్టవచ్చును.
ఇది అసంభవము కాదు. మఱొకచిత్రము. ఇప్పుడు మాయ
తాను నశించి పురుషున కానంద మిచ్చునదగును. మాయ నశిం-
చిన, దాని ఫలమగు జగమును, దానితో వచ్చిన సర్వసంసారము
దుఃఖములు నశింపఁగా మిగిలి యుండునది ఆనందస్వరూపుఁడగు
తానే. కావున ఈమాయాబీజమును నశింపఁజేయునది, కేవలాత్మ

ప్రబోధము గాన, ఆయాత్మప్రబోధము, ముందట వైరాగ్యద్వారమున ముక్తిగోరువాఁడు సాధింపవలయు నని ధ్వనిబోధ.

అవ : మఱియొక యుదాహరణచే తేలికగా దాటరాని యా మాయాశక్తి ప్రభావమును వర్ణించుచున్నారు.

రజనీ నాతిదురంతా న లక్ష్యతేఽత్ర స్వభావోఽస్యాః |
సౌదామినీప సశ్యతి మునిభిః సంప్రేక్ష్యమాణైప || 104

ప్ర : రజనీ ఇవ = కాముకులను రాగయుక్తులను జేయుస్వభావము గల్గి, వస్తుయధారస్థితిని తెలియనీయని (అజ్ఞానమనెడు) రాత్రివంటి దైనదియు, అతిదురంతా = మిక్కిలి చెడ్డనిర్ణయములు గలదియు, బూర్తిగా అంతు చిక్కనిదియు, (ఇయం మాయా = ఈమాయ) అత్ర = ఇక్కడ, ఈసమయమందు అస్యాః = ఈమాయయొక్క, స్వభావః = (స్వభావము) నిజలక్షణము, న లక్ష్యతే = తెలియఁబడనిది అనిర్వచనీయ, ఇది యిట్టి దని చెప్పనలవి కానిది. కాని మునిభిః = ఆత్మవిచారణనిపుణులైన జ్ఞాననిష్ఠుల (మునుల)చేత, సంప్రేక్ష్యమాణాః + ఏవ = సరిగా చూడఁబడుచుండఁగనే, సౌదామినీ + ఇవ = మెఱపువలె, సశ్యతి = క్షణములో నశించుచున్నది.

తా|| ఈమాయ యతిచిత్ర మైనది. రాత్రిచీకటివలె నంతయు లేనిది. అసార మైనది. దాట రానిది. కాముకులను రాగపరినశులను జేయునది. సంసారసాగరమందే కట్టిపడవేయునది. దీనిని దెలియుట దుర్లుటము. దానిస్వభావ మిట్టి దని యెవరును జెప్పలేనిది. ఆత్మానాత్మలను విచారించుటలో నిపుణులైన పండితులగు జ్ఞానయోగులు (మునులు) దానిని గుఱించి విచారించుచుండఁగనే తల్గుక్కున మెఱపువలె మెఱసి క్షణములో నాశనమగునట్టిది.

అవ : మాయ, అవిద్యలను గుఱించి చెప్పుచున్నారు.

మాయా బ్రహ్మోపగతాఽవిద్యా జీవాశ్రయా ప్రోక్తా |
చిదచిద్ధృని శ్చేతః త దక్షయం జేయ మామోక్షాత్ || 105

ప్ర : మాయా = మాయ, బ్రహ్మ + ఉపగతా = బ్రహ్మమును సమీపించియున్నప్పుడు మాయా = మాయ అని ప్రోక్తా = చెప్పబడినది జీవ + ఆశ్రయా = జీవుని యాశ్రయించియున్నప్పుడు (జీవోపాధి) అవిద్యా - అవిద్యయనియు, ప్రోక్తా = చెప్పబడినది. చేతః = చిత్తముచిదచిద్గ్రన్థిః, చిత్ + అచిత్ + గ్రన్థిః = సద్బద్ధిదుర్బద్ధులబంధనరూపము (ముడివంటిది) (చిత్తును, అచిత్తును కలుపుముడి) తత్ (చేతః) = చిత్తము ఆమోక్షతే = ముక్తి లభించునంత అకు, అక్షయమ్ = నశింపని దని, జ్ఞేయమ్ = తెలియబడవలెను, ఇచ్ఛట మతొకవిధాన్వయము. ఆమోక్షతే = అవిద్యాచిత్తము యొక్క సంపూర్ణనాశనమువలననే, అక్షయం = వికారరూపనాశరహితమైనదైన తద్ = అబ్రహ్మము, జ్ఞేయం = ఎఱుంగఁదగినది.

తా॥ బ్రహ్మస్వరూపుఁడయైన ఈశ్వరునకు మాయ ఉపాధి. అవిద్య (లేక అజ్ఞానము) జీవున కుపాధి. జీవు నాశ్రయించి యుండునది. జ్ఞానాజ్ఞానబంధనరూపమైన ముడివంటిది చిత్తము. నేను ఈననుంచునట్టి యిదియే, వేఱుకాదు, అనుటే ముడి. నే నిది కాదని, వేఱైనవాఁడనని యెఱుఁగుట ముడి తెగుట. అవిద్యాబంధనమునుండి విడు పను ముక్తితోడనే ఈచిత్తము నశించును అంతఃకరకు ఇది నాశనము కాదు. ఇచ్ఛట వేఱొక విధమైన యన్వయమును గలదు. ఈయపిద్యావిశిష్టచేతస్సు యొక్క సంపూర్ణనాశనము వలననే, ఏవిధక్షయలక్షణములేక అక్షయముగానున్న పరబ్రహ్మమును ఎఱుంగవలసిన పరమార్థనస్థువుగాఁ దెలియవలయు. వాసనలతోఁగూడ మూలావిద్యారూప ప్రకృతినాశనమువలననే తానైన పరబ్రహ్మము నెఱుంగవలయునని తాత్పర్యార్థము. విరాగికి ఇట్టి ఆత్మబోధానుభూతి కావలయునని ప్రబోధము. ఇందులకు 13 అ - 34 వ గీతా శ్లోకార్థమును బ్రమాణము.

శ్లో॥ క్షేత్రక్షేత్రజయో రేవ మంతరం జ్ఞానచక్షుషా ।
 భూతప్రకృతిమోక్షం చ యే విదు ర్వాన్తి తే పరామ్ ॥

ఈశ్వరుని పరాపరప్రకృతిద్వయ (మాయ) రూపమగు ఊత్రక్షేత్రజ్ఞులయొక్క ఇతరేతరవైలక్షణ్యవిశేషమును శాస్త్రాచార్యోపదేశజనితాత్మప్రత్యయికజ్ఞాన మనెడి కంటితో, సర్వప్రాణులయొక్క అవిద్యాలక్షణమై యన్యక్త మను పేరు గల భూతప్రకృతియొక్క యభావగమనరూపమోక్షణమును, ఏజ్ఞాన నిష్ఠులు తెలిసికొనుచున్నారో వారు పరమార్థ తత్వమైన బ్రహ్మమును బోందుచున్నారు. వారింక పునర్జన్మమును బొంద రని యర్థము.

అవ॥ ఇక్కడ జీవలక్షణ వ్యవహారముల గుఱించి సోదాహరణముగా వివరించుచున్నారు.

ఘటమఠకుడ్యై రావృత మాకాశం తత్త దాహ్వాయం భవతి ।

తద్వ దవిద్యావృత మిహ చైతన్యం జీవ బ్రతుక్తః॥ 106

ప్ర : ఘటమఠకుడ్యైః, ఘట=కుండచేతను మఠ = మఠముచేతను కుడ్యైః = గోడలచేతను, అవృతమ్ = అవరింపబడిన, వేఱుచేయబడిన, పరిచ్ఛిన్నమైన, ఆకాశం = ఏకరూపమైన ఒకేయాకాశము, తత్తదాహ్వాయం = తత్, తత్, ఆహ్వాయం = ఆయాకేరులు గలది అనగా ఘటాకాశము, మఠాకాశము కుడ్యాకాశము అని ఆయయాభాగములు వేఱువేఱు వేరులు గలది, భవతి = అగును. తద్వత్ = అదే విధముగా, ఇహ = ఇక్కడ, అవిద్యావృతం = అజ్ఞానముచే నావరింపబడిన, చైతన్యము = జ్ఞానస్వరూపుడు, జీవః ఇతి = జీవుడు అని, ఉక్తః = చెప్పబడినాడు.

అ॥ అంతములేని, విభువైన ఏకమైన ఒకేరూపమైన ఆకాశమును అనఁచినట్లు కప్పి వేఱుచేసినట్లు కనబడు కుండ, మఠము గోడ మొదలగువానినిబట్టి కుండలోనియాకాశమును ఘటాకాశమని, మఠములోని యాకాశమును ఘటాకాశమునకంటె భిన్నమైన మఠాకాశమని గోడలోనియాకాశమును ఆరెంటికివేఱైన కుడ్యాకాశ

మని పిలువఁబడుచున్నది. ఇవి నిజముగా నాకాశమును ముక్కలు చేయుట లేదు. కుడ్యము రూపు దాల్చకముందున్న యాకాశమే కుడ్య మేర్పడినపిమ్మటను ఆయాకాశే మల్లేయున్నది. కుండలో, మఠములో ఆకాశము వాని వే వేఱుచేయఁబడినట్లు (కనఁబడినను) వ్యవహారింపఁబడినను, నిజముగా నాకాశము ముక్కలు గాలేదు. కుండగా నున్నమృద్భాగముందుఁగూడ ఆకాశము లేకుండఁబోలేదు. మఠముగోడలు కూడ మఠాకాశమును మహాకాశము నుండి వాస్తవికముగా వేఱు చేయుటలేదు. నృప్తముగా దెలియు నిమిత్తము వ్యవహారములోమాత్ర మట్లు వాడుచున్నారే గాని నిజముగా విభువైన యాకాశ మెక్కడను ఖండములు కాలేదు. కుడ్యమున్న ప్రతీయణువునందు నాకాశ మున్నది. కుడ్యాదులు నశించినపిమ్మటను, తొల్లింటియాకాశ మల్లే యుండును. అట్లే ఏకము నిత్యజ్ఞానస్వరూపము అయిన బ్రహ్మమునందు, కుడ్యాదులవంటివగు వేఱు వేఱు అవిద్యావిశేషములగు మసస్సులను బట్టి వేఱువేఱుజీవులని వ్యవహార మగుచున్నది. ప్రకృతిరూపా జ్ఞానావృతుడైన జ్ఞానస్వరూపమే జీవుఁడు.

అవ॥ ఇచట నాకపూర్వపక్షక్షేపమును లేవఁదీయుచున్నారు.

నను కథ మావరణం స్యా దజ్ఞానం బ్రహ్మణో

విశుద్ధస్య ।

సూర్యస్యేవ తమిప్రసం రాత్రిభవం స్వప్రకాశస్య ॥ 107

ప్ర : నను = మఠి, స్వప్రకాశస్య = సొంతముగా ప్రకాశించు స్వభావము గలవాఁడగు, సూర్యస్య = సూర్యునకు, రాత్రిభవం = రాత్రియందున్నట్టిదైన, తమిప్రసం = కాలుచీకటి ఏవిధముగా ఆపరణమై సూర్యుని నిజప్రకాశమునకు మార్పును గల్గింపలేదో, అట్లే, విశుద్ధస్య = పరిశుద్ధజ్ఞానస్వరూపుడైన, బ్రహ్మణః = బ్రహ్మమునకు, అజ్ఞానం = చీకటివంటిదైన అజ్ఞానము, కథం =

ఎట్లు, ఆవరణమే = కప్పునది (మూసివేయునది) స్యాత్ = కాగలదు? కాజాల దనిభావము.

తా॥ పై శ్లోకవిరయమునకు (ఇచ్చట) నొకయాక్షేపణను లేవగీయుచున్నారు. నిత్యము, స్వయముగాఁ బ్రకాశించు సూర్యుని, రాత్రిమందున్న చీకటి యెప్పుడైనను సూర్యుని గప్పఁగలదా? సూర్యోదయముతో, రాత్రిచీకటి నాశనమగుట లేదా? ఇది లోకానుభవసిద్ధ మేగదా! అట్లే నిత్యజ్ఞానస్వరూప సూర్యుడైన బ్రహ్మమును అజ్ఞానాంధకార మెట్లు కప్పఁగలదు? ఇది ఆసంభవము. అందువలన అజ్ఞానముచేఁ గప్పఁబడిన జ్ఞాన భాగము జీవుఁ డనుట కుమరదు. ఇది పూర్వపక్షవాదము.

అవ॥ పైయాక్షేపణకు రెండు శ్లోకములలో చక్కని సమాధానమును చెప్పుచున్నారు.

దినకరకిరణోత్పన్నై ర్మేఘై రాచ్ఛాద్యతే యథా
సూర్యః ।

నఖలు దినస్య దినత్వం తైర్వికృతైః సాన్ద్రిసంఘాతైః ॥
108

అజ్ఞానేన తథా ౭౭త్మా శుద్ధో౭పి చ్ఛాద్యతే సుచిరమ్ ।
 స వరం తు లోకసిద్ధా ప్రాణిషు తచ్ఛేతనాశక్తిః ॥ 109

ప్ర : యథా = ఏవిధముగా, సూర్యః = సూర్యుఁడు, దినకరకిరణోత్పన్నైః = తనయొక్క కిరణములచేతనే పుట్టినవైన, మేఘైః = మేఘములచేత, ఆచ్ఛాద్యతే = కనఁబడకుండ మఱుగు జేయఁబడుచున్నాఁడో, వికృతైః = వికృతాకారములు కల్గిన, తైః = ఆ, సాన్ద్రిసంఘాతైః = దట్టములైన యామేఘముల గుమిచేత, దినస్య = పగటియొక్క, దినత్వం = పగలుగా నుండుస్వరూపము, న (ఆచ్ఛాద్యతే) = కప్పబడలేదు, ఖలు = కదా. తథా = అట్లే, శుద్ధః = నిర్మలమైన ఆత్మా = ఆత్మ, (స్వచ్ఛుఁడు, నిర్వికారుఁడు), అజ్ఞానేన = అజ్ఞానముచేత,

నుచిరమే = బాగుగా మిక్కిలి పెద్దకాలము ఆపిచ్చాద్యతే = కప్పబడినట్లు తలపఁ
 బడునే, పరంతు = కాని, ప్రాణిషు = సర్వజీవులయందు, లోకసిద్ధా = లోకమందుఁ
 బ్రసిద్ధముగాఁ దెలియఁబడుచున్నదైన తచ్చేతనాశక్తిః = అజ్ఞానస్వరూపము,
 శుద్ధమై, నిర్వికారమై, నిత్యమై, స్వతస్సిద్ధమైన బ్రహ్మము, న భాద్యతే =
 కప్పబడలేదు, వాస్తవముగా.

తా॥ పై ఆక్షేపణకు సమాధానమును చెప్పుచున్నారు.
 సూర్యుఁడు స్వయముగా బ్రకాశించుస్వభావముగలవాఁడు. ఆయ
 నను ప్రకాశమునకు విరుద్ధమైన ఏచీకటియును ఎప్పుడును, నిజ
 ముగాఁ గప్పలేదు. ఆయనదటికిఁగూడ రాదు. వచ్చునోఁ ఆ
 చీకటి దానే నష్టమైపోవును. కాని ఆయన కిరణములచేతనే మేఘు
 ములు పుట్టుచున్నవి. అవి సూర్యుని మనకుఁగనఁబడకుండ
 మఱుఁగుపడునట్లు మాత్రము, కన్నులకుఁ అడ్డువచ్చుచున్నవి.
 ఐనను వికారరూపములైన ఈమేఘబృందములచేత మనలోక
 ములో ఎంతచీకటి కల్గినట్లున్నను, ఆసూర్యుఁడాకాశమున బ్రకా
 శించుచునే యున్నాఁడు. ఆపగలు పగలు కాకుండఁ బోలేదు. పగ
 లును, వచ్చినచీకటిచేత రాత్రి యెరుగదా! అట్లే సూర్యునివంటి
 వాఁడగు నిర్వికారుఁడు, నిత్యజ్ఞానస్వరూపుఁడు అయిన ఆత్మకు,
 (బ్రహ్మమునకు) ఎప్పుడును చీకటివంటి విరుద్ధమైన యజ్ఞానము
 దటిఁజేరి నిజముగాఁ గప్పలేదు. మేఘజాలమువలె, కంటివంటి
 మనగ్రహణశక్తికిమాత్ర మడ్డువచ్చి ఆత్మస్మృతికిగాని ఆత్మ
 స్ఫూర్తి గాని లేకుండఁజేయుచున్న దీయజ్ఞానము. మనగ్రహ
 ణము లేనంతమాత్రమున నిత్యనిర్వికారాత్మజ్యోతి కెట్టి మార్పు
 గాని అభావముగాని రాలే దనుట, వివేకవిధము. సుచిరకాలము
 నే ను ను అజ్ఞానములో నున్నా ను అను జీవాత్మ,
 అజ్ఞానముచేఁ గప్పబడినట్లు వచ్చుచున్న వ్యవహారము

(ప్ర. 18)

సాగుచునే యున్నది. ఈవ్యవహారము పరమసత్యము కాదని ఆత్మ బుద్ధు లెఱుంగుదురు. వైవ్యవహార మాత్రమున సర్వస్యాణుల యందు ప్రపంచమునందు సర్వాధిష్ఠానముగా మనకు సిద్ధించిన శుద్ధ చైతన్యముగు బ్రహ్మచైతన్యముచు దానికి విగుడమైన అజ్ఞాన మెప్పుడును నిజముగా ఆవరింప లేదు. ఆవరించినట్లు, సంసారులగు అజ్ఞానుల వ్యవహారముమాత్ర మని ఎఱింగిన వైయాక్షేపణము నిరస్త మైనది. ఇక్కడ అతివిచిత్రమైన విషయము మాయా రూపముగు అవిద్యకాశ్రయమైన జీవుఁడు. అనాదియైన అజ్ఞాన ముతో అధ్యాసతో లోకములో వ్యవహరించుచున్నట్లు కనబడు వాఁడు. అవిద్యాసమగ్రినాశముతో, శుద్ధాత్మస్వరూపముతో నిర్వికారనిత్యబ్రహ్మముగా నుండుట పరమార్థసత్యము. “జీవో బ్రహ్మైవనాఽపరః” జీవుఁడు బ్రహ్మమే. వానికంటె భిన్నుఁడు కాఁడని ఉపనిషద్దోష. శుద్ధ బ్రహ్మముసత్యము. మాయాజగత్తు మిథ్య, దృశ్యనష్టస్వభావము గలది.

9. లింగదేహాదినిరూపణప్రకరణమ్

(లింగదేహాది నిరూపణప్రకరణము)

అవ॥ సాక్షిస్మక్తిహేతువగు వై రాగ్యాత్మబోధభక్తిత్రయమందు మొదటి 6 ప్రకరణములలో ప్రధానముగా వై రాగ్యవిశేషవికరణ మైనపిమ్మట, దాని పోషకఫలమగు ఆత్మబోధాంశముగా, ముందుగా ఆత్మ(సిద్ధి)యున్నదని నిరూపించి (7వ ప్రకరణమందు) తర్వాత 8 లో అనాత్మయగు మాయ (సిద్ధి) ఉన్నదని, అది నశింపఁజేయఁదగినదని నిరూపించి, ఆమాయాపరిణామములగు స్థూలాదిచతుర్విధశరీరవిశేషప్రబోధము చేయుచున్నారు. ఆత్మప్రబోధికాపర్యవసానముగా గ్రహింపఁదగినది, ఈప్రకరణార్థము.

స్థూలశరీర స్యాన్త ర్లింగశరీరం చ తస్యాన్తః ।
 కారణ మప్య స్యాన్త స్తతో మహాకారణం తుర్యమ్॥110

ప్ర : స్థూలశరీరస్య = స్థూలశరీరముయొక్క, అస్తః = లోపల, లింగ
 శరీరం = సూక్ష్మశరీరము (ఉలదు) చ = మఱియు, తస్య = ఆసూక్ష్మశరీరము
 యొక్క, అంతః = లోపల, కారణమ్ = కారణశరీరము, అపి = కూడ (ఉన్నది)
 అస్య = ఈకారణశరీరముయొక్క, అంతః = లోపల, తతః = ఆకారణదేహ
 మునకు, మహాకారణం, తుమ్ = నాల్గవదగు మహాకారణ శరీరము,
 భవతి = (ఉన్నది).

తా|| మనకు బయటికి కనబడునది స్థూలశరీరము. దీనిలో
 పల లింగశరీరమును సూక్ష్మశరీరము కలదు. దానిలోపల కారణ
 శరీరమును, దానిలోపల మహాకారణమును పేగుగల నాల్గవశరీర
 మును కలవు.

అవ|| స్థూలశరీరమును వెనుక నిపులముగా వర్ణించుటచేత నిప్పుడు
 రెండవదగు సూక్ష్మశరీరమును రెండు శ్లోకములలో వర్ణించుచున్నారు.

స్థూలం నిరూపితం ప్రా గధునా సూక్ష్మాదికం బ్రూమః |
 అఙ్గుష్ఠమాత్రః పురుషః శ్రుతి రితి య త్ప్రాహ త
 త్సూక్ష్మమ్ || 111

సూక్ష్మాణి మహాభూతా న్యసపః ప జ్ఞోన్ద్రియాణి
 పజ్ఞైచప |

షోడశ మన్తఃకరణం తత్సజ్ఞాతో హి లిజ్జతనుః || 112

స్థూలం = స్థూలశరీరము, ప్రాక్ = (ముందు) గడచిన ప్రథమాధ్యాయ
 మందు. నిరూపితం = చక్కగా వివరింపబడినది. అధునా = ఇప్పుడు, సూక్ష్మ
 దికం = సూక్ష్మశరీరము మొదలగు నితరశరీరముల గూర్చి బ్రూమః =
 చెప్పుచున్నాము. (అందు సూక్ష్మశరీరము పరిమాణమును గుఱించి,) పురుషః =
 పురుషుడు, అఙ్గుష్ఠమాత్రః = తనబొటనవేలంత పరిమాణము కలవాడు,
 ఇతి = అని, శ్రుతి = వేదము యత్, ప్రాహ = దేనిని చెప్పి యున్నదో, తద్ =
 అది. సూక్ష్మమ్ = సూక్ష్మశరీరము.

సూక్ష్మణి = సూక్ష్మములైన, మహాభూతాని = మహాభూతములగు, పృథివి, జలము, లేజస్సు, వాయువు, ఆకాశము అనున వైదును, పంచ = ఐదు, అసవః = ప్రాణములగు, ప్రాణాపానవ్యానోదానసమానము అనఁబడునవి యును, చ = మఱియు, పంచ, ఏవ = ఐదే, అయిన ఇన్ద్రియాణి = ఇంద్రియములు - జ్ఞానేంద్రియములగు, శ్రోత్రము, త్వక్కు, చక్షువు, జిహ్వా, ఘ్రాణము [ముక్కు]లును, షోడశమ్ = షడనారవది యగు, అంతఃకరణమ్ = లోపలి యింద్రియమగు మనోబుద్ధ్యాదియును, తత్సంగతః = ఈపదునాటింటిసమాహమువలన నేర్పడిన శరీరము, లింగతనుః, హి = లింగశరీరము, సూక్ష్మశరీరము సుమా.

తా|| స్థూలశరీరమును గూర్చి మొదటియధ్యాయముందే విపులముగాఁ జెప్పినారు గాన దానిని మఱల నిచటఁ జెప్పఁబనిలేదు. ఇక మిగిలిన సూక్ష్మశరీరము మొదలైన వానిని గుఱించి చెప్పుచున్నాము. అందు సూక్ష్మశరీరము ప్రమాణము తన బాటనవ్రేలియంత. ఇది “అంగుష్ఠమాత్రః పురుషః” “పురుషుఁడు బాటనవ్రేలియంత పరిమాణము గలవాఁడు” అనుశ్రుతిచేతఁ జెప్పఁబడినది. ఈసూక్ష్మశరీరములోని యవయవములు మొత్తము పదునాఱు. సూక్ష్మమహాభూతములైన ఆకాశము, వాయువు, అగ్ని, జలము, పృథ్వి యనునవియైదును ప్రాణ-అపాన-వ్యాన ఉదాన-సమానములను ప్రాణములైదును; జ్ఞానేంద్రియములగు చెవి, కన్ను, చర్మము, నాలుక, ముక్కు అనునవి యైదును, అంతఃకరణమును లోపలియింద్రియ మొకటియును గలసిన యీ పదునాటింటి యవయవముదాయమే సూక్ష్మశరీరముసుమా. జీర్ణించునది శరీరము. దహింపబడునది దేహము. ఈపదునాటింటిలో నంతర్గతములైనవే పుర్యష్టకభాగములు. శ్రీ శంకరులే “వివేకచూడ మణి” తిరన శ్లోకములో సూక్ష్మశరీరమును పుర్యష్టక మని యిట్లు నరించెరి.

శ్లో॥ వాగాదిపంచ, శ్రవణాదిపంచ, ప్రాణాదిపంచ, చాభ్రముఖాని
పంచ,

బుద్ధ్యా, ద్యవిద్భ్యాఽపి చ కామకర్మణీ, పుర్యష్టకం

సూక్ష్మశరీరమాహుః ॥

నోరు (నాలుక), చేయి, పాదము, మలమూత్రవిసర్జనేంద్రియము
లనబడు కేంద్రేంద్రియము లైదు గలసి యొకటి, చెవి, చర్మము,
కన్ను, నాలుక, ముక్కు- అనెడు జ్ఞానేంద్రియము లైదుగలసి
రెండు, ప్రాణాసానవ్యానోదానము లనెడి ప్రాణము లైదుగలసి
మూడు, ఆకాశము, వాయువు, తేజస్సు, జలము, భూమి యనెడు
మహాభూతము లైదుగలసి నాలుగు, బుద్ధ్యాది యైదు, అవిద్య
ఆఱు, కామము ఏడు, కర్మము ఎనిమిది- ఈ ఎనిమిదింటిసమూ
హముగల పుఃమునే (పుర్యష్టకమని) సూక్ష్మశరీరమని పెద్దలు
చెప్పుదురు.

శ్లో॥ పంచప్రాణమనోబుద్ధిదశేన్ద్రియ సమన్వితమ్ |

అపంచీకృతభూతోత్థం సూక్ష్మాజ్గం భోగనాధనమ్ ॥

శ్రీ శంకర చార్యకృత ఆత్మదోష-13

అపంచీకృతములు అనగా కేవలతన్మాత్రములై సూక్ష్మములైన
భూమి, జలము, తేజస్సు, వాయువు, ఆకాశ మనుపంచమహాభూత
మలనుండి పుట్టిన ఐదుప్రాణములు మనస్సు, బుద్ధి, ఇంద్రియములు (జ్ఞాన,
కర్మ) ఇంద్రియములు గలసిన పదునేడింటిసముదాయమే సూక్ష్మ
శరీరము. ఇది సుఖదుఃఖాదిరూపభోగమునకు సాధనమైనది. ప్రస్తుతపు
పదునాఱులోని యంతఃకరణమే మనోబుద్ధులుగా జెప్పబడినది.
కాన ఉక్తి భేదమే గాని వస్తుభేదము లేదని గ్రహించుట వివేకము.
ఈసూక్ష్మశరీరము ముక్తిపర్యంతము నశింపకుండు సాగునది,

ఇందులో విశేషచూడవణిలో. జెప్పిన యవిద్యాకామకర్మముల పేర్లు లేవు. అంతమాత్రముననవి భోగసాధనమన్న ఈసూక్ష్మశరీరములో లేవనుటకువీలులేదు. అంతర్భృతములై యుండుటచేత ప్రమాణగ్రంథములందుండు ఉక్తి ధేదములను వస్తుసమన్వయదృష్టితో ప్రమాణములుగానే గ్రహింపవలయును.

అవ॥ మూడవదికారణశరీరము, మహాకారణశరీరము నల్గవ దని వానిని వివరించుచున్నారు.

తత్కారణం స్మృతం యత్త స్యాన్తర్వాసనాజాలమ్ |

తస్య ప్రవృత్తి హేతు ర్బుద్ధ్యాశ్రయ మత్ర తుర్యం

స్యాత్ || 113

ప్ర : తస్య = పై చెప్పినసూక్ష్మశరీరముయొక్క, ఆన్తః॥ = లోపల, వాసనాజాలమ్ = వాసనలసమూహము, వాసనలవల, యద్ = ఏది, (ఆస్తి = కలదో,) తద్ = ఆది, కారణం = కారణశరీర మని, స్మృతమ్ = చెప్పబడినది. అత్ర = ఇక్కడ, తస్య = ఆకారణశరీరముయొక్క, ప్రవృత్తి హేతుః = పనిచేయుటకు, కారణ మైనది, బుద్ధ్యాశ్రయమ్ = బుద్ధిని ఆశ్రయించి యున్నది, (యద్ = ఏయజ్ఞానము, ఆస్తి = కలదో, తత్ = ఆయజ్ఞానము, ఆవిద్య,) తుర్యం = నల్గవదైన మహాకారణశరీరము, స్యాత్ = అగును.

తా॥ జీవుఁ డాయాజన్మములలో ననుభవించు ననుభవముల సంస్కారములు మనస్సునందు ముద్రితములై యుండును. వానిని వాసన లంగరు. మనుష్యుఁడొకవృక్షమాను జూచినప్పు డీప్రత్యక్షవృత్తి వెనుక చిత్తములో పూర్వానుభవమువలన నిచ్చిన వృక్ష సంస్కారము (Impression)నుబట్టి 'ఇది వృక్ష'మని గుర్తించును. ఈవిధముగా నిప్పటిజ్ఞానానుభవములకు గారణమాలగు పూర్వవిషయవాసనారూపసంస్కారములతో, గూడినచిత్తభాగము కారణశరీర మని చెప్పబడినది. ఈవాసనాజాలమే, సూక్ష్మస్థూలశరీర

ములప్రవృత్తికిఁ గారణము. సర్వవ్యవహారమునకు వాసనలకును మూలమైనది తనయధారస్వరూపమును సరిగా దెలియమియు, విరుద్ధముగాఁ దెలియుటయుననెడు యజ్ఞానము. దానివలన బుట్టిన యధ్యాసావరణవిక్షేపశక్తులు విజృంభించును. ఫలితముగా మిథ్యాజ్ఞానియై జీవుఁడు తాను కర్తనని, భోక్తనని, కించిజ్ఞుఁడనని, విషయములన్నిటిని సంపాదించి యనుభవించినఁ గాని సుఖము లేదని నిశ్చయించును. ఇట్టిబుద్ధియందలికోర్కెలవలన పుణ్యాపాపకర్మములు చేయుకలముతో నుండును ఆవిషయభోగసుఖమును సాధించుటకు సూక్ష్మస్థూలశరీరములు పని చేయును. కావున వీనియన్నిటిలోపలనున్న, భోక్తృత్వకర్తృత్వబుద్ధిని బుట్టించినయజ్ఞానమే మహాకారణశరీర మనఁబడునాల్గవశరీరము. దీనికి ఉనికిపట్టు నిశ్చయాత్మకబుద్ధియే, ఈస్థూల, సూక్ష్మకారణ, మహాకారణశరీరములు, క్రమముగా అంతరతమము లనఁగా లోలోపలవి. ఈసూక్ష్మశరీరములోనిసర్వసంస్కారమూలకుఁ బ్రవృత్తికి నాధారమైన వాసనాజాలనిధియగు అంతఃకరణమును గారణశరీరమనియు, దానికి లోపలనుండి దానికంతకును మూలకారణమైన యవిద్యను మహాకారణశరీరమని యిందు, జెప్పఁబడినది. ఇట్టిక్కడ నాల్గవశరీరములు చెప్పఁబడినవి. సామాన్యముగా మూడన్నప్పుడు, నాల్గవమహాకారణశరీరము కారణశరీరమం దంతర్గతమని యెఱుగుట వివేకసరణి.

ప్రమాణవచనము :- ముండకోపనిషత్తులో 2-2-9లో “భిద్యతే హృదయగ్రంధిః” సంసారకారణమై అవిద్యావాసనాప్రచయమై బుద్ధ్యాశ్రయమైన కామమే, హృదయగ్రంధి. ఈ వాసనాప్రచయము బుద్ధి నాశ్రయించినదేగాని, శుద్ధాత్మను ఆశ్రయించినది కాదు. అనఁగా ముక్తిరూపకేవలాత్మకు ఈయవిద్యాది

శరీరమునకు ఆశ్రయాశ్రితభావము లేదని స్పష్టము. బ్రహ్మసమ్యక్ జ్ఞానమే ఈ గ్రంథవివాశము చేయునది. 113వ శ్లోకములో జెప్పిన నాలుగు శరీరములును, నశించజేయఁదగినదని పూర్వప్రకరణమందుఁ జెప్పిన మాయయొక్క కార్యములే. కావున ఆత్మబోధచే దీనిని సూడఁదొలగఁబెట్టవలయు నని షర్యవసితార్థము.

అవ॥ ఇక్కడ జీవలక్షణమును వివరించి చెప్పుచున్నారు.

తత్సారభూతబుద్ధౌ య త్ప్రతిఫలితం తు శుద్ధచైతన్యమ్ |
 జీవః స ఉక్త ఆద్యై ర్యో హ మితి స్ఫూర్తికృ
 ద్వపుషి॥ 114

ప్ర : తు = కాని, తత్సారభూతబుద్ధౌ = ఆసూక్ష్మశరీరమందలి ముఖ్యమగు బుద్ధియందు శుద్ధచైతన్యం = నిర్మలమైన చైతన్యస్వరూపమగు ఆత్మస్వరూపమే, ప్రతిఫలితం = ప్రతిఫలించినచైతన్యము (అద్దమునందు ప్రతిబింబమువలె) ఆద్యైః = పూర్వాచార్యులచేత, జీవః (ఇతి) = జీవుఁడు అని, ఉక్తః = చెప్పబడినాఁడు. యః = ఈ ప్రతిఫలితచైతన్యరూపజీవప్రసిద్ధుఁడు, వపుషి = శరీరమందు, అహం ఇతి = (శరీరమ్) నేను అని, స్ఫూర్తికృత్ = వ్యవహారప్రకాశమును జేయుచున్నవాఁడు.

తా॥ కాని యీ శరీరము లన్నియుఁ జడములు. అవి స్వయముగా వ్యవహరింప లేవు. అద్దమునందు వస్తువు ప్రతిబింబ మెట్లు ఏర్పడుచున్నదో అట్లే ఆసూక్ష్మశరీరమందు ప్రధానమైన బుద్ధియందు శుద్ధచైతన్యబ్రహ్మ మనువస్తువుయొక్క ప్రతిఫలనచైతన్యమేర్పడుచున్నది. ఈ ప్రతిబింబితచైతన్యమునే జీవుఁడని పూర్వాచార్యులు చెప్పిరి. ఈ జీవుఁడు శరీరమందే ఆత్మబుద్ధి అనఁగా శరీరమే నేను అనునిశ్చయము గలవాఁడగుచు వ్యవహరించుచున్నాఁడు. నిర్లింగ, నిర్విశేష, నిర్వికార, నిష్కలమై కేవలాత్మరూపమైనది బ్రహ్మమే. అనగా, శ్రీపురుషభేదము లేని, ఏ తేజాలు

(విశేషమును) లేని ఏమార్పు (వికారము) లేని, భాగములు లేని
 అచ్చముతానై నచై తన్యమే శుద్ధబ్రహ్మము. నిత్యము తానట్లే
 యుండగనే, దీనికివిరుద్ధముగా సూక్ష్మబుద్ధియందు ప్రతిఫలించిన
 చైతన్యమగుజీవుఁ డిట్లు భావించును. శరీరమే నేను అనినిశ్చయిం
 చును. నేను కించియుఁడను. జరామరణములు కలవాఁడను, అనిత్యుఁ
 డను, అజ్ఞానిని; సంసారాని, దుఃఖాని, మొదలై నయావ్యవహారలక్షణ
 మేగ్య జీవత్వము అని శ్లోకార్థసారాంశము.

అవ॥ ఇట్టిజీవుని చాంచల్యాదులకు కారణమును చెప్పుచున్నారు.

చరతరతరజ్గసజ్గా త్ప్రతిబిమ్బం భాస్కరస్య చ చలం
 స్యాత్ |

అస్తి తథా చచ్ఛాలతా చైతన్యే చిత్తచాచ్ఛల్యాత్ || 115

ప్ర : భాస్కరస్య = సూర్యునియొక్క, ప్రతిబిమ్బమేచ = నదులు,
 సరస్సులు మొదలై న జలస్థలములందలిప్రతిబింబముకూడ, చరతరతరంగాత్ =
 మిక్కిలిగాఁ గదలుచున్న నీటియలలతోడఁ గూడియుండుటవలన, చలం = (చ
 లించుచున్నది,) కదలుచున్నది, స్యాత్ = అగును. తథా = అదేవిధముగా, చిత్త
 చాచ్ఛల్యాత్ = జీవునిఉపాధియైన చిత్తముయొక్క చాంచల్యమువలన, చైతన్యే =
 జీవచైతన్యమునందు, చచ్ఛాలతా = మిక్కిలికదలిక, (కంపనభావము), అస్తి =
 కలదు,

తా॥ వస్తువగు సూర్యునియం దెట్టివికారము, మార్పు
 లేకపోయినను, కదలుచున్న నీటిలోనిసూర్యునిప్రతిబింబమందును
 పెక్కుకదలికలు (చలనభావము) కలుచున్నవి. అట్లే వస్తువగు
 బ్రహ్మమునివ్వకారమైయుండగనే సీటితరంగములవంటి చిత్తము
 యొక్క వికారాతిశయములవలన ఆచిత్తమందు ప్రతిఫలించిన బ్ర
 హ్మచైతన్యరూపమగు చిదాభాసజీవుఁడే సర్వవిషయములకు, బ్రహ్మ

(ప్ర. 19)

శకుఁడగుచు, సర్వవిధసంసారదుఃఖములచే బాధింపఁబడుచున్నట్లు కనఁబడుచున్నాఁడు.

అవ॥ ఈనిర్ణయవిషయమున ఒకయాక్షేపము లేవఁజేయబడుచున్నది, సమ్యగ్విచారణముకొఱకు.

న న్వర్కప్రతిబిम्బః సలిలాదిషు యః స చావభాసయతి |
కి మితరపదార్థనివహం ప్రతిబిమ్బో ఒప్యోత్తన
స్తద్వత్ ॥ 116

ప్ర : నను = మఱిఅదెట్లు?, సలిలాదిషు = ప్రతిఫలింపఁజేయు వస్తువులగు జలాదులందు యః = ఏ, అర్కప్రతిబిమ్బః = సూర్యునియొక్క ప్రతిబింబము (అస్తి = కలదో) సః = ఆసూర్యప్రతిబింబము, ఇతరపదార్థనివహమ్ = తక్కినవస్తువులసమూహమును, చ = కూడ, అవభాసయతి, కిం = ప్రకాశింపఁజేయునా యేమి? (ప్రకాశింపఁజేయదుకదా!) తద్వత్ = ఆవిధముగనే, ఆత్మనః ప్రతిబిమ్బః అపి = శుద్ధబ్రహ్మమైనఆత్మయొక్క ఈప్రతిబింబరూపచైతన్యమగు జీవుఁడుకూడ, ఇతరవస్తువులను ప్రకాశింపఁజేయఁగూడదు. అనగా జీవుఁడుతక్కిన వస్తువులజ్ఞానమును కలిగియుండఁగూడదు. కాని జీవుఁడు తక్కినివాని నెఱుఁగుచున్నాడుగదా, అందువలన నిది అనుభవమునకు విరుద్ధముగా నున్నది. ఈసిద్ధాంతము సరియైనదికాదు అని యాక్షేపము.

తా॥ సూర్యునకు సూర్యునిప్రతిబింబమునకు గలపోలిక చెప్పి జీవుఁడట్లు శుద్ధబ్రహ్మముయొక్క ప్రతిబింబమైనవాఁడనుచున్నాడు. నీరుమొదలై నవానిలో ప్రతిబింబించిన సూర్యప్రతిబింబముయొక్కకాంతి, తక్కినవస్తువులను ప్రకాశింపఁజేయ లేదు. అట్లు శుద్ధచైతన్యమైన ఆత్మరూపబ్రహ్మముయొక్క ప్రతిబింబమైన జీవుఁడుకూడ ఇతరవస్తువులను దెలిసికొని వ్యవహరింపఁగల సామర్థ్యముకలవాఁడు కాఁకూడదు. కాని మనయనుభవములో జీవుఁడు తక్కినవస్తువులను దెలిసికొనఁ గల్గుచున్నాఁడు. వానితో

వ్యాపారాదులు సల్పుచు సంసారిగా నున్నాఁడు. ఈవైరుధ్యము వలన నివు చెప్పినసిద్ధాంతము, (పోలిక) సరియైనది కాదు అని ఆక్షేపన్యరూపము.

అవ॥ పైయాక్షేపణకు సమాధానముగా లోకానుభవసిద్ధమగు మతొక యుదాహరణ మిచ్చుచున్నారు.

ప్రతిఫలితం యత్తేజః సవితుః కాంస్యాది పాత్రేషు |
 తదనుప్రవిష్ట మస్తర్గ్రహ మన్యా నర్థాన్ ప్రకాశయతి॥

117

ప్ర : కాంస్యాదిపాత్రేషు = కంచు (వెండి) మొదలైన లోహములతోఁ జేయఁబడిన పాత్రలయందు, ప్రతిఫలితం = ప్రతిఫలింపఁజేయఁబడిన, యత్ = ఏప్రసిద్ధమైన, సవితుఃతేజః = సూర్యకాంతిగలదో (అది), అన్తఃగృహమ్ = ఇంటిలోపల భాగమును, అనుప్రవిష్టం (సత్) = అనుసరించి ప్రవేశించినదై అన్యాన్, పదార్థాన్ = గృహములోని యితరపదార్థములను, ప్రకాశయతి = ప్రకాశింపఁజేయుచున్నది.

తా॥ పైయాక్షేపమునకు సమాధానము ఇచ్చుచున్నారు. జలములలోని సూర్యప్రతిబింబముయొక్క కాంతి తక్కిన వస్తువులను బ్రకాశింపఁజేయకున్నను, గృహమువెలుపలనున్న కంచుమొదలైన పాత్రములమీఁదఁ బడిన సూర్యకాంతి లోపలగృహములో నున్న తక్కినవస్తువులనెట్లు ప్రకాశింపఁ జేయుచున్నదో, అట్లే జీవచైతన్యము ప్రతిబింబలక్షణము గలదైనను తక్కినవస్తువులను బ్రకాశింపఁజేయుచున్నది. అనఁగాఁ దెలిసికొనుటకు సమర్థమగు చున్నది. కావున పైఆక్షేపము లోకానుభవసిద్ధవ్యాయముచేత త్రోసివేయఁబడినది.

అవ॥ ఈవిషయమును ఇంకను స్పష్టముగా వివరించుచున్నారు.

చిత్ప్రతిబిम्బ స్తద్వ ద్బుద్ధిషు యో జీవతాంప్రాప్తః |
నేత్రాదీన్ద్రియమార్గైర్బహి ర్థా న్యోఽపభాసయతి || 118

ప్ర - తద్యత్ = అదేవిధముగా, యః చిత్ప్రతిబిమ్బః = ఏకుద్ధచై తన్య
ప్రతిబింబము, బుద్ధిషు = బుద్ధివృత్తులయందు, జీవతాం = జీవన్వభావమును,
ప్రాప్తః = పొందినదో, సః = ఆప్రతిబింబిత చై తన్యరూః జీవుడు, నేత్రాదీన్ద్రి
యమార్గైః = కన్ను మొదలైన ఇంద్రియముల దారులగుండ, బహిః = వెలుప
లికివెళ్ళి, అర్ధాన్ = విషయరూపవస్తువులను, అపభాసయతి = ప్రకాశింపఁ జేయు
చున్నాడని. (తెలిసికొని వానితో వ్యవహరించుచున్నాఁ డవి భావము.)

తా|| ఇంటివెలుపలనున్న కంచు మొదలైన వానితోఁ
జేయబడిన సాత్రములమీఁదఁ బడినసూర్యకాంతి ఇంటిలోనున్న
ఇతరవస్తువులమీఁద ప్రసరించి (ఎట్లు) వానిని బాగుగాఁ గనఁ
బడునట్లు చేయునో, అట్లే బుద్ధులయందు బ్రతిఫలించిన వికార
భూతచై తన్యరూపులగు జీవులు ప్రపంచములోని వస్తువులను (విష
యములను) భాసింపఁ జేయుచున్నారు. అనఁగా జీవులు తక్కిన
వస్తువులను దెలి కొని సంసారులుగా వ్యవహరింపఁ గల్గుచున్నారు.
ఇది లోకానుభవసిద్ధము.

10. అద్వైతప్రకరణమ్ (అద్వైతప్రకరణము)

అవ|| వెనుకప్రకరణములో శరీరములును వానినిధరించుజీవులనుగూర్చి
చెప్పఁబడినది. ఇది ద్వైతము, నానాత్వవిషయమై పారమారికనిత్యసత్యము
కాకున్నది. కేవలము ప్రాతిభాసికసత్యరూపమో లేదా వ్యావహారికసత్యరూపమో
మాత్రమైనది. ఇట్టిరెండురకములసత్యములకు, ఆధారభూతమై అవి కల్పితమాత్ర
ములని, ఆందువలన నవి మిథ్యరూపము (మాయాకార్యము) లగుచున్న వని
తెలియజేయు నాధారము (అధిష్ఠానము) అయిన ప్రజ్ఞానరూప, (శుద్ధాత్మకంఠె
భిన్నముగాని) పరబ్రహ్మమే, నిత్యపరమార్థసత్యవస్తు వని, అది (సర్వమని,
సర్వభేదరహితమై, ఏకమై, రెండవసద్వస్తువు లేనిదని నిరూపించునది గాన

ఇది అద్వైతప్రకరణము. ఈయద్వైతసిద్ధాంతము వేదవేదాంత, గీతాదిస్మృతి, న్యాయానుభవసిద్ధమని సంగ్రహముగా విశదపరచుచున్నారు. “అహం బ్రహ్మస్మి” “నేను బ్రహ్మమునే” యను యద్వైతానుభవమే ఈకావ్యార్థసిద్ధి యని ద్రువపఱచుటకే కీలకకేంద్రస్థానవిషయముగా గ్రంథనాభియండు, 10వది అద్వైతప్రకరణము. మొదటితొమ్మిదిప్రకరణములు ఉపనిషదాదివేద్యమగు ఈతర మార్గసత్యగమ్యమానములును, “అథా ౨ తో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా” “జన్మా ద్యస్య యతః” “శాస్త్రయోనిత్వాత్” అను మొదటి మూడుబ్రహ్మసూత్రార్థములుగా. ఈ 10వ ప్రకరణార్థముతో బ్రహ్మస్వరూపస్వభావనిలూపణము గావించినవి. తర్వాతితొమ్మిది (11 నుండి 19 వరకుగల) ప్రకరణములు, “తత్తు సమన్వయాత్” అనునాల్గవబ్రహ్మసూత్రార్థరూపముగా ఆయద్వైతబ్రహ్మమందు, లౌకిక వైదికకర్మములయు ఉపాసనలయు, భక్తి, జ్ఞానవైరాగ్యములయు, సర్వప్రవృత్తి నివృత్తులయొక్క సర్వసమన్వయమును, కల్పితరూపానన్యత్వమును హృద్యము గా విపులముగా నిప్తుణముగా నిరూపించునవియై యలరారుచున్నవి.

త ద్దిదం య ఏవ మార్యో వేద బ్ర హ్మహ్మ మ స్మీతి |
 స ఇదం సర్వం చ స్యా త్తస్య హి దేవాశ్చ నేశతే
 ౨ భూత్యై 119

ఏషాం స భవ త్యాత్మా యో ౨ న్యా మథ దేపతా
 ముపాస్తే |
 అహ మన్యో ౨ సా పన్య శ్చేత్థం యో వేద పశుప త్సా ||
 120

ఇ త్యుపనిషదా ముక్తి స్తథా శ్రుతి ర్భగవ దుక్తి శ్చ |
 జ్ఞానీ త్వాత్మై వేయం మతి ర్మ మే త్యత్ర యుక్తి రపి |
 121

ప్ర : అహం = నేను, బ్రహ్మ = బ్రహ్మముగా, అస్మి = ఉన్నాను, ఇతి = అని, యః ఆర్యః = ఏపూజ్యగుణవంతుడు, తద్ = ఆవకమైన బ్రహ్మము, ఇదం = జీవునిగాను, ప్రపంచముగాను జూడబడుచున్నయిది, ఏవం

= ఇట్లు వేద = ఎఱుగునో, సః = ఆమహాజ్ఞాని, ఇవమ్ సర్వం చ = ఈ సమస్తమైన విశ్వముకూడ, స్యాత్ = కాఁగలఁడు; హి = అందుచేతనే, దేవాః చ = దేవతలుకూడ, తస్య = అబ్రహ్మజ్ఞానియొక్క, అభూత్యై = అనైశ్వర్యమునకు (నాశనమునకు, హానికి), న ఈశతే = సమర్థులుకారు. (ఎందువలననఁగా), సః = అతఁడు, ఏషాం = ఈదేవతలందఱికి, ఆత్మా, భవతి = ఆత్మ యగును. అథ = పిదప, యః = ఎవఁడు, ఆన్యాం = (తనకంటె) వేరైన, దేవతాం = దేవతను, ఉపాస్తే = ఉపాసించునో, ద్యానించునో, అహం అన్యః = నేను వేఱు, అసౌ అన్యః చ = నే నుపాసించు దేవతకూడ నాకంటె వేఱు (అని), ఇత్తం = ఈవిధముగా, యః = ఎవఁడు, వేద = ఉపాసనచేయునో (భావించునో), సః = అతఁడు, (తేషాం = ఆదేవతలకు) పశువత్ = యజమాని కుపకరించు) పశువువలె వారిని సేవించుచు, వారికి ఉపకరించువాఁడు (భవతి = అగును).

ఇతి = అని, ఉపనిషాదాం ఉక్తిః = ఉపనిషత్తులవాక్యము (కలదు). తథా = అట్లే, శ్రుతిః = వేదవచనమును (కలదు). భేగవదుక్తిః చ = భగవానుడైన శ్రీకృష్ణుఁడు, తనభగవద్గీతలో చెప్పినవాక్యమును ఈయర్థము గలదే. జ్ఞానీతు = కాని, నన్ను అపరోక్షముగాఁ దెలిసికొన్న జ్ఞాని, అర్తుఁడు, అర్థార్థి, జ్ఞానువు, జ్ఞానియ ప నలురుభక్తులందెకఁడు, ఆత్మా ఏవ = నేనైన యాత్మస్వరూపుడెనుమా. ఇయం = ఇది, మమ మతిః = నాయొక్క అభిప్రాయము, ఇతి = అని స్మృతిమైన గీతావాక్యవ్రకటనము, అత్ర = (ఇక్కడ) ఈవిషయములో అనగా బ్రహ్మమే శుద్ధాత్మ సర్వమదే సమ్యక్జ్ఞాని ఆత్మయే అనువిషయములో యుక్తిః అప = తర్కము, (న్యాయుఁడు) కూడ (ఉన్నది).

తా|| గతప్రకరణమును, శరీరములందు వర్తించుజీవుఁడు చిత్ప్రీతిబింబ మని చెప్పబడినది. ముఖ్యబింబము శుద్ధచైతన్యమును బ్రహ్మమే సత్యము ఇందు సిద్ధాంతము, అద్వైతబ్రహ్మమే అని చూపఁబడుచున్నది. నిత్యమైన తత్త్వము నిత్యమైన వాక్కులచేతనే, అనగా అపౌరుషేయములైన వేదమువలననే నిర్ణయింపఁబడవలెను. వేదప్రామాణ్య మంగీకరించినప్పటికిని ద్వైతవిశిష్టాద్వై

తులు భేదములను నిత్యసత్యములనుగా జూపించుచుండగా అట్లు
 గాదని అద్వైతమును అనుభవముతో జూటు ప్రత్యక్షమహావాక్య
 మును ముందు జూపినారు. “అహం బ్రహ్మస్మి” “నేనే బ్రహ్మ
 మును”- బృ. 1-4-10 ఈయర్థమునే చాటు ఇతరోపనిషత్సహ
 వాక్యములు “త త్వ మసి” (నేవు బ్రహ్మముగా నున్నావు
 ఛాం 6-2-7 “అయ మాత్మా బ్రహ్మ” ఈకేవలాత్మయే, (ఇతఁ
 దుగాఁగనబడుచుండగనే) బ్రహ్మము బృ 2-5-19 ఈపరమార్
 త త్వము ఏకమే యని ధ్రువపటచు మఱికొన్ని శ్రుతివాక్యము
 లిట్లున్నవి. “ఇది తెలిసినవాఁడు సర్వము అగును” బృ 1-4-10
 అతఁడే సర్వ మైనప్పు డిఁక ఆత్మకంటె వేరైన దేమున్నది? ఇట్లు
 గాక వాచ్యముగా జెప్పిన వాక్యములుకొన్ని. “ఏక మే వాద్వితీ
 యం బ్రహ్మ” ఛాం 6-2-1 బ్రహ్మము ఒక్కటియే, రెండవది
 లేనిది.” ఆత్మావా ఇద మేక ఏవ అగ్ర ఆసీత్ ఐత 1-1-1
 “ఇదంతయు సృష్టిమొదట ఏకముగానే ఉండెను.” ఇదం సర్వం
 య దయ మాత్మా” బృ 2-4-6, ఈసర్వముగానున్నదంతయు
 ఆత్మయే.” సర్వం ఖ ల్విదం బ్రహ్మ. ఛాం 3-14-1 ఈసర్వ
 మును బ్రహ్మమే. అంతియ కాక అనేకత్వమును నిరసించుశ్రుతులు
 కూడ పెక్కు కలవు. “నేహ నా నాస్తి కించన” ఇక్కడ కొంచె
 ముకూడ (నానా) అనే ము లేదు. “మృత్యోః స మృత్యు మా
 ప్నోతి య ఇహా నానేవ పశ్యతి” బృ 4-5-19 కథ 4-10 ఇక్కడ
 నెవఁడు (నానా) అనేకము (భేదము)ను చూచునో, అతఁడు ఒక
 మృత్యువునుండి మఱొకమృత్యువును పొందును. అనగా సన్న
 పరంపరలోఁ బడును. “ద్వితీయా ద్వై భయం భవతి.” రెండవ
 దానినుండి భయము కలుగునుమా. న తు తద్ద్వితీయ మస్తి, తతో
 దన్య ద్వి ఫ క్తం య త్పశ్యేత్ బృ 4-3-33 “కాని దానికంటె
 వేఱుచూచుటకు దానికన్న (వేఱైనది) రెండవది లేదు.” తత్ర

గో మోహః క శ్లోక ఏకత్వ మనుపశ్యతః “ఈశా 7.” ఏ
 (బ్రహ్మ) త్వమునే చూచుచున్న వానికి (అక్కడ) ఆసమయ
 మందు ఏశ్లోకము లేదు. ఏమోహమును లేదు.” అథ యో
 ఽన్యాయం దేవతా ముపాస్తే అన్యో ఽసా వన్యో ఽహ మస్మీతి న
 స వేద యథా పశు రేవ స దేవానామ్ బృ 1-4-10 ఏవఁ డితర
 దేవతను “నేను వేటు ఆయన వేటు” అని ఉపాసించునో అతఁడు
 సరిగాఁ దెలిసికొనలేదు. అతఁడు దేవతలకు పశువువంటివాఁడు.
 ఇట్టి ద్వైత భావనిరాసకారనిందావాక్యములనేకము చూపవచ్చు
 ను. స్మృతులుకూడ ఇట్లే చెప్పుచున్నవి భగవద్గీతలలో.

శ్లో॥ చతుర్విధా భజన్తే మాం జనాఃసుకృతి నోఽర్హునః।
 ఆర్థో జిజ్ఞాసు ర్థారథీ జ్ఞానీ చ భరతర్షభ॥ 7-16

శ్లో॥ తేషాం జ్ఞానీ నిత్యయుక్త ఏకభక్తి ర్విశిష్యతే।
 ప్రియో హి జ్ఞానినో ఽత్యర్థ మహం స చ మమ ప్రియః॥ 7-17

శ్లో॥ ఉదారాః సర్వ ఏ వై తే జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్।
 ఆస్థితః స హి యుక్తాత్మా మా మే వాను త్తమాం గతిమ్। 7-18

ఓఅర్జునా! నన్ను నాల్గువిధములైన పుణ్యాత్ములు భజించు
 చున్నారు. వారు బాధలలో నున్నవారును, నన్ను తెలిసికొనఁ
 గోరువారును. నానుండి ధనము మొదలగు సంపదలను గోరువా
 తును, జ్ఞానులును. అందులో జ్ఞాని యెప్పుడును నాయందే యున్న
 వాఁడు, నన్ను మాత్రమే భజించువాఁడు. అతఁడుతక్కిన వారం
 తినిమించును. అతఁడు నాకు మిక్కిలిప్రియుఁడు. నేనతనికి మిక్కిలి
 ప్రియుఁడను. వీరందఱు గొప్పవారే. కాని జ్ఞాని నాయొక్క
 ఆత్మయే, నేనే యతఁడు, అతఁడే నేను. అని నాయభిప్రాయము

అతఁడు నిత్యము ఈజ్ఞానయోగముతో కూడిఉండి, ఉత్తమ గతిని నన్నే పొందును. ఆతఁడే నేను అని తాత్పర్యము. “క్షేత్ర జం చాపి మాం విద్ధి సర్వక్షేత్రేషు భారత.” గీ. 1-32 సర్వ క్షేత్రములందున్న క్షేత్రజ్ఞుఁడగు జీవుఁడు నేనే అని తెలిసికొనుము. భారతభాగవతములనుండి కూడ ఇట్టివి పెక్కులు చూపవచ్చును. తిర్కము (న్యాయము) గూడ ఈయద్వైతసిద్ధాంతమునే ఋజువు చేయుచున్నది. ప్రతిమనుష్యుఁడు తా నెప్పుడు నుండవలెననియు, సర్వము తెలిసికొనవలెననియు, ఆనందముగానుండవలెననియు, అందఱకన్న నెక్కువగా నుండవలెననియు, సహజముగా గోరుచు న్నాఁడు. ఆలోచిక తాను చేతనుండై, సర్వము తానైననే సమకూరును. సర్వము తననుండి వచ్చినది, తనయందే లయించునది, అనగా మిథ్యయైనది, తాను సర్వమునకు నీశుఁడుగాను, సర్వా తీతుఁడుగా అద్వితీయుఁడుగా నున్ననే కుమరును. ఇట్లు పరతత్వము అద్వైత మని, సర్వము మిథ్యయని న్యాయమువలనగూడ తేలును. కావున అద్వైతము, పరమార్థమగుట శ్రుతిస్మృతిన్యాయ సిద్ధ మైనది. అట్టిదే మహాత్ములయనుభవమును. కావున విచేకి ఈవిధమైన ఆత్మబోధను శ్రమపడి తెలిసికొని ముక్తుఁడుగా నుఖింపవలె నని తాత్పర్య బోధ.

అవ॥ “బ్రహ్మ సత్యం జగ నిర్మథ్యా జీవో బ్రహ్మైవ నాఽపరః” అని శ్రుతి. బ్రహ్మ మొక్కచే నత్యము. జగత్తు మిథ్య. మఱియాజీవుఁడేమిటి? అన్నచో జీవుఁడు సారభూతముగా బ్రహ్మమే. వేఱుకాఁడు. బ్రహ్మవి ద్రుష్ట హైవ భవతి” బ్రహ్మమును తెలిసికొన్నవాఁడు (బ్రహ్మజ్ఞుని) బ్రహ్మమే యగును. (ముం. 3.2.9) అని శ్రుతు లన్నను దీనికి విరుద్ధముగా జీవుఁడు వ్యవహారము చేయుచున్నాఁడే. అజ్ఞానియైన సంసారివలె నున్నాఁడే జీవబ్రహ్మముల కభేదమే సామాన్యులకు కనబడుట లేదే అన్నచో సమాధానము రెండుశోకములతో జెప్పుచున్నారు.

(ప్ర. 20)

ఋజు వక్రం వా కాష్ఠం హుతాశదగ్ధం స దగ్నితాం

యాతి ।

తత్కిం హస్తగ్రాహ్యం ఋజువక్రాకారసత్త్వేఽపి ॥ 122

ఏవం య ఆత్మనిష్ఠో హ్యత్మాకారశ్చ జాయతే పురుషః ।

దేహీవ దృశ్యతే ఽసౌ పరం త్వసౌ కేవలో హ్యత్మా ॥

123

ప్ర : ఋజు = తిన్ననైనది, వంకరలేనిది, వా = లేక, వక్రం = వంకరకలది అయిన, కాష్ఠం = కొయ్యముక్క, అగ్నిదగ్ధం సత్ = అగ్నిచే గాల్పబడినదై, అగ్నితాం యాతి = అగ్నిత్వమునే పొందుచున్నది. అగ్నియే యగును) తత్ = ఆకాల్పబడిన కొయ్యముక్క, ఋజువక్రాకారసత్త్వే + ఆపి = తిన్నగా, వంకరగా ఆకారము కల్గియున్న (ట్లకనబడిన) ను, హస్త గ్రాహ్యం = చేతితో నెత్తి పట్టుకొనదగినది, భవతి (కిం) = అగునా యేమి? కాదని భావము.

ఏవం = ఇట్లే, యః పురుషః = ఏపురుషుడు, ఆత్మనిష్ఠః = జ్ఞానమును సంపాదించి, ఆత్మయందే నిశ్చయముగా నున్నవాడే యగునో, హి = అందు వలన, ఆత్మాకారః + చ = ఆత్మయేరూపము, ఆకారము కలవారుగా, జాయతే = అగునో ఆసౌ = ఇతఁడు, దేహీ + ఇవ = శరీరముకలవానివలె, దృశ్యతే = (ఇతరులచే) చూడబడుచున్నాడు, పరంతు = కాని, అసౌ = ఇతఁడు, కేవలః ఆత్మాహి = కేవలము ఆత్మయే గదా!

తా॥ వంకరగా గాని, వంకరలేక తిన్నగా గాని యున్న యొక కట్టెముక్క అగ్నిచే బాగుగా గాల్పబడినప్పుడు, అది పూర్తిగా నెట్లనై యగ్నియే యగును. ఆయగ్ని భావము పొందును. మునుపటివలె ఆమండుచున్నకట్టెయొక్క యాకారము వంకరగా గాని తిన్నగాగాని కనబడుచున్నను, మండుచున్నదానినిగాని, మండి ను యై వంకరగాగాని తిన్నగాగాని కనబడుచున్నదానిని గాని చేతితో బట్టుకొనుటకు వీలు లేదు. కట్టెతనము నశించిన

దని సారాంశము. అట్లే బ్రహ్మము తానని యనుభవముతో నెఱింగిన బ్రహ్మజ్ఞాని, మునుపటియట్లు శరీరధారివలె నితరులకుఁ గనఁబడును. కాని యతఁడు శరీరమే లేనట్టియు, దేహిభావము నశించినట్టియు కేవలము బ్రహ్మమే యగు శుద్ధాత్మయేనుమా-
 ఎప్పుడును వెనుకటి యజ్ఞానదశలో వలెనే ప్రవర్తింపఁడు అనఁగా ఆ ప్రవర్తించువానియందు ఆత్మాభిమానము లేక యుండును. అద్వైతసిద్ధిఁ దఱఁడు.

శ్రీశృంగరాచార్యులవారు 1-1-4 బ్రహ్మసూత్రభాష్యములో ఈ ప్రశ్నను లేవఁదీసి ఇదే సమాధాన మిచ్చినారు. “నను శ్రుతబ్రహ్మణో ౭పి యథాపూర్వం సంసారిత్వదర్శనా న్న రజ్జు స్వరూపకథనవ దర్థవ త్వ మిత్యక్తమ్. అ. త. ఉచ్యతే నానగత బ్రహ్మత్వభావస్య యథాపూర్వం సంసారం శక్యం దర్శయి తుమ్.”

పూర్వపక్షి :- బ్రహ్మజ్ఞుఁడగుఁడ వెనుకటివలెనే సంసారిగా నుండుట కనఁబడుచున్నది. ఇది సాముగాదు. ‘త్రాచు అని చెప్పినప్పు, డది విన్నవానికి భ్రాంతితొలఁగుటనంటి ప్రయోజనము శ్రుతబ్రహ్మవిషయమందుఁ గనఁబడుటలేదే అసీపూర్వపక్షి అనగా, జాబు :- అట్లు కాదు బ్రహ్మము నెఱుఁగనప్పు, డెట్లు సంసారిగా నున్నాఁడో, బ్రహ్మజ్ఞుఁడై కూడ సరిగా నట్లే ప్రవర్తింపఁజాలఁడు. ఇది అనుభవసిద్ధమని ప్రత్యక్షముగా వారు వివరించినారు. కావున బ్రహ్మజ్ఞుఁడు వెనుకటివలె సంసారికాఁడు. అద్వైతబ్రహ్మమే యతఁడు.

అవ. అట్లెన్నచో ఒక్కడైన బ్రహ్మము లోకములో అనేక జీవులుగాఁ గనఁబడుట యెట్లు కుదుతు ననగా సమాధానము చెప్పుచున్నారు.

ప్రతిఫలతి భాను రేకో ఒనేకశరావోదకేషు యథా ।
 తద్వ దసౌ పరమాత్మా హ్యేకో ఒనేకేషు దేహేషు ॥

124

ప్ర : ఏకః భానుః = ఒక్కడే యైనసూర్యుడు, యథా = ఎట్లు, అనేకశరావ-ఉదకేషు = అనేకములైన మూకుళ్లలోని జలములందు, అనేకథా = అనేకవిధములుగా, ప్రతిఫలతి = ప్రతిఫలించునో, తద్వత్ = అదేవిధముగా, అసౌ పరమాత్మా = ఈపరమాత్మ, ఏకః = ఒక్కడేయయ్యు, అనేకేషు దేహేషు = అనేకములైన శరీరములందు (ప్రతిఫలం) హి = అనేక ప్రతిబింబములుగా (జీవులుగా) కనబడుచున్నాడునుమా!

తా॥ సూర్యుఁ డొక్కఁడే యైనను వేఱువేఱు మూకుళ్లలోని జలములందు వేఱువేఱుసూర్యప్రతిబింబములతో ననేక సూర్యులుగాఁ నెట్లుగనఁబడుచున్నాఁడో అట్లే ఒక్కఁడే యైన పరమాత్మ వేఱువేఱు దేహములందు వేఱువేఱుజీవులుగాఁ, పరమాత్మ ప్రతిఫలించిన ప్రతిబింబములుగాఁ, గనఁబడుచున్నాఁడు. ఇందు వైరుధ్యము లేదు.

అవ॥ జీవులు చలించినను బ్రహ్మము చలించుట లేదనుట సత్యజ్ఞానము.

దైవా దేకశరావే భగ్నే కింవా విలీయతే సూర్యః ।
 ప్రతిబిమ్బచఞ్చలత్వా దర్క కిం చఞ్చలో భవతి ॥

125

ప్ర : ఏకశరావే = ఒకమూకుడు, దైవత్ = అప్రయత్నముగా, దైవమువలన, భగ్నే = (సతి) పగలిన దగుచుండుగా సూర్యః = [అకాశమందలి] వాస్తవిక సూర్యుడు, విలీయతే కిం,వా = విలయము చెందునా యేమి? [నశించునా యేమి?] నశింపఁడు. ప్రతిబిమ్బచఞ్చలత్వాత్ = కారణాంతరములచే మూకుడులోని నీటియందున్న] సూర్యనిప్రతిబింబమునకుఁ బట్టినమిక్కిలికదలిక తనమువలన అర్కః = [అకాశమందలి] సూర్యుడు, చఞ్చలో = కదు కంపించువాడు

భవతి కిం = అగున ఏమీ? కాఁడునుమా అని భావము, [జలాది] ఉపాదిధర్మము వలనఁ బ్రతిలింబమందుఁ గల్గు [చలనాతి] ధర్మవికారములు, నిరుపాధికసత్య వస్తువునందు వికారములు గల్గవని నిరూపితము.

తా॥ ఒక మూకుడు పగిలిపోయి, దానిలోనిజల మొలికి పోయి, ఆజలముగోఁ గనబడ వూర్వప్రతిలింబము (లయ) నాశ మైనను, నాకాశమందలి నిజనూగ్యుఁడు లయము చెందఁడు. [ఆయన తక్కిన మూకుళ్లయందు ప్రతిఫలింపకుండ నుండఁడు. అట్లే యొకజీవుఁడు ముక్తిపొందినయెడల దానితో తక్కినజీవులు, సృష్టి, యీశ్వరుఁడు లేకుండపోరు. మూకుడులోని సూర్య ప్రతి బింబము, మూకుడులోని జలము కంపించుటవలన, కంపించినను, ఆకాశమందలి నూగ్యుఁడు మాత్రము కంపింపఁడు. ప్రతిలింబ చైతన్యమగు జీవునియందుఁ గనఁబడు సుఖదుఃఖాదివికారములు, వస్తుచైతన్యమగుపరబ్రహ్మమునం దెట్టిమార్పును దీసికొనిరావు. కావున జీవత్వము నశించినను, అద్వైతబ్రహ్మాత్వము నశింపదు.

అవ॥ ఈచరాచరవిశ్వమంతయు [ఈజీవులు, ప్రపంచము] ఒక్క-ఈశ్వ రునివలననే ప్రవర్తించుచున్నదా? దీనికి సమాధాన మిందుఁ జెప్పుచున్నారు.

స్వవ్యాపారం కురుతే య తైకసవితుః ప్రకాశేన ।
తద్వత్ చ్చరాచర మిద మేకాత్మసత్తయా చలతి ॥ 126

ప్ర : యథా = ఏవిధముగా, ఏకసవితుః = ఒక్క-సూర్యునియొక్క, ప్రకా శేన = కాంతిచేత, [వెలుగుచేత] ఇదం = ఈ, చరాచరం = స్థావరజంగమాత్మక ప్రపంచమంతయు స్వవ్యాపారం = తనపనులను, కురుతే = చేసికొనుచున్నదో, తద్వత్ = అదేవిధముగా, ఇదం చరాచరమ్ = ఈస్థావరజంగమాత్మకమైన [కద లికగల, కదలికలేవి] స్వకీవరాశి, ఏకాత్మసత్తతయా = ఒక్క ఆత్మయగు బ్రహ్మముయొక్క ఉచితమాత్రముననే, చలతి = కదలుచున్నది, వ్యాపారవంత మగుచున్నది.

తా|| సూర్యుఁ డుదయింపఁగనే సమస్తమైన జీవరాశి మేల్కొనుచు. సూర్యకాంతి, సమస్తవస్తుప్రకాశకమగుటచే జీవులందఱు వారివారి సొంతపనులందుఁ బ్రవృత్తు లగుచున్నారు. అట్లే ఒక్క-బ్రహ్మమగు ఆత్మయొక్క యునికిమాత్రముననే, చరాచరరూపమగు సర్వజీవావళి ప్రవర్తించుచున్నది. ఆయన యునికి మాత్రముననే, సర్వమునకు ఉనికిఁ గల్గి, క్రియావృత్తమై సాగిపోవుచున్నది. అనఁగా అద్వైతబ్రహ్మము సత్యమైన దగుటచేతనే సర్వజగత్తునకును వ్యాపకసత్యత్వ మబ్బినదని పిండితార్థము.

అవ|| బ్రహ్మమగు ఒక్క-నిస త్తవలననే ఇదంతయు జరుగుచున్నచో, జీవులందఱయం దొకేవిధమగు ప్రవృత్తి యుండవలెను. కాని భిన్నప్రవృత్తులుండవచ్చునా? ఒకేకారణము (చర్య) నుండి భిన్నభిన్నప్రవృత్తిగల కార్య మెట్లు కల్గినది? ఈయాక్షేపణకు సమాధాన మిక్కడ దృష్టాంతముతో జెప్పుచున్నారు.

యే నోదకేన కదలీచమ్పకజాత్యాదయః ప్రవర్ధస్తే |
మూలకపలాణ్డులశునా స్తేనై వెతే విభిన్న రసగన్ధాః || 127

ప్ర : యేన, ఉదకేన = ఏజలకారణముచేత, కదలీచమ్పకజాత్యాదయః = కదలీ = అరటి, చమ్పక = సంపెంగ, జాతీ = జాజి, ఆదయః = మొదలైనవి, ప్రవర్ధస్తే = వృద్ధిపొందుచున్నచో, తేన, ఏవ = ఆయేకవిధజలముచేతనే, ఏతే = ఈ, మూలకపలాణ్డులశునాః = ముల్లంగి, నీరుల్లి, వెల్లుల్లి [మొదలైనవి] విభిన్న రసగన్ధాః = వేఱువేఱురుచులను వాసనలను కార్యరూపమున గల్గినవి, [భవన్తి = అగుచున్నవి.]

ఒకే (వర్ష)జలముచేత అరటి, సంపెంగ, జాజిపువ్వు మొదలైనవి మంచి రుచి, వాసనలు గలవిగాఁ బెరుఁగుచున్నను, అదే (వర్ష)జలముచేత ముల్లంగి, నీరుల్లి, వెల్లుల్లి మొదలైనవి వేఱువేఱురుచులు వాసనలు గలవిగాఁ బెరుఁగుచున్నవి. అట్లే ఏవిధజీవులయొక్క పూర్వకర్మానుసారముగా వచ్చిన స్వభావములచేత వారి

చర్యలు భిన్నభిన్నములైన గుణములను ఫలితములను గర్హి
 యున్నవి. వివిధనృత్యోదయలకు వానిపోషకజలమువలె ఈనానా
 త్వముగల సర్వమునకు పోషకముగా నొకే బ్రహ్మమున్నదన్న
 సిద్ధాంతము సహేతుకమే, సాధువే, (సోయైనదే)

అవ॥ ఏకమైన బ్రహ్మమే మాయోపాదిగా గల యీశ్వరుడు; అతడే
 ఈ సర్వమునకు నిమిత్తకారణమై సర్వమును ఆడించుచు నడపుచున్నాడు.

ఏకో హి సూత్రధారః కాష్టప్రకృతీ రనేకశో యుగపత్ ।
 స్తమ్భాగ్రపట్టికాయాం నర్తయ తీహ ప్రగూఢతయా ॥

128

ప్ర : ఇహ = ఇక్కడ, ఈప్రపంచమందు, ఏకః, సూత్రధారః = ఒక
 సూత్రధారుడు. బొమ్మలనాడించువాడు, ప్రగూఢతయా = (తానెవరికిని గనఁ
 బడకుండ రహస్యముగా వెనుక నిలువఁబడి మిక్కిలిగూఢముగా, స్తమ్భాగ్రపట్టి
 కాయాం = స్తంభమునకు ముందు కట్టఁబడిన గుడ్డతెఱమీద, కాష్టప్రకృతీః =
 కౌయ్యతోఁ జేయఁబడిన వివిధములైన బొమ్మలను, అనేకశః = అనేకవిధము
 లుగా, చిత్రవిచిత్రములుగా, యుగపత్ = అన్నిటిని ఒకేసారి, నర్తయతి హి =
 ఆడించుచున్నాడుగదా!

తా॥ కౌయ్యతో జేయఁబడిన చిత్రవిచిత్రములైన బొమ్మ
 లను ఒక సూత్రధారుఁడై యెవ్వరికిని గనఁబడకుండ గూఢ
 ముగా తెఱవెనుక నిలిచి తనముందు స్తంభమునుండి వ్రేలాడఁ
 దీసిన బట్ట తెఱమీద, వానిని చిత్రవిచిత్రములైన అనేకవిధ
 ముల నొకేసారి యాడించుచున్నాడుగదా! అట్లే యీజగత్సా
 టకమున కంతకును సూత్రధారుఁడైన పరమేశ్వరుఁడు మిక్కిలి
 గూఢముగా అవ్యక్తముగా వెనుక నిలిచి బహువిచిత్రముగా
 ఒకేమాఁటండఱి నాడించుచున్నాఁడు. ఇట్లు జగదీశ్వరుఁడు, జగ
 ద్వాసరమునకుఁ బ్రేరణకర్త యైనాఁడునుమా!

శ్లో॥ ఈశ్వరః సర్వభూతానాం హృదేశేఽర్జున తిష్ఠతి |

భ్రామయన్ సర్వభూతాని యంత్రారూఢాని మాయయా |

గీ 18-51

ఓవిశుద్ధాత్మకకణుఁడవగు అర్జునా! ఈశన (నియమన) శీలుఁడగు నారాయణుఁడు సర్వప్రాణులయొక్క హృదయప్రదేశమందు సంస్థితుఁడై యున్నాఁడు రంగులరాట్నము (Merry-go-round) మొదలగు యంత్రము నధిష్ఠించియున్న కొయ్యబొమ్మలో యన్నట్లున్న సర్వభూతములను ఆ నారాయణుఁడు ఆత్మీయమైన మాత్రుచేతఁ ద్రిస్ఫురున్నాఁడు.

అవ॥ ఒకేకారణద్రవ్యమునుండి భిన్నరూపకార్యములైన వస్తువులు జనించునా? అనిన, పోదాహరణముగా నట్లు సృష్టి యుండవచ్చు ననుచున్నారు.

గుడఖణ్డశర్కరాద్యా భిన్నాః స్యుర్వికృతయో

యథైకేక్షోః |

కేయూరకజ్జణాద్యా యథైకహేమ్నో భిదాశ్చ

పృథక్ || 129

ఏపం పృథక్స్వభావం పృథగాకారం పృథగ్వృత్తి |

జగదుచ్చావచ ముచ్చై రేకేనై వాత్మనా చలతి || 130

ప్ర : యథా = ఎట్లు, ఏక + ఖ్షోః = ఒకేచేటకుగడరసముయొక్క, వికృతయః = మాఱురూపములు, దానినుండి పుట్టినవైన, గుడఖణ్డశర్కరాద్యాః = బెల్లము, కలకంఠ (వటికబెల్లము), పంచదార మొదలైనవి. భిన్నాః = వేఱువేఱురూపములు, రుమలు గలవిగా స్యుః = అగుచున్నవో, యథా = ఎట్లు ఏకహేమ్నోః = ఒకేబంగరముయొక్క, భిదాః = భేదములు, భిన్నరూపములైన, కేయూరకజ్జణాద్యాః = భుజకీర్తులు, (భుజములపై ధరింను సొమ్ములు) బాహుపురులు = చేతికిఁ దొరుగుమురుగులు, గజులు మొదలైనవి (ఉంగరములు, హాశ

ములు, కిరీటములు, నూపురములు మొదలైనవి) పృతక్ = వేరై వదిగా (స్యః = అగుచున్నవో), ఏవం = అట్లే, పృథక్స్వరూపం = వేఱువేఱుస్వరూపములుగల్గియు, పృథగాకారం = వేఱువేఱురూపములుగల్గియు, పృథగ్వృత్తి = వేఱువేఱుప్రవృత్తులుగల్గియు, ఉచ్చావచం = హెచ్చు తగ్గు ఎక్కువ తక్కువ అను భేదములును గలి, జగత్ = ప్రపంచము, ఏకేన, ఏవ = ఒక్క-రేయగు, ఆత్మనా = ఆత్మచేత, (బ్రహ్మముచేత) ఉచ్చైః = అత్యధికముగా, చంతి = కదలుచున్నది, (ఒప్పుచున్నది).

తా|| ఈ ప్రపంచము అతివిచిత్రముగా నున్నది. ఒకటి యున్నట్లు మఱొక టుంకదు. స్వభావములు వేఱు, రూపములు వేఱు, వానిప్రసర్తనలు వేఱు, కొన్ని చేతనములు, కొన్ని అచేతనములు, హెచ్చుతగ్గులు, ఉన్నత మైనవి. నీచ మైనవి. ఊహించుటకుఁ గూడ వీలు లేనంత యెక్కువగా నున్న దీస్పష్టివైచిత్ర్యము. ఒక్క ఆత్మయగు బ్రహ్మమునుండియే యిన్ని భేదము లెట్లువచ్చినవను సందియము కల్గును. కాని ఇందేమియుఁ జిత్రము లేదు. ఇది యసంభవము కాదు. ఒకేచేతికుఁగడరసమునుండి వివిధములైన, వేఱువేఱురూపములు సుచులుగల బెల్లము, పంచదార, కలకండ (పటిక బెల్లము) మొదలైనవి కల్గుచున్నవిగదా? ఒక్క బంగారమునుండియే ఎత్తుగా తలపై నిడుకొను కిరీటములు, మెడలో ధరించు హారములు, భుజములపై ధరించు భుజకీర్తులు బాహువులపై ధరించు కేయూరములు, ఉంగరములు, కమ్మలు, మురుగులు, గాఢాలు, సాదములకు ధరించు నూపురములు, ఎక్కువ విలువ గలవి, చిత్రవిచిత్రములైన రూపములతో బుట్టుచున్నవి. అట్లే యీయొక్క యాత్మ (బ్రహ్మము) భిన్నుఁడుగాని మాయావిధి శర్వేశ్వరునుండియే యీనానావిధ స్పష్టి గొప్పవంతగా వెలువడినది. “ఏకేనైవ ఆత్మనా” - ఒక్కటియేయగు నాత్మచేత అనుటవలన, ఈకనబడుచున్న విచిత్రప్రపంచమున కంతయు

(ప్ర. 21)

ఆత్మస్వరూప మొక్కటియే యని నిశ్చయించుటతో ముఖ్యాత్మలును శరీరమువలె, భిన్నములును, పెక్కులు ననుద్వైతవాదములు నిరస్తము లైనవి. ఇట్టి ఏకాత్మస్వరూపమే సత్యమైనది కావున దానినే తెలిపికొనవలె నని నొక్కి చెప్పినట్లుంది. ఈ జ్ఞానము ముక్తిసాధనప్రధానాంశమగు ఆత్మబోధవిశేషాంశము.

అవ॥ పరమప్రమాణమగు వేద మట్లు చెప్పినదని వినుట, అట్లు (కోరుట) ఉపాసించుటవలననే ముక్తిలాభము రాదు. అముక్తికి బ్రహ్మత్వైకకర్త జ్ఞానమనుభవపూర్వకముగా దెలిసికొన్నవే సాక్షాన్ముక్తి లాభ మగును. అంతవఱకు ఎవ రెన్ని చేసి చూచినను శోకమోహభయాదులు పోవవు.

స్కన్ధధృతపిద్ధ మన్నం యావ న్నాశ్నాతి మార్గగస్తాపత్ ।

స్వర్కభయక్షత్వీడౌ తస్మిన్బుక్తే న తే భవతః ॥ 131

ప్ర : యావత్ = ఎంతవఱకు, మార్గగః = ప్రయాణముచేయుచున్న జాటసారి, స్కన్ధధృతపిద్ధం = (ఇంటిదగ్గట వండించుకొని, మార్గమధ్యమున దివవలె వని) మూటగట్టుకొని భుజముమీద మోసికొని తెచ్చి, అన్నం = అన్నమును, న్న ఆశ్నాతి = తినడో, తావత్ = అంతవఱకు, స్వర్కభయక్షత్వీడౌ = మోతబరువు, ఆకలిబాధయమరెండును (అన్నము తినవలసినది గాని తాకవలసినది కాదు. ఆచారపరులు దానినంటిన చేతిని కడుగుకొందురు. అందువలన తాకుట భయకారణముకూడ కావచ్చును). స్తః = ఉండును, (వదలవు కాని) తస్మిన్ భుక్తే = ఆయన్నము తినబడిన దగుచుండగా, తే = ఆ భయపీడలు రెండును (తే = వానికి) న, భవతః = కలుగవు.

తా॥ సాధారణముగా నేదో పనిమీదఁ బోవుబాటసారి, మార్గములో భుజించుటకై యింటికిదగ్గ నన్నము వండించి, ఖూరపచ్చళ్లు మొదలైనవానితో మూటగట్టి, భుజముమీదఁ బెట్టుకొని ప్రయాణము చేయును. అప్పుడు దానిని దిననంతవఱకు, దాని మోతబరువు, ఆకలిబాధ లుండును. ఎవరైన వచ్చి

దానిని లాగుకొనిపోవుదురేమో యనుభయము, పరిశుభ్రతకు లోపము గల్గించుచున్న దనుశంక వానిని వడలవు. కాని యతఁడు దానిని భక్షింపఁగనే అది తానే యై శంక, తొల్లింటి భయము, వీడ అన్నియుఁ దొలఁగిపోవును. తాను బలముపొంది ఉత్సాహ వంతుఁడై తృప్తితో సుఖించుచున్నాఁడు. అట్లే బ్రహ్మముగు ఏకాత్మను గుఱించిన విషయము పరమప్రమాణమైన వేదమువలన ఆచార్యోపదేశమువలనను వినుట, దానినే ఉపాసించుట. మొదలగునవి మాత్రము చేయుచున్న యెడల తాను సర్వోత్కృష్టుఁడను గావలెనన్న కోరిక తీరదు. నిత్యసచ్చిదానందుడుఁగా నుండు నప్పటితృప్తి కలుగదు. శోకమోహభయాదులు వీడవు. సర్వజ్ఞుఁడు సర్వశక్తిమంతుఁడు అను పరమేశ్వరుఁడు మహాకరుణామయుఁడని యెంత చెప్పినను తనకంటె వేఱుగా నున్నాఁడన్నచో భయము పూర్తిగా పోదు. ("ద్వితీయాద్వై భయం భవతి") తెఱవది తనకంటె హీనమైన దున్నను, భయము పోవదు. క్రిమి కీటకాదులనుండి కూడ మనుష్యుఁడు భయపడుచునే యున్నాఁడు. సానుకూలయై, ఆనందప్రదాత్రియైన భార్యవలనఁగూడ అతనికి భయమున్నది. సమానులైన మిత్రులుగూడ తన కపకారులుగా మాటవచ్చును. నేఁడు మహాకరుణామయుఁడు, తనయందు మహానురక్తుఁడు అయిన ప్రభువునుండి కూడ నతనిభయము పోదు. కావున తా నా పరమేశ్వరుఁడ రెండవ బే లేదని, తానే నిత్యసచ్చిదానందసర్వజ్ఞసర్వశక్తిమంతుఁడగు పరమేశ్వరుఁడ నని, విని భావించుట ఉపాసించుటమాత్రమే చాలదు. తావది భాగుగా మనముచేసి యనుభవపూర్వకముగాఁ దెలిసికొన్ననే పరమత్పతి, మోక్షము కలును.

అప॥ యధార్థజ్ఞానమువలననే అద్యయబ్రహ్మానందానుభవ మగునని చెప్పుచున్నారు.

మానుషమతజ్గమహిషశ్వసూకరాది ష్వనుస్మూతమ్ |
యః పశ్యతి జగదీశం స ఏవ భుంక్తే ఽప్వయానందమ్ || 132

ప్ర : యః = ఎవడు, మానుషమతంగమహిషశ్వ, సూకరాదిషు, మానుష = మనుష్యులు, మతంగ = ఏనుగులు, మహిష = దున్నులు, శ్వ = కుక్కలు, సూకర = పందులు, ఆదిషు = క్రిమికీటకాదులు మొదలగువానియందును, అనుస్మూతమ్ = తప్పుకుండ వానియన్నింటిలోపల వానికంటె విలక్షణముగా వ్యాపించియున్న, జగదీశం = జగన్నాయకుడగు, పరమేశ్వరుని, పశ్యతి = చూచుచున్నాడో, సః ఏవ = అతడే, అద్యయానందమ్ = (తిరుగులేని, తరుగులేని, సాటిలేని), భేదములులేని, తనకంటె నన్యములేని యాత్మయైన పరబ్రహ్మానందమును, భుంక్తే = అనుభవించుచున్నాడు.

తా॥ కనబడుచున్న మనుష్యునియందును, ఏనుగునందును, దున్నుపోతునందును. కుక్కయందును, పందియందును, వక్కపిల్లి క్రిమికీటకాదులు మొదలైన సమస్త సాణులందును అనంతముగానున్న సగుణపరమేశ్వరునిమిథ్యారూపవిభూతులగు వీనియన్నిటియందు అంతరతమముగా అవ్యక్తముగా సర్వవ్యాపిగానున్న జగన్నాథునిపరభావమైన రూపరహితస్థులైన పరబ్రహ్మమును ఏజాని చూచుచున్నాడో, ఆసమ్యగర్చుండే కేవలత్మాభిన్నమై ఏమై, తనకంటెవేరైన రెండనది లేనిదై ముక్తిరూపమైన పరబ్రహ్మానందర సానుభవము కలవాడు. ఈబ్రహ్మానందానుభవమందు ద్వైతప్రపంచబుద్ధిభవము వశించుటవలన అద్వైతమే పరమార్థమని యిందు నిరూపిత మగుటచే దీనికద్వైతప్రకరణము సార్థకనామము.

ఈతత్త్వదర్శనవిధానమందు శ్రీకృష్ణగీతాప్రమాణవచనము గీ 5-18 స్మరింపఁదగినది.

శ్లో॥ విద్యావినయసంపన్నే బ్రహ్మణః గవి హస్తిని,
శునిచైవ శ్వసాకే చ సంశితాః సమదర్శినః॥

గీ 5 అ-18 శ్లో.

ఉత్తమసంస్కారములగు విద్యావినయములచే సంపన్నులై నాత్మీకుడైన బ్రాహ్మణునియందు, రజోగుణమధ్యమ సంస్కారములుగల గోవునందును, సంస్కారహీనమై కేవలతమోగుణస్వరూపమైన ఏనుఁగు మొదలైనవానియందు క్రుక్కయందును, దానినివండి తిను మాలవానియందును)ను, సత్త్వాదిగుణములచేతగాని, వానినుండిపుట్టిన సంస్కారములచేతగాని, అట్లె రాజస తామస (గుణ) ములచేతనుగాని, వానినుండిపుట్టిన సంస్కారములచేతనుగాని, ఏమాత్రమునుగూడ స్పృశింపఁబడనట్టియు (గుణదోష రహితమైనట్టియు). వికారరహిత మైనట్టియు, పరబ్రహ్మమును చూచుటయే శీలముగా గలవారగు పండితులు సమదర్శినులు (బ్రహ్మవేత్తలు).

11. కర్తృత్వభోక్తృత్వ ప్రకరణమ్

(కర్తృత్వభోక్తృత్వ ప్రకరణము)

ఆచార్యులు 126వ శ్లోకములో విశ్వమునంతయు మాత్రతారుపివలె వరమే శ్వరుడే వెనుక గూఢముగా విల్చి యాడించుచున్నాడని చెప్పి బికినది. అట్లు జీవుఁడు కర్తృత్వ భోక్తృత్వ కారణవలెనా? మఱి కర్తృత్వభోక్తృత్వములు పరమేశ్వరునకుఁగూడఁజెంపా? వానివలన నాయన సంసారి దుఃఖాదులు కలవాఁడు కాఁడా? ఈసందేహములకు సమాధానము చెప్పుచున్నారు.

యద్వ త్సూర్యే భృద్ధితే స్వప్యవహారం జినః కురుతే
తం న కరోతి వివస్వాన్న కారయతి తద్వ దాత్మాఽపి॥

ప్ర : యద్యత్ = ఏవిధముగా, సూర్వే = సూర్యుడు, అభ్యుదితే = పైకివచ్చిఉదయించుచున్నవాడు కాగా, జనః = జనుడు, స్వవ్యాపారం = తనకార్యమును. (పనిని,) కురుతే = కర్తయించేయుచున్నాడో, వివస్వాన్ = సూర్యుడుమాత్రము, తం = (దానిని,) ఆనరునిపనిని, న కరోతి = చేయుటలేదో, న కారయతి = చేయించుటలేదో, తద్వత్ = అదే విధముగా, ఆత్మాఅపి = బ్రహ్మమైన యాత్ముడుకూడ ఎవనిని చేయఁడు చేయింపఁడు. (అందువలన కర్తృత్వభోక్తృత్వము రాయాత్మకు లేవు, ప్రతిఫలితచై తన్యరూపుఁడును, అవిద్యాకామవిషకుఁడనగు జీవునివే.)

తా॥ సూర్యుఁడు భూమిపైకి వచ్చి ఉదయించుచున్నట్లు కనబడఁగానే, సర్వజీవులు నిద్రనుండి లేచి, ఆసూర్యకాంతవలన బాహ్యవిషయజ్ఞానము గాని, తమతమపనులందుఁ బ్రవృత్తము లగుచున్నవి. అంతయకాని, ఆసూర్యుఁడుమాత్రము, ఆయాపనులను తాను చేయుటకాని, చేయు మని యితరులను ప్రోత్సహించి చేయించుట గాని లేదు, ఆయన ఎట్టి వ్యాపారి కాఁడుగదా! అట్లే సూర్యునివలె సర్వప్రకాశమానుఁడగు ఆత్మపరమార్థముకూడ, ఆజ్ఞానులగు జీవులు చేయుపనులకు కర్తయు (చేయువాఁడు) గాఁడు. కారయితయు (చేయించువాఁడును) గాఁడు. సర్వప్రాణులును తమస్వభావమునుబట్టి తామే పనులుచేసికొని పోవుచున్నారు. ఆయాత్ముఁడు కేవలసాక్షిమాత్రుఁడగు నిర్లేపుఁడుగా నున్నాఁడు.

అవ॥ జీవునిజాథ రాయాత్మకు లేవని మఱొకయుదాహరణ మిచ్చుచున్నాడు.

లోహే హుతభు గ్వాప్యస్తే లోహాస్త రతాడ్యమానేఽపి |
 తస్యాస్త రతపహ్నో కింస్యాన్ని ణ్ణాతజం ధుఃఖమ్" 134

ప్ర : హుతభు గ్వాప్యస్తే = అగ్నిచేత వ్యాపింపఁబడిన, లోహే = ఇనుము లోహాస్త రతాడ్యమానే = మఱొకయినుపముక్కచేత [సుత్తై మొదలగు

వానిచేత] కొట్టబడినది కాగా, తస్యాన్తర్గతవహ్నేఃఅపి = ఆమొదటియినుః
ముక్క-లోపల వ్యాపించియున్న యగ్నికిగూడ, నిర్ణాతజం = మఱొక యినుః
ముక్క-చేత కొట్టటవలనఁ బుట్టినదైన దుఃఖం = బాధ, స్యాత్ కిం = కలుగున
యేమి? కలుగ దని భావము.

తా॥ ఇనుమును కోరినరూపమునకు మార్చుటకు కమ్మరి
దానిని బాగుగా కొలిమిలో నెఱ్ఱగాఁ గానినట్లు చేయును. అప్పు
డది అగ్ని, తనయందు పూర్తిగావ్యాపించుటచేత నెఱ్ఱగా నగు
ను. అప్పుడు దానిని దిమ్మపైనుంచి కమ్మరి మఱొకనుత్తితో
బాగుగా మోదును. ఇనుమును బాగుగాఁ గొట్టును.) ఈనుత్తి
దెబ్బలు కాలిన ఇనుమును బాధించి దాని రూపమును మార్చును
గాని, ఆయినుముతోఁ గలిసియున్న యగ్నిని బాధింపలేవు. దెబ్బ
లవలనిదుఃఖము అగ్నికి రాదు, లేదు, అట్లే కర్తృరూపజీవుని
క్రీయాకలాపముగాని భోక్తృరూపజీవుని కర్మఫల సుఖదుఃఖములు
గాని, జీవసంబంధులే గాని జీవునియం దంతర తరవ మైన నిత్య
జ్యోతియగు పరమాత్మకెట్లును సంబంధింపవు. అనగా కేవలా
త్మకు కర్తృత్వభోక్తృత్వములు లేవని సిద్ధాంతము.

ఆవ॥ దీనినే మఱొకయుదాహరణముచేత 2 స్లోకములలో వివరించుచు
న్నాడు.

నిఘ్నరకుతారఘాతైః కాష్ఠే సజ్ఞేద్యమనానేపి
అస్తర్వరీ పహ్నిః కిం ఘాతై శ్చేద్యతే తద్వత్ ॥ 135

తనుసమ్బన్ధా జ్ఞాతైః సుఖదుఃఖై రివ్యతే నాత్మా
బ్రూతే శ్రుతిరపి భూయా నశ్చ న్నన్యోః ఽభిచాక
శీత్యాది ॥ 136

ప్ర : నిఘ్నకఘాతైః, నిఘ్నర = కఠినములై వాడియై కూరములైన,
కుతార = గొడ్డలియొక్క, ఘాతైః = దెబ్బలచేత, కాష్ఠే = కట్టెకొయ్య, సజ్ఞే

ద్యమానే + అపి = బాగుగా చీల్చి వేయబడుచున్న దై సప్పటికిని, అన్తర్వర్తి = కట్టెలోపలనుండు, వహ్నిః = కాష్టాగ్ని, ఘౌతైః = గొళ్ళలిదెబ్బలచేత, చేద్యతే ిం = చీల్చివేయబడునా యేమి? కొంచె ఘైనను చీల్చివేయబడదు. తద్వత్ = అదే విధముగా, తనుసమ్పన్దాత్ = శరీరముతో సంబంధించుటవలన, జాతైః = పుట్టినటువంటివే న, సుఖదుఃఖైః = సుఖములచేత దుఃఖములచేత, ఆత్మా = తనువునందు లోలోపలనున్న ఆత్మ, న లిస్యతే = అంటబడడు. అతఁ డాసుఖదుఃఖములను రవ్వెంతయు బొందఁడు. శ్రుతిః అపి = వేదముకూడ, ధూయః = విరివిగా, అనేకః ర్షాయములు, అన్యః = కర్తృభోక్తృరూపజీవున కంటె నితరుడై విలక్షణుడగు, సరమాత్మ అనశ్నన్ = శరీరవృక్షకర్మఫలములను భుజింపఁకుండ, అభిచాకళీతి = నిర్లిప్తుడై చూచుచుండును. ఆది = మొదలైనవి, బ్రూతే = చెప్పుచున్నది.

తా|| ప్రపంచములో కట్టెలో కూడ కనబడకుండ నగ్ని దాగి యున్నది. యజ్ఞములు చేయువారికి పవిత్రమైనయగ్ని కావలెనని, రెండు కట్టెపుల్లలను (అరణులనబడువానిని వేగముగా నొకదానితో నొకటి రాపిడిపెట్టుటవలన నగ్నిని పుట్టించి దానితో యజ్ఞహోమాదులు చేసెదరు. ఇట్లు కట్టెలందు దుంగలందు అగ్ని కనబడకుండ లోపలఎల్లప్పుడునున్నది. ఇప్పుడు కట్టెలను కొట్టివాఁడు పెద్దగొడ్డండ్రును దీసికొని గట్టిగా బలముగా కట్టె మొద్దులు పలుకు నట్లు కొట్టును. ఇట్లు మొద్దుకట్టెను బలముగాఁ నెంతకొట్టినను కట్టెలోపల దాఁగియున్న అగ్నిని ఈగొడ్డలికెట్లు బాధించుచున్నవా? ఈదెబ్బలవలన నగ్ని యేమియు శాధపడుట లేదు. అట్లే కట్టెవంటిశరీరసంబంధమువలన శరీరాత్మాభిమాని యగు జీవునకు వచ్చినసుఖదుఃఖములు శరీరాంతర్మామియగు పరమాత్మ నేమియు నంటఁజాలవు వికారినిగాఁ జేయలేవు. ముండపక్షో నిషచ్ఛుతి “అనశ్న న్నన్యో అభిచాకళీతి” రెండవవాఁడు అనఁ గాఁ బరమేశ్వరుఁడు ఎట్టికర్తృభోక్తృత్వములులేకః కర్మఫలములకు గుడువక, శరీరోపాధిజీవునిచేతలను సుఖదుఃఖానుభవ

ములను ఊరక చూచుచుండును. ఈమొదలగు విషయమునే చెప్పుచున్నవి. ముండకశ్రుతి “ద్వాసుపర్ణా సయుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే తయో రన్యః పిప్పలం స్వా ద్వ త్య నశ్నన్న న్యోఽభిచాకశీతి.” ఎప్పుడును కలిసియుండు రెండు పక్షులు (మంచితెక్కలు గలవి), సమానమైన పేర్లు కలవి ఒకే వృక్షమును ఆశ్రయించి యున్నవి. అందొకటి విచిత్రమైన (మాధుర్యాది) రుచులుగల ఆచెట్టుఫలములను భక్షించును. రెండవది తాను ఏమియు చేయక, ఏమియుఁ దినక, ఆచేయుచుఁదిన రెండవ దానిని కేవలము చూచుచుఁ గూర్చున్నది.

ఇందు వృక్షము శరీరము. రెండుపక్షులు, జీవాత్మఁ పరమాత్మలు. శరీరియగు జీవాత్మ తాను జేసిన కర్మలయొక్క సుఖదుఃఖరూపవిచిత్రఫలముల ననుభవించుచున్నది. శరీరియగు రెండవది నిర్వికారముగా నిష్క్రియముగా నుండి ఆరెండవదానిని కేవలము చూచుచున్నది. కావున తననిజరూపమైన పరమాత్మ సంసారియగు జీవునివలె సుఖదుఃఖాదు లనుభవింపదు. ఆజీవుఁడును బరమాత్మతత్త్వస్వరూపమును శ్రవణమననాదులచేఁ దెలిసికొని మోక్షమును పొందును. ఎప్పుడును ఆత్మ, కర్మ యుభోక్తయు గానే కాఁడు. శరీరముతో తాదాత్మ్యము చెందిన (శరీరమే నే ననుకొన్న) ప్రితిలోనే జీవుఁడు కర్మ యు భోక్తయు నగుచున్నాఁడు.

అవ॥ మతోకయుదాహరణముతో దీనినే వివరించుచున్నారు. ఆత్మకు సుఖదుఃఖములు లేవని. కావున స్వభావముచేత ఆత్మ అకర్త, ఆభోక్త యని సారాంశము.

నిశి వేశ్మని ప్రదీపే దీప్యతి చౌర స్తు విత్త మపహరతి।

ఈరయతి వారయతి వా తం దీపః కిం తథా ౨౨త్మా౨పి॥

గేహాన్తే దైవవశా త్కస్మింశ్చ త్సముదితే విపన్నే వా |
 దీప స్తుష్య త్యధవా ఖిద్యతి కిం, తద్వ దాత్మాపి || 138

ప్ర : వేశ్యని = ఇంటియందు, నిశి = రాత్రియందు, ప్రదీపే = బాగుగా వెలుగుచున్నదీపము, దీప్యతి = ప్రకాశించుచున్నది కాగా, చౌరఃతు = దొంగ, (ఆదీపకాంతిముందు ఇంటిలోని) విత్తం = ధనమును, అపహరతి = దొంగిలించును. దీపః = ఆదీపము, తం = ఆదొంగవానిని, ఈరయతి కిం = దొంగిలించుమని ప్రేరేపించుచున్నదా? వా = లేక, వారయతి, కిం = వానిదొంగతనమును మాన్పించుచున్నదా! (రెంటిని చేయుట లేదు.) తథా = అదే విధముగా, ఆత్మా అపి = పరమాత్మకూడ ప్రసంచములో జరుగు వ్యవహారములో (పైదీపమువలె) సంబంధము లేనివాడు. నిర్వికారః వర్తతే = ఏమియును వికారమును బొందకుండ నుండును. మఖౌక యువాహారణము :-

గేహాన్తే = ఇంటిలోపల, దైవవశాత్ = దైవవశమున, తనప్రయత్న మేమియులేక మే, కస్మింశ్చిత్ = ఒకానొకడు, సముదితే (సతి) = పుట్టినవాడగుచుండగా, వా = లేక, ఆఇంటియజమాని విపన్నే (సతి) = ఆపదచెందినవాడు, కాగా, దీపః = ఇంటిలోనిదీపము, తుష్యతి కిం = సంకోషించుచున్నదా? ఆతవా = లేక, ఖిద్యతి కిం = దుఃఖించుచున్నదా? రెండును చేయదు. తద్వత్ = అదేవిధముగా, ఆత్మా అపి = కేవలాత్మకూడ, కేవలద్రష్టగానే ఉండును. గాని గృహసునివలె హర్షశోకములను బొందదు.

తా | ఒకయింటిలో దీపము పెద్దగా వెలుగుచుండగా నొక దొంగ అందు ప్రవేశించి వస్తువులను, దొంగిలించుచున్నాడు. అతని సాపనికి ప్రేరేపించుట గాని వద్దని మాన్పించుట గాని వెలుగుచున్నదీపము చేయదు. అది నిర్వికారముగా నున్నది గదా! అట్లే దొంగవంటి జీవుల డొనర్చుపనులతో గాని, వానినుఖి దుఃఖిరూపకర్మఫలానుభవములతో గాని, సాక్షిగాఁ జ్యోతిరూపాత్మ సంబంధింపఁడు. సర్వమును సాక్షిగాఁ జూచుచుండును. అతఁ డేవికారమును జూందఁడు.

అట్లే దీపము వెలుగుచుండగా ఒకయింటిలో దైవవశమున నొకశిశువు జనించినయెడల ఆశిశుజననమునకు దానితలిదండ్రుల వలె దీపము సంతోషించునా? సంతోషింపదు. మఱొకఁ డ యింటిలోఁ జచ్చినయెడల వాని బంధువు లేడ్చిన ట్లాదీపము దుఃఖించునా? అదియెల్లప్పు డొకేరీతిగా నిశ్చింతగా, నిర్వికారముగా నుండును. అట్లే పరమాత్మయు దేహాభిమానియైన జీవుఁడు పొందునట్లు సుఖదుఃఖములను పొందఁడు. అనఁగా కర్మత్వ భోక్తృత్వలక్షణములు రెండఁను అజ్ఞానియగు జీవలక్షణములేగాని, జ్ఞేయమగు ఆత్మలక్షణములు గావని రూఢి యైనది. ఇది ముఖ్యమైన ఆత్మబోధవిశేషము. ముముక్షువు ఈయాత్మలక్షణము దెప్పుడును బ్రమాదపడరా దని హెచ్చరిక.

ఈయాత్మవిలక్షణవిషయమున భగవద్గీతలలో 5వ అధ్యాయమందలి 14వ శ్లోకమందు ప్రమాణవచన మిట్లున్నది.

శ్లో॥ న కర్మత్వం న కర్మాణి లోకస్య సృజతి ప్రభుః |
న కర్మఫలసంయోగం స్వభావస్తు ప్రవర్తతే | 5వ అ-14 శ్లో

ప్రభువైన ఆత్మ, తనంతతాసుగా ఏకాణిని ఈపనిని జేయు మని ప్రేరేపించుట (కర్మత్వమును) చేయుట లేదు. అట్లే జీవున కిస్సితమములైన రథము, ఘటము (చాత్రాది), మేడలు మిద్దెలు మొదలైన సుఖసాధనవిషయజాలమును, (కర్మములను) సృజించుట లేదు. అట్లే రథాదినిర్మాతకు ఆకర్మఫలముతోడి సంయోగమునుగూడఁ జేయుట లేదు. ఇట్లు దేహియగు ఆత్మ, తనకుఁ దానుగా (స్వతః) ఏకొంచెమైన పనిని చేయుటగాని, ఇతరులచేచేయించుటగాని నిర్వర్తింపని నిష్క్రియఁ డగుచో, ఎవఁడు, చేయుచు చేయించుచు ప్రవర్తించుచున్నవాఁడు? అను ప్రశ్నకు, ప్రవర్తకము ఆత్మగాక, స్వభావ మని సమాధానము.

శ్లోకములు పాఠములకును ప్రకరణములకును సంబంధముగా వ్రాసినవి. అవి పాఠములకును ప్రకరణములకును సంబంధముగా వ్రాసినవి.

ఈస్వభావ మననేమి? అవిద్యాలక్షణయగు ప్రకృతి (ఈశ్వరపరా పరప్రకృతులు, చైవీరాక్షస్యాసురీప్రకృతులు అనువేర్లుగల మాయ)యే, [త్రిగుణములు, త్రిగుణములందే]ప్రవర్తించుచున్నది. అనగా ప్రభువగు ఆత్మ లేక పరమాత్మ, తనకుఁ దానుగా నిష్క స్మృఁడేగాని మాయోపాధిస్మృఁడై, ఈశ్వగుఁడుగా, లోకనాథుఁ డుగాఁ బ్రవర్తించుచున్నాఁడు. మాయామోక్షణమే- మాయ యొక్క అత్యంతాభావగమనమే, ఆత్మజ్ఞానఫలమే- ముక్తియని సారాంశాత్మబోధ.

12. స్వప్రకాశతా ప్రకరణమ్ (స్వప్రకాశతా ప్రకరణము)

ఆవ॥ ముక్తిసాధనమైన ఆత్మబోధాంగముగా, గతాధ్యాయమందు, ఆత్మ కు కర్తృత్వభోక్తృత్వలక్షణమును నిరాకరించి, (నిషేధించి) యీయధ్యాయ మందు ఆత్మయొక్క స్వయంప్రకాశతలక్షణమును నిరూపించుచున్నారు.

రవిచన్ద్రవహ్నిదీపప్రముఖాః స్వపరప్రకాశాః స్యుః |
యద్యపి తథా ప్యమీభిః ప్రకాశ్యతే క్వాపి నైవాత్మా ||

139

ప్ర : రవి-ప్రముఖాః, రవి=సూర్యుఁడు, చన్ద్ర=చంద్రుఁడు వహ్ని= అగ్ని, దీప=దీపము, ప్రముఖాః = మొదలైనవి, స్వపరప్రకాశాః = తమ్ము, ఇతరవస్తువులను ప్రకాశింపజేయునవి, (ఉన్నట్లు తెల్పునవి) స్యుః=అగును. యద్యపి=అవి యట్టివైనను, తథా = ఆవిధముగా, ఆత్మాపి = ఆత్మకూడ అమీభిః=వీవీచేత, క్వా + అపి=ఎక్కడనుకూడ, న ప్రకాశ్యతేవ = తెలియ జేయఁబడుటయే లేదు.

తా॥ ప్రపంచములోని వస్తువులు రెండ రకములు. తమ్ము స్వయముగాఁ దెలియఁజేయునవి, సూర్యుఁడు, దీపము మొదలైనవి, స్వయంప్రకాశము లనఁబడును. ఇతరసహాయములేక తెలియఁ బడనివి, గోడ, చెట్టు మొదలైనవి పరప్రకాశ్యములు.

సూర్యుఁడు సగలును, చంద్రుఁడు, అగ్ని, దీపము మొదలైనవి చేయుచుండును, తమ్మే కాకుండ ఇతరవస్తువులను గూడ ప్రకాశింపఁజేయు స్వభావము కలవి. కాని ఈసూర్యుడు లేవియు నాత్మను (నన్ను) ప్రకాశింపఁజేయలేవు. ఈవిషయమున గీతలలో 15 అ.లో గీత శ్లోకార్థము ప్రమాణము.

శ్లో॥ “న తద్భాసయతే సూర్యో న శశాంకో న పావకః”
 గీ 15-6 ఆతేజోరూపమై వెల్లవమైన ఆత్మస్థానమును (పదమును) సూర్యుఁడు ప్రకాశింపఁజేయ లేఁడు. అట్లే చంద్రుఁడును, అగ్నియును ఆత్మను బ్రకాశింపఁజేయ లేరు.

అవ॥ వస్తుజ్ఞానమునకు ఆత్మప్రకాశత్వమే ముఖ్యమూలకారణ మని తెల్పుచున్నారు.

చక్షుర్ద్వారై వ స్యా త్పరాత్మనా భాస మేతేషాం ।
 యద్వా తేఽపి పదార్థా న జ్ఞాయన్తే ఽథ కేవ
 లాలోకాత్ ॥ 140

తత్రా ప్యక్షిద్వారా సహాయభూతో న చే దాత్మా ।
 నో చే త్స త్యాలోకే పశ్య త్యన్ధః కథం నార్థాన్ ॥ 141

ప్ర : ఏతేషాం = ఈరవిచంద్రులయొక్క, భాసం = ప్రకాశము, విషయజ్ఞానము, చక్షుర్ద్వారా ఏవ = కన్నుద్వారముననే, పరాత్మనా = చిదాత్మచేతనే, స్యాత్ = కావలయును. యద్వా = ఎందుకనగా, తే పదార్థాః అపి = ఆపదార్థములు (రవిచంద్రులదిపాదులు) అథ = మఱి, కేవలాలోకాత్ = వానికాంతిమాత్రము, న జ్ఞాయన్తే = తెలియఁబడుట లేదు. తత్ర అపి = అపదార్థజ్ఞానవిషయమందైనప్పటికిని, ఆత్మా = ఆత్మ, అక్షిద్వారా = కంటిద్వారమున, సహాయభూతః = సహాయము చేయువాఁడు (అగును). స చేత్ = కానిచో, తేఽపి పదార్థాః = ఆసూర్యునిపదార్థములుగూడ, న జ్ఞాయం

తే = తెలియబడట లేదు. (అని పై శ్లోకమునుండి ఆవృత్తము కావలయుపదములు.) నోచేఁ = అట్లు కంటిద్వారమున ఆత్మసహాయభూతుఁడు కాదేని, ఆలోకే సతి = కాంతికిరణములుండినను, అన్తః = కండ్లలేని గ్రుడ్డివాఁడు, అర్థాన్ = వస్తువులను, న పశ్యతి = చూచుట లేదుగదా!, కథం = ఇదెట్లు (సంభవతి = సంభవించుచున్నది?.)

తా॥ స్వపరప్రకాశకములగు వస్తువు లన్నియు, వానికన్న వేఱగు పరాత్మచేతనే, (నాచేతనే) కంటిమార్గమున తెలియఁబడుచున్నవి. కావున పరప్రకాశకసూర్యాది వస్తువులను దెలిసికొనుటకు కిన్ను అనెడు సాధనముతోఁ బనిచేయు ఆత్మచైతన్యము ప్రధానము. అట్లు కాదేని, గ్రుడ్డివాడు (తానున్నను- ఆత్మయున్నను) దీపకాంతిముందున్న వస్తువుల నెందుకుఁ జూచుట లేదు? కావున, స్వప్రకాశప్రకాశవస్తుజ్ఞానమునకు, నేత్రేంద్రియ సాధనముక్తమగు ఆత్మయే ప్రధానము.

అవ॥ ఆత్మవస్తుప్రాధాన్యమునే విషయగ్రహణమందు నిరూపించుచున్నారు.

సత్యాత్మన్యపి కిం నో జ్ఞానం, త చ్చేన్ద్రియాస్తరేణ

స్యాత్ ।

అన్ధే దృక్ప్రతిబన్ధే కరసంబన్ధే పదార్థభాసం హి॥ 142

ప్ర : అత్మాని = ఆత్మఁ (తాను,) సతి అపి = ఉన్నప్పటికిని, నో జ్ఞానం కిం = పదార్థముల జ్ఞానము గ్రుడ్డివానికి కలుట లేదేమి?, త చ్ = ఆజ్ఞానముకూడ (ఇతరవస్తువులను దెలిసికొనుట) ఇన్ద్రియాస్తరేణ = మఱొక ఇంద్రియముచేత, స్యాత్ = కలుగవచ్చును. హి = ఎందుకానఁగా, అన్ధే = గ్రుడ్డివాఁడు, దృక్ప్రతిబన్ధే (సతి) = చూపులేనివఁ డగుచుండఁగా, కరసంబన్ధే (సతి) = అతడు ఆవస్తువులను తనచేతులతో తాకుట యనువస్తుహస్తసంబంధమున్న దగుచుండఁగా, పదార్థభాసం = వస్తువులజ్ఞానము, అవి ఉన్న వని తెలిసికొనుట, (భవతి = అగుచున్నది).

తా॥ ఆత్మకన్న కన్నే ప్రధానమా? కన్ను లేనిచో ఆత్మ
 ఏవిధమునను వస్తువులను దెలిసికొన లేదా? ఆత్మ కంటికంటె వే
 తైన ఇంద్రియములచేత వస్తువులను దెలిసికొనవచ్చును. ఎట్లనగా
 గ్రుడ్డివాడు కంటితో వస్తువులను జూచి తెలిసికొన లేకున్నను
 చేతులతో స్పృశించి, వాసన చూచి ఇతరేంద్రియములద్వారా
 వస్తువులను దెలిసికొనుచునే యున్నాఁడు. కాబట్టి ఆత్మయే, తానే
 ముఖ్యముగా ప్రపంచమందలిసర్వవస్తువులను దెలిసికొనువాఁడు.
 కావున ఇట్లాత్మప్రకాశకత్వస్వభావము ధ్రువపఱుపఁబడినది.

అప॥ సర్వమును దెలిసికొనునది చైతన్యరూపమగు ఆత్మయే. అది
 దేనిచేతను దెలియఁబడునది కాదు. కాన తన్ను తానే యెఱుంగవలెను. ఆత్మ
 ఏకము. అద్యయము. కాన సర్వముగా భాసించునది తానే. సర్వమును దెలిసి
 కొనునది, చూచునది తానే. అన్నిటికిని మొదట నున్నది తానే. తాను రేకుండ
 నేమియు నెక్కడ జరుగదు. అని యుపనిషత్తులు చెప్పిన వని చూపుచున్నారు.

జానాతి యేన సర్వం కేన చ తం వా విజానీయాత్ ।

ఇ త్యుపనిషదా ముక్తి ర్బుధ్యత ఆత్మా ల్లత్మనా

తస్మాత్ ॥ 143

ప్ర : యేన = (ఎవని) ఏఆత్మచేత, ఎవరుకారణముగా, సర్వం =
 సర్వమును, జానాతి = తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (అనగా నెవఁడు సర్వమును
 దెలిసికొనుచున్నాఁడో) తం = వానిని, కేనవా = మఱి (దేనిచేత,) యేసాధ
 నముచేత, విజానీయాత్ = తెలిసికొన శక్యమగును? ఇతి = అని, ఉపనిషదాం
 = ఉపనిషత్తులయొక్క, ఉక్తిః = వచనము. తస్మాత్ = అందుచేత, ఆత్మా =
 తాను, ఆత్మనా = తనచేతనే, అనగా ఆత్మగనే (తృతీయకు అభేదార్థము)
 బుధ్యతే = తెలిసికొనును. (రెండవది రేనప్పుడు, తెలిసికొనునన్నచో వికే
 దన్ను తానే తెలిసికొనుచున్నాఁడనియే చెప్పవలెను.)

తా॥ నిర్విశేషముగు ఏయాత్మ ఈసర్వము నెఱుంగుచున్న
 డో యాచైతన్యాత్మచు ఏయింద్రియసాధనములతో విశేషముగా

నెఱుంగ శక్యమగును? శక్యము కాదని భావము. కావున ఆత్మ, తన్ను తానే యెఱుంగఁగలదు. ఇతరములచేఁ దెలియఁబడదు. ఇట్లని యుపనిషద్దోష. దీనివలన ఆత్మ స్వప్రకాశత్వలక్షణము సిద్ధము. - ఉపనిషత్తులు “ఆత్మా వా ఇదం ఏక ఏవ అగ్ర ఆస్మీత్ నాన్యత్ కించన మిషత్” (ఐత 1-1). “ఇదంతయు మొదట ఆత్మ యొక్క టిగనే యుండెను. దానికన్న వేఱుగా మఱేమియు తెప్పవాలలేదు” అనఁగా మఱొకపదార్థమే లేదు. ఆ ఆత్మయే యీ సర్వము. ప్రత్యక్షముగా తెలిసికొనుట యనుక్రియ జరుగ వలె నన్నచో ఉన్నవి అనేకము కావలెను. అప్పుడే ఒకటి మఱొక దానిని చూచుట వినుట మొదలగుక్రియలు జరుగును. లేనిచో జరుగవు. బృహదారణ్యకము మైత్రేయీబ్రాహ్మణములో 2-4-14

“యత్ర హి ద్వైత మివ భవతి, తదితర ఇతరం
జిఘ్రతి, తదితర ఇతరం పశ్యతి, తదితర ఇతరం శృణోతి,
తదితర ఇతర మభివదతి, తదితర ఇతరం మనుతే,
తదితర ఇతరం విజానాతి; యత్ర వా అస్య సర్వ మాత్మై వాఽ
భూ త్తత్కేన కం జిఘ్రేత్, తత్కేన కం పశ్యేత్ తత్కేన కం
శ్రుణుయాత్, తత్కేన క మభివదేత్ - తత్కేన కం మన్వీత్,
తత్కేన కం విజానీయాత్? యే నేదం సర్వం విజానాతి
తం కేన విజానీయాత్? విజ్ఞాతార మరే కేన విజానీయా దితి”

యాజ్ఞవల్క్యమర్షి తనభార్యయైన మైత్రేయికిఁ జెప్పు చున్నాఁడు. “ఒసే, ద్వైత మని యున్నయెడల, అనఁగా అనేక వస్తువు లున్నయెడల నప్పు డొకఁ డింకొకదానిని (ఒకనిని) వాసన చూచుట జరుగును. ఒకఁడు మఱొకనిని చూచుట జరుగును. ఒకఁడు మఱొకనిని వినుట జరుగును. ఒకఁడు మఱొకని తో మాటాడుట జరుగును. ఒకఁడు మఱొకనిఁ దలఁచుట జరుగును.

ఒకఁడు మఱొకని దెలిసికొనుట జరుగును. (ఇదంతయు నజ్ఞానా
 వస్థ తెలిసికొనుచు నున్న దొక్కటే యని, యది తానే యని
 తెలియనియవస్థ మఱి జ్ఞానావస్థలో) ఎక్కడ సర్వము ఆత్మయే,
 అనఁగా నిరవయవనిష్ఠియనిర్వికారచైతన్యస్వరూపము దానే
 మాయెనో, తనకన్న వేఱేమియు లేనిస్థితిలో నతఁడు ఏసాధనము
 తో (ఇంద్రియముతో) ఎవనిని వాసనచూచును? దేనితో నెవనిని
 జూచును? దేనితో నెవనిని వినును? దేనితో నెవనిని మాట్లా
 డును? దేనితో నెవనిని దలచును? దేనితో నెవనిని దెలిసికొనును?
 క్రియ జరుగవలె నన్న దానికి (అధిష్ఠానము) శరీరము, కర్త,
 కరణము (వివిధసాధనములు), ప్రాణచేష్టలు, అనుగ్రాహకదేవతలు
 అనెడువిదు వస్తుసామగ్రి యుండవలెను. (గీత 18లో 14లో)
 అకర్తగా ఉన్నదొక్కయాత్మయే యైనప్పు డెట్టి క్రియయును
 జరుగుటకే వీలులేదు. జ్ఞాత, జ్ఞానము, జ్ఞేయము ఏమియు నుం
 డవు. క్రియలేదు ఫలము లేదు. అందువలన కర్త లేఁడు. భోక్త
 లేఁడు." అని స్పష్టముగా నుపనిషద్వాక్యము లున్నవి. 'కాదు
 కూడదు తెలిసికొనును' అని చెప్పవలసినచ్చినప్పుడు, ఉన్నవాఁ
 డొక్కఁడే ఆత్ముఁడే గనుక దన్ను దానే తెలిసికొనుచున్నాఁ
 డనవలెను వెనుకటిశ్లోకములో ఆత్మ ఇంద్రియసహాయముతోఁ
 దెలిసికొను నని చెప్పఁబడినది. అక్కడ ఆత్మయన్నప్పుడు
 ముఖ్యాత్మప్రతిబింబమగుజీవుఁడు చెప్పఁబడినాఁడు. అది యిందు
 నిరాకరించుట ముఖ్యాత్మతత్త్వప్రభోధార్థమే. ఇట్లే కేనోపనిష
 త్తులోఁగూడఁ జెప్పఁబడినది. "యద్వాచా నభ్యుదితం యేన వా
 గభ్యుద్యతే తదేవ బ్రహ్మ త్వం విద్ధి నేదం యదిద ముపాసతే"
 కే. 5 "ఏది వాక్కుచే చెప్పఁబడదో, దేనిశక్తిచేత వాక్కు
 చెప్పుటకు శక్తిగల దగుచున్నదో, అదే బ్రహ్మము. సర్వో

తృప్త మైనది, అన్నిటకన్న గొప్పది" అని నీవు తెలిసికొనుము. లోకముపాసించుచున్న సోపాధికేశ్వరాది, ఆత్మ కాదు. ఉపాసన క్రియ లో తాను (ఉపాసకుఁడు) వేఱు, ఉపాసింపఁబడు పరమేశ్వరుఁడు వేఱు, అనుబుద్ధితో ఉపాసన చేయఁబడును. ఈవిధి భేదయుక్త ద్వైతము, అజ్ఞానముతో కూడినది. బ్రహ్మమే ఆత్మ యగు నేను. రెండవది లేదు. అందువలన అద్వైతమునందు ఉపాసన-ఉపాసక-భేదము లేదు. వాక్కు కర్మేంద్రియమున కుదాహరణ. ఇట్లే తక్కిన ఇంద్రియములకు, లోపలివి, వెలుపలివి, ప్రాణము మొదలైన వానిని గుఱించిన శ్లోకము లున్నవి. కావున ప్రకరణసారాంశేమాగా ఆత్మలక్షణము ఏకత్వస్వయంప్రకాశత్వమే గాని పరప్రకాశ్యము గా దని తేటతెల్ల మైనది. ఈజ్ఞానమే ముక్తి సాధనము.

13. నాదానుసంధానప్రకరణమ్

(నాదానుసంధానప్రకరణము)

అవ॥ ఇక్కడ యోగముచేత సమాధిస్థితిని బొందుటను చెప్పుచున్నారు.

యావత్ క్షణంక్షణార్థం స్వరూపపరిచింతనం క్రియతే |
 తావద్దక్షిణకర్ణే త్వనాహతః శ్రూయతే శబ్దః॥ 144

ప్ర : యావత్ = ఎంతవరకు, క్షణం = క్షణకాలముకాని, క్షణార్థం = సగముక్షణముకాని, స్వరూపచింతనం = తననిజస్వరూపమగుబ్రహ్మమునుగుఱించి (ఆలోచించుట,) ధ్యానించుట, క్రియతే = చేయబడునో, తావత్ = అంతవరకు, దక్షిణకర్ణే, తు = కుడిచెవియందే, అనాహతః = కృత్రిమముగా కొట్టబడలేన నైవది కొవట్టి, శబ్దః = సౌక్ష్యధని, శ్రూయతే = వినబడును.

తా॥ సాధకుఁడు మనస్సునకు బాహ్యవిషయప్రవృత్తిని యూర్తిగా మాన్పి, అంతర్ముఖుఁడై తనయాత్మస్వరూపమునే, ధ్యానింపవలెను. అట్టిధ్యానము క్షణమో అర్థక్షణమో అయినను,

అప్పుడతని కొకవిచిత్రానుభవము కల్గును. అది యతని కుడిచేవి యుదద్భుతమైన సూక్ష్మశబ్దము వినవచ్చుట. ఇది అత్యంతమధుర మై ప్రవాహరూప మైనది. అది సాధారణముగా మృదంగము, వీణ మొదలగు సంగీతవాద్యసాధనములను కొట్టుట, తాకుటవలన ఉద్భవించునటువంటి స్థూలశబ్దము కాదు. లోపలనే సహజప్రకాశ పుండనమువలన నేర్పడి నిత్యము సాగుచుండు (యనాహత) సూక్ష్మధ్వని. ఇది పతంజలి మహర్షి చెప్పిన యోగాంగమగు ప్రాణాత్మామవిశేషమనవచ్చును.

అవ॥ నాదానుసంధానము మనస్సుయొక్క సుస్థితిని, వాసనాకుడ్డిని సూచించు నని చెప్పుచున్నారు.

సిద్ధ్యారమ్భ స్థిరతావిశ్రమవిశ్వాసబీజశుద్ధీనామ్ |
ఉపలక్షణం హి మనసః పరమం నాదానుసంధానమ్ || 145

ప్ర : హి = ఎందుకనగా, పరమం = శ్రేష్ఠమైన, నాదానుసంధానం = (ఆమవోహరమైన) ఆనాహతసూక్ష్మశబ్దమునే వినుచుండుట, మనసః = మనస్సు యొక్క, సిద్ధ్యారమ్భ... శుద్ధీనాం, సిద్ధ్యారమ్భ = పరమాత్మయందు లయింపఁ జేయుట అనులక్ష్యము త్వరలో ప్రాప్తింపనున్న దనుభవసూచనయొక్కయు, స్థిరతా = చాంచల్యమును వీడి (స్థిరత్వము) నిలుకడను పొందుటయొక్కయు విశ్రమ = శాంతిని పొందుటయొక్కయు, విశ్వాస = తానుసరియైన మార్గము వండున్నా ననుగట్టినమ్మకము కల్గుటయొక్కయు, బీజశుద్ధీనాం = తెలియబడుచున్న జాగ్రత్కాలమనస్సునకు మూలకారణమైన నిగూఢసంస్కారశక్తితో రాగాది మాలిన్యములు క్రమముగాఁ దొలగి, చిత్తము వరికుడ్డి యగుచుండుట యొక్కయు, ఉపలక్షణమ్ = సూచన అగుచున్నది.

తా॥ చెవియం దాసూక్ష్మమధురశబ్దము వినిపించిన దనఁ గాఁ దనలక్ష్యము సిద్ధించుట కారంభమగుచున్నదనియు, మనస్సు తనసహజ చాంచల్యమును వీడి స్థిర్యమును పొందుచున్నదనియు,

శాంతిని పొందుచున్నదనియు, తాను సరియైన మార్గమందే యున్నాననుగట్టినమ్మకము పెరుగుచున్నదనియు, చిత్తశుద్ధిచాలనము కల్గినదనియు, దెలియఁదగును. ఇవికల్గిననే యటుసంటి సూక్ష్మానాహతశబ్దము ధారగావినుట కల్గునని తాత్పర్యము.

అవ॥ అప్పుడు మనస్సునకు గొప్పయానందము కల్గునని చెప్పుచున్నారు.

భేరిమృదంగశంఖాద్యాహతనాదే మనః క్షణం రమతే।

కిం పున రనాహతే = స్మి న్మధుమధురే లభిణీతే స్వచ్ఛే॥

146

ప్ర : మనః = మనస్సు, భేరిమృదంగశంఖాద్యాహతనాదే - భేరి = భేరి, మృదంగ = మద్దెల, శంఖా = శంఖము. ఆది = మొదలైన (ఢక్క, తమరు, వీణ మొదలైనవి) వాద్యములయొక్క, అహతనాదే = కొట్టుటవలనఁగల్గిన మధురమైన శబ్దమందు క్షణం = వినినపిదపక్షణకాలము, రమతే = ఆనందమును జెందును. మధుమధురే = తేనెవలెతీయనై (ఇష్టమైన) మధురతరమై అభిణీతే = విడువకుండ సాగివచ్చునట్టిదియు, స్వచ్ఛే = స్వచ్ఛమైనట్టిదియునగు, అస్మిన్ అనాహతే = ఈస్థూలముగా మీటుట, కొట్టుట లేకుండ పుట్టి ప్రొగుచుండు దివ్యమైన ఈయనాహతసూక్ష్మశబ్దమునందు, (ఆశబ్దము విన్నపుడు కల్గు నానందమునుగూర్చి;) కింపునః (పక్తవ్యమ్) = చెప్పవలసిన దేమున్నది? అనగా నపరిమితానందము కల్గునని భావము.

తా॥ సాధారణముగా సంగీతవాద్యములగు భేరి, ఢక్క, మద్దెల మొదలగువానిని గొట్టినప్పుడు, మురళివీణవాయిలీనము మొదలగువానిని చక్కగా వాయించినప్పుడు కలుగుమృదుమధుర సంగీతము విన్నప్పుడు మనస్సు క్షణకాల మైనను మహానందమును జెంద కుండదు. అట్టిచోఁ దనసాధననిద్దించుచున్నదని సూచించుచుఁ దనచెవులలో మృదుమధురతరమై స్వచ్ఛమైన ప్రాణావాయు సంచారజన్యసంగీతరూపమగు అనాహతనాదము ఎడతెగకుండ

వినఁబడినప్పుడు ఆయోగి చెందు పరమానందము నరించుటకు వీలులేనిది. [సంగీతముయొక్క ప్రభావము మనుష్యులనేకాదు శిశువులను పశువులను చివరకు పాములనుగూడ సంతోషపెట్టును. 'శిశుర్వేత్తి పశుర్వేత్తి వేత్తి గానరసం ఘణీ.' గానముయొక్క స్వారస్యమును, రసమాధుర్యమును పసిబాలుఁడు, పశువు, పాము కూడ (ఎగుగును.) ఆస్వాదింతురు.]

సుభాషితేన గీతేన యువతీనాం చ లీలయా
చేతో న భిద్యతే యస్య స వై ముక్తో ఒధవా పశుః॥

మధురముగాఁ బాడఁబడిన పాటచేతను, యువతులయొక్క విలాసములచేత నెవనిమనస్సు ఆనందముచేఁ గరఁగదో యతఁడు ముక్తుఁడైనను గావలెను, లేదా, పశు వైనను గావలెను.

ఆహారసంగీతమే యట్టిదైన సూక్ష్మమైన యనాహారదివ్యగాన నాదమునలనియానందము వర్ణనాతీతము. ఇది యాత్మయందు మనోలయ మొనర్చుటకు సుకరనిశ్చితమార్గము.

అవ॥ దానినిగుఱించియే యింకను జెప్పుచున్నారు.

చిత్తం విషయోపరమా ద్యథా యథా యాతి నైశ్చల్యమ్ |
వేణోరిప దీర్ఘ తర స్తథా తథా శ్రూయతే నాదః॥ 147

ప్ర : విషయ - ఉపరమాత్ = ఇంద్రియముల నాకర్షించు విషయభోగములనుండి విరమించుటవలన, చిత్తం = మనస్సు, యథాయథా = ఏవిధముగా, నేవిధముగా, నెంతెంతవఱకు, నైశ్చల్యమ్ = చాంచల్యమును విడిచిపెట్టి స్థిరముగా నుండుటను, యాతి = పొందునో, తథా తథా = ఆవిధముగా నావిధముగా, సంతంతవఱకు, (దానికిఁ దగినట్లు,) వేణోః (నాదః) ఇవ = మురళీధ్వనివలె, దీర్ఘ తరః నాదః = ఎడతెగని కడుదీర్ఘమైన నాదము, (గానధ్వని), శ్రూయతే = ఆసాధకునిచే వినబడుచున్నది.

తా|| సామాన్యమనుష్యునకు తానానందస్వరూపుడనని తెలియదు. ఆనందము తనకు వెలుపలనున్న, విషయములవలన వచ్చునని అజ్ఞానముచే అనుకొనును. అందువలన మనస్సును ఇంద్రియములను వానివైపు బంపి వానిని సంపాదించు వనును. ఆ మనస్సు చెప్పుచేతలందుండుటతో సంసారము, శ్రమ, బహుకష్టములు, దుఃఖములు ప్రాప్తవిషయములు నశించుచుండగా మరల మరల సంపాదించవలెనని యత్నము. జన్మపరంపర సాగును. వానివలన నిత్యానందము రాదని తెలిసికొని, అది తనయందే యున్నదను శ్రుతివాక్యము విని, గ్రహించి, దానిని అనుభవించుటకై బయటికిపోవు ఇంద్రియములను విషయములనుండి మరలించి జీవుడగు తనవైపు త్రిప్పుకొనును. ఇది యెంతవిరివిగా జరుగునో అతనికంత విరివిగా దనసహజానందము ప్రస్తుత మగుచుండును. ఇది యనుభవైకవేద్యము సాధకునిచంచలమైన మనస్సు తుచ్చమైన విషయములనుండి మరలి, యేయేషధముగా నిశ్చలమై తన స్థానమందు నిల్చునో దానికి తగినట్లుగా అతని కాయనాశాతగానధ్వని మధురమగా మ్రురళీధ్వనివలె చిరకాలము వినబడుచుండును. ఇది యోగమార్గ సాధనవిశేషము.

ఆప|| యోగికి అనేకవిధములైన విచిత్రానుభవములు కలుగును. విచిత్రమైన సంగీతములను వినుచేకాదు విచిత్రమైన కాంతులను గూడ చూచునని చెప్పుచున్నారు.

నాదాభ్యంతర్వర్తి జ్యోతి ర్య ద్వర్తతే హి చిరమ్|

తత్ర మనో లీనం చే స్న పునః సంసారబంధాయ|| 148

ప్ర : నాదాభ్యంతర్వర్తి = ఆసూక్ష్మధ్వనిలోపలవర్తించునదిగా, జ్యోతిః = జ్యోతి (కాంతి), యస్ = ఏది, ద్వర్తతే = కలదో, తత్ర = (అక్కడ,) ఆజ్యోతియందు, మనః = మనస్సు, చిరం = చిరకాలము, లీనం చేత్ = లీనమైన

యెడల, (ఆమనస్సు) సంసారబంధాయ = సంసారమును బంధముకొఱకు (జన్మ పరంపరలో పడుటకు,) పునః = తిరిగి, న (భవతి) = అగునది కాదు. (అనగా ముక్తమగుట తథ్యము.)

తా|| యోగమువలన సాధకుఁడు అనేకచిత్రవిచిత్రానుభవములను బొందును. మధురసూక్ష్మధ్వనిరూపసంగీతము ననుసరించి దానిలోపలగా దిన్యజ్యోతి కనఁబడును. మనస్సును దానియందు చిరకాలము లగ్నము చేసినయెడల నతఁడు మరల సంసారములోఁ బడఁడు. తిరిగి జన్మలెత్తుట, దుఃఖమోహాదులలోఁ బడుట జరుగదు. ఇది చిత్తమును ఆత్మజ్యోతియందు లయము చేయుటగును.

అవ|| ఈయోగపద్ధతి ప్రాశస్త్యమును వర్ణించుచున్నారు.

పరమానందానుభవా త్సుచిరం నాదానుసన్ధానాత్ ।
 శ్రేష్ఠ చ్చిత్తలయో ఽయం స త్స్వన్యలయే ష్యవేకేషు॥

149

ప్ర : అన్య (చిత్త) లయేషు = చిత్తమునులయముచేయుటకు ఇతరమైన ఉపాయములు, (మార్గములు,) అనేకేషు సత్సు = అనేకము లుండఁగా, సుచిరం = అతిదీర్ఘకాలము, నాదానుసన్ధానాత్ = తనకు వినఁబడు సూక్ష్మనాహతగాననాదమునందు మనస్సును లగ్నముచేయుటవలనఁ గల్గిన, పరమానందానుభవాత్ = పరమానందమును అనుభవించుటకారణముగా, అయం = ఈ, చిత్తలయః = చిత్తము లయముచేయు పద్ధతి, శ్రేష్ఠః = శ్రేష్ఠ మైనది.

తా|| చిత్తము తిన్మయత్వము చెంది ఆత్మయందు లయమగుటకు శతాధికమార్గములు కలవు అని “విజ్ఞానభైరవతంత్ర” మను యోగశాస్త్రము పేర్కొన్నది. కాని ప్రాణస్పందనమువలన నేర్పడుచు సహజసూక్ష్మమును, శుద్ధమును, మృదుమధురమును, ప్రవాహారూపమగు అనాహతనాదమును మనస్సు సులభతరముగా

స్వీకరించి దానియానందరసాస్వాదమునందు లగ్నమగును. కావున ఇతర యోగతంత్రము లన్నిటికంటె ఈనాదానుసంధానవిధానమే శివసుందరమై కడుశ్రేష్ఠమైన దని శ్రీశంకరులతీర్పు. దీని గూడ నతిక్రమించిననై, ధ్వనికాంతిరహితమై పరమగమ్యమగు అద్వితీయబ్రహ్మచుభవమును ఆత్మబోధకార్యమునుగా మఱువరాదు. ఈనాదానుసంధానము మనోలయమునకు పూర్వాంగము, లేదా మార్గ మనియు మఱువరాదు.

14. మనోలయప్రకరణమ్ (మనోలయప్రకరణము)

అప॥ “మన ఏవ మనుష్యాణాం కారణం బన్ధమోక్షయోః।” మనుష్యులయొక్క బంధమునకు గాని, మోక్షమునకుగాని మనస్సే కారణము. సర్వమును తెలిసికొను ముఖ్యసాధనము మనస్సే. అది మలినమై బంధకారణమగును. “మన సై వాసుద్రష్టవ్యం నేహ నానాస్తి కించన మృత్యోః స మృత్యు మాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి॥” బృ 4-4-19 బ్రహ్మము (ఆత్మ) మనస్సుచేతనే తెలిసికొనబడవలెను. బ్రహ్మము ఏకము. ఇక్కడ (నానా,) అనేకత్వము లేదు. అనేక మిక్కడ చూచువాఁడు ఒకమృత్యువు (జన్మము) నుండి మఱొకమృత్యువు (జన్మము) నకుఁ బోవును. బృ 4-4-19 “న చక్షుషా గృహ్యతే నాపి వాచా నాన్యై ర్దేవై స్తపసా కర్మణా వా। జ్ఞాన ప్రసాదేన విశుద్ధసత్త్వ స్త త స్తు తం పశ్యతే నిష్కలం ధ్యాయమానః. ముం 3-1-8 ఆబ్రహ్మము, (ఆత్మ,) కంటికి కనబడదు, వాక్కున కందదు. ఇత రేంద్రియములకు దొరకదు. తపస్సుచేతఁగాని, కర్మ చేతఁగాని అది చిక్కదు. విచారణచేసి పరిశుద్ధమైన మనస్సుగలవాఁడు భాగములులేని ఆయాత్మను ధ్యానించుచు, చూడఁ గలఁడు. కావున తపస్సు, యోగము, కర్మము, భక్తి మొదలైనవానిచే చిత్తశుద్ధిని బొందినవాఁడు విచారణచేతనే దానిని తెలిసికొన వలయును అప్పుడు మనస్సు పరమానందము పొందును. దానినుండి అది జాఱదు. అవి చెప్పుచున్నారు.

సంసారతాపతప్తం నానాయోనిభ్రమా త్పరిశ్రాన్తమ్।

లభ్యా పరమానందమ్ న చలతి చేతః కదా క్వాపి॥ 150

ప్ర : సంసారతాపతప్తం = సంసారమందలిబహుదుఃఖములచేత మిక్కిలి చాఢింపఁబడినదియు, నానాయోనిభ్రమాత్ = అనేకవిధములైన జన్మములను దొందుటచేత, పరిశ్రాంతం = మిక్కిలి బడలిక చెందినదియునగు, చేతః = మనస్సు, (పుణ్యపరిపాకము, ఈశ్వరానుగ్రహము వలన విరాగము చెంది సరియైన గురువునొద్ద ఆత్మవిచారణచేసి తత్త్వము తెలిసికొనుటవలన) పరమానందం = నాదానుసంధానసిద్ధిరూపమగు శ్రేష్ఠమైన అత్యుత్తమమైన ఆనందమును పొందినదై, తరువాత, కదా = ఎప్పుడును, క్వాపి = ఎక్కడనుకూడ, న చలతి = చలనము చెందదు. (జ్ఞానమునుండి) వచ్చిన యాయానందమునుండి జాటిపోదు.

తా|| ఈజీవుఁడు క్రిమికీటక పశుపక్షిమనుష్యాదిజన్మములనేకములై తి, అనేకవిధములైన సంసారబాధలచే దహింపఁబడిన చాఢై, విరాగముచెంది, శతకోటిజన్మములయందు చేయఁబడిన పుణ్యముచేత నాదానుసంధానరూపయోగసిద్ధినందియు, నాశ్రయించిన, సద్గురుకృపచేత పొందిన ఆత్మానాత్మ వివేకవిజ్ఞానము (విచారము) చేతను శాస్త్రార్థశ్రవణమననాదులచే మాత్రమే తెలియఁదగిన బ్రహ్మమును దానుగాఁ దెలిసికొనగానే సర్వదుఃఖములు పోఁగాఁ బరమానందము చెందును. ఇక నాతఁడు దానినుండి యెప్పుడును, ఏపరిస్థితియందును తిరిగి అజ్ఞానములోఁ బడఁడు. ఆస్థితిని వదలఁడు. దానినుండి జాతిఁడు.

అవ|| అప్పుడు మనస్సు నిశ్చలమైపోవు ననుచున్నారు.

అద్వైతానందభరా త్కిమిదం కోఽహం చ క స్యాహమ్ |
 ఇతి మన్థరతాం యాతం యదా తదా మూర్ఛితం చేతః ||
 151

ప్ర : అద్వైతానందభరాత్ = జ్ఞాత, జ్ఞేయము, జ్ఞానము మొదలగు సర్వ భేదములు నశించి, ఉన్నది తానొక్కఁడే యసభయముతో కూడిన పరమమైన
 (ప్ర. 24)

ఆయాసందము మిక్కిలి మిక్కుట మగుటవలన, “కిం ఇదమ్ = ఇదేమిటి? కః అహం = నే నెవఁడను? చ = మఱియు, కస్య అహం = నే నెవరివాఁడను, ఇతి = అని యీవిధముగా శాస్త్రాచార్యోపదేశానుసారముగా ఆత్మస్వరూపస్వభావ సంశోధనమును జేసి, పొందిన వేదాంతసునిశ్చితార్థమందే, యదా = ఎప్పుడు, చేతః = మనస్సు, (కదలకనిలిచి) మన్థరతాం = ఇతరవిషయాదులందు పనిచేయ కుండు అయస్థితిని, యాతం = పొందినవగునో, తదా = అప్పుడు, (తదే = ఆ మనస్సు), మూర్ఖితమ్ = నిర్వాహితమైనది, నిశ్చల మైనది, (భవతి = అగును).

తా|| ననుఁడు తాను అద్వయ బ్రహ్మము నని తెలిసికొనుటవలన సర్వశోకము లంతరించి, సర్వత్రపుటిభేదము లంతరించి, భయము పోయి, పరమానందమును అనుభవించును. ఈ ప్రపంచ మేమిటి, నే నెవఁడను, నేనెవరివాఁడను మొదలగు వితర్కముల వలన జ్ఞానయోగారూఢుడై, యుండును. అప్పుడు మన స్సింక చేయవలసినది, పొందవలసినది లేదని గ్రహించినదై నిర్వాహితము, నిశ్చలమును అగును.

అవ|| అప్పటి మనస్థితిని వర్ణింపచున్నారు.

చిర మాత్మానుభవా దాత్మాకారం ప్రజాయతే చేతః ।
సరిదివ సాగరయాతా సముద్రభావం ప్రయా త్యుచ్చైః ॥

152

ప్ర : సాగరయాతా = సముద్రమును బొందిన, సరిత్ = నది, ఉచ్చైః = నర్వమును (గొప్పదిగా), సముద్ర భావం = తానాసముద్రములో గలిసి తననాప రూపములుపోయి సముద్ర భావమునే, ప్రయాతి = బాగుగా పొందును. ఆనది వలెనే, చేతః = మనస్సు, చిరం = చిరకాలమభ్యసించిన మననాదులవలన, ఆత్మానుభవతే = బ్రహ్మత్వైక్యానుభూతివలన, ఆత్మాకారం = ఆత్మయొక్క స్వరూపమును (ఆత్మగానే) ప్రజాయతే = పొంది స్థిరముగా నిలుచును.

తా॥ ఒకనది ప్రవహించి చివరకు సముద్రములోఁ గలిసి
 ఇదినది, యిదిసముద్రము అని వానిని విడఁదీయ లేనంతగా
 సైక్యముఁ జెంది సముద్రమే యగును. అట్లే యామనస్సు చిర
 కాలము ఆత్మయొక్క మనసధ్యానాదులచేత ఆత్మాకారమునే
 పొందిన దగుచు ఆత్మభావముతోనే మిగులును. ఇది మనస్సునకు
 ఆత్మయందు పూర్ణముగా లయమైన ఉత్తమస్థితి.

అవ॥ అప్పు డది విషయములను గోర దనుచున్నారు.

ఆత్మ న్యనుప్రవిష్టం చిత్తం నాపేక్షతే పున ర్విషయాన్।
 క్షీరా దుద్ధృత మాజ్యం యథా పునః క్షీరతాం న

యాతీహ ॥ 153

ప్ర : యథా = ఎట్లు, క్షీరాత్ = పాలనుండి, ఉద్ధృతం = బయటికిఁ
 దీయఁబడిన, ఆజ్యం = నేయి, పునః = తిరిగి, క్షీరతాం = పాలుగా మారుటను,
 ఇహ = ఇక్కడ ఈలోకములో, నయాతి = పొందదో, తథా = అట్లే),
 ఆత్మని = ఆత్మయందు, అనుప్రవిష్టం = ప్రవేశించి తాను పూర్తిగా లయమైన
 (జ్ఞానమువలన నాత్మాకారమందిన), చిత్తం = మనస్సు, పునః = తిరిగి, విష
 యాన్ = విషయములను, నాపేక్షతే = కోరదు.

తా॥ పాలను పెరుఁగు చేసే చిలికి బయటికి తీసిన వెన్నను
 కరగించి తెప్పించిన నేయి, మరల నేవిధముగా వెనుకటి
 పాలుగా మారుదో, అట్లే యాత్మను గుఱించి చక్కగా నెఱిగి
 యాత్మాకారమును జెందిన మనస్సు తిరిగి వెనుకటివలెఁ దనకు
 సుఖము విషయములవలననే వచ్చు నను భ్రాంతిలోఁ బడి విషయ
 ములను గోరదు. మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారవిషయరూపమగు
 ద్వైతభావము నశించినది. అద్వైతభావమే స్వయంప్రకాశముగా
 స్థిరమైనది.

అవ॥ ఈమనోలయస్థితినే యింకను విశదీకరించుచున్నారు.

దృష్టౌ ద్రష్ట దృశ్యే య దరినుస్యూతం చ
 భానమాత్రం స్యాత్ |
 తత్రోపక్షీణం చే చ్చిత్తం త న్మూర్ఛితం భవతి || 154

ప్ర : యచ్ = ఏది (ఏయాత్మ) దృష్టౌ = చూచుటయందును, ద్రష్టరి = చూచువానియందును, దృశ్యే = చూడబడుదానియందును, (ఈమూటిని గలిపి త్రిపుటియందురు), అనుస్యూతం = (సూదియందుదారమువలె) ఎడతెగనిదై మూటియందు అనుసరించియున్నదో, చ = మఱియు, భానమాత్రం = ప్రకాశించుజ్ఞానమాత్రమే స్వరూ. ముగాఁ గలది స్యాత్ = అగునో, తత్ర = ఆవకమైవ యాత్మయందు, చిత్తం = మనస్సు, ఉపక్షీణం, చేత్ = (క్షయించిన) లయమైవ దయినచో, తత్ = ఆమనస్సు, మూర్ఛితం = విషయసేనాదులందు (నిశ్చేష్టమైవది) నిర్వాణపారమైవది, భవతి = అగును. (ఇది మనోలయావధి. మోక్ష సాధనము.)

తా|| భేదము లున్నచోటనే మనస్సు పని చేయును. చూచుట (క్రియ) చూచువాఁడు (కర్త) చూడఁబడునది (కర్మము లేక విషయము) అనునీమూటియందు ఒకేచిద్రూపాత్మ నిత్యము ప్రకాశించుచునే యున్నది. మనస్సు, ప్రకాశించు నాత్మను విస్మరించి, భేదరూపత్రిపుటియందే పూర్వము, వ్యవహరించినది. కాని యిప్పుడు జ్ఞానవైరాగ్యములవలన ఆభేదనస్తువులందలి వ్యాపారమును సర్వముడిగి, అన్నిటిలోపలి నిత్యప్రకాశైకాత్మయందే లీనమై మనస్సు కూడ ఆత్మభావమునే పొంది ప్రకాశించు చున్నది. ఆత్మకారమునే దాల్చిన మనస్సున కంక (నక్కర) చేయవలసినది, పొందవలసినది లేదు. అందువలన నది నిర్వాణపారమై ఆత్మయందే లయించి నరునిముక్తి సాధన మగుచున్నది.

అవ|| వైవిషయమే వివరించి జెప్పుచున్నాఁడు.

యాతి స్వసముఖత్వం దృఙ్మాత్రం వా యదా తదా
భవతి ।

దృశ్యద్రష్టవిభేదో హ్యసంముఖే లస్మి స్నత
దృపతి ॥ 155

ప్ర : వా = మఱియు, యదా = ఎప్పుడు, చిత్తం = మనస్సు, స్వసముఖత్వం = విషయాభిముఖముగాక, విమర్శనవివేకముతో, లోపల తన్ను తానే చూచుచుండుటను, యాతి = పొందునో, తదా = అప్పుడు, దృఙ్మాత్రం = తాను తెలిసికొను చైతన్యమాత్రమే, భవతి = అగును. (అప్పుడు త్రిపుటి లేదు. అదే ద్రష్ట. అదీ దృశ్యము. అదే దృష్టియు) హి = ఎందువల్ల ననగా, అస్మిన్ = ఈమనసు, అసముఖే = తనవంకే అభిముఖముగా లేవి దగుచుండగా (అనగా విషయాభిముఖమైన దగుచుండగా) దృశ్యద్రష్టవిభేదః = చూడబడునది, చూచునది అను విశేషభేదము, (కల్గుచున్నది) తదా = ఆరెండవస్థితికాలమందు, తద్ = మనస్సు, ఆదృక్కే నభవతి = అగుటలేదు.

తా॥ చిత్తము, తనకు(తో)తానే యెదురెదురుగా నున్నప్పుడు చూచునది చూడబడునది అనుభేదములేక, రెండు నొకటి యేయై, దృక్కు అనగా చూచునది మాత్రమేయై యుండును. అట్లు స్వసముఖముగాని ఆచిత్తమే, లోకరీతిగా. (ఆత్మకెదురుగా లేనప్పుడే) విషయవిషయిభేదానుభవమునే పొందును. అప్పుడు చిత్తము ఒక్కదృక్కుమాత్రముగా నుండజాలదు. ఏకత్వానుభవము పోయి, నానాత్వానుభవము గలదియే యగును. ఈస్థితి ముక్తికి దూరము చేయున దని తాత్పర్యబోధ.

అవ॥ భేదబుద్ధియొక్క ఉత్పత్తి లయములు, ఫలములు సూచించుచున్నారు.

ఏకస్మిక్ దృఙ్మాత్రే త్రేధా ద్రష్టాదికం సముదేతి।
త్రివిధే తస్మిన్ లీనే దృఙ్మాత్రం శిష్యతే పశ్చాత్ ॥

ప్ర : ఏకస్మిన్ = ఒక్కటియైన, దృష్టాప్రే = అచ్చపుచూపునందే
 [జ్ఞానాత్మయందే]ద్రష్టాదికం = ద్రష్ట, దృశ్యము, దృష్టి, [చూచుచు, చూడఁ
 బడునది, చూచుట అనగా జ్ఞాత, జ్ఞేయము, జ్ఞానము) అని ప్రేచా = మూడు
 విధములుగా, సముదేలి = దాగుగా కనబడుచున్నది; లోకానుభవములో [ఉద
 యించుచున్నది] తస్మిన్, త్రివిధే = ఈమూడువిధములు లీనే = లీన మైన వగు
 చుండగా, పశ్చాత్ = అదిమ్మట, లీనవచానంతరము, దృష్టాత్రం = కేవలాత్మ
 [జ్ఞాత]మాత్రము, విష్యతే = నిత్యముగా మిగులుచున్నది.

తా|| బ్రహ్మమైన ఆత్మ నిర్లింగము, నిష్కలము, నిర్వి
 శేషము, నిర్గుణము, నిరాకారము, సిద్ధికారము, ఏకము, జ్ఞానము
 మాత్రమే. దానియందే మాయవలన ఈద్రష్ట, దృశ్యము, దృష్టి
 రూపములో నున్న చిత్తరూపవిశ్వము ఉదయించుచున్నది.
 ఆసృష్టి కొంతకాలము సాగి ఓదప నీమూడువిధములుగానున్న
 కొత్తరూప విశ్వమంతయు నాబ్రహ్మమునందే లీనమై, చిత్తము
 కూడ బ్రహ్మభావము పొందును. అప్పుడు తెలిసికొనుజ్ఞానాత్మ
 మాత్రము మిగులును. ఈమిథ్యావిశ్వచిత్తము పుట్టి, పెరిగి,
 లయించుచున్నట్లు శ్రాంతివలన కనబడుచున్నది. కావున ముక్తి
 సాధనోపకారముగా మనోలయము సాధింపదగిన దని హెచ్చరిక.

అప|| మనస్సువలననే బంధము సృష్టిమొదలైనవి కలుగుచున్నవి.
 మనస్సు లయ మైనప్పుడు ఆత్మమాత్రమే మిగులును అని సోదాహరణముగాఁ
 జెప్పుచున్నారు.

దర్పణతః ప్రాక్ పశ్చా ద్మస్తి ముఖం ప్రతిముఖం తదా
 భాతి |

ఆదర్శేఽపి చ సప్తే ముఖ మస్తి ముఖే, తద్ధై వాత్మా || 157

ప్ర : దర్పణతః = అద్దమునకు, ప్రాక్ = ముందుభాగమందు,
 ముఖం = ముఖము, అస్తి = కలదు, తదా = అప్పుడు, ప్రతిముఖం = అద్దములో
 ముఖరూపమువంటి ప్రతిబింబము, పశ్చాత్ = అద్దమునకు వెనుకభాగమునందు,

భాతి = ప్రకాశించును (కనబడును). ఆదర్శే = అద్దము, నష్టేఅపి = నష్టమై పోయినను కూడ ముఖం = ముఖము, ముఖే = అదియున్న స్థానమందే అస్తి = ఉన్నది. (కాని ప్రతిబింబము, అద్దముతో (బాటుగా) నష్టమైపోయినది, తథా ఏవ = ఆవిధముగనే (ముఖమునలె) ఆత్మా = ప్రత్యగాత్మప్వరూపము, నిర్వికారముగా సత్యముగా నిల్చియున్నది. అద్దమువంటిచిత్తము లయమైన దగుచుండగా, చిత్తములో ప్రతిబింబభావము లెల్ల నశించుచున్న వని భావము.)

తా|| అద్ద మున్నను లేకున్నను ముఖ మున్నది. అద్ద మున్నప్పుడు దానిముందున్న ముఖముయొక్క ప్రతిబింబము అద్దములో వెనుకభాగమున కనబడును. అద్దము పగిలిపోయినచో, ప్రతిబింబము కనబడదు. కాని ముఖముమాత్రము ఎప్పటివలెనే యుండును. అట్లే ఆత్మయును సదా యుండును. అద్దమువంటి సంస్కార రాశియగు మనస్సు (చిత్తము) న్నప్పుడు ఆత్మ ప్రతిబింబితచైతన్యముతో జీవరూపము (ప్రపంచాదికమును) భాసించును. కాని మనస్సులయ మైనప్పుడు జీవసంస్కారాదిభేద ప్రపంచాదికమును అదృశ్యమై, ఒక్క ఆత్మయే ఎప్పటియుల్లు నిర్వికారమై, ఏకమై, ప్రకాశించుచుండును. అనాత్మరూప చిత్తలయమొనర్చి, ఆత్మచుభూతిరూపము క్రిని సాధింపవలె నని ప్రకరణ తాత్పర్యము.

15. ప్రబోధప్రకరణమ్ (ప్రబోధప్రకరణము)

అవ|| వెనుకటిప్రకరణములో బంధమోక్షములకుఁ గారణమైన మనస్సు ఆత్మను ధ్యానించుటవలన నాత్మకారమును బొంది నిర్వ్యాపారియై ఆత్మయందు లయమయ్యె నని చెప్పఁబడినది. ముక్తిసాధనప్రబోధస్వరూపవిశేషాదులను వివరింపబోవును ముందుగా ఆత్మను తెలిపకొన్నవారికి జగత్తు భాసించునా? భాసించునా? భాసించిన నెట్లు భాసించునో చెప్పుచున్నారు.

మాధుర్యం గుడపిండే య త్త త్తస్యాంశకే

అణుమాత్రేఽపి

ఏవం న పృథగ్భావో గుడత్వమధురత్వయో రస్తి || 158

అథవా న భిన్నభావః కర్పూరామోదయో రేవమ్ ।

ఆత్మస్వరూపమనసాం పుంసాం జగ దాత్మతాం యాతి ||

159

ప్ర : గుడపిండే = బెల్లపుముద్దయందు, యద్ మాధుర్యం = ఏతీయదనము, అ స్తి = కలదో, తద్ = ఆతీయదనము, తస్య = ఆబెల్లపుముద్దయొక్క, అణుమాత్రే = చాలచిన్నదగు అణువంత పరిమాణము గలదగు, అంశకే + అపి = భాగమునందుఁగూడ, అ స్తి = కలదు. ఏవం = ఈవిధముగా, అనఁగా, గుడత్వమధురత్వయోః = బెల్లపుదనము, తీయదనము, అనెడు రెంటికి పృథగ్భావః = వేఱుగ నుండుట, న, అ స్తి = లేదు (అనఁగా రెండును ఒకటే, గుడత్వమే మధురత్వము, మధురత్వమే గుడత్వము. గుణము, (ద్రవ్యము) గుణీనాశ్రయించియే యుండును. నిరాశ్రయముగా నుండదు. గుణీ, గుణములు రెండు వేఱువస్తువులు కావు.)

అథవా = ఆరుచినబంధిగాక వాసనబంధిగా [మతౌ కయుదాహరణ] కర్పూరామోదయోః = గుణియైన కర్పూరమునకును, గుణమైన దానినువాసనకును, రెంటికి, భిన్నభావః = వేఱుగానుండుట, న అ స్తి = లేదు. [కర్పూరము, సువాసన లేకుండ నుండదు. కర్పూరము దానిసహజవాసన రెండూను వేఱువస్తువులుకావు. కర్పూరమే యాసువాసన, ఆసువాసనమే కర్పూరము. రెండు నొకేవస్తువు, గుణీ, గుణములకు అవినాభావబంధము గలదు.] ఏవం = గుడత్వమాధుర్యములు, కర్పూరామోదముల విధముననే, ఆత్మస్వరూపమనసాం = ఆత్మకారణము పొందినమనస్సుగల, పుంసాం = పురుషులకు జగత్ = ప్రపంచము, ఆత్మతాం = ఆత్మభావమును యాతి = పొందుచున్నది. [ఆత్మాశ్రయమే జగము. జగద్భావము నశించి, ఆత్మభావమే ప్రకాశింపు నని తాత్పర్యము.]

తా॥ బెల్లము దాని మాధుర్యము మనకు రెండుగాఁ
 తోఁచవచ్చును. వానికి వేఱుపేర్లు పెట్టితిమి గనుక. కాని
 బెల్లములోని ఎంత చిన్నభాగము తీసికొన్నను మాధుర్యము
 లేకుండ నుండదు, తీపిలేని గుడఖండమే యుండదు. అనగా ఆ
 రెంటికి ఆధారములు రెండు లేవు, ఒకటే. బెల్లము గుణి; తీపి
 దానిగుణము. గుణి, గుణములు రెండు భిన్నాశ్రయములు గలవి
 కావు. గుణియగు ఒకటి లేకుండ గుణమగు రెండవ దుండదు.
 ఇది రుచివిషయకమైన యుదాహరణము. వాసనసంబంధమైన
 మఱొక యుదాహరణతో నిరూపించుచున్నారు. కప్పురము,
 సువాసనలవిచారము. కప్పుర మెంత చిన్నముక్క, (రవ్వంత) తీసి
 కొన్నను, దానికిని సువాసన తప్పక యుండును. ఆవాసనలేకుండ
 కర్పూర ముండదు. గుణమగు సువాసనకు, కర్పూరభావమునకు
 ఆశ్రయమైనది యొకే ద్రవ్యము (వస్తువు) లేక గుణి. అందువలనఁ
 గర్పూరము, వాసన రెండుభిన్నాశ్రయములు గలవి కావు. ఏక
 శ్రయములు. కావున రెండును ఒకటే యనువ్యవహారము. అట్లే
 ఆత్మకార మందిన మనస్సుగలవారికి, అనఁగా మనస్సు (చిత్తము)
 తనపూర్వవాసనాప్రవృత్తులులేక ఆత్మయందే లీనమై పోయి
 యున్నవారికి, కారణరూపమనస్సు చే కల్పితకార్యరూప మిధ్యా
 జగమంతయు ఆత్మయందు లీన మైనట్లే, అనఁగా జగద్భావము
 నశించి, జగత్తునందును ఆత్మభావమే కల్గు నని తాత్పర్యము. ఇట్లు
 సర్వత్ర, అద్వయబ్రహ్మానుభవము గలవా రామహాత్ము లని
 తాత్పర్యము.

అవ॥ ఆత్మస్వరూపము ఆనంద మని శ్రుతి. “ఆనందో బ్రహ్మ”
 మఱి, మన స్సాత్మకారమును బొందినపు డది యాయానందమును గుర్తింప
 వలెను. నిద్రలో నానందమే యున్నది. కాని యప్పుడు దాని నట్లుగుర్తించు

మనస్సు లేదు. ఈయాత్మానందమును తెలిసి మనస్సు గుర్తింపఁగలదా? అదెప్పు డనినఁ జెప్పుచున్నారు.

యద్భావానుభవః స్యాన్నిద్రాదౌ జాగరస్యాన్తే ।
అన్తః సచేత్స్థిరః స్యాల్లభతే హి తదా అద్వయానన్దమ్ ॥

160

ప్ర : నిద్రాదౌ = నిద్రవచ్చుటకు సరిగా ముందు, జాగరస్య = మేల్కొనుటయొక్క, అన్తే = సరిగాచివర తర్వాత (జాగ్రద్దశముగిసి నిద్రావస్థ ప్రారంభింపకుండనున్న మధ్యక్షణమందు,) యద్-భావానుభవః = ఏనిష్ప్రపంచానుభవము, స్యాత్ = ఉన్నచో, సః = ఆయనుభవము, అన్తః = చిత్తములోపల, స్థిరః = కదలనిదై, (స్థిరమైనది) స్యాత్చేత్ = అయినయెడల తదా = అప్పుడు, (సః = ఆత్మయొగి), అద్వయానన్దమ్ = రెండవదిలేని బ్రహ్మానందమును, (సాటిలేనియానందమును,) లభతేహి = పొందుచున్నాడు గదా!

తా॥ సూక్ష్మదృష్టితో గమనింపవలసిననిషయము. స్థూలదృష్టి సాధారణముగా గ్రహింపనంత సూక్ష్మమైనది. జాగ్రద్దశపోయి, నిద్రావస్థ యొక్కను ప్రారంభింపకుండ ఉన్నమధ్యక్షణకాలమందు మానవుఁడు తనస్థితిని పరిశీలింపవలెను. జాగ్రద్దశ అంతమయినది గనుక, దానికి సంబంధించిన రాగద్వేషములు, దుఃఖానుభవము లేవు. నిద్ర యొక్కను ప్రారంభింప లేదు గనుక తన్నుఁ దానెఱుఁగని అజ్ఞానస్థితి ప్రారంభము కాలేదు. ఆరెండు సంఘటనలమధ్యక్షణకాలమందు, చిద్రూపాత్మ (ఎఱుక) ఉన్నది. అప్పుడు ఆత్మ, తాను అద్వయానందస్థితిలో నున్నాఁడు. అది నెమ్మదిగా లోలోపల బరిశీలించి, గుర్తించి ఆయనుభవమును అభ్యాసముచేత స్థిరము చేయఁగల్గినచో, నప్పుడు మనుష్యుఁడు తనయద్వయానందము ననుభవించువాఁ డగుచున్నాఁడు. ఇట్లే

యొకచిత్తవృత్తి పోయి మఱొకవృత్తి ప్రారంభింపకముం దున్న ఊణమున నిశ్చల, నిర్వికార, సహజానంద మనుభవమునకు వచ్చును. అదే సమాధి. అప్పుడు మన స్సున్నదికాని, నిర్వాప్త పారమై, పూర్తిగా నాత్మాకారము చెంది యుండును అది త్రిపు టీలేని, ప్రపంచవాసనలేని, ఆనందము.

ఆవ॥ ఏకము, అద్వితీయము, సచ్చిదానందమగు నాత్మాభిన్నమగు బ్రహ్మమే తానని యెఱిగినప్పటిస్థితిని వర్ణించుచున్నారు

అతిగమ్భీరే అపారే జ్ఞానచిదానందసాగరే స్ఫారే |

కర్మసమీరణతరలా జీవతరంగావలిః స్ఫురతి॥

161

ప్ర : అతిగమ్భీరే = విక్కిరింపజేసిన, అపారే = అంతమగు అవలి గట్టు కనబడనిదై (అనంతమై,) స్ఫారే = విశాలవ్యాపకమైన, జ్ఞానచిదానంద సాగరే = సర్వాధిష్ఠానమగు చిదానందరూపపరబ్రహ్మమందు భాసించుచున్న వాడును స్వభావసిద్ధసమస్త విధపరిజ్ఞానమునకు విపులాశ్రయదైనవాడగు మాయావిశిష్టేశ్వరుఁ డనెడిజ్ఞానసముద్రమునందు (లేదా మఱొకవిధాన్వయము) జ్ఞానరూపనిర్గుణపరబ్రహ్మము నందలి సగుణుడగు చిదానందరూపమాయావిశిష్టేశ్వరుఁ డనెడుసముద్రమునంద, కర్మసమీరణతరలా = పూర్వకర్మవాసనలను వాయువులు వీచుటచేత లేచి కదలుచున్నదైన, జీవతరంగావలిః = జీవులనెడి అలలసమూహము, స్ఫురతి = బయలువెడలి కనిపించుచున్నది.

తా॥ ఏకము, అద్వితీయము, సచ్చిదానందము, ఆనంద ఘనము, చిద్ఘనము, శుద్ధనిర్వికారనిరంజననిర్విశేషనిర్గుణనిరాకారాత్మబ్రహ్మమగుతనయందుభాసించుమయాధిశసర్వజ్ఞుడే యొకసముద్రము. దానియందు అనాదికర్తలపూర్వకర్మవాసనలనెడివాయువుచేత ప్రేరితములై జీవరాసులనెఱు అలలసమూహములు లేచినట్లు, కనబడు చున్నది. ఇదంతయు నాయఘటనాఘటనసమర్థము, అచింత్యము, అనిర్వచనీయము నగుమాయాశక్తి ప్రభావము.

ఆత్మప్రబోధనమగ్రావహానమునకు సంగ్రహరూపమైన కీలకశ్లోక మిది. ప్రసిద్ధరూపకాలంకారముతో సులభముగా బోధించుచున్నది. సర్వాధిష్ఠానమగు నిర్గుణచిదానందరూపపరబ్రహ్మము శుద్ధాత్మ. సర్వనియామకత్వ, సర్వజత్వములు స్వభావముగాఁగల సగుణుఁడగు ఈశ్వరుఁని, కర్మాధీనులు నస్వతంత్రులునగు జీవరాశిని, జీవభోగ్యవిషయమగు సర్వజగత్తును, వానివాని యదార్థసితిగతులను సరిగా నెఱింగినగాని సంసారబద్ధజీవునకు ముక్తి లేదు. ఇట్టిసర్వసమన్వయరూపమగు నద్వైతసిద్ధాంత మిందు ప్రతిపాదింపబడినది. నిరుపాధికసత్యజ్ఞానానందరూపము, కేవలాత్మయగునది, పరబ్రహ్మతత్వము. ఈపరబ్రహ్మము మూలముగాఁగల్గి, మాయోపాధికసత్యజ్ఞానానందరూపుఁడు, మాయాజీవప్రపంచముల నన్నింటికి నధీశ్వరుఁడైనది, ఈపరమేశ్వరుఁడనెడి తత్వము. ఈయీశ్వరపరబ్రహ్మతత్వములు రెండును (1) అతిగంభీరములు. అనఁగా ఇతరులచే సర్వసమగ్రముగా తెలియఁబడనిస్వభావము గలవి. ఎన్ని శాస్త్రములుచదివి యెంతెంత తెలిసికొన్నను, ఇంకను దెలియవలసిన సంగతులు పెక్కులు మిగులునని భావము. (2) అపారములు- అంతు లేనివి, అనంతములు (3) స్ఫారము లైనవి. అనఁగా సర్వవ్యాపకములు అంతటనిండియున్నవి. ఈరెండుతత్వములు (ఇవి) లేనిదేశకాలవస్తువులు లేవని తాత్పర్యము.

అతిగంభీరత్వము, (2) అపారత్వము (3) స్ఫారత్వమును మూఁడు ధర్మములు సర్వజనానుభవసిద్ధమగు జలాదిసముద్రమునకును ఉన్నవి. కావున అద్వయచిదానందబ్రహ్మమందు మాయచే భాసించుచున్న మాయాధీశ్వరుఁడు; ఉపమేయము. సముద్రము ఉపమానము. ఈరెంటికి అభేదవర్ణనము రూపకాలంకారలక్షణము.

అనఁగా పరమేశ్వరసముద్ర మని సమాసము సిద్ధించును. సామాన్యలోకులకు సప్తవిధసముద్రములే ప్రసిద్ధములుగాని ఈశ్వరసముద్ర మంతప్రసిద్ధము గాదు. అప్రసిద్ధములను, కవి రూపకాంగములుగా చేయవచ్చును. సముద్రము జలాదులకు నిధి, (జలాదినిధి) అనఁగా జలాదులకు విపులాధార మైన దని భావము. సముద్రము నకుఁగల ఈవిపులాధారత్వధర్మమును ప్రకృతమగు సర్వేశ్వరుఁడు తనస్వభావసిద్ధమగు సర్వవిధపరిజ్ఞానమునకు విపులాధారుఁడగుటచే - ఈశ్వరుని జ్ఞానసముద్రుఁడనవచ్చును. అనఁగా జ్ఞాన (ఈశ్వర) సముద్ర మన్న సమాసము అర్థవంత మగును. కావున అతిగంభీరమును, అపారమును, స్ఫారము నగునది చిదానందబ్రహ్మమునందు ప్రకాశించుచున్న (భాసించుచున్న) స్వాభావికజ్ఞాన సముద్రము, ఈశ్వరుఁడని సిద్ధించినది. నిశ్చల (శాంత) సముద్రమునందు వాయువువీచునో, సముద్రోపరితలమందు, వేర్వేరుగా భాసించు తరంగములు (అలలు) లేచును. తరంగములు, వేరుగామరూపములతో నున్నను వస్తుత్వపరిశీలనకుశలురకు, సముద్రమునకంటె నవి వేరుకావని వానియైక్య నిశ్చయజ్ఞానము కల్గును. అనాద్యవిద్యాకామకర్మాధీనులు, లోకులగు జీవప్రపంచము. ఈ జీవులకర్మఫలమే వాయువు. (అభేదకరూపకము) ఇట్టికర్మఫలరూప వాయువుచే అటునిటు త్రిప్పఁబడు నానావిధజీవకోటి పైనిరూపితేశ్వరజ్ఞానసముద్రమందు చలించుఅలలసమూహము. విచారణ సమర్థులకు, తరంగసముద్రములకువలె, జీవేశ్వరులకు ఏకత్వము సిద్ధించును. జీవునకున్న అవిద్యోపాధియు, ఈశ్వరునకున్న మాయోపాధియు మిథ్యారూపములుగాన,, వీరునువీరినిగూర్చినమిథ్యాజ్ఞానమును, శ్రవణమనననిదిధ్యాసములచేత నశింపగా, అద్వైతబ్రహ్మచిదానందరూపకేవలాత్మయగు తాను, నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్త స్వభావముతో బ్రకాశించును. ఇది జీవన్ముక్తి సిద్ధి.

ఈ గ్రంథమందలి ప్రథమముంగళా చారణశ్లోకమందు చెప్పిన వస్తునిర్దేశము చక్కగా సముద్రరూపకముచే కనులకు గట్టినట్లు సంగ్రహముగా ఈశ్లోకమందును, విస్తారముగా ఈ ప్రకరణమందును నిరూపితము.

శ్రీకృష్ణభగవానుడు తనవిభూతిగా “సరసా మస్మి సాగరమ్” గీ 10-24 “దేవతలచేఁ ద్రవ్వఁబడిన జలాశయములందు- సాగరమును నేను” అన్నాడు. తదనుసారిగా నిచ్చట జ్ఞానచిదానందసాగరే అని ఈశ్వరపరముగా జ్ఞానసాగరపదప్రయోగము. సగరచక్రవర్తిచేఁ భూమికి దేఁబడినదన్న వ్యుత్పత్తియు, వికారిత్య సగుణలక్షణసూచకమై బ్రహ్మమువలె నిర్గుణనిర్వికారము కాదనియు సూచకము.

అవ॥ మఱి యాచిత్రవిచిత్రజీవులు, ఈ ప్రపంచము పరమార్థ సత్యమా? అన్నప్రశ్నకు జాబుజెప్పచున్నారు.

భరతరకరైః ప్రదీప్తైః అభ్యుదితే చై తన్యతిగ్మాంశౌ ।
 స్ఫురతి మృషైవ సమన్తా దనేకవిధజీవమృగతృష్ణౌ ॥

ప్ర : భరతరకరైః = మిక్కిలి తీక్షణములైన, (ప్రచండములైన) కిరణములతోడ, ప్రదీప్తైః = మిక్కిలి ప్రకాశవంతుడైన, చై తన్యతిగ్మాంశౌ = జ్ఞానమనెడుసూర్యుడు, అభ్యుదితే = ఉదయించి లేచినవాఁడు కాఁగా సమన్తాత్ = అన్నివైపుల (కనఁబడు), అనేకవిధజీవమృగతృష్ణౌ = అనేకవిధములైన జీవులతోఁగూడిన యాయెండమాపి, మృషావీవ = (అసత్యమే) మిథ్యయే, నిజముగా వస్తువు లేకయే, ఉన్నట్లు దానియాకారాదులు మాత్రము కనఁబడునదిగా. స్ఫురతి = (తోచుచున్నది,) ప్రకటమగుచున్నది.

తా॥ ప్రచండములైన తనకిరణములతో సూర్యుఁ డుదయించి లేచినప్పుడు, దూరముగా మనకు ఆకిరణజాలమే అనేక

విధములైన చిత్రవిచిత్రములతోఁ గూడిన యొకజలాశయముగా అనఁగా ఎండమావిగా కనఁబడుచున్నది. ఇది లోకానుభవసిద్ధము. కాని యాయెండమావిని సమీపించి చూచినప్పు డది యంత్రానమై, అది యంతయు నసత్యము, మిథ్య (సీరు) లేకున్నను ఉన్నట్లు కనఁబడినయొకమాయాసృష్టి యని యనుభవమై నిర్ణయింపఁబడుచున్నది. అట్లే సచ్చిదానందబ్రహ్మమైన ప్రత్యగాత్మయం దుదయించి మిక్కిలిప్రకాశించుచున్న యీశ్వర-రూపజ్ఞానసూర్యుని కిరణములే (మాయావిచ్ఛంభణమువలన) అనేకవిధజీవసముదాయముతోఁ గూడిన యీ ప్రపంచము, వాస్తవికముగా లేకున్నను ఉన్నట్లు (భ్రాసించుచున్నది.) గన్నట్లుచున్నది. కాని యథార్థమగు ఆత్మజ్ఞానము కలుగఁగనే యిదంతయు నిజముగా లేదు, (మృగత్పట్ల) ఎండమావి వలె నిజముగా లేని దని ప్రస్ఫుట మగుచున్నది.

అవ॥ అజ్ఞానమువలన నీయెండమావివంటిజగత్తు తనకు గనఁబడుచున్నది. జ్ఞానము రాఁగానే యిదంతయు నంతర్దాన మగుచున్న దనుచున్నారు.

అన్త రదృష్టే, యస్మిన్ జగ దిద మారాత్ పరిస్ఫురతి |
దృష్టే యస్మిన్ సకృదపి విలీయతే క్వా ప్యసద్రూపమ్ ॥

163

ప్ర : అన్తః = లోపల, (బుద్ధిగుహయందు) యస్మిన్ = ఏవిరుజమైన, సచ్చిదానందరూపమైన ఆత్మ, ఆదృష్టే = చూడఁబడినది కానప్పుడు, (అనఁగా చూడఁబడనప్పుడు,) ఆరాత్ = దగ్గరగా, ఇదమ్ జగత్ = ఈప్రపంచము, పరిస్ఫురతి = బాగుగా విజృంభించి కనఁబడుచున్నది. కాని, సకృత్ అపి = ఒకమారైనను, యస్మిన్ = ఏయాత్మస్వరూపము, దృష్టే = చూడఁబడినది కాఁగా, అసద్రూపమ్ = వాస్తవికముగా అసద్రూపమైన సేశ్వరజీవాదిజగత్తంతయు, క్వాపి = ఏప్రదేశమందో, విలీయతే = (విలీనమగుచున్నది) - నాశనమగుచున్నది.

తా|| నిర్గుణమైన యీయాత్మపదార్థము బుద్ధిచేత తెలియఁ బడనప్పుడు, ఈచిత్రవిచిత్రమైన జీవేశ్వరప్రపంచము దగ్గరనే యనుభవింపఁబడుచున్నది. (విజృంభించుచున్నది). కాని యొక సారియైనను ఈయాత్మ తెలియబడినదికాఁగా, ఈనానావిధజీవేశ్వరప్రపంచమంతయు లేనిదై ఎందో పూర్తిగా నష్టమై కనఁబడకుండఁ బోవుచున్నది. సత్యాత్మానందానుభూతిమాత్రమే శేషించుచున్నది.

అవ|| ఆత్మను తెలిసినవానిస్థితిని వర్ణించుచున్నారు,

బాహ్యభ్యంతరపూర్ణః పరమానందార్థవే నిమగ్నో యః |
చిరమాప్లుత ఇవ కలశో మహాప్రహదే

జహ్నుతనయాయాః|| 164

ప్ర : జహ్నుతనయాయాః = గంగానదియొక్క, మహాప్రహదే = గొప్పమడుగునందు, చిరమ్ = చిరకాలము, ఆప్లుతః = పూర్తిగా మునిగియున్నదైన, కలశః ఇవ = కలశమువలె, యః = ఎవఁడు పరమానందార్థవే = శ్రేష్ఠమైన యానందమును సముద్రమునందు, నిమగ్నః = మునిగినవాడగునో, (సః = ఆతఁడు) బాహ్యభ్యంతరపూర్ణః = లోపలను వెలుపలను పరమానందముతో నిండినవాఁడు, (ఆవరింపబడినవాఁడు) అగును.

తా|| ఆత్మజ్ఞుఁడు, తాను బ్రహ్మమని తెలిసికొన్నవాఁడు. లోపల వెలుపల నంతట నుహానందముతో నిండియుండి ఆత్మారాముఁడై యుండును. ఏవిధముగా నన్నఁ బరమపవిత్రమైన గంగానదిలోని గొప్పమడుగులో ముంపఁబడిన కుండ, (పాత్ర) లోపల వెలుపల యాపవిత్రజలముతో నింపఁబడియుండును. అట్లే యాత్మజ్ఞుఁడు పరమానందరసపూర్ణుఁడై యుండును. ఆత్మకు జ్ఞానానందములు స్వరూపలక్షణములే గాని భిన్నగుణములు కావని బోధ.

అవ॥ ఆజీవేశ్వరై క్యసమాధిస్థితి వాసుదేవునినిజస్వరూప మని వివరించుచున్నారు,

పూర్ణా త్పూర్ణతరే పరా త్పరతరే ॥ పృజ్ఞాతపారే హరౌ సంవిత్సారసుధార్ణవే విరహితే వీచీతరంగాదిభిః, భాస్వత్కోటివికాసితోజ్జ్వలదిగాకాశప్రకాశే పరే స్వానందైకరసే నిమగ్నమనసాం న త్వం నచాహం

జగత్ ॥ 165

ప్ర : పూర్ణాత్పూర్ణతరే-పూర్ణాత్ = పూర్ణులైనవారికన్న, పూర్ణతరే = అధికపూర్ణుఁడును, పరాత్పరతరే-పరాత్ అపి = ఉన్నతులగు వారికన్నకూడ, పరతరే = మిక్కిలి ఉన్నతమైనవాఁడును, అజ్ఞాతపారే = తెలియబడనిఅన్యలి గట్టులు కలవాఁడును వీచీతరంగాదిభిః = చిన్నవి పెద్దవి యగు అలలు మొదలైనవి (నురుగు), విరహితే = లేనివాఁడును, సంవిత్సారసుధార్ణవే సంవిత్ = సర్వజ్ఞానముచే, స్ఫార = విశాలమైన, సుధార్ణవే = అమృతసముద్ర మైనవాఁడును, భాస్వత్... ప్రకాశే, భాస్వత్, కోటి = [ప్రకాశించుచున్నవారగు], కోటి సంఖ్యగల సూర్యులచేత, వికాసిత = ప్రకాశింపఁజేయబడినట్టియు, ఉజ్జ్వల = మిక్కిలి వెలుగుచున్నట్టియునగు దిక్ ఆకాశ = దిక్కు దేశముయొక్క కాంతివంటి కాంతిమంతుఁడును, స్వానందైకరసే = ఒకేవిధమైన ఆత్మానందస్వరూపుఁడును, పరే = శ్రేష్ఠపరబ్రహ్మమైనవాఁడునగు, హరౌ = వాసుదేవపరబ్రహ్మమునందు, నిమగ్నమనసాం = మునిగినమనస్సులుగలవారికి, త్వం = నీవు, న = లేదు, అహంచన = మఱియునేనులేదు, జగత్ చ = ప్రపంచమును, న = లేదు.

తా॥ వాసుదేవపరబ్రహ్మము పూర్ణులగు బ్రహ్మాదుల కన్న నతిశయించిన పూర్ణుఁడు. గొప్పవారికన్న మిక్కిలిగొప్ప వాఁడు. అనఁగా ఆహరి, పరమాత్మ, సాటిలేనివాఁడు, సువిశాల, ప్రబోధసుధాసాగరుఁడు. చిన్న, పెద్ద, అలలు, నురుగు, బుడ గలు, మొదలైన జలభేదము లన్నియు నశించిన శాంతసముద్రుఁ

(ప్ర. 26)

డు. తెలియఁబడని గట్లు గలవాఁడు, అనఁగా అనఁతుఁడు. సర్వ
వ్యాప్తియైన జననమరణరహితస్వభావుఁడు. జ్ఞానామృతపరిపూర్ణుఁ
డు. జ్యోతులకెల్ల జ్యోతియైన స్వయంజ్యోతి. సాటిలేనిప్రకాశా
త్ముఁడు. కోటిసూర్యులతేజస్సును మించిన తేజస్వి. సర్వేశ్వరుఁ
డును బరమేశ్వరుఁడు నతఁడే. సచ్చిదానందస్వరూపుఁ డాశ్రీకృ
ష్ణపరబ్రహ్మము. ఇట్లని యాశ్రీహరియాథాత్మ్య మెఱింగి దాని
తో నైక్యమంది (అనఁగా అది నేనని తెలిసి) నిర్వికల్పసమాధి
స్థితి ననుభవించిన యాత్మసమ్యక్జ్ఞానులకు నీవు, నేను, ఒగ త నెడి,
అవిద్యాకార్యరూపమైన సర్వభేదరూపమిధ్యాజ్ఞానము, సంపూర్ణ
ముగా నశించును. ఆబ్రహ్మవిదుఁడు బ్రహ్మమే. “బ్రహ్మవిద్
బ్రహ్మైవ భవతి” అని యుపనిషన్నిరయము. “జ్ఞాసి త్వాత్మైవ
మే మతమ్” గీ 7-18 “జ్ఞాని, నేనేనుమా అతఁడు నాకంటె వే
తైనవాఁడుకాఁడు (అనఁగా మాకిద్దఱకు శబ్దభేదమేగాని అర్థభే
దము లేదు.) ఇది నానిశ్చయ మనిశ్రీకృష్ణభగవత్కఁఠోక్తి. ఇట్టి
యాత్మజ్ఞానియే జీవన్ముక్తుఁడు. గ్రంథారంభమంతు 5వ శ్లోకము
లో చేసినప్రతిష్ఠ- వై రాగ్యాత్మబోధభక్తి త్రయము ముక్తి సాధన
మని యీప్రకరణముతో ఒక్కగా నిరూపితమైనది. ఆత్మసంవి
త్సాధనసుధార్ణవము, మిథ్యాహంకారాదివిశిష్టజీవజగద్రూపవీచి
తరంగాదిసర్వభేదరహితము, పర (తత్త్వ) బ్రహ్మమగు హరియే
యని యాలంకారిక మృదుమధురభాషలో- జీవన్ముక్త నిత్యసమా
ధినే వర్ణించిరి, లక్ష్యార్థబోధచే సిద్ధించిన జీవేశ్వరైక్యము, బ్రహ్మ
త్మైక్యమే పరమార్థ మని వై రాగ్యాత్మబోధభక్తి త్రయపరిపక్వ
సమగ్రస్థితియే ముక్తి రూపమని సిద్ధాంత మైనది. “బ్రహ్మాత్మనా
సంస్థితి ర్ముక్తిః” బ్రహ్మస్వరూపముతో (అనఁగా బ్రహ్మమే
నేను ఇతరముకాదని) ఉన్ననిశ్చయస్థితియే మోక్షము” అని
వివేకచూడామణిరెండవశ్లోకముతోను సిద్ధాంతము చేసియున్నారు.

16. ద్విధాభక్తిప్రకరణమ్ (ద్విధాభక్తిప్రకరణము]

అవ॥ ముక్తికి, వైరాగ్యత్మబోధభక్తిత్రయము ఆసాధారణకారణ మగుటచే వైరాగ్యహేతుస్వరూపాదులను ప్రధానముగా మొదటిఆణుప్రకరణములందును, తర్వాత తొమ్మిదిప్రకరణములందును ఆత్మబోధయొక్క స్వరూపస్వభావకార్యాదులను ప్రధానముగా విపులముగా విశదపఱచి, యింక మిగిలినత్రయాంగమగు భక్తిస్వరూపాదివిశేషములను ప్రధానముగా నల్లప్రకరణములలో వర్ణింపఁదలచిరి, ముందుగా సగుణభక్తి, నిర్గుణభక్తి యని భక్తిస్వరూపముయొక్క రెండువిధములలో మొదటిసగుణహరిభక్తిని వివరించుచున్నారు. మఱియుఁ దనభక్తునిగూర్చి శ్రీకృష్ణోక్తి:-

శ్లో॥ ఇతి జ్ఞేయం తథా జ్ఞానం జ్ఞేయం చోక్తం సమాసతః |
మద్భక్త ఏత ద్విజ్ఞాయ మద్భావా యోపపద్యతే॥ గీ 13-18

ఇంతవఱకు క్షేత్ర మననేమో, జ్ఞాన మననేమో, జ్ఞేయ మననేమో, నాచే సంగ్రహముగాఁ జెప్పఁబడినవి. నాభక్తుఁడు వీని నిట్లుగా నెఱింగియే నాపరమాత్మభావమును బొందుచున్నాఁడు.

ఇచ్చట యీచెప్పిన మోక్షసాధన మగుసమ్యక్జ్ఞానమున కధికారి యెవ్వఁడనఁగా మద్భక్తుఁ డని చెప్పుచున్నాఁడు. ఆభక్తులక్షణము లిట్లుండు నని శాంకరభాష్యపరణము. మద్భక్తుఁ డనఁగా ఈశ్వరుఁడై నట్టియు, సర్వజ్ఞుఁ డైనట్టియు, పరమగురు వైనట్టియు, వాసుదేవుఁడైన నాయందు సమర్పితసర్వాత్మభావుఁడు. అనఁగా దేనిని జూచుచున్నాఁడో, దేనిని వినుచున్నాఁడో, దేనిని స్పర్శించుచున్నాఁడో ఆసర్వమును వాసుదేవుఁ డని (వాసుదేవుఁడే ఈసర్వమునవి) ఈవిధమైన గ్రహణశీలబుద్ధి గలవాఁడే నాభక్తుఁడు.

వ్రజస్త్రి లిట్టి భక్తురాండ్రని వివరింపఁబడును రాబోవుగ్రంథభాగము లందు.

చిత్తే సత్త్వోత్పత్తౌ తటిదివ బోధోదయో భవతి |
తర్ణ్యైవ స స్థిరః స్యా ద్యది చిత్తం శుద్ధి ముపయాతి॥

ప్ర : చిత్తే = అంతఃకరణమునందు, సత్త్వ + ఉత్పత్తౌ = రజస్తమో
గుణములను జయించి, సత్త్వగుణము, పుట్టి ప్రవర్తింపఁగా, బోధోదయః = జ్ఞాన
ముయొక్క పుట్టుక, తటిత్ + ఇవ = మెఱపువలె, భవతి = అగును. చిత్తం
= మనస్సు, శుద్ధిం = దోషములుపోయి నిర్మలత్వమును, ఉపయాతి యది =
పొందినయెడల, తర్హివీవ = అప్పుడేసుమా, సః = ఆప్రబోధము, అనఁగా
ఆత్మజ్ఞానము, స్థిరః = స్థిరమైనది, స్యాత్ = కాఁగలదు.

తా|| రజస్తమోగుణములు, క్రియాప్రవృత్తిమోహకారణ
ములై శుద్ధజ్ఞానప్రతిబంధకములగుటచే. ఈరెండుగుణములను
అణఁగద్రొక్కి, నుఃఖశాంతికారకమగు సత్త్వగుణము చిత్తము
నందు విజృంభించి నప్పుడు, ముముక్షువునకు శాస్త్రాచార్యోప
దేశములవలనఁ గలుగు ఆత్మబోధ మెఱపువలెఁ జక్కగా ప్రకా
శించుచు మిక్కిలి సులభముగా పట్టుఁబడును. ఈయాత్మబోధవలన
వైరాగ్యము దృఢమై, చిత్తమునందలి రాగద్వేషాదిద్వంద్వరూప
మలినములుకూడ క్రమముగాఁ దొలగి, చిత్తమునిర్మల మైనప్పుడు
ఆయాత్మజ్ఞానము [సుస్థిర మగును] నిలుకడగా నిలుచును. గీత
లందు 16వ అధ్యాయాదియందుఁ జెప్పిన సాత్త్వికసంపద లేక
దైవీసంపల్లక్షణమును బోలియున్నది.

అవ|| ఆచిత్త శుద్ధికిఁ గారణము హరిభక్తి యనుచున్నారు,

శుద్ధ్యతి నాన్త రాత్మా కృష్ణపదామ్భోజభక్తి మృతే|

వసనమివ జ్వరోదై ర్భక్త్యా ప్రక్షాళ్యతే చేతః ||

167

ప్ర : కృష్ణపదామ్భోజభక్తిం ఋతే = శ్రీకృష్ణనియొక్క పాదపద్మ
ములయందు భక్తిలేకుండ, అన్తరాత్మా = అంతఃకరణము (చిత్తము) న శు
ద్ధ్యతి హి = నిర్మలత్వమును పొందదుగదా! జ్వరోదైః = (ఒకవత్త్రమునకు
రంగువేయఁగోరి నప్పుడు ముందు దానిమానిన్యమును దొలగించుటకు) ఉప్పు
నీటిచేత, వసనమ్ = వత్త్రము, శుద్ధ్యతి ఇవ = మానిన్యమును బాసినట్లు చేతః =

మనస్సు, భక్త్యా = ఇష్టదేవతా భక్తి చేతనే, ప్రజ్ఞేశ్యతే = కడుగబడి, శుభ్రము చేయబడును.

తా|| వాసు దేవుని పాదారవిందములందు భక్తి చేయకుండ చిత్తము తనకంటేనమాళిన్యమును బోగొట్టుకొన లేదునుమా! ఒకమలినవస్త్రమును (మన కిష్టము వచ్చినరంగు వేయవలె నన్న, దానిని) మొదట (చవుడుమొదలగు) నుప్పునీటిలో నానబెట్టి గుంజి, యుతుకుటతో దానిమాళిన్యము పూర్తిగాఁ బోయి వస్త్రము పరిశుద్ధ మగును. ఇది లోకాసుభవము. అట్లే చిత్త శుద్ధికి సులభతరమైన ఉత్తమోత్తమసాధనము, శ్రీహరిపాదాశ్రయ భక్తి.

అవ|| చిత్తశుద్ధి ఫలితమును సోదాహరణముగా నిరూపించుచున్నారు.

యద్వత్ సమలాదర్శే సుచిరం భస్మాదినా శుద్ధే ।
ప్రతిఫలతి వక్త ముచ్చైః శుద్ధే చిత్తే తథా జ్ఞానమ్ ॥ 168

ప్ర : సమలాదర్శే = మాళిన్యముతోఁ గూడియున్న యద్వము, భస్మాదినా = భస్మము (నీరు) మొదలైన వానిచే, సుచిరం = తగినంత యెక్కువ కాలము, శుద్ధే = శుభ్రము చేయబడఁగా యద్వత్ = ఏవిధముగా, వక్త్రం = మనుష్యునిముఖము, ఉచ్చైః = మిక్కిలి బాగుగా (దానియందు) ప్రతిఫలతి = ప్రతిబింబము నిచ్చునో, తథా = అదే విధముగా, జ్ఞానం = ఆత్మను గుఱించిన జ్ఞానము, శుద్ధే = పరిశుద్ధము చేయబడిన, (అనగా రాగాదిదోషము లన్నియుఁ దొలగింపబడిన) చిత్తే = మనస్సునందు, (భవతి) = అగును (ప్రకాశించును,)

తా|| అద్వము మట్టి, ముమ్ము, చమురు మొదలైన మాళిన్యములతో నిండి, మనుష్యుఁడు వానిలోఁ దనముఖమును చూచుకొన్నచో దానిప్రతిబింబము సరిగా కనబడదు. కాని ఆయద్వమును మట్టి, విభూతి, నీరు మొదలైనవానిచే తగినంతకాలము రుద్ది, కడిగి, తుడిచి శుభ్రము చేసినచో, నది నిర్మలమై, అతనిముఖముయొక్క ప్రతిబింబమును చక్కగాఁ జూపును. అట్లే

రాగాదిదోషములచే మలినమై మన స్సున్నప్పుడు, అది యాత్మను గుఱించిన చక్కని జ్ఞానముయొక్క కలరూపును, ప్రకాశింపజేయలేదు. కాని యమనియమాదులచేతను హాభక్తిచేతను దానియందలి రాగద్వేషాదిమాలిన్యములను తొలగించినచో నది షరిశుద్ధమై, యాత్మను గుఱించిన చక్కని సరియైనజ్ఞానమును ప్రతిబింబింపగ్రహింపజేయ సమర్థ మగును.

అవ॥ ఆభక్తిలోని రెండువిధములను జెప్పుచున్నారు.

జానన్తు తత్ర వీజం హరిభక్త్యా జ్ఞానినో యే స్యుః ।
 మూర్తం చైవామూర్తం ద్వేవీవ బ్రహ్మణో రూపే॥ 169

ఇత్యుపనిష త్తయో ర్వా ద్వా భక్తౌ భగవదుపదిష్టౌ ।
 క్లేశా ద్క్లేశా ద్వా ముక్తిః స్యా దేతయో ర్మధ్యే॥ 170

ప్ర : యే = ఎవరు, హరిభక్త్యా = నగుణుడగుశ్రీకృష్ణభగవానుని యందలి భక్తిచేత జ్ఞానినః = ఆత్మజ్ఞానులు, స్యుః = అగుదురో, (తే = వారు), తత్ర = ఆక్కడ, ఆయాత్మజ్ఞానస్రాప్తికి, వీజం = మూలకారణమును, జానన్తు = ఎఱుగుదురుగాక! బ్రహ్మణః = బ్రహ్మమునకు, మూర్తం = సాకారము, చ = మఱియు, అమూర్తం = నిరాకారము, ద్వేవీవరూపే = రెండుమాత్రమే రూపములు, (భవతః = కలవు) ఇతి = అని, ఉపనిషద్ = ఉపనిషత్తు (వదతి = చెప్పుచున్నది) తయోః వా = ఆసాకారనిరాకారములగు రెండురూపములయొక్కయు, సాకారబ్రహ్మభక్తులనియు, నిరాకారబ్రహ్మభక్తులనియు రెండువిధములైన భక్తులు, భగవదుపదిష్టౌ = భగవానుడగు శ్రీకృష్ణునిచేత భగవద్గీతలందు, నిర్దేశింపబడిరి. తయోః మధ్యే = ఆరెండురకములైన భక్తులకు (సంబంధించి) ముక్తిః = మోక్షము, క్లేశాత్ = శ్రమవలనగాని, అక్లేశాత్ = అల్పశ్రమచే గాని సులభముగాగాని, (భవతి) = అగును.

తా॥ శ్రీహరి నుపాసించి, నేవించి జ్ఞానులైనవారు, వారి జ్ఞానసిద్ధికి మూలకారణ మెఱుగుదురు. అదెట్టిదో వినరించుచున్నారు. “బ్రహ్మమునకు సాకారమని, నిరాకారమని రెండు

విధములగు రూపములు కలవు". అని ఉపనిషత్తులు చెప్పుచున్నవి, వాని ననుసరించి భక్తులుకూడ సాకార (సగుణ) బ్రహ్మభక్తులనియు నిరాకార (నిర్గుణ) బ్రహ్మభక్తులనియు రెండువిధములుగా నున్నారని భగవద్గీతలో భగవానుడైన, శ్రీకృష్ణుడు చెప్పియున్నాడు. అందు నిరాకారబ్రహ్మభక్తివలనగలుగు ముక్తి, ఎక్కువశ్రమతోకూడి పొందబడునది. రెండవదగు సగుణబ్రహ్మభక్తి సహజపరిణామసిద్ధమైన దగుటవలన ఈ భక్తిమార్గము తక్కువ శ్రమతో ముక్తిని జేర్చును.

ఉపనిషత్తులు - 'ద్వే వావ బ్రహ్మో రూపీ మూర్తం చైవా వా మూర్తంచ' బృ 2.3.1

బ్రహ్మమునకు రూపములు మూర్త మని యమూర్త మని రెండు. అవియే విశేషము, నిర్విశేషము అనియు, సగుణము, నిర్గుణము అనియు, సాకారము, నిరాకారము అనియు, స్థూలము, సూక్ష్మమనియు చెప్పబడుచున్నవి. భగవద్గీతలలో విశ్వరూపదర్శనానంతరము అర్జునుడు శ్రీకృష్ణభగవానుని, సగుణుడవైన విశ్వరూపవిశ్వేశ్వరుడగు నిన్ను ఉపాసించు నిరంతరధ్యానయోగులగులందును, నీకంటె నిర్గుణనిరాకారుడగు అక్షరపరబ్రహ్మము నుపాసించు నిరంతరధ్యానయోగులగు భక్తులందును యోగవిత్రము బెవరని తెలిసికొనుటకై ప్రశ్నించెను. కరుణామయుడగు శ్రీకృష్ణజగద్గురువులయొక్క సమాధాన మిట్లున్నది.

(12అ 5 శ్లో)

శ్లో|| క్షేశోఽధికతర స్తేషా మవ్యక్తాసక్తచేతసామ్ |

అవ్యక్తాహి గతి గ్దుఃఖం దేహావద్భి రవాప్యతే|| గీ 12-5

అర్జునునివంటి దేహాభిమానముగల భక్తజనులు, ఇంద్రియగోచరమై, విశ్వరూపసహితమై, నిత్యముగా సత్త్వగుణ (మాము)

ముసాధిగాగల సగుణబ్రహ్మమగు సర్వేశ్వరశ్రీకృష్ణమూర్తియే గమ్యముగను, అనన్యధ్యేయముగను నిశ్చయించి, వ్యక్తమైన పరమేశ్వరమూర్తియందే శ్రద్ధతో నిరంతరధ్యానకర్మాసక్తచిత్తులగుదురేని, జీవితాంతమువఱకు వారికిఁ గల్గు కష్టమధికమే. ఇట్టి భక్తులగు యోగులు, మరణానంతరము సగుణరూపసర్వేశ్వరరుని తప్పక చేరుదురు. సుఖింతురు. కాని ఈ దేహాభిమానసహితులగు భక్తజనులే ఇంద్రియగోచరముగాక రూపాదిరహితమై నిత్యమవ్యక్తముగనే యుండు నిర్గుణబ్రహ్మమే గమ్యమును అనన్యధ్యేయము నని నిశ్చయించి ఆయవ్యక్తాక్షరబ్రహ్మమందే శ్రద్ధతో నిరంతర ధ్యానచిత్తులగుదురేని, ఈయుసాసన కత్యవసరమైన దేహాభిమానపరిత్యాగముకొఱకు వారికిఁ గల్గు కష్టము అధికతరము. కావున వారికి సాధారణముగా దుఃఖమే ఫలించును. ఆనందసిద్ధి రాదు కాని దేహాభిమానరహితులగు సమగ్జనులు జీవించి యుండగనే బ్రహ్మప్రాప్తిని బొంది సుఖింతురు. కావున ఇచ్చట శ్రీకృష్ణుఁడు చెప్పిన యధిక క్లేశవిషయము, అధికతర క్లేశవిషయము. నని క్లేశతారతమ్యము చెప్పినది పరమార్థదర్శనులగు జ్ఞానులవిషయము కానేకండు. అవిద్యాకార్యమగు దేహాభిమానము గల్గి పిశ్వరూపవిశ్వేశ్వరభక్తుల విషయమని వివేకసూక్ష్మము. కావున అవిద్యావంతులై దేహాభిమానులగు భక్తిపరులకు ఈశ్వరరూపసగుణబ్రహ్మమునందే అధికారమని ఆభక్తియే వారికి సులువుగా క్రమముక్తి నిచ్చున దనియు నిరయములు.

అవ॥ ఆరెండువిధములభక్తినే వివరించుచున్నారు.

స్థూలా సూక్ష్మా చేతి ద్వేధా హరిభక్తి రుద్దిష్టా ।
ప్రాతమ్భే స్థూలా స్యా త్సూక్ష్మా తస్యాః సకాశాచ్చ ॥

ప్ర : హరిభక్తి = శ్రీకృష్ణునందలిభక్తి, సూలాచ = సూల యైనదియును
 సూక్ష్మ = సూక్ష్మ యైనదియును ఇతి = అని, ద్వేధా = రెండువిధములుగా,
 ఉద్దిష్టా = ఉద్దేశింపఁబడినది. [చెప్పఁబడినది] ప్రారమ్భే = మొదట, [అహరి
 భక్తి] స్థూలా = సూల మైనది, స్యాత్ = కావచ్చును. తస్యాః సకాశాత్ = ఆ
 సూలసీతినుండి, సూక్ష్మచ = సూక్ష్మ మైనదియును, భవేత్ = కాఁగలదు.

తా॥ శ్రీకృష్ణునియందలి భక్తి సూలమని, సూక్ష్మమని
 రెండువిధములుగా నున్నది. ప్రారంభములో నాభక్తి స్థూలముగా
 నుండి, క్రమముగా సూక్ష్మరూపిణిగా బరిణమించును.

అవ॥ సంసారమోక్షార్థమైన దైవీసంపల్లక్షణమగు ఆస్థూలభక్తిస్వరూప
 విధానమును ముందు వివరించుచున్నారు.

స్వాశ్రమధర్మాచరణం కృష్ణప్రతిమార్చనోత్సవః
 నిత్యమ్ ।

వివిధోపచారకరణై ర్హరిదాసైః సంగమః శశ్వత్ ॥ 172

కృష్ణకథాశ్రవణే మహోత్సాహః సత్యవాదశ్చ ।
 పరయుపతౌ ద్రవిణే వా పరాపవాదే పరాఙ్ముఖతా ॥ 173

గ్రామ్యకథా సూద్వేగః సుతీర్థగమనేషు తాత్పర్యమ్ ।
 యదుపతికథావియోగే వ్యర్థం గత మాయు రితి చింతా ॥
 174

వీపం కుర్వతి భక్తిం కృష్ణకథానుగ్రహోత్పన్నా ।
 సముదేతి సూక్ష్మభక్తి ర్యస్యాం హరి రన్త రావిశతి ॥
 175

ప్ర : (స్థూలభక్తి లక్షణములు:) నిత్యం = ప్రతిదినమును, స్వాశ్రమ
 ధర్మాచరణం, శ్శ్వత్ = తనయొక్క, ఆశ్రమ = ఆశ్రమముయొక్క, అనఁగా
 (ప్ర. 27)

బ్రహ్మచర్య, గృహస్థ, వానప్రస్థ, సంన్యాసాశ్రమములలో, తా నేయాశ్రమములో నుండెనో దానికి సంబంధించినవైన, ధర్మ + ఆచరణమ్ = శ్రుతిస్మృతులు చెప్పినధర్మములను (ఆచరించుట) చేయుటయు, వివిధోపచారకరణైః, వివిధ = అనేకవిధములైన, ఉపచార = అవాహనము, ఆసన మిచ్చుట, మొదలగు నుపచారములను, కరణైః = చేయుటతో (సాధనములతో), కృష్ణప్రతిమార్చనం = శ్రీకృష్ణుని (ప్రతిమను,) విగ్రహమును పూజించుటయు, హరిదాసైః = హరిభక్తులతో, శశ్వత్ = ఎల్లప్పుడు, సంగమః = కలసిమెలసి యుండుటయు, కృష్ణకథాశ్రవణే = శ్రీకృష్ణునిమాహాత్మ్యమును జ్ఞాపించుట కథలను, మఱిమఱి వినుటయందు మహోత్సాహః = గొప్పపూజికయు, సత్యవాదః, చ = నిజము చెప్పుటయును, పరయవతౌవా = ఇతరులయొవనవతులగు భార్యలయందును, ద్రవిణే = ధనమునందును, పరాపవాదే = ఇతరులను గూర్చిన చూషణమునందు, పరాజ్ఞాఖతా = (వైముఖ్యము,) ఇష్టపడకుండుటయు; గ్రామ్యకథాసు = ఏవ గింపు కల్గించు నీచమైన లోకాభిరామాయణము కథలు వినుటయందు, ఉద్వేగః = (జుగుప్స, అసహ్యము,) అట్టిపనికిమాలినకథలను అసహ్యించుకొనుటయు, సుతీర్థగమనేషు = మంచితీర్థములను దర్శించుట, అచటస్నానాదులు చేయుట మొదలగువానియందు, తాత్పర్యం = అధికముగా నిష్ఠము కల్గియుండుటయు, ఆయుః = తనయొక్క యాయువు, యదుపతికథావియోగే = యదువంశనాథుడగు శ్రీకృష్ణునికథలు వినకుండ, వ్యర్థంగతం = వృథాగా పోయిన దని, (దుర్వ్యయ మైనదని), చింతా = విచారమును, ఏషం = ఈవిధముగా, భక్తిం = శ్రీకృష్ణభగవానునియందు స్థూలభక్తిని, కుర్వతి = శ్రద్ధగా చేయుచున్న వనియందు, సూక్ష్మభక్తిః = సూక్ష్మానాసకభక్తి, కృష్ణకథానుగ్రహోత్పన్నా = శ్రీకృష్ణునిదయవలనను బానికథలను తఱచుగా వినుచుండుటవలనను, సముదేతి = చక్కగా బుట్టుచున్నది. యస్యాం [సత్యాం] = వీసూక్ష్మభక్తి కల్గినదగు చుండగా హరి = ఆశ్రీకృష్ణుడే, అస్తః = ఆభక్తునిమనస్సులోపల, ఆవిశతి = [అవేశించును], అంతటనిండియుండును.

తా॥ మున్నుండుగా స్వాధకుఁడు శ్రీకృష్ణపర మేశ్వరునియందు స్థూలభక్తిని నిత్యము పెంపొందించుకొనవలెను. దానిలక్షణములు వానివిధములిట్లు కొన్ని చెప్పబడినవి. మొదటిది, భక్తుఁడు బ్రహ్మ

ప్ర : స్మృతినత్పురాణవాక్యైః = భారతాదిస్మృతులు, భాగవతాదిపురాణములు చెప్పినప్రమాణవాక్యములచేత, యథాశ్రుతాయాం = తానువినినలక్షణములు కల్గిన, హారేః = శ్రీకృష్ణనియోక్త, మూర్తా = రూపమునందు, మానసపూజాభ్యాసః = పత్రపుష్పాదులతోడ, బాహ్యవిగ్రహముతోడ అపేక్షలేకయే మనస్సునందే పూజించునేర్పు నభ్యసించుటయు, విజననివాసే = [ఏకాంతముగా] ఒంటరిగా, నుండుటయందు, తాత్పర్యమ్ అపి = మిక్కిలియిష్టమును (గలుగు.)

తా|| ఇదివఱకు సూలభక్తితో పూలు, అగరువత్తులు, కర్పూరము మొదలైనవి తెచ్చి, తనయెదుట శ్రీకృష్ణనిప్రతిమను బెట్టుకొని ఆవాహనాద్యుపచారములచేతఁ బూజించెడివాఁడు. ఇప్పు డట్లుగాక ఆబాహ్యద్రవ్యాపేక్ష లేకయే, మనస్సునందే యాశ్రీకృష్ణమూర్తినన్నిధి నెలకొల్పుకొని పూజించునభ్యాసము మొదలిడినాఁడు. మనస్సులోనిల్పిన సచైతన్యమూర్తి యెట్టిదనిన, దాను భారతాదిస్మృతులందు భాగవతాదిపురాణములందు వర్ణింపబడగా విన్న పీతాంబరుఁడు, శ్రీనత్పవక్షుఁడు, ననమాలాధారి, మురళీగానతత్పరుఁడు, జ్ఞానదయాసింధువు, గోగోపగోపీజనపాలనాసక్తుఁడు భక్తవత్సలుఁడు, ముక్తిప్రదాత మొదలగు లక్షణములుగలవాఁడు. కన్నులుమూసికొన్నను వానికిలోచనాపునందఁ గన్నడును. ఇదివఱకు హరిదాసులతోఁ గలిసి యర్చాదులు చేయుటయం దాసక్తి యుండెడిది. ఇప్పుడేకాంతముగా, ఆబుద్ధిసుడగు శ్రీకృష్ణభగవన్మధురమూర్తియొక్క ధ్యానమందు. సామీప్య సాహచర్యమందు మహానందము ఇష్టము నలవడును.

సత్యం సమస్తజన్తుషు కృష్ణస్యావస్థితే ర్జ్ఞానమ్ |
అద్రోహో భూతగణే తతస్తు భూతానుకమ్పా స్యాత్ ||

చర్యగృహస్థంవానప్రస్థసం న్యాసాశ్రమములు నాల్గింటిలో, దానే
 యాశ్రమమం దున్నాఁడో, ఆయాశ్రమమునకు శాస్త్రము
 చెప్పిననిత్యధర్మవిధులను చక్కగా నాచరించుట. నిషేధములైన
 పనులను జేయకుండుట. ఇది ముఖ్యమైన తపస్సు, రెండవది ప్రతి
 దినము శ్రీకృష్ణుని విగ్రహమును షోడశోపచారములతో, బూ
 జించుట. మూడవది యెల్లప్పుడు సత్పురుషులగు హరిదాసులతో
 క్రలసిమెలసిప్రవర్తించుట. నాల్గవది సర్వదా శ్రీకృష్ణుని మహి
 మలు వర్ణించుకథలను వినుటయందు పరమోత్సాహము కల్పింప
 డుట. అయిదవది సత్యభాషావ్రతము. ఆఱవది పరసుందరులయం
 దును, పరధనాపహరణమందు, పరులనిందించుటయందును షెడ
 మొగమై వానిజోలికి, బోకుండుట. ఏడవది పవిత్రమాలినకథలు
 వినుట (కసహ్యము,) కు రోత. మంచిమంచి కాశీగామేశ్వరాది
 పుణ్యతీర్థములను నేవించుటయందు, బ్రీతి. అనగా అచట స్నా
 నాదులు చేసి క్షేత్రదైవతమును ప్రాజ్ఞులను బూజించుటయం దా
 సక్తి, మొదలైన ప్రవర్తనము. ఎనిమిదవది “అయ్యో! నాజీవిత
 కాల మెంతయో పవిత్రమైన శ్రీకృష్ణగాథలు వినకుండ నృథా
 యైనదే యనుపరితాపము. ఇట్లు స్థూలభక్తి లక్షణములుగల పవి
 త్రప్రవర్తనమువలన. శ్రీకృష్ణునిదయవలనను, వానికథాశ్రవణాది
 పుణ్యవిశేషము చేతను. ఆభక్తునియందు సూక్ష్మభక్తి పుట్టి పెరు
 గును. అప్పుడు ఈభక్తునిహృదయకుహరమందంతట శ్రీహరి
 యే స్థిరనివాస మేర్పఱచుకొనును.

అవ॥ సూక్ష్మభక్తి లక్షణములను విఫలముగా ప్రకరణాంతము వర్జించు
 చున్నారు.

స్మృతి సత్పురాణ వాక్యైర్యథాశ్రుతాయాం హరేర్భూరై॥
 మానసపూజాభ్యాసో విజననివాసేఽపి తాత్పర్యమ్॥ 176

ప్ర : సమస్తజన్మప = సర్వప్రాణులందు, కృష్ణస్య = శ్రీకృష్ణపరమాత్మయొక్క, అవస్థితేః = వసించియుండుటలో, సత్యం, జ్ఞానమ్ = సత్యమైన జ్ఞానము, భూతగణే = జీవసముదాయమందు, ఆద్రోహః = హింసమానుట, తతః తు = దానినుండియే, భూతానుకంపా = సర్వజీవులయందు [భూతదయ] దయ, స్యాత్ = కలుగఁగలదు.

తా॥ వైసూక్ష్మభక్తివలన సాధకునకు సమస్తజీవులయందుఁ బరమేశ్వరుఁ డున్నాఁడు అనఁగా శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు సర్వవ్యాపి, సర్వసాక్షి, సర్వరక్షకుఁడు, సర్వశరణ్యుఁడు అను గొప్పసత్యము తెలియును. ఈయిశ్వరతత్త్వజ్ఞానమువలన తోడి జీవులకు అపకారము చేయఁగూడదను బుద్ధియు, ఉపకారము చేయవలయు ననుబుద్ధియు, దానివలన సర్వప్రాణులయందు దపారమైన సజీవమైన దయయును గల్గును. సర్వమునందు శ్రీకృష్ణసాన్నిధ్యము లభ్యమగును.

ప్రమితయదృచ్ఛాలాభే సన్తుష్టిర్దారపుత్రాదౌ ।

మమతాశూన్యత్వ మతో నిరహంకారత్వ మక్రోధః ॥

ప్రమితయదృచ్ఛాలాభే - ప్రమిత = మిక్కిలిమితముగా, తక్కువగా నైనను, యదృచ్ఛా = తానాశింపకుండ, ప్రయత్నింపకుండ, దానంతట దేవచ్చిన, లాభే = లాభమందు, సన్తుష్టిః = మిక్కిలి తృప్తియును, దారపుత్రాదౌ = భార్య కుమారులు మొదలగువారి యందు, మమతాశూన్యత్వమ్ = వీరు నావారు, ఇవి నావి యనుభావము లేకుండుటయును, నిరహంకారత్వమ్ = దేహులందు, జీవితమందు అహంబుద్ధి, [గర్వము] లేకుండుటయును, [అహం మమతలు పోవుటయు,] అక్రోధః = కోపములేకుండుటయును (కల్గును.)

తా॥ తనప్రయత్నము లేకుండ నెంతతక్కువ లభించినను నది దైవదత్తమనియు కావున దానితోనే తృప్తి కల్గి యుండుటయు, తనకు మిక్కిలి ప్రేమపాత్రులగు భార్యపుత్రాదులయందు

వీరు నావారు ఇవి నావి అనుభావము లేకుండుటయు, అటులనే దేహాదులందును సహ-భావము, (గర్వము) లేకుండుటయును, చిత్తమునందు కామక్రోధములు లేకుండుటయు (గల్గును).

మృదుభాషితా ప్రసాదో నిజనిన్దాయాం స్తుతౌ సమతా,
సుఖదుఃఖశీతలోష్ణద్వంద్వసహిష్టుత్వ మాపదో న

భయమ్॥ 179

ప్ర : మృదుభాషితా = వాక్కు పరుషముగా (గాక ప్రీతికరము (మృదువు)గా నుండుటయు, ప్రసాదః = చిత్తము నిర్మలముగా శాంతముగా నుండుటయు, నిజనిన్దాయాం = తన్ను నిందించినప్పుడును, స్తుతౌ = స్తుతించినప్పుడును, సమతా = సమముగా నుండుట, సుఖదుఃఖశీతలోష్ణద్వంద్వసహిష్టుత్వమ్ = సుఖదుఃఖములు, శీతోష్ణములు మొదలగు [మానావమానములు] ద్వంద్వముల నోర్చుకొనుకీలము కల్గి యుండుట, ఆపదః = ఆపదవలన, న భయమ్ = భయము లేకుండుట.

తా॥ అతఁడు పరుషముగా మాట్లాడఁడు. మృదుమధురముగా మాట్లాడును. మనస్సుచకమగు ముఖ మతిప్రసన్నముగా నుండును. తన్ను నిందించువారియెడలఁ గోపముగాని, మెచ్చుకొనువారియందు మక్కువగాని కల్గి యుండఁడు. అనగా నిందాస్తుతు లతనికి మనోవికారములను గల్గింపవు. సుఖము, దుఃఖము, చలి, వేడిమి, మానము, అవమానము మొదలగు ద్వంద్వములను నిర్వికారముగా నోర్చుకొనఁ గల్గును. ఆపదలు వచ్చినను తొణకఁడు. తా నేమో యెపోవుదు నని భయపడఁడు.

నిద్రాహారవిహారే ష్వనాదరః సజ్జరాహిత్యమ్ |

పచనే చాసపకాశః కృష్ణస్మరణేన శాశ్వతీ శాన్తిః॥ 180

ప్ర : నిద్రాహారవిహారేషు = నిద్రయందును, భోజనమునందును విహారము క్రీడలు మొదలగు వానియందును, అనాదరః = తృష్ణ (ఆసక్తి) లేకుం

డుటయును, సంగరాహిత్యమ్ = ఇతరజనులతో కలిసియుండ వలె ననుకోర్కె
 స్నేహములు లేకుండుటయును, వచనే = మాటాడుటయందు (మొదలగుక్రియ
 లందు), అనవకాశః చ = అత్యల్పప్రయోజనము కలియుండుటయును, కృష్ణస్మ
 రణేన = శ్రీకృష్ణుని స్మరించుట, ద్యానించుటచేత, శాశ్వతీ = శాశ్వతయైవ,
 శాంతిః = శాంతియును [కల్గును].

తా|| అతినికి జంతుసామాన్యములగు నిద్రయందును,
 అన్నసానాదులయందును, సుఖవిహారాది (మైఘనాది) సుఖములం
 దును పూర్వము వలె ఆసక్తి, (అతిప్రీతి) యుండదు వానియందు
 విముఖుడై యుండును. అందఱతో బంధుమిత్రాదులతో కలిసి
 మెలసి, కాలము గడుపవలె నని తహాహపడఁచు వృధాగా మాట
 లాడఁచు. మానశీలుఁ డగును. ఇతరులను తనసుఖమునకై ఉప
 యోగించుకొనుటకు యత్నింపఁడు. ఎప్పుడును, తప్పని సరియగు
 ఆహారవిహారాదులను, శ్రీకృష్ణస్మరణము అంతిస్సాన్నిధ్యము
 ననుభవించుచుండును. అందునలన శాశ్వతయైన ముఘాతాని
 పొందుచుండును.

కేనాపి గీయమానేహరిగీతే వేణునాదే వా|

ఆనందావిర్భావో యుగప త్సాత్త్వికోద్రేకః||

ప్ర : కేన, అపి = ఎవనిచేతనైనను, హరిగీతే = శ్రీకృష్ణవిమహిమ
 నుగుఱించిన గానముగాని, వా = లేక, వేణునాదే = మురళీగానముగాని, వినఁబ
 డిన, యుగపద్ = ఏకకాలపంచే, ఆనందావిర్భావః = ఆనందమును అనుభవించు
 టయు, హృష్టసాత్త్వికోద్రేకః = మహాహర్షముతో సాత్త్వికభావములు,
 శరీరము గగుర్పొడుచుట, పారవశ్యము మొదలైనవి ఆకస్మికముగా సంభవించు
 అనుభావవిభావసంపన్నుఁ డగుటయును.

తా|| అప్పుడప్పు డాభక్తుఁడు పరమేశ్వరుఁ డగుశ్రీకృష్ణు
 నికథలు ఇతరుఁ డైనఁడైనను గానము చేయుట విచును. అట్లు వేణు

నాదమును వినవచ్చును. ఆసమయములం దతఁడు వెంటనే మహానందమును బొందును. దానిచేత నతనికి శరీరము గగుర్పొడుచును. సారవశ్యము మొదలైన సాత్వికభావములు కూడ అనుభవించును. అట్లు అతఁడు శ్రీకృష్ణసంబంధీలావిశేషములందు తన్మయత్వమును జెందును. అనఁగా మనస్సు లయమై శ్రీకృష్ణభావము శేషించును. ఇది సూక్ష్మభక్తికి (పరాకాష్ఠ) పైమేర (చివటి హద్దు).

అవ॥ అప్పు డతనిదశలు వర్ణించుచున్నారు.

తస్మిన్ననుభవతి మనః ప్రగృహ్యమాణం

పరాత్మసుఖమ్ |

స్థిరతాం యాతే తస్మిన్యాతి మదోన్మత్తదన్తి దశామ్ ||

182

ప్ర : తస్మిన్ = పైనవర్ణించబడిన తీవ్రమైనసూక్ష్మభక్తి స్థితియందు, మనః = మనస్సు ప్రగృహ్యమాణం = అధికముగా గ్రహింపబడుచున్నదైన. పరాత్మసుఖం = ఉత్కృష్టమైన యాత్మానందమును, అనుభవతి = అనుభవించుచున్నది. తస్మిన్ = ఆపరాత్మసుఖము, స్థిరతాం = స్థైర్యమును, [నిలకడస్థితిని] యాతే = పొందిన దగుచుండఁగా, [మనః = మనస్సు] మదోన్మత్తదన్తి దశామ్ మదోద్రేకముచేతఁ దన్నుఁ దాను మఱచిన యేనుఁగుస్థితిని, యాతి = పొందును.

తా॥ అట్లు సూక్ష్మభక్తితో శ్రీకృష్ణేశ్వరునియందు తన్మయత్వము చెందిన మనస్సు శ్రేష్ఠమైన (ఈశత్వసుఖము) ఆత్మానందమును భవించును. ఇ దొకభావసమాధి. ఆయనుభవస్థితి స్థిరము కాఁగా మనస్సు, ఆనందముచే మదించి ఉన్మత్తమై మదోన్మత్తమైన ఏనుఁగువలె నగును. విశ్మంఖలస్వాతంత్ర్యసుఖ మనుభవించునని తాత్పర్యము.

అవ॥ హరిభక్తిపారమ్యమును వర్ణించుచున్నారు.

జన్తుషు భగవద్భావం భగవతి భూతాని పశ్యతి క్రమశః |
వీతాదృశీ దశా చే త్తదైవ హరిదాసపర్యః స్యాత్ || 183

ప్ర : అభక్తుఁడు, క్రమశః = క్రమముగా, జన్తుషు = సర్వప్రాణులందు, భగవద్భావం = పరమేశ్వరునియనికీయును, భగవతి = ఆపరమేశ్వరునందు, భూతాని = సర్వప్రాణులను, పశ్యతి = చూచును. వీతాదృశీ, దశా = ఇటువంటిదశ, [భవతి] చేత్ = కల్గినయెడల, తదావేవ = అప్పుడే =, [సః = అతఁడు] హరిదాసపర్యః = హరిభక్తులలో [దాసులలో] శ్రేష్ఠుఁడు, స్యాత్ = అగును.

తా|| క్రమముగా నట్టి భక్తుఁడు సర్వప్రాణులందుఁ బరమేశ్వరుని, పరమేశ్వరునందు సర్వప్రాణులను జూచును. అనఁగా విశ్వమునకు, విశ్వేశ్వరునకు అభేదానుభవజ్ఞానమును పొందును. ఇట్టిస్థితి వచ్చినదో అతఁడు హరిభక్తాగ్రేసరుఁ డగును. సర్వము అతనికి పరమేశ్వరరూపముగాఁ గనఁబడును. 'సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ' 'ఈసర్వమును బ్రహ్మమే గదా' అను ఉపనిషద్వాక్యార్థమును సగుణబ్రహ్మ (పరమేశ్వర) పరముగా గూడఁ అనుభవించును. ఇదియు గొప్ప భావసమాధియే. దీనిని విశ్వేశ్వరజ్ఞానలక్షణమైన సూక్ష్మభక్తియనియు నుచును. సర్వత్ర సమదర్శనలక్షణఫలములను శ్రీశ్రీశ్రీ భగవానుఁడు గీతలందు (గ్రీవ అధ్యాయ ధ్యానాభ్యాసయోగమం దిట్లు 29, 30వ శ్లోకములందు వర్ణించిరి. "సర్వభూతస్థ మాత్మానా సర్వభూతాని చాఽఽత్మని. ఈక్షితే యోగయక్తాత్మా సర్వత్ర సమదర్శనః||" గీ. 29 యోగాభ్యాసముచేత సమాహితాంతః కరణుఁడైన వాఁడు (యోగయక్తాత్మ), చతుర్ముఖబ్రహ్మ మొదలుగడ్డిపోచవఱకు నున్న సర్వప్రాణులందును తా నైన ఆత్మస్వరూపమును, అట్టిప్రత్యగాత్మ్యముందు ఏకత్వమును పొందిన సమస్తప్రాణికోటిని జూచును. ఇట్లు

(ప్ర. 28)

భిన్నములగు బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంతము గల సర్వభూతములం దును భేదరహితమై, బ్రహ్మత్వైకత్వవిషయమై సమ (ఏక) రూప

మైన జ్ఞానము కలవాడతఁడు (సర్వత్రసమదర్శనుఁడు).

శ్లో॥ యో మాం పశ్యతి సర్వత్ర సర్వంచ నుయి పశ్యతి.

తస్యాహం న ప్రణస్యామి స చ మే న ప్రణస్యతి॥ గీ 6-30
 సర్వభూతములందు, ఆసర్వమునకు ఆత్మరూపవాసుడేవుఁ డగు నన్నను, అట్టిసర్వాత్మయగు నాయందు చతుర్ముఖబ్రహ్మాది భూతసమూహమును ఎవఁడు చూచుచున్నాఁడో ఆయాత్వైకత్వ దర్శియగు యోగికి ఈశ్వరుఁడనగు నేను ఎల్లప్పుడు ప్రత్యక్షమే అతఁడు నాకట్లే. మాయిద్దఱకు ఆత్మయొక్కటియే జ్ఞాందులు (శరీరములు) వేఱుగా నున్నట్లున్నను అనిభానము.

17. ధ్యానవిధిప్రకరణమ్ (ధ్యానవిధిప్రకరణము)

అవ॥ ఈశ్వరోపాసకువి ధ్యానమునకు అనుకూలముగా శ్రీకృష్ణునిరూప రేఖలు విశదముగా వర్ణింపబడుచున్నవి. శ్రీ శంకరాచార్యులవారు సాధారణము ముక్షువులకు, భగవద్భక్తి, ధ్యానములను ఉపదేశించుచున్నారు.

యమునాతటనికటస్థితబృందావనకాననే మహారమ్యే ।

కల్పద్రుమతలభూమౌ చరణం చరణోపరి స్థా ప్య ॥ 184

తిష్ఠన్తం ఘననీలం స్వతేజసా భాసయన్త మిహ విశ్వమ్ ।

పీతామ్బరపరిధానం చన్దనకర్పూరలిప్త సర్వాఙ్గమ్ ॥ 185

అకర్ణపూర్ణనేత్రం కుణ్డలయుగమణితశ్రవణమ్ ।

మన్దస్మితముఖకమలం సుకౌస్తుభోదారమణిహారమ్ ॥ 186

పలయాంగుళీయకాద్యా న్నుజ్జ్వలయన్తం స్వలంకారాన్ ।

గళవిలులితవనమాలం స్వతేజ సాఽపాస్త కలికాలవ్ ॥187

గుఞ్జారవాలికలితం గుఞ్జాపుఞ్జాన్వితే శిరసి |
 భుఞ్జానం సహగోపైః కుఞ్జాన్తరవర్తినం హరిం స్మరత ||

188

(ప్ర : యమునా....కాననే, యమునాతట = యమునానదియొడ్డుయొక్క, నికట = సమీపమందు, స్థిత = ఉన్నదైన, బృందావనకాననే = బృందావన మనుపేరుగల అరణ్యమందు, మహారమ్యే = మిక్కిలి యందమైనవగు, కల్ప ద్రుమతలభూమౌ = కల్పవృక్షముయొక్క అడుగుభాగమున్న వేలయందు (దాని నీడలో), చరణోపరి = ఒకకాలిమీద, మఱియొకపొదమును, స్థాప్య = ఉంచి, తిష్ఠన్తం = నిలిచి యున్నవాఁడును, ఘననీలం = మేఘమువలె నల్లనైనవాఁ డును, ఇహ = ఇక్కడ, స్వతేజసా = తనకాంతిచేత, విశ్వం = సమస్తప్రపంచమును, భాసయన్తం = ప్రకాశింపజేయువాఁడును, చన్దన.....సర్వాంగమ్, చన్దన = మంచిగంధముచేతను, కర్పూర = కర్పూరముచేతను, (కర్పూరము చేర్చబడినమంచిగంధముచేత) లిప్త = పూయబడిన, సర్వాంగమ్ = ఎల్లయొ డలు కలవాఁడును, ఆకర్ణపూర్ణనేత్రం = చెవులవఱకు విస్తరించిన నిండుకనులు కలవాఁడును, కుంజల....శ్రవణమ్, కుంజలయుగ = రెండుకుండలములను కర్ణా భరణములచేత, మణ్డిత = అలంకరింపబడిన, శ్రవణం = రెండుచెవులు కల వాఁడును, మన్దస్మితముఖకమలం = చిఱునవ్వుతో కూడిన పద్మమువంటి ముఖ ము కలవాఁడును, సుకౌస్తుభోదారమణిహారం, సుకౌస్తుభ = చక్కని కౌస్తుభ మనుపేరుగల మణిచేత, ఉదార = గొప్పదైన, మణిహారం = మణులు కూర్చిన హారము కలవాఁడును, స్వలంకారాన్ = చక్కని శోభనిచ్చు (తన) ఆభరణ ములగు, వలయాం....యన్తం, వలయ = కంకణములు, అంగుళీయక = ఉంగ రములు, ఆద్యాన్ = మొదలైనవానిని (భుజకీర్తులు మొదలగు సౌములను) ఉజ్జ్వలయన్తం = మిక్కిలిగాఁ బ్రకాశింపజేయువాఁడును, గళవిలులితవనమా లం, గళ = మెడయందు, విలులిత = అటునిటుగదలుచున్న, (దొరలింపజేయఁ బడిన) దైన, వనమాలం = వనమాల కలవాఁడును [అడవిలో నిహులచేత చేయఁ బడిన మాలకలవాఁడును], స్వతేజసా = తనకాంతిచేత, అపాస్తకలికాలం = పోఁ గొట్టబడిన, పాపపుకాలము కలవాఁడును, గుఞ్జాపుఞ్జాన్వితే = గురివింద పూలమొత్తములతోఁ గూడిన, శిరసి = శిరస్సునందు, గుఞ్జారవాలికలితం =

యుమ్మను నింపైన రొదచేయు తుమ్మెదలతో నొప్పువాడును, గోపైః సహ =
 [తోడి] గోపాలబాలురతో కూడ కలిసి, భుజ్జానం = [చల్లి అన్నములను] తిను
 వాడును, కుజ్జాన్త రవర్తనమ్ = పొదలమాటున నున్నవాడు, అగు, హరిం =
 విష్ణువగుశ్రీకృష్ణుని, ఓజులారా, స్మరత = స్మరింపుడు, వ్యానింపుడు.

తా॥ ఓభక్త జనులారా! ముముక్షువులారా! మీరందఱు
 శ్రీకృష్ణుని స్మరింపవలసినది. ధ్యానము చేయవలసినది అని శ్రీశం
 కరభగత్పాదులు దయతో నుపదేశించుచున్నారు. ఆశ్రీకృష్ణుఁ
 డెటువంటివాఁడనిన సర్వేంద్రియశుద్ధుగాని వర్ణించుచున్నారు.
 ఆయన మబ్బువలె నల్లనివాడు. పచ్చని పట్టువస్త్రమును ధరించిన
 వాడు. శరీరమంతట కర్పూరాదిమిశ్రితమైన చందనపు పూతకల
 వాడు చెవులనటకు వ్యాపించిన విశాలమైన నేత్రములు కలవాఁ
 డు. రెండుచెవులకుఁ జక్కని కుండలములు ధరించినవాడు.
 మిక్కిలిగాఁ బ్రకాశించు కౌస్తుభమణితోఁ గూడిన మణులహార
 ము ధరించినవాడు. మెడలో నూగుచున్న వనపుష్పములమాల
 ను ధరించినవాడు. ఎప్పుడును చిఱునవ్వుతో నందమైన పద్మము
 వంటి ముఖము కలవాడు. తనయందముచే బెంపొంది, మెఱ
 యుచున్న కంకణమును, అంగుళీయకములు, భుజకీర్తము మొదలైన
 భూషణములు కలవాడు. యుమ్మని ముసుగుచున్న తుమ్మెదల
 సమూహములు కల గురివెందపూలగుత్తులు శిరిస్సునందు మెఱయు
 వాడు. తనతేజస్సుచేత విశ్వము నంతను వెలిఁగించువాఁడు. ఒక
 ప్పుడు బృందావనమందు మిక్కిలిమనోరమైన కల్పవృక్షము సేడ
 లో ఒకకాల్పిపై మఱొకకాలు నానించి వేణువునూఁదువాడు. ఒక
 ప్పుడు తోడిగోపాలురతోఁ గలిసి చ్చులార ంచువాడు. ఒకప్పుడు
 పొదరింటిలో విశ్రమించువాడు. ఇట్లు యమునాతీరవనమునం దనే
 కవిధములఁ గ్రీడించు నాయానంద గోపాలబాలమూర్తిని ధ్యా
 నించి కృతార్థులు కండు.

శ్రీకృష్ణుని

అవ॥ ధ్యానములో దర్శించిన మహామూర్తికి నమస్కారమును విడించు చున్నారు.

మందారపుష్పవాసితమందానిల సేవితమ్ పరానందమ్ ।

మందాకినీయుతపదం నమత మహానందదం మహాపురుషమ్ ॥

189

ప్ర : మందార సేవితం, మందారపుష్ప = మందారపుష్పములచేత వాసిత = పరిమళింపఁ జేయఁబడిన, మందానిల = పిల్లవాయువులచేత, సేవితం = సేవింపబడువాఁడును, మందాకినీయుతపదం = గంగానదితోకూడిన పదములు కలవాఁడును, (గంగానది శ్రీకృష్ణునిపదములందు జనించిన దని పురాణప్రసిద్ధి) పరానందమ్ = పరమానందమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడును, అందుచేత మహానందమ్ = (భక్తులకు) పరమానంద మీయఁగలవాఁడును, మహాపురుషం = పురుషోత్తముఁడును జనశ్రీకృష్ణుని (ఓభక్తముముక్షుజనులారా) నమత = (ఆయనకు) నమస్కరింపుఁడు!

తా॥ శ్రీకృష్ణుఁడు మందారపుష్పములవాసనలతో గుబ్బాళించు పిల్ల తిమ్మెరచేత సేవింపబడువాఁడు. ఆయన యున్నచోట నాహ్లాదకరములు పరిమళవంతములగు వాయువులు వీచును. ఆయన సాదములు పవిత్రగంగానదికి జన్మస్థానములు. అందువలన నాయన గంగానదికంటె నధికముగా అందఱును పవిత్రులుగాఁ జేయఁగలవాఁడు. ఆయన పరమానందమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడు. కావున తన్ను సేవించు భక్తులను నిత్యానందులుగాఁ జేయఁగలవాఁడు. ఆయన పురుషోత్తముఁడు. పరమేశ్వరుఁడు. కావున నో ముముక్షుభక్తజనులారా, ఆయనకు నమస్కరించి కృతార్థులు కండు.

అవ॥ శ్రీకృష్ణుని యోగ్యమహిమల నింకను వర్ణించుచున్నారు.

సురభీకృతదిగ్విలయం సురభిశతై రాప్యతం సదాపరితః ।

సురభీతిక్షపణపరం సురభీయం యాదపం నమత ॥ 190

ప్ర : సురభీకృతదిగ్విలయం = పరిమళింపజేయబడిన సర్వదిశలు కలవాడును, సదా = ఎల్లప్పుడును. సరితః = అన్నివైపుల, సురభిశతైః = వందలకొలది యావులచేత, ఆవృతమ్ = పరివేష్టించబడినవాడును, సురభీతిక్షణకకమ్ = దేవతలయొక్క (వలన) భయములనుగూడ తొలగించు సమరత కవాడును, సురభీయం = భక్తులకు గామధేను వైనవాడు లేక గోవులకు మనోహారుడైనవాడును అగు యాదవం = ఈయదువంశజుడగు శ్రీకృష్ణుని, నమత = నమస్కరింపుడు.

తా|| యదువంశమునందు జనించిన శ్రీకృష్ణుడు ఆలకాపరి. ఆయన చుట్టు వందలకొలది యావులును ప్రీతితో నిలిచి యాయన మనోహారరూపమును జూచుచుండెడివి. ఆయన యున్నచోట దివ్యపరిమళములు వెడలి దిక్కులంతటను వ్యాపించుచుండెడివి. ఆయన దేవతల భయములను దొలగించుటయందు మిక్కిలి సమర్థుడు. భక్తజనసులభుడు. కామధేనువునలె వారి కోర్కెలన్నియుఁ దీర్చఁగలవాడు. ఓముముక్కుదీనజనులారా! ఆయనను నమస్కారపూర్వకముగా నేవించి కృతార్థులు కండు. భగవద్భక్తిలక్షణమగు మోక్షమార్గమందు శ్రద్ధతోఁ బవర్తించువారిని (భక్తులను) గూర్చి గీతయందు శ్రీకృష్ణుఁ డన్నమాటలు.

శ్లో|| మహాత్మానస్తుమాం శార్థదైవీం ప్రకృతి మాశ్రితాః |
 భజన్త్యనన్యమనసో జ్ఞాత్వా భూతాది మవ్యయమ్ ||
 గీ 9-13

వివేకులైన మహాత్ములు శమదమశ్రద్ధాదిలక్షణమైన దైవీప్రకృతి నాశ్రయించినవారలై, ఆకాశాదిభూతములకును, సర్వసాణులకును కారణమైన ఈశ్వరుఁ డగునన్ను, నాశము లేనివానిగా నెఱింగి, రెండవతలంపులేక, ఏకాగ్రచిత్తు లగుచు నన్నే నేమించుచున్నారు. ఎట్లన?

శ్లో॥ సతతం కీర్తయన్తో మాం యతస్త శ్చ దృఢవ్రతాః |
 సమస్యస్త శ్చ మాం భక్త్యా నిత్యయుక్తా ఉపాసతే ||

సీ 9-14

నిర్వికారనీర్గుణబ్రహ్మస్వరూపుడగు సగుణభగవంతుడైన నన్ను భక్తులెప్పుడు కీర్తించువారలు. నాయారాధనగా, ఇంద్రియోపసంహారశమదమదయాఽహింసాదిలక్షణములగు ధర్మములను నిత్యము అనుష్ఠించు ప్రయత్నశీలుగు. చాంచల్యములేని స్థిరమైన వ్రతనిష్ఠులు. నన్నే నమస్కరించువారు. వారిహృదయసీమలందు ప్రకాశించు, వారియాత్మరూపుడగున్న నన్నే, నిత్యే యోగులై భక్తితాత్పర్యముతో (ఉపాసించుచున్నారు) సేవించుచున్నారు.

అవ॥ ఆశ్రీకృష్ణుడు సౌందర్యదయారాశి, సర్వశక్తిమంతుడు, అనన్య శరణ్యుడనుచున్నారు.

కన్దర్పకోటిసుభగం, వాఞ్చితఫలదం, దయార్జవం,
 కృష్ణమ్ |

త్యక్త్వా క మన్యవిషయం, నేత్రయుగం, ద్రష్టు,
 ముత్సహతే? 191

ప్ర ; కన్దర్పకోటిసుభగం = కోటిమన్మథులంతటి సుందరుడైనవారు, వాఞ్చితఫలదం = (భక్తులచే) కోరబడిన ఫలముల నెల్ల విచ్చువారును, దయార్జవం = దయాసముద్రుడును అగు కృష్ణం = శ్రీకృష్ణుని, త్యక్త్వా వదలి, నేత్రయుగం = (మీ) కండ్లజంట, కం = ఎ, అన్యవిషయం = ఇతరవస్తువును, ద్రష్టుం = చూచుటకు, ఉత్సహతే = ఉత్సాహము చూపగలదు? చూపలేదని భావము.

తా॥ ఆశ్రీకృష్ణుడు దయాసముద్రుడు. అడిగిన కొరకెల్లన్నింటి నీయ సమర్థుడు. కోటిమన్మథులంతటి సర్వాంగసుందరుడు. నిరుపమానుడు. అందఱు నాకర్షింప గలవాడు. అట్టి

డని కని విని యున్నవాఁడు, ఎవఁడైనను, ఆయనను వదలి, మఱొకనిని, కన్ను లున్నవాఁడు జూచుట కుత్సహించునా? ఆయనయే కనువిందు. ధ్యానింపఁదగిన మూ రివిశేషము. ఎఱుంగఁదగిన మహాత్ముఁడు అని ఆత్మరూపుఁడగుటచే శ్రీకృష్ణత త్వమే ద్రష్టవ్య మని ఉపనిషదర్థసూచక మిందలి ధ్యని.

అవ॥ జ్ఞానసౌధనమగు ఈ కథామృతమును వదలి, గ్రామ్యకథావిష మారగించు (చెవులు) వారుందురా? ద్రష్టవ్యాఘ్రమును జెప్పి, శ్రోతవ్యమును సూచించుచున్నారు.

పుణ్యతమా మతిసరసాం మనోఽఖిరామాం హరేః

కథాం త్యక్త్వా ।

శ్రోతుం శ్రవణద్వంద్వం గ్రామ్యం కథ మాదరం పహతి॥

192

ప్ర : (మనుష్యులయొక్క) శ్రవణద్వంద్వం = వీనులజంట, పుణ్యతమాం = విన్నవారిని మోక్షముదరిజేర్చునంతటి పుణ్యప్రద మైనదియు (అంతియ కాక) అతిసరసాం = (విన్న) నవరసభరితమై మహానందానుభవముతోఁ గూడినదియును, మనోఽఖిరామాం = (అందువలన) మిక్కిలి మనోహరమై మనస్సును, తనయందు లయ మొనర్ప గలదియునగు హరేః = శ్రీకృష్ణుని యొక్క, కథాం = కథను, త్యక్త్వా = విడచి, కథం = ఎట్లు, గ్రామ్యం = అస్థిలమును, నీచము నైన చౌకబారు కథను; శ్రోతుం = వినుటకు, ఆదరం = ప్రీతిని పహతి = పహింపఁగలదు? పహింపఁజాల దని భావము.

తా॥ శ్రీకృష్ణుని కథలు నవరసభరితములు. అందువలన నత్యంతమనోహరములు. కర్ణ సాయనములు. పాపహారములు. చిత్త శుద్ధికరములు. అంతియ కాదు. అవి విన్న మహాపుణ్యమును గల్గించి, స్వర్గసుఖమును ముక్తిసుఖమునుగూడ క్రమముగా సమకూర్పఁగలవి. కావున శ్రోతవ్యములు. అట్టికథలను వినుటకు బుద్ధి

మంతు లుత్సహింతుగు. అవిమాని సీచములగు కథలను వినఁ గోరువాఁడు, పరమ మూర్ఖుఁడగు నజ్ఞానివ్యర్జివి.

అవ॥ విషయశృష్ట దౌర్భాగ్య మని, దానిని వదలుటకై చెప్పుచున్నారు.

దౌర్భాగ్య మిన్ద్రియాణాం కృష్టేవిషయే హి శాశ్వతికే ।
క్షణికేషు పాపకరణే ష్యపి సజ్జనే యదన్యవిషయేషు ॥

193

ప్ర : ఇన్ద్రియాణాం = ఇంద్రియములకు, శాశ్వతికే = నిత్యుఁడైన, కృష్టే = శ్రీకృష్ణుఁడు, విషయే(వతి) = ధ్యానింపను, దర్శింపను, వేదింపను విషయమై యుండఁగా, (అయనను వదలి, తే = అవి), క్షణికేషు = క్షణమాత్రములందు నవియును, పాపకరణేషుఅపి = పాపమును చేయుచునవియునగు అన్యవిషయేషు = శ్రీకృష్ణువలెకలె ఇతరములైక విషయ ములందు, సజ్జనే = సత్తమగుచున్నది. (ఇతి) యద్ = అనునిది ఏదికలదో, (తద్ = అది) (ఆ యింద్రియములయొక్క) దౌర్భాగ్యం హి = దురదృష్టమేకటి!

తా॥ నిత్యుఁడు, నిత్యమోక్ష మియసమర్థుఁడును, సర్వేంద్రియములకుఁ దృప్తినిచ్చు విషయరూపుఁడును, సగుణుఁడునగు శ్రీకృష్ణపరమాత్మ యుండఁగా, వానిని వదలి సరేంద్రియములు అశాశ్వత క్షణికసుఖము లిచ్చి, మోహింపఁజేసి, పాపముల కొడికట్టించు స్వభావముగల తాకికవిషయములం దాసక్తము లగుచున్నవి. ఇది నిషముగా నామనుజులయింద్రియముల దౌర్భాగ్యముగాక మఱేమి? కాన బుద్ధిమంతు లీయింద్రియరతిప్రమాదము నతిదుఁ బడఁగూడదు. ముక్తిసాధనమగు వైరాగ్యాత్మబోధభక్తి త్రయమార్గమును వీడక పూనికతో సాధించి జీవన్ముక్తులు గావలయు నని హెచ్చరిక. ఈ భక్తివలన సగుణనిగుణైక్యజ్ఞానము ధ్రువపడవలయు నని నిరూపింపఁబోవుచున్నారు. నిగ్రహింపబడని

(ప్ర. 29)

ఇంద్రియములు, స్వాభావికముగాఁ జేయు మహాదోషమును గూర్చి గీతా ప్రమాణవాక్యము.

శ్లో॥ యతతో హ్యాపి కౌంతేయ పుగుషస్య విపశ్చితః ।

ఇంద్రియాణి ప్రమాధీని కారంతి ప్రసభం మనః ॥ గీ 2-60
 ఇంద్రియములు ప్రమథనశీలములు, అనఁగా వురుషుని విషయాభి ముఖుని, చేసి, తమ్ము నిగ్రహంపయత్నించుచున్న ఎంతటి మేధావి నైనను, ఆకులపఱచి మఃఃకో భమును దెచ్చిపెట్టుచున్నవి. అంతటితోనాగక వివేకజ్ఞునమైన మనస్సును బలాత్కార ముగా నాశము చేయుచున్నవి. (దొంగిలించుచున్నవి.) కావున నరుఁడు ఇంద్రియవివశుఁడుగాక, వైరాగ్యాభ్యాసములచే జితేంద్రియుఁడై సర్వమునకు ప్రత్యగాత్మరూపుఁడైన శ్రీకృష్ణుఁడే పరమగతిగాఁ గలవాఁడు కావలయు నని పర్యవసితమైన ప్రబోధము.

18. సగుణనిర్గుణయోరై క్యప్రకరణమ్
 (సగుణనిర్గుణములయొక్క యైక్యప్రకరణము)

అవ॥ ఉన్న దొకే వస్తువు బ్రహ్మము. దానిపారమార్థికస్వరూపము నిర్గుణము. కావున నది విషేషపూర్వకముగనే గుణాత్మకుఁడగు జీవునిచే తెలియఁదగినది. కాని దాని యచింత్యాద్భుతశక్తియైన మాయవలన ఆసత్య వస్తువే, నిత్యజ్ఞానస్వరూపుఁడు, సచ్చిదానందస్వరూపుఁడు, సర్వజ్ఞత్వ సర్వశక్తి మత్వ సర్వవ్యాపిత్వములుగల ఈశ్వరుఁడుగను, అజ్ఞానోపాదులుగల జీవులు గను, ఆచేతనమైన ప్రపంచముగను భాసింపను. అజ్ఞానోపాధియగు జీవుఁడు ఈశ్వరానుగ్రహమువలన తాను వాస్తవికముగా, నిత్యమైన నిర్గుణబ్రహ్మము నని యనుభవపూర్వకముగా నెఱుఁగుటయే చెక్కుచెదరని ముక్తి. బ్రహ్మ త్కైక్య జీవేశ్వరై క్యజ్ఞానమువలననే ముక్తి. జీవుని వర్ణాశ్రమధర్మానుష్ఠానములు సూలభక్తి మొదలైనవి అట్టిజ్ఞానకారణములు. ఆజ్ఞానము పరిసక్తమైన ముక్తి కరతలామలక మగును. నిత్యసిద్ధనిర్వికారనిర్గుణబ్రహ్మవస్తువువందు వివర్త ముగాఁ గల్పితమైనదే సగుణబ్రహ్మమగు ఈశ్వరజీవజగత్ప్రభుము. నిర్గుణ

బ్రహ్మము పరమార్థసత్యము. సగుణబ్రహ్మమగు నీశ్వరాది, మిథ్యా రూపవ్యావ
హారిక సత్యము. సమ్యక్జ్ఞానముచేత సర్వమిథ్యయు నష్టము కాఁగాఁ బరిశేషించు
వది యేకము నద్వితీయమునగు నిర్గుణఽస్తువుమాత్రము. ఈవిషయ మిచ్చట
విపులముగా విశదముగా నిరూపింపఁబడుచున్నది.

శ్రుతిభి ర్మహాపురాణైః సగుణగుణాతీతయో రైక్యమ్ |

య త్ప్రోక్తం గూఢతయా త దహం వక్ష్యే

అతివిశదార్థమ్ || 194

ప్ర : వేదములచేతను, మహాపురాణైః = గొప్పవగుపురాణములచేతను,
సగుణగుణాతీతయోః = సగుణముయొక్కయు, (గుణములను దాటినవగు)
నిర్గుణముయొక్కయు, యద్, ఐక్యం = ఏయేకత్వము గూఢతయా = రహస్య
ముగా దాచఁదగినదిగా ప్రోక్తం = నిర్ణయించిచెప్పబడినదో. తద్ = అట్లుచెప్పిన
(దానిని) అసగుణనిర్గుణైక్యమును, అహం = నేను, అతివిశదార్థం = మిక్కిలి
వివరముగా, బాగుగా దెలిసినయర్థము కలుగు నట్లుగా, వక్ష్యే = చెప్పఁబోవు
చున్నాను.

తా|| సగుణుఁడగు నీవిశ్వకర్తయు, ఆయనకు మూలమగు
నిర్గుణబ్రహ్మమును రెండువస్తువులు కావు. అవి రెండువిధములుగాఁ
గనఁబడు ఒకేవస్తువు. శ్రుతులుమహాపురాణములు ఈ సత్యవిషయ
మును విశదముగా వివరముగాఁ జెప్ప లేదు. గుప్తముగాఁ జెప్పి
నవి. ఆ రెంటియొక్కవిషయమును నే నిప్పుడు బాగుగాఁ దెలియు
నట్లు వివరములతో నిరూపింపఁ బోవుచున్నాను. ఈసగుణనిర్గుణ
తత్త్వముల యొక్కముచుగూర్చి గీతలందు అర్జునునితో నన్న శ్రీ
కృష్ణవచనము.

శ్లో|| మయా తత మిదం సర్వం జగ దవ్యక్తమూర్తినా |

మత్స్థాని సర్వభూతాని న చాహం తే ష్వవస్థితః || గీ ౨-14

ఈ(సత్య)జగమంతయు, నాప్రకృష్టభావమై, ఇంద్రియగోచరముకాని
యవ్యక్తస్వరూపముచేత వ్యాపింపఁబడినది. అట్టినాయవ్యక్త

మూర్తియందు చతుర్ముఖబ్రహ్మాది సంబంధవ్యంతముగల సర్వ భూతములు ఉన్నవి. ఆత్మలేని యేయొకవస్తువుకూడ, వ్యవహార యోగ్యముకాదు. కావున సర్వ భూతములు నాయం దున్నవే (మత్స్యములే). అనగా ఆభూతముల కన్నింటికి అంతరతమముగా అన్యక్తముగా ఆత్మగా నేనున్నాను. నాయనికివలననే వానికి తాత్కాలికయునికిఁ గల్గినది. ఆభూతముల కన్నింటికి నేను ప్రత్యగాత్మగా నున్నకారణమున, వానియందు నేనున్నట్లు మూఢబుద్ధులకు అవభాస కల్గినది. అందువలననే నేను ఆభూతములం దున్నవాడను గానని నిషేధించి చెప్పితిని. నేను మూర్తపదార్థమువంటివాడను గాను. దేనితోడ (ఆకాశమునకువలె) నాకుసంశ్లేషము (కలిసి యుండిన యోగము) లేనే లేదు. ఆయాకాశమునకంటెకూడ నేను అంతరతముడను. (లోలోప) వాడను) ఎచ్చటను, ఎప్పుడును, (వీవిషయ సంబంధములులేని) అసంసర్గివస్తువు, ఆధేయభావముతో, (ఆధారముగా మఱొకవస్తువుగలది ఆధేయము) నుడఁజాలదుగదా!

కావున నాఅసంసర్గిత్వధర్మమువలన-

శ్లో॥ న చ మత్స్యాని భూతాని పశ్యే మే యోగ మైశ్వరమ్ |

భూతభృన్న చ భూతస్థో మమాఽఽత్మా భూతభావనః ||

గీ 9-5

చతుర్ముఖబ్రహ్మాదిభూతములు నాయం దున్నవికావు. (అనగా నాయీశ్వరసంబంధమైన (విశ్వరమగు) యీయోగరూపసంఘటనయగు ఆత్మయాథాత్మ్యమును జూడుము (ఎఱుంగుము) బృహదారణ్యకోపనిషత్తు (3-9-26) ను, అసంసర్గిత్వమువలననే అసంగత్వమును దెల్పుచున్నది. “అసంగో న హి సజ్జతే” “ఆత్మ నంగ రహితుఁడు గాన దేనిని అంటఁడు” ఈమఱొకయాశ్చర్యమును

జ్ఞానము. అట్లసంగుఁడుగ నేయున్న వాడనై నప్పటికిని భూతములను భరించుచున్నాఁడను అధిష్ఠానరూపమున (పోషించుచున్నాఁడను) అసంగత్వధర్మముచే భూతములం దున్న వాఁడనుమాత్రము కాను. అట్లగుచో ఈశ్వరుఁడు 'మమ ఆత్మా' 'నాయాశ్మ' అన్నమాట యెట్లు పొసగును? నేను ఆత్మను అనవలదా యని ఆక్షేపణము రాగా, లోకబుద్ధి ననుసరించి, దేహాదిసంఘాతమందు అహంభావ మారోపించి, నాయాత్మ అన్నాఁడేకాని, తెలియని యజ్ఞనివలె ఈశ్వరుఁడు వేఱు, ఆత్మ వేఱను భావన చొప్పున కాదు. ఈశ్వరునకు, బ్రహ్మమగు ఆత్మకు, ఏక్యమే ప్రబోధితము. భూతో త్పత్తివర్ధనములకు కారకుఁడను, ఈశ్వఁడగు నేనేనుమా.

అవ॥ సగుణనిర్గుణైక్యభావమును వాచ్యముగా శ్రీకృష్ణపరముగా వర్ణించున్నారు.

భూతే ష్వంతర్యామీ జ్ఞానమయః సచ్చిదానందః |
ప్రకృతేః పరః పరాత్మా యదుకులతిలకః స ఏ వాయమ్॥

195

ప్ర : అయమ్ = ఈ, యదుకులతిలకః, ఏవ = యాదవవంశక్రేష్టుఁడైన శ్రీకృష్ణుఁడే, సః = ఆ, ప్రకృతేః పరః = మూలప్రకృతికంటె భిన్నుఁడైన వాఁడును. భూతేషు = సర్వజీవులయందు, అంతర్యామీ = లోపలనుండి సర్వనియామకుఁడైన వాఁడును, జ్ఞానమయః = జ్ఞానమునుఁడైనవాఁడును, సచ్చిదానందః = సచ్చిదానందస్వరూపుఁడును, ఆగు, పరాత్మివేవ = పరమాత్మయగు పరబ్రహ్మమేనుమా.

తా॥ సగుణమూర్తిగా యాదవవంశక్రేష్టుఁడుగా నవతరించిన ఈశ్రీకృష్ణుఁడు, సర్వభూతములలో నంతర్యామిగా నుండి వానిని నడపించువాఁడును, సర్వవిధజ్ఞానముతో నిండినవాఁడును, సచ్చిదానందస్వరూపుఁడును. మూలప్రకృతికి అతేతుఁడైనవాఁ

దును, పరమాత్మయు నగు నిర్గుణపరబ్రహ్మమే. ఆనిర్గుణపరబ్రహ్మమే, ఈసగుణమూర్తిగాఁ గనఁబడుచున్నవాఁడు. ఈసగుణనిర్గుణమూర్తులకు వాస్తవికభేదము లేదు. ఒకటవనుంగళారంభశ్లోకతాత్పర్యవివరణము స్మరింపఁ దగినది. చూపుఁడు.

అవ॥ దీనిమీఁద నొకయాక్షిపణ రేవఁదీయుచున్నారు.

నను సగుణో దృశ్యతను స్తథైకదేశాధివాసశ్చ |

స కథం భవే త్పరాత్మా ప్రాకృతప ద్రాగదోషయుతః ||

196

ప్ర : నను = మఱి, సగుణః = గుణములతో కూడినవాఁడు, దృశ్యతనుః = కనఁబడుచున్న శరీరము గలవాఁడు, అనఁగాఁ బరిచ్ఛిన్నుఁడు, తథా = అట్లే, ఏకదేశాధివాసః చ = మఱియు నొకచిన్నదగు ప్రదేశమం దున్నవాఁడు, ప్రాకృతపత్ = ప్రకృతినుండి జనించిన అజ్ఞానియగు సామాన్యమనుష్యునివలె, రాగదోషయుతః = రాగద్వేషాదిదోషములు కలవాఁడును, అగు నీశ్రీకృష్ణుఁడు, కథం = ఎట్లు, సః = ఆ, వీనికంతకు విరుద్ధమైన నిర్గుణత్వాదిలక్షణములు గల, పరాత్మా = పరమాత్మ, భవేత్ = కాఁగలఁడు? ఇదిపూర్వపక్షము.

తా॥ ఈ శ్రీ కృష్ణుఁడు మనవలె మానవశరీరముతోఁ బుట్టినవాఁడు. అందఱయింద్రియములకుఁ గనఁబడువాఁడు. నగుణుఁడు సాకారుఁడు. పరిచ్ఛిన్నుఁడు. ఒకప్రదేశమందే యున్నవాఁడు. ఇక్కడ నున్న అక్కడ నుండఁడు, రాగద్వేషాదులు కలవాఁడు. కాముకునివలె అనేకగోపకామినులతో పరస్త్రీలతో క్రీడించినవాఁడు. శిశువాలకంసాదులకు కోపముతో ద్వేషముతో సంహరించినవాఁడు. కాని పరమాత్మ యున్నచో నిర్గుణుఁడు. నిరాకారుఁడు. జేశకాలములచేఁ బరిచ్ఛిన్నుఁడు కానివాఁడు. నిష్కలుఁడు. సర్వవ్యాపి. సర్వాంతర్యామి. అశరీరుఁడు. రాగద్వేషాదిరహితుఁడు. అన్నిటియందును, విరుద్ధగుణములు కలవాఁడు. పర

మాత్ముఁడు. అట్టిచో నీకృష్ణఁ డాపరిమాత్మయెట్లు కాఁగలడు! కాలేఁడు. కాన ఇదంతయు నసంబద్ధము. అని యాక్షేపణస్వరూపము.

అవ॥ పైయాక్షేపమునకు రాఁబోవు గ్రంథభాగమున నుత్తర మిచ్చుచున్నారు.

ఇతరే దృశ్యపదార్థా లక్ష్యేనే అనేన చక్షషా సర్వే |
భగవా ననయా దృష్ట్యా న లక్ష్యతే జ్ఞానదృగ్గమ్యః ||

197

ప్ర : ఇతరే = శ్రీకృష్ణునికంటె ఇతరములైన, సర్వే = అన్ని దృశ్యపదార్థాః = కనబడువస్తువులు, అనేన, చక్షషా = ఈకంటిచేత, లక్ష్యే = చూడబడుచున్నవి. కాని భగవాన్ = భగవంతుఁడు, అనయా దృష్ట్యా = (ఈసామాన్యదృష్టిచేత,) ఈచర్మచక్షువులచేత, న, లక్ష్యతే = చూడబడఁడు. (సః = అయన) జ్ఞానదృగ్గమ్యః = జ్ఞానచక్షువుచేతమాత్రమే చూడబడఁగలవఁడు.

తా॥ మనకున్న యీలోలుకన్నులు, శ్రీకృష్ణుఁడుతప్ప తక్కిన లోకములోని సర్వస్థూలపదార్థములను మాత్రమే చూడఁగలవు. భగవానుడైన సూక్ష్మరూపశ్రీకృష్ణుఁడు, ఈకంటిఁ గనబడఁడు, అయినను జూడవలె నన్న జ్ఞానదృష్టియే కావలయును,

మనకున్న కన్ను మొదలగు నిండ్రయములు, దేశకాల పరిచ్ఛిన్నములు, సగుణములు, సాకారములు నైన వస్తువులనే చూడఁగలవు. చూచువాఁడున్నయొకచోట, చూచువాఁడున్నకాలములో నున్న (వియగు) వస్తువులనే వానియిండ్రయములు సరిగాఁ బనిచేయుచున్నప్పుడు మాత్రమే చూడఁగలవు. కాని యన్నిచోట్లు, నన్నికాలముల నున్నవస్తువులను జూడలేవు. కావున నీకన్ను భగవానుని జూడలేదు. దానికి డివ్యజ్ఞానదృష్టి కావలెను.

అవ॥ దానికి నిదర్శనమేమి? అట్లు చూచినవా రెవరైన నుండితా? ఈ ప్రశ్నల కు ఉత్తరము చెప్పుచున్నారు.

యద్విశ్వరూపదర్శనసమయే పార్థాయ దత్తవా
నృగవాన్॥

దివ్యం చక్షుస్తస్మాదదృశ్యతా యుజ్యతే నృహరౌ॥
198

ప్ర : విశ్వరూపదర్శనసమయే = (కురుక్షేత్రయుద్ధప్రారంభములో నర్జునుడు ధనుస్సు జాటికింపబడగా తా నింక యుద్ధము చేయ నన్నప్పుడు) శ్రీకృష్ణుఁడాయనకు తనవిశ్వరూపమును జూపునమమందు, పార్థాయ = ఆర్జునునకు, యదీవిద్యం, చక్షుః = వీదివ్యమైన దృష్టిని, భగవాన్ = భగవంతుడైన శ్రీకృష్ణుఁడు, దత్తవాన్ = ఇచ్చినవాఁడాయినో, (తదీ = ఆదివ్యచక్షుస్సు, అస్మాకం నాస్తి = మనకు లేదు.) తస్మాద్ = అందువలన, నృహరౌ = కనఁబడుచున్నపుడుగా అవతరించినసూక్ష్మ విష్ణువునందు, అదృశ్యతా = కనఁబడకుండుట, యుజ్యతే = తగియున్నది.

తా॥ కురుక్షేత్రమున పాండవకౌరవ యుద్ధములో యుద్ధము చేయుటకు వచ్చిన యర్జునుఁడు ధనుస్సు నేలపై జాటిపడగా తాను యుద్ధము చేయ నని శోకమోహావివశుడై కూర్చుండెను, అప్పు డర్జునునకు ఆత్మప్రబోధము కల్పించుటకు మాననరూపము లోనున్న శ్రీకృష్ణుఁడే ఈశ్వరుఁడగుటచే తనవిశ్వరూపమును జూపింపఁదలంచి దానిని మానవక్షేత్రములు చూడనమర్థములు కావు గనుక అర్జునుకు ముందుగా దివ్యదృష్టిని బ్రసాదించి, పిమ్మట తనవిశ్వరూపప్రదర్శనము గావించెను. అప్పు డర్జునుఁడు శ్రీకృష్ణునివిశ్వరూపమైన విశ్వరూపమును జూడఁగలెను. కావున దివ్యదృష్టి కలవారే యాశ్రీకృష్ణునియైశ్వర్యమును విశ్వరూపమును జూడఁగలరు. కావునఁ దక్కినవారికన్నులకాదివిశ్వరూపము కనఁబడదనుట(తగియే యున్నది) వ్యాయమి. అట్టివిశ్వరూపమునే దివ్య

దృష్టితోడనే సంధిసమయములో ధృతరాష్ట్రుడు, భీష్ముడు మొదలైన వారును, మన్నుఁ దిన్నాడని గోపబాలుడు, యశోదతోఁ జెప్పినప్పు డాయన నోరు తెఱచి నప్పుడు యశోదయును జూడఁగల్గిరి. కావున మానవాకారముననున్న శ్రీకృష్ణుడు, విశ్వరూపుడు, విశ్వేశ్వరుఁ డని ధ్రువపడినది. ఈవిషయమున సంజేహమున కింకఁ దావు లేదు.

అవ॥ సగుణనిర్గుణభావైక్యమును ద్రువపఱచుచు మతోక యదాహరణ మిచ్చుచున్నారు.

సాక్షా ద్య ధైకదేశే వర్తుల ముపలభ్యతే రవే ర్భిమ్మమ్ |
 విశ్వం ప్రకాశయతి తత్సర్వైః సర్వత్ర దృశ్యతే
 తద్వత్ || 199

యద్యపి సాకారో అయం త ధైకదేశీ విభాతి యదునాథః |
 సర్వగతః సర్వాత్మా తథా ప్యయం సచ్చిదానన్తః || 200

ప్ర : యథా = ఏవిధముగా, రవేః భిమ్మమ్ = సూర్యభింబము, సాక్షాత్ = ప్రత్యక్షముగా, ఏకదేశే = ఒకస్థలమునందే, వర్తులమ్ = గుండ్రముగా, ఉపలభ్యతే = పొందఁబడుచున్నది (చూడఁబడుచున్నది) తద్ = ఆసూర్య భింబము, విశ్వం = ప్రపంచమునంతను, ప్రకాశయతి = వెలిఁగించుచున్నది, తద్ = ఆసూర్యభింబము, సర్వైః = ప్రాణులందఱిచేతను, సర్వత్ర = అన్ని చోటులందును, యుగపత్ = ఏకకాలమందే చూడఁబడుచున్నది. తథా = ఆరవి భింబమువలెనే, అయం యదునాథః = యాదవాధీశుఁడగు ఈశ్రీకృష్ణుడు, సాకారః = రూపము (శరీరము) కలవాఁడుగా నున్నప్పటికిని, ఏకదేశీ = ఒకచోటనే యున్నవాఁడుగాను, విభాతియద్యపి = పైకి కనిపించుచున్నప్పటికిని, (అయం = ఈకృష్ణుడు) సర్వగతః = అన్నిటిని వ్యాపించి సూక్ష్మముగా నున్న వాఁడు, సర్వాత్మా = అన్నిటికి నాత్మయైవవాఁడు, తథాఽపి = అట్లు సగుణ రూపముతోనున్న ఈశ్వరుఁ డై నప్పటికిని, అయం = ఇతఁడు, సచ్చిదానన్తః = నిర్గుణసచ్చిదానందస్వరూపు ఁడగువరబ్రహ్మము.

(ప్ర. 30)

తా॥ ఏక దేశి, పరిచ్ఛిన్నుఁడుగాఁ గనఁబడువాఁడు సర్వ
 వ్యాపి, సర్వులచే నెట్లు గ్రహింపఁబడఁగలఁడు లోకానుభవము
 గల దృష్టాంతముతో చూపుచున్నాఁడు. సూర్యునిబింబము మన
 కాకాశమున నొకచిన్నవర్తులముగాఁ గనఁబడుచున్నది. కాని
 యాయనప్రకాశము జగమంతట వ్యాపించి అదిబాహ్యశాని మన
 యనుభవమునకుఁ దెచ్చుచున్నది. జగమంతయు ఏకకాలమందే
 ఆయనను జూచుచున్నది. అట్లే సగుణరూపమున యమవంశ
 నాఘఁడైన శ్రీకృష్ణుఁడు, జనుల కోకచోట చిన్నశరీరముతో
 నున్నట్లు గన్పట్టినను ఆయన పరమేశ్వరుఁడుగా సర్వవ్యాపిగా
 నున్నాఁడు. సర్వులకు నిర్గుణమైన యాత్మగాఁ గూడ నున్నాఁడు.
 కావున సచ్చిదానందస్వరూపపరబ్రహ్మము నాయనయే. ఇట్లు
 సగుణనిర్గుణైకత్వమును జాగ్రత్తగా నెఱుంగవలయును. ఇది
 ఆర్థబోధవిశేషాంశము.

అవ॥ ఈయన సర్వగతత్వము లేకసర్వవ్యాపకత్వమును నిరూపించు
 చున్నారు.

ఏకో భగవాన్ రేమే యుగప ద్గోపీష్ఠవనేకాసుః
 అథవా విదేహజనకశ్రుతదేపభూదేపయో ర్నిర్మృగపితౄః॥

ప్ర : ఏకః భగవాన్ = ఒక్కఁడైన భగవంతుఁడు, శ్రీకృష్ణుఁడు,
 యుగండ్ = ఒకేసారి, ఒకేసమయమున, అనేకాసుః = అనేకరైన
 గోపికల(తో) గృహములందు. అనేకసాకారశ్రీకృష్ణమూర్తులతో, రేమే =
 క్రిడించెను. అథవా = మఱియును, విదేహజనకశ్రుతదేపభూదేపయోః =
 విదేహదేశపురాజైన బహుళాశ్వుఁ డనుపేరుగల జనకునిగృహమందును, శ్రుత
 దేవుఁ డనుపేరుగల బ్రాహ్మణునిగృహమందునుకూడ, యుగండ్ = ఒకేకాలము
 నందఁ, హరిః = శ్రీమన్నారాయణుఁడు (ఉండెను) దర్శన మిచ్చెను.

తా సామాన్య మనుష్యుఁ డొకచోటనున్నచాఁడు
 మఱొకచోటఁగఁగుసినఁడు. ఒకేకాలమున పలుచోట్ల గన్నట్టివార
 జన్మ, సాయన, తలఁచిన చోట్ల నెల్ల గన్నట్టఁగలఁడు. సత్యసంక
 త్పుఁడు, సర్వస్వోపాయన్నమాట. శ్రీకృష్ణుని చరిత్రములో నా
 ఘట్టము లిట్లఁజరచింపఁచున్నారు. ఆయన శ్రీకృష్ణాకారశరీ
 రము లనేకములను సృష్టించి నానితో వొకేకాలమున రాసక్రీడలో
 నొక్కొక్కసోపికకు న్నొక్కొక్కకృష్ణుఁడై వారితోఁ గ్రీడించెను.
 యమాసానది గట్టున బృందాననములో నాయన రాసమండలము
 నున్నచు. అంతకుముందు, శ్చిదపను అనేకకృష్ణులుగా మాటి విహ
 రించినట్లును భాగవతపురాణము చెప్పుచున్నది. ఆ పురాణమే
 ద్దశమస్కంధముండు శ్రీకృష్ణు డొకేసమ్మయమున విదేహనాథుఁ
 డై న బహుభాష్యుఁడనుచును ని యంటియందును శ్రుతదేవుఁడను
 బ్రాహ్మణుని యింటియందును దర్శన మిచ్చి నట్లున్నది. (భాగవ
 తము 10-2-1177 నుండి 1202) దీనివలన నాయన యక్కడ
 ఉన్నాఁడు. ఇక్కడ లేఁడు అని చెప్పుటకు వీలు లేదు.

అట్టి సూర్యుఁడై కేశీమీనఁ బరిచ్ఛిన్నమూర్తిగాఁ గనఁబడి
 నను అయనేకరీతములు దగమునం దంతట వ్యాప్తించి యున్నవి.
 | అంతరాళమందు వానియునికి కనఁబడకున్నను నేదైన నొకవస్తు
 వుంచినపుడు అది యాకిరణముల కాంతిని మనకుఁ జూపును].
 చెలివిజను, రేడియో మొదలగు సాధనములు ప్రసారసలముల
 నుండి పంపు ఎలక్ట్రోమాగ్నెట్ తరంగములు కంటికిఁ గనఁబడు
 రూపము లేనివై యొకసమ దంతట నిండియున్నవి. అవి ఉన్న
 త్పేవరి యింద్రియములకును దోపవు. కాని వానిని గ్రహించు
 సాధనే మెక్కడనుంచిన నవి యక్కడ సదాపతరంగములకల్పించి
 యూహాపమును వానికార్యమగు శబ్దాదులను బ్రత్యక్షముఁ జేయు
 చున్నవి. అవిప్రసారంభస్థానములో నేకదేశీయము లట్లున్నను

ఇంద్రియగోచరములు కాకుండ సర్వవ్యాపకములై యున్నవి గదా!]

శ్రీకృష్ణుడు నోపికలతోడనే కాక తాను సరకాసురవధా నంతరము పదనాఱువేల రాజకన్యలను బదునాఱువేల రూపము లతో వివాహమై వారితో నెల్లప్పుడు కలిసి విహించుచు సంసారములు చేసినట్లు భగవతము చెప్పుచున్నది. ఇవి భగవల్లీలలు. శ్రీకృష్ణుడు సర్వయోగములకు ఈశ్వరుడు. అది యొక పరమేశ్వరునకేకాక వాని యనుగ్రహమున తపస్సంపన్నులగు మహర్షులు, సౌభరి మొదలగు వారుకూడ అట్టిమహిమాన్వితచర్యలను జూపియున్నారు. సత్యలోకములోని ఉపాసకులకుకూడ జగత్ సృష్టిలయములను విడిచి, అట్టిమహిమలు కల్గవచ్చునని బ్రహ్మసూత్రములలో నాల్గవయధ్యాయములో వర్ణింపబడినది.

అవ॥ ఇట్టి యోగీశ్వర మహిమలనే శ్రీకృష్ణపరమాత్మవి మఱికొన్ని చెప్పుచున్నారు.

అథవా కృష్ణాకారం స్వచమూం దుర్యోధనో ఒపశ్యత్ ।
 తస్మా ద్వాప్యపక ఆత్మా భగవాన్ హరి రీశ్వరః కృష్ణః ॥

ప్ర : అథవా = మఱియు, దుర్యోధనః = దుర్యోధనుడు, స్వచమూం = తనపైనకమును, కృష్ణాకారం = దానిలోని సర్వసైనికులు కృష్ణాకారులుగామన్నట్లు అపశ్యత్ = చూచెను. (దీనివలన ఆశ్రీకృష్ణుడు చమూగతుఁడని స్పష్టము) తస్మాత్ = కావున, కృష్ణః = జనులనేత్రములకు మానవమాత్రుఁడుగాఁ గనబడు శ్రీకృష్ణుఁడు, వ్యాపకః = సర్వమును వ్యాపించినవాఁడగు, భగవాన్ హరిః = భగవానుఁడగు విష్ణుమూర్తియే, ఈశ్వరః = సర్వేశ్వరుఁడే, ఆత్మా = పురుషులను నాత్మరూపమున నున్నవాఁడే.

తా|| మఱొక యుదాహరణ మిచ్చుచున్నాను. దుర్యోధనుఁ డొకప్పుడు తనసైన్యములోని ప్రతిసైనికుఁడును శ్రీకృష్ణుని రూపములో నున్నట్లు చూచెను. అనఁగా మఱొక గతుఁడు, శ్రీకృష్ణుఁడు. అందువలన సామాన్యజనులకు మానవ మాత్రుఁడుగాఁ గనబట్టిన శ్రీకృష్ణుఁడు సర్వవ్యాపకుఁడైన విష్ణువే, ఈశ్వరుఁడే. సర్వులకు నాత్మయైన నిర్గుణస్వరూపుఁడే.

అవ|| ఆయనకు రాగద్వేషములు లేవు. సర్వజీవులకు వారి వారి కర్మములకుఁ దగిన ఫలము లిచ్చుచున్నాఁడు అని భగవత్స్వత్వమును నిరూపించుచున్నారు.

వక్షసి యదా జఘాన శ్రీవత్సః శ్రీపతేః స కిం ద్వేష్యః |
 భక్తానా మసురాణా మన్యేషాం వా ఫలం సదృశమ్ ||

203

ప్ర : యదా = ఎప్పుడు, శ్రీవత్సః = భక్తుఁడగు శ్రీవత్సనాముఁడు, శ్రీపతేః = లక్ష్మీసతియొక్క, వక్షసి = ఉరమందు, జఘాన = తన్నెవో (తదా = అప్పుడు), సః = అతన్నినవాఁడు, కిం ద్వేష్యః = ద్వేషింపబడెనా యేమి? (భగవానుఁ డాయనను బహళాకరించెను గాని ద్వేషింపలేదు.) ఆయన, భక్తానాం = భక్తులకుగాని, అన్యేషాం, అసురాణాం వా = భక్తులుకావి రాక్షసులకు గాని, సదృశం = వారికర్మానురూపమగు, ఫలం = ఫలమును, (యచ్ఛతి = ఇచ్చును).

తా|| శ్రీకృష్ణభగవానునకు, రాగద్వేషములు లేవు. ఎవరి కర్మములకుఁ దగినఫలములు వారి కిచ్చును. శ్రీవత్సుఁడును భక్తుఁ డాయనను వక్షమునఁ దన్ని కొట్టెను. కాని యాయన యతనిని ద్వేషింప లేదు. ఆపదలలో భక్తులు తన్నుఁ గొల్చినపుడు పరమేశ్వరుఁడు వాఱోర్కెలను వారికర్మానురూపఫలము గనే దీర్చును. గాని వారిపై రాగముకొలదిమాత్రముగాదు. ఆపదలోఁ దన్ను బ్రాధింపిన ద్రౌపది కాయన యక్షయవస్త్రము

Digitized by www.srujanika@gmail.com

లిచేను. ఆమె మానము కాచాడెను. బీదవాడైన కుచేయిన
 శత్రువులను చూచుచును. దుష్టులైన రాక్షసులనాయన వారిచేపా
 భముగామాత్రమే దండించెను. శిశుచాలకంసాదు లాయనను
 శత్రుభవముతోఁ జూచినను. వారిని దానికి సంహరించువారి
 పూర్వకర్మఫలముగనే వారికి శాసముక్తి నొసఁగెను. ప్రహ్లాదుఁడు
 రాక్షసబాలుడైనను వానియనన్యభక్తికిఁ దగినంతగాఁ జూచి
 డాసఁగి యితరులకుఁ గూడ వారిచారిత్రమునరించి వారికి
 ఫలము లిచ్చుచుండును. ఎవరియందును రాగద్వేషములేక జగము
 లను విప్పడుచాతరుదితో చాలించు భగవంతుడు శ్రీకృష్ణుఁడు.
 ఈ శ్రీకృష్ణుఁడచర్యలన్నింటియు దాసీనత్వము, ద్వాదాతీతత్వము,
 నిర్లెపత్వముతో జగత్స్వయంకృత్యము మొదలగు సర్వేశ్వరలక్షణ
 ములే స్రుకాశితములు. విచుర్భవావివేకసూక్ష్మ మిదియు.

అహ! తెలునకు శత్రువులు మిత్రులు లేరు. ఆయన సర్వభముఁడు.
 మోక్షమందలికలవృక్షమునా రిటిపోడనుచున్నారు.

తస్మాత్ సత్కౌఠిపి శత్రు ర్నో మిత్రం నాప్యదాసీనః |
 నృహారిః సన్వార్థః సఫలః శాఖీవ యదునాథః || 204

తస్మాత్ = తస్మాత్ = తనుక, శురేః = పరమేశ్వరుడగువిష్ణునకు, కః అపి =
 ఎవఁడును న శత్రుః = శత్రువునుకాఁడు. నోమిత్రం = మిత్రఁడును కాఁడు. నఅపి
 ఉదాసీనః = శత్రువునుగాక మిత్రమునుగాక, తటస్థముగా నుండువాఁడుఱ్ఱును లేఁడు.
 నృహారిః = మనుష్యునిగా అవతరించిన విష్ణువగు, యదునాథః = శ్రీకృష్ణుఁడు,
 సన్వార్థః = మనుష్యులు వెశుభమంచిమార్గములో (ధర్మప్రవర్తనమార్గములో)
 నున్న, సఫలః = పంకతో నిండియున్న, శాఖీవ = చెట్టువలె. అసీ =
 కన్నాఁడు.

తా! తిరుదువలన, ఆయన జానదయాసముద్రుఁడై, అందఱిని
 సమభవముతో రక్షించు భగవద్గర్భాచరణమునకే యకువంశ
 మున శ్రీకృష్ణుఁడుగా నాపరమేశ్వరుఁ డవతరించినాఁడు. ఆయ

నకు శత్రులుకాని మిత్రులుకాని తటస్థులుకాని యెవ్వరును లేరు. అందఱు జీవులను సమత్వబుద్ధితో వ్యాయముగా బరిపాలించు దగ్గనాథుఁ డతఁడు. ఆయన మనుష్యులు వెళ్లు మంచి కాలలో పండ్లతో నిండిన యొక పెద్దనృపిమునంటివాఁడు. అందఱును వారుపీఠము భేదము లేకుండ, ఫలవృక్షములకు వ్రేళ్లతోనుండు తనక్రిందకు వచ్చినవారికి నీడను కోసిననునాధిపతివలములను కౌఠనకుండ నిచ్చును. అవి యనుభవించుపారియెడ రాగ ద్వేషములు వృక్షమునకు లేవు. అట్లే శ్రీహరియగు శ్రీకృష్ణు నాశ్రయించి వాంఛితార్థము పొందవచ్చు, సన్మార్గధర్మసర్వములగు జనము.

అవ॥ ఆయనను ద్వేషించిన శత్రువులెన్నఱుముకీని బొందినారమున్నారు.

(శ్లో॥) తటస్థుః శత్రుః కింకరః (ప)

లోహశలాకానివహైః సర్వాశ్మని భిద్యమానేఅపి
స్వర్ణత్వం మేతి లోహం, ద్వేషా దపి విద్విషాం తథా

ప్రాప్తిః॥ 205

ప్ర : లోహశలాకానివహైః = ఇనుపకడీలు సుత్తులు మొదలె నవాని సమూహముచేత, సర్వాశ్మని = స్వర్ణవేది (పరుసవేది యనఁబడు నొక తోయి వంటి మూలికావిశేషమును ఇనుము వచ్చి దానిని త్రాసినట్టి నది బంగారుగా మారు నందుకు), భిద్యమానేఅపి = ముక్కలుగాఁ గొట్టబడుచున్నచే స్ఫుటి కిత్తి, లోహం = ఆయినుపకడీలు (సుత్తి), స్వర్ణత్వం = అంగువసుకడీలు (సుత్తి) గా మాటి జుంగారు తనమును. ఏతి = పొందును. తథా = అదేవిధముగా ద్వేషాత్ అపి = (అయినపై) ద్వేషమువలనఁ గూడ, విద్విషాం = శత్రువులకు, (సుగతేః = అభ్యుదయముయొక్క) ప్రాప్తిః = లాభము (భవతి = కలుగును).

తా॥ పగుసవేదిని ముక్కలు చేయుటకుఁ బూనుకొన్న ఇనుపకడీలు సుత్తులు సైతము దాని తోడి స్ఫుమ్మువలన బంగా రముగా మారును. అట్లే శ్రీకృష్ణుని ద్వేషించిన కంసుఁడు, శిశు

పాలుఁడు మొదలైన గాఢశత్రువులు సైతము విష్ణుస్మృత్యచే సుగతిని చెందినారు. ఇక భక్తులవిషయము చెప్పవలసిన పనియే లేదు.

అవ॥ ఇచటనొకయాక్షేపణలేవఁదీయుచున్నారు.

నను ఆత్మనః సకాశా దుత్పన్నా జీవసన్తతి శ్చేయమ్ |
జగతః ప్రీయతర ఆత్మా త త్ప్రకృతే నైవ సంభవతి॥

206

ప్ర : నను = మఱి, ఆత్మనః సకాశాత్ = ఆత్మనుండి (పరమాత్మనుండి,) ఇయం = ఈ, జీవసన్తతిః చ = ప్రాణీసమూహముకూడ, ఉత్పన్నా = పుట్టినది. జగతః = విషయజగత్తునకంటె, ఆత్మా = జనకపదార్థమగునాత్మయే, ప్రీయతరః = ఎక్కువయిష్టమైనవాఁడు, (కావలయు) (కాని), ప్రకృతే (కృష్టే) = ప్రస్తుతము మనము విచారించుచున్న పరమాత్మ యనఁబడు కృష్ణునియందు, న, సంభవతివీవ = కుదురనే కుదురదు.

తా॥ పరమాత్మనుండియే ఈసర్వజీవులు సృష్టియైనారని, ఆత్మకన్న ప్రీయమైన వస్తువు ఇంకొకటి ఈజీవులకు లేదని శ్రుతు లనేకవిధములుగాఁ జెప్పుచున్నవి. కరమేశ్వరుఁ డచింత్యమైశశక్తి గలవాఁడు. అందఱకు నాత్మ యైనవాఁడు. కావున జీవులకుఁ బ్రపంచములో నందఱకన్న మిక్కిలి ప్రీయతముఁడు ఆత్మయే కావలెను. కాని ఈకృష్ణుఁడు మనవంటిమనుష్యశరీరము కలవాఁడే. పరమేశ్వరునివలె ఈజీవసమూహమంతటిని నెక్కడ సృజించినాఁడు? అందఱకు నెట్లాత్మవలెఁ బ్రీయమైనవాఁడు? అట్టి వేమియును లేని యీశ్రీకృష్ణమానవుఁడు పరమాత్మకాఁడు అని ఆక్షేపణ.

అవ॥ పైయాక్షేపమునకు సుత్తరముగా ఆయనపరమేశ్వరత్వమును నాయనజీవితవిశేషములతో, నిరూపించి చెప్పుచున్నారు.

వత్సాహరణావసరే పృథగ్వయోరూపవాసనాభూషాన్ |
హరి రజమోహం కర్తుం సవత్సగోషాన్ వినిర్మమే

స్వస్మాత్ || 207

ప్ర : హరిః = శ్రీకృష్ణుడు, (చిన్న గోపాలబాలుడై తోడిగోపబాలుర, గూడికొని, లేగదూడల నడవీ, దోలుకొనిపోయి వానిని మేపుచుండగా (తం ద్రులు పెద్దఅవులను మేపుచుండగా వీడు లేగదూడలను గాసిరి.) ఆచిన్నికృష్ణుని పరీక్షించుటకై బ్రహ్మదేవుడు తక్కిన గోపబాలురను, దూడలను దీసికొనిపోయి యొకకొండగుహలో దాచెను. ఇది భాగవతగాధ.) వత్సాహరణావసరే = సృష్టికర్తయగు బ్రహ్మ, లేగదూడలను, గోపబాలురను హరిదగ్గరనుండి హరించి దాచిన సమయమందు, అజమోహం = బ్రహ్మదేవుడు మోహమును, కర్తుం = కల్పించుటకు, పృథగ్వయోరూపవాసనాభూషాన్, పృతక్ = వేషములుగానున్న, వయః = వయస్సులును, రూప = రూపములును, వాసనా = మోక్షసంస్కార రూపములైన ఇష్టానిష్టములు, మనః ప్రవృత్తికారణములును, (అలవాట్లు మొదలైనవి,) భూషాన్ = పొమ్ములు, వేషములు మొదలైనవియుగల, సవత్సగోషాన్ = వారివారిలేగదూడలతో కూడియున్న ఆయాగోపబాలురను, స్వస్మాత్ = తనశరీరమునుండియే, వినిర్మమే = (నిర్మించెను) సృజించెను.

తా|| శ్రీకృష్ణుని సర్వాత్మత్వమును, ఈశ్వరత్వమును మహిమలును, వర్ణించుచున్నారు. శ్రీకృష్ణుడు ఐదు సంవత్సరముల బాలుడై యున్నప్పుడు తెల్లవారుజాముననే లేచి, తోడిగోపబాలుర గూడుకొని తమ ఆవుదూడలను మేపుటకై దగ్గరవనములకు దోలుకొనిపోయి విహరించుచుండెను. ఈయన నిజముగా బరమేశ్వరుడగునా? కాదా? పరీక్షింతు మని తలచి బ్రహ్మదేవుడు బలరామకృష్ణులకు దూరముగా నాబాలురు లేగలు పోవుటచూచి, వాని వన్నింటిని ఒకకొండగుహలో దాచెను. ఇది శ్రీకృష్ణుడై డెఱిగి, తాను వారినందఱను తిరిగి తీసికొనివచ్చుశక్తి కలిగియు

(ప్ర. 31)

న్నను, దన యీశ్వరత్వమహిమను బ్రహ్మదేవున కెఱిగించుటకుఁ, తానే సత్యసంకల్పమాత్రమున ఆదాచబడిన బాలుర లేక గల యాపములవేర్వేరువ్యక్తులుగా తననుండియే పుట్టించెను. ప్రాంతలేగలు బాలురు నెంతెంత వయస్సులో నుండిరో ఏయే ప్రత్యేకరూపములు, భూషణములు, వస్త్రములు, అలవాట్లు, క్రోధకలు, తెలివితేటలు, విద్యాబుద్ధులు కలిగియుండిరో సగిగా నారూపములు వయస్సులు నన్నియు నట్లే యుండునట్లు వీరు వేఱును భావము కల్గుండునట్లు తానే యారూపముల నప్పుడే సృజించెను. ఇంతకన్న నాశ్చర్యకరమైన విషయ మేమున్నది? ఏమనవత్సరముల సామాన్యబాలుఁ డీవిధముగా ఈశ్వరునివలె మాఱుసృష్టిక్షణములోఁ జేయఁగలఁడా? ఇట్లు ఆత్మయగు శ్రీకృష్ణునుండి జీవసృష్టి జగుగుట లోకవిదిత మయ్యె.

అవ॥ ఈసంఘటనము, శ్రుతిచెప్పినట్లు యున్నదని చూపుచున్నారు.

అగ్నే ర్యథా స్ఫులింగాః క్షద్రాస్తు వ్యుచ్చరన్తితి |
 శ్రుత్యర్థం దర్శయితుం స్వతనో రతనో త్స
 జీవసన్దోహమ్॥ 208

ప్ర : యథా = ఏవిధముగా, అగ్నేః = అగ్నినుండి, క్షద్రాః = మిక్కిలి చిన్నవైన, స్ఫులింగాః = నిప్పురవ్వలు, వ్యుచ్చరన్తి = బయల్పెడలుచున్నవో, ఇతి = అని, శ్రుత్యర్థం = అబ్యహదారణ్యకశ్రుతిలోఁ జెప్పినవిషయమును, దర్శయితుం = చూపించుటకొఱకు, సః = ఆశ్రీకృష్ణబాలుఁడు, స్వతనోః = తనకరీరమునుండి, జీవసందోహమ్ = అగోపబాలగోవత్సరూపజీవసంఘమును, అతనోత్ = సృష్టించెను.

తా॥ బృహదారణ్యకశ్రుతిః- “యథా ౨౨గ్నేః క్షద్రా వస్ఫులి-గా వ్యుచ్చరన్త్యేవ మే వాస్మా దాత్మనః సర్వే ప్రాణాః సర్వే లోకాః సర్వే దేవాః సర్వాణి భుతాని వ్యుచ్చరన్తి” (బృ

2-1-20) “పవిధముగా మండుచున్న శైద్ధ (యగ్ని) మంట నుండి మిక్కిలిచిన్నవగు నిస్పృరవ్యలు (అన్నివైపులను) వెళలుచున్నవో, అట్లే యీయాత్మనుండి సమస్త మైన యింద్రియములు, సమస్త మైన లోకములు, సర్వదేవతలు, సమస్త మైన ప్రాణులు బయల్పెడలుచున్నవి”. అని బృహదారణ్యకశ్రుతివచనము. ఈశ్రుతివాక్యములోనిసత్యమును న్యాయానుసారము, తన ఈశ్వరత్వలక్షణమును బ్రకటించుటకో యన్నట్లు ఆచిన్ని బాలుడైన కృష్ణుడు తనశరీరమునుండియే అప్పటికప్పుడు, బ్రహ్మదాచిక్షుటవంటివారే యన్నట్లు వేరువేరుగా గోపబాలురను, లేగదూడలను సృజించెను. ఈప్రత్యక్షసృష్టిసర్వము శ్రీకృష్ణసంభవము. కావున మానవరూపశ్రీకృష్ణుడు, బ్రహ్మాదులను సృష్టించు అన్యక పరమేశ్వరలక్షణుడే సుమా అని నిర్ణయరూపసమాధానము.

అవ॥ ఈగోపబాలురు వారితల్లిదండ్రులకును గోవత్సములు వాని తల్లిగోవులకు ఆత్మవలె మిక్కిలిప్రీతిపాత్రము లగుటను జూపుచున్నారు.

యమునాతీరనికుఞ్జే కదాచిదపి వత్సకాంశ్చ చారయతి |
 కృష్ణే తథా ఒర్యగోషేషు చ పరగోషేషు చారయ
 త్స్వారాత్ ॥ 209

వత్సాన్నిరీక్ష్య దూరాద్ధావః స్నేహేన సమ్భ్రాంతాః
 తదభిముఖం ధావన్త్యః ప్రయయు ర్గోపైశ్చ దుర్వారాః॥
 210

ప్రసవభరేణ భూయః సుతస్తనాః ప్రాప్య పూర్వవ
 ద్వత్సాన్ |

పృథురసనయా లిహన్త్యి స్తర్ణకవతోఽప్యపాయయన్
 ప్రముదా॥ 211

గోపా అపి నిజబాలా జ్ఞాగృహు ర్మూర్ధాన మాఘాయుః।

ఇత మలౌకికలాభ స్తేషాం తత్ర క్షణం పవృధే॥ 212

ప్ర : అపి = మఱియు, కదాచిత్ = (పై నచెప్పినదిజరిగినపిదప) ఒకప్పుడు, కృష్ణే = బాలకృష్ణుడు, యమునాతీరనికుంజే = యమునానదిగట్టున పొదలతో నిండిన యాస్థలమందు, వత్సకాన్, చ = ఆవుచూడలను, చారయతి (సతి) = నడిపించుచుఁ గాయుచున్నవాఁ డగుచుండఁగా, తథా = అదేవిధముగా, ఆర్యగోషేషు, చ = పూజింపఁదగి పెద్దవారైన గొల్లవారుకూడ, ఆరాత్ = చూరముగా, వరగోషేషు = పచ్చగడ్డి బాగుగా పెరిగి గోవులు మేయఁదగిన ప్రాంతములందు, (గాః = ఆవులను), చారయత్సు = నడిపించుచుఁ గాయుచున్నవారగుచుండఁగా గవః = ఆతల్లియావులు, దూరాత్ = చూరముగా, వత్సాన్ = పాలువిడిచిన తమచూడలను, నిరీక్ష్య = చూచి, స్నేహేన = తాముకన్న దూడలమీఁదిప్రేమచేత, సమ్ప్రాంతాః = రేకెత్తినయుత్సాహము గలవై, తదభిముఖం = ఆలేగలకెదురుగా (వానినిగలిసికొనుటకై) ధావన్త్యః = పరుగిడుచుండఁగా, గోపైఃచ = తమ్ముఁగాయు గొల్లవారిచేతఁగూడ, దుర్వారాః = ఆపబడఁజాలనివై, ప్రయయః = (చూడలగూర్చి) త్వరగా వెళ్ళినవి. ప్రస్రవభరేణ = పొంగి, పొర్లి, పారు పాలబరువుచేత, భూయః = మిక్కిలిగా, స్రుతస్తనాః = పాలు గారుచున్న పొదుగులుగల, తర్జకవత్యఃఅపి = అప్పుడేపుట్టిన లేఁగలు గలవయ్యు, ఆయావులు, పూర్వవత్ = వెనుకటివలె, వత్సాన్ = పాలు విడిచినచూడలనే, ప్రాప్య = పొంది, (వానిదగ్గఱకు వెళ్ళి, కలిసికొని,) పృథురసనయా = పెద్దవైన తమనాలుక(ల)చేత, లిహన్త్యః (వానిని) నాకుచున్నవై, ప్రముదా = మిక్కిలిసంతోషముచేత, ప్రపాయయన్ = ఆచూడలకు పాలిచ్చి త్రాగించినవి. గోపాః అపి = గొల్లవారుకూడ, నిజబాలాన్ = కృష్ణునితో నున్న తమకుమారులను, మూర్ధానం = వారితల(ల)ను, ఆఘ్రాయ = మూర్కొని, [వాసవచూచి,] జగృహాః = [వారిని మిక్కిలిప్రేమచే] కౌఁగిలింపుకొనిరి. ఇతం = ఈవిధముగా, తేషాం = వారికి, వానికి, తత్ర = అక్కడ, క్షణం = క్షణముసేపు, అలౌకికలాభాః = ఈలోకమునకు సంబంధింపని పరమానందము పవృధే = సర్విల్లెను.

తా|| బ్రహ్మదేవుఁడు గోపబాలకవత్సములను దాఁదియుంచిన దినములందు, బాలకృష్ణుఁడు, తానే యాయా బాలకవత్సముల రూపములను దాల్చి సరిగా పూర్వపువారివలెనే, ఎవ్వరికి ననుమానము కల్గుకొనఁటలు, సంచరించుండఁ గొంతకాలము గతించెను. ఒకనాఁడాయన తా నట్లుసృష్టించిన యీతోడిబాలురతో (అవి నరూపములే) పాదలతో నిండిన నామునాశీరప్రాంతమందు తానుసృష్టించిన ఆవుమాడలను గాయంచుండెను. వారికిఁ గొంచెము దూరముగా, వారితండ్రులు, పచ్చగడ్డిబాగుగా డట్టముగా పెరిగిన ప్రాంతమందు, గోమాతలను గాయంచుండిరి. ఆయావులు దూరముగా గడ్డిని మేయుచున్న, పాలువిడిచిన తమతఱికిదూడలను (అవి శ్రీకృష్ణునిరూపములు) జూచినవి. వెంటనే వానికిఁ ఆపెరిగిన తమ దూడలపై వర్ణింపరానిక్రేమ పొంగి పొర్లి పాతినది. వానికై పరువెత్తినాగివవి. దాఁటిలో కాపరి గొల్లవారెంతవారిందుచున్నను ఆఁగక, అతల్లియావులు తమవిడ్డలకుఁ బాలీయవలె ననునిందు మనంబుతో తమపాదుగులు పాలతో నిండి పొర్లి పాటుచుండఁగా కొన్ని యప్పుడేపుట్టిన లేఁగలకు (తరకము) వింతగా, వడలివేసి, మఱివింతగా పాలువిడిచి కొంచెముపెరిగి యిప్పుడు కృష్ణునిదిగ్గఱ మేయుచున్న దూడలదిక్కునకు క్షణ మెఁడబాసి యుండఁజాల మన్నట్లు వేగముగాఁ బరువెత్తుకొని వచ్చినవి. తమప్రేమచేష్టలుగా ఆయావులు పెద్దవైన తమనాలుకలతో ఆతఱికిదూకలను గాకుచు మిక్కిలిసంతోషముతో వానికి పాలిచ్చినవి. పెద్దగొల్లవారికికూడ తమపిల్లలపై నట్టిప్రేమయే పొంగి పొర్లగా వారాపిల్లలను గొఁగిటఁ జేర్చి తలలను మూర్కొనిరి. ఇట్టి యతాకికక్రేమ గోవులకు, గోపాలకులకు తమతమపిల్లలపై కలిగి యనుభూతమై వ్యక్తమయ్యెను. దీనికి కారణము శ్రీకృష్ణుఁడే ఆరూపముల ధరించి యుండుట. అనఁగా ఆగోపబాలురు, అవత్సములు శ్రీకృష్ణస్వభా

వాత్మకము లైనవి. కావున ప్రాణులకు తమయాత్మకంబు ప్రിയ తమమైన దింకొకటి లేదని తెలమైనది. ఈసంఘటనము శ్రీకృష్ణుడు సర్వాత్ముడని బోధించుచున్నది.

దీనిని విపులముగా శ్రీపోతనమహాకవి శ్రీమబాంధ్రభాగవతమున చక్కగా నత్యద్భుతముగా వర్ణించినారు. ఇదిగో ఆభాగవతకథావర్ణనము. కృష్ణుడు గోపబాలురతోఁ జిల్లు లాఠగించుచుండఁగా దూడలు గడ్డి మేయుచు చూరము పోయెను. దానికిఁ గలవరపడు గోపబాలురను చల్లులఁ దినుచుండుఁడు నేను దూడలఁ దెచ్చెద నని కృష్ణుడు వెళ్లెను. బ్రహ్మ యావత్సముల దాచెను కొంత వెదకి దూడలఁ గానక వెనుకకుఁ దిరిగి గోపబాలురకొఱకు రాఁగా వీరిని గూడ బ్రహ్మ దాచుటచేత వీరును గన్నడరైతి. అప్పుడు కృష్ణుఁ డిది బ్రహ్మ మాయఁగా నెఱిగి తాను వానిని తిరిగిఁ దే సమర్థుం డయ్యును.

క॥ గోపాలసుతులు లేరని గోపికలకుఁ జెప్పనేల గోపాలకులున్ గోపికలు నలర బాలురక్రేపులరూపముల నేజరించెద ననుచున్ భా 10-1-511

మ॥ కరముల్ పాచములున్ శిరంబు లవలగ్నంబుల్ ముఖంబుల్ భుజాంతరముల్ ముక్కులు గన్నులున్ శ్రవణముల్ దంతాదులున్ దండకాంబరస్రగ్వేణువిషాంభూషణవయోభాషాగుణాభ్యాన నూత్నరతల్ వీడ్వడకుండఁ దాలెప్పె విభుఁ దావత్సార్చకాకారముల్॥ 512

క॥ రూపంబు లెల్ల నగు బహారూపకుఁ డిటు బాలవత్సరూపంబులతో నేపారు చేమి చోద్యము రూపింపఁగ నతని కితరరూపము గలదే?

క॥ మరలుపు మనియెడు కర్తయు, మరలించు కుమారకులును, మరలెడు క్రేపుల్, పరికింపఁ దానయై హరి మరలం జనె లీలతోడ మందకు నదిపా,

వ॥ ఇట్లు బాలవత్సరూపంబుల విహరించుచు మందకు వచ్చి వారివారి దొడ్ల నయ్యైవత్సంబుల ముందఱకందువల నిలిపి తత్తద్బాలరూపంబుల నందఱ గృహంబులం బ్రవేశించి వేణునాదంబులు సేసిన -

చ॥ కొడుకులదేణునాదములు గొబ్బున వీనులకుం బ్రయంబులై ముఁద వడ లేచి యెత్తి కొని మూర్కొని తల్లులు గొఱగిలించుచుం జడిగొనఁ జేష

వచ్చి తమచన్నులయందు సుధాసమంబులై వెడలెడు పాలు విందుకొనువేడుక
నిచ్చిరి తత్పుతాళికిన్॥

ఆకుమారకు లై దాతేండ్ర వారు పాలువిడిచి చాలకాల మైవది. ఐవను ఈ
క్రొత్తబాలురను జూడఁగనే వారికి మఱల పాలురాఁగా త్రాగించినారు.

వ॥ మఱియుఁ దల్ల యల్లంబులం బెల్లుగ వెల్లికొనిన వేడుకలం,
దమనందనులకు నలుంగు లిడి, మజ్జనంబులు గావించి, గందంబు లలంది,
తొడవులు తొడిగి, నిటలఫలకంబుల రక్షతిలకంబులు వెట్టి, పకలపదార్థవంప
న్నంబులై న యన్నంబు లొసంగి సన్నములుగాని మన్నవలు పేసిరి.

క॥ ఏతల్లుల కేబాలకు, లేతెఱఁగువఁ దిరిగి ప్రీతి నెవగింతురు మున్నా
తల్లుల కాబాలకు, లాతెఱఁగువఁ బ్రీతిఁ జేసి రివనీనాథా! 518

ఉ॥ పాయనివేడ్కతో నునికిపట్టులకుం జని గోవు లెఱ వంజ యవి
చీరి హుమ్మనుచుఁ బైకొని మూక్కొని పంచితల్లి పెఱి యతిరేకమై కొడు
గులం దెడలేక న్రవించుచున్న పాలాయెడ నాబును మహులై యెవఁగన్
నిజవత్సకోటికిన్. 520

క॥ ప్రేతలకును గోవులకును, మాతృత్వము చాల గలిగె మఱి మార
వుపై, మాతలవి హరియు, నిర్మల, కౌతూహల మొప్పుదిరిగెఁ గడు చాల్య
మునన్. 521

ఆ॥ ఘోషజనుల కెల్ల గుఱ్ఱులపై వేచ్చు పూఁటపూఁట కెలమి బొటక
రించె నిచ్చ క్రొత్త యగుచు ఏరజాతివిమీఁద వేక్క దమఱు బొల్ల వెం
సినట్లు. 522

ఈమాయాగోపణాలవత్సములమీఁద వందఱికిఁ బొల్లి యెన్నఁడు చూడని
మమత వెల్లి విరిసినదట.

వ॥ ఇట్లు కృష్ణుండు కాలవత్సరూపంబులు దాల్చి తమ్మఁ దాన కక్షిం
చుకొనుచు మందమ వనంబున వమందమహేమంబున నొక్క మేఁడు క్రీడించె,
నాయేటికి నై దాఱు దివంబులు కడమపడియుండ నందొక్కనాఁడు బలభద్రుం
డును దానును వనంబుననుం జని మందనేరువ లేఁగల మేవ నతిహారంబునం
గోవర్ధనశై లింగంబున మోసంబులు గ్రాసంబులు గొనుచున్న గోవు లారేఁగ
లం గని. 523

ఇంతవఱకు గోపకులు గోవులు ఇండ్లదగ్గఱ లేరు. ఒక్కొక్కప్పుడు మేత సమీపమున లేనప్పుడు వానిని దూరప్రాంతములకు గోపాలురు తోలుకొని పోవుట యలవాడే. ఇప్పుడు వారు నవి యీమాయాగోవత్సముల గోపకుమారులఁ గనిరి.

చ॥ ముదమున హంకరించును మూపులపై మెడ లెత్తి చాచుచున్ బదములు నాల్గు రెండయిన బాగుగఁ గూడఁగఁబెట్టి దాటుచున్ వదనములన్ విశాలతరవాలములన్ వడి నెత్తి పాటి యామొదవులు సన్నులం గుడిసె మూఁతుల మ్రింగెడి భంగి నాకుచున్. 524

వ॥ అంత నాగోపకులు గోవుల వారింప నలవిగాక దిగ్గున నలకతోడి సిగ్గు లగ్గులంబుగ దుర్గమమార్గంబున వానివెంట నంటి వచ్చి లేఁగల మేపుచున్న కొడుకులం గని 525

ఉ॥ అయ్యలఁ గంటి మంచు బులకాంకురముల్ వెలయంగఁ గుఱ్ఱలం జయ్యన డాసి యెత్తికొని సంతసమందుచుఁ గొఁగిలించి తారయ్యెడ నొదలల్ మనము లారఁగ మూర్కొని ముద్దుసేయుచున్ దయ్య మెఱుఁగు గోపకులు దద్దయు నుబ్బిరి నిబ్బరంబుగన్.

ఈగోవులు తమదూడలకుఁ బాలిచ్చుట మానినవి. అవి తర్జకములు కావు. వాని కిప్పుడు వీనిని జూచుటతోడనే పాలు చేపుకు వచ్చి ప్రవహించినవి. గోపకులకుఁ గూడ తమ యాకుమారులయందలిప్రేమ తొల్లిఁటి ప్రేమను మించినది. ఈయలొకకసంఘటన వర్ణించు నీశ్లోకములకు పోతనకవీండ్రునిరసభరితలలిత సహేతుకవ్యాఖ్యను మించినవ్యాఖ్య మతే ముండును?

అవ॥ తనయాత్మయే (సరమాత్మయే) ఊవునకు ప్రీయతముఁ డగుటచే శ్రీకృష్ణుఁడు సర్వాత్మస్వయాపుఁ డనుట విశదీకరింపఁబడుచున్నది.

గోపా వత్సా శ్చాన్యే పూర్వం కృష్ణాత్మకా హ్యభవన్ ।
తే నాత్మనః ప్రీయత్వం దర్శిత మేతేషు కృష్ణేన ॥ 213

ప్ర : గోపాః = గోపబాలురును, వత్సాః చ. = ఆవుతఱపిదూడలను, పూర్వం = వెనుక, అన్యేహి = ఇతరులు ఇతరములేకదా! (తండ్రులకు, తల్లి

గోవులకు వారు వేఱుగా నుండిరి. ఇప్పుడు కృష్ణుఁ డా రూపములు గైకొనఁగా వారు) కృష్ణాత్మకాః = కృష్ణుడే స్వరూపముగా గలవారు, అభవన్ = అయిరి. తేన = దానిచేత (తండ్రులు, గోవులు గోపబాలురయెడల, వత్సములయెడల అకాలికప్రేమదూఃఃః చిన్ పైకడచేత) కృష్ణేన = శ్రీకృష్ణునిచేత, ఏతేషు = గోవుల యందు, గోపకులయందు, ఆత్మనః = ఆత్మయొక్క (అనఁగా ఆత్మయగు కృష్ణ సంభవులైన గోపబాలుర, ధూడలయందు) ప్రీయత్వం = ప్రేమాస్పృహత్వము, దర్శితమ్ = చూపబడినది.

తా॥ శ్రీకృష్ణుఁడు సర్వులకు అత్యంతప్రేమాస్పృహమగు ఆత్మస్వరూపుఁడు, మొదట గోపకులకు పరియావులకు వారి సొంతబాలుగు ధూడలు అయ్యి, అన్యములు నై గాణాత్మకా నుండెను. కాని శ్రీకృష్ణుఁడే ఆరూపములను దాల్చి గోపబాలురు, ధూడలుగా వచ్చినపుడు, ఈ బాలురు ధూడలు, తమతండ్రులకు, గోవులకు ముఖ్యాస్త్యయై అత్యంతప్రేమసాతులు సాత్రములైనవి. కావున ఆత్మమే అత్యంతప్రీయతమ మని శ్రీకృష్ణునిచే ప్రదర్శితమయ్యెనుగాక!

ఆవ॥ దీనినంశ శ్రుతివాక్యము సత్యమని విరూపింపబడిన దనుచున్నారు.

ప్రేయః పుత్రా ద్విత్తా త్రేయో అన్యస్మాచ్చ
 = సర్వస్మాత్ ।
 అస్తరతర య దా త్యేత్యుపనిషదః సత్యతా అభిహితా॥
 214

ప్ర : అస్తరతరః = అన్నిటికన్న లోపలనున్నదియగు యవాత్మా = ఏ ఆత్మకలఁడో, (సః = ఆయన) పుత్రాత్ = పుత్రునికన్నను, విత్తాత్ = ధనమున కన్నను, అన్యస్మాత్ = ఇతరమైన, సర్వస్మాత్ = సర్వమునకంటెను, ప్రేయః = ఇష్టతర మైనవాఁడు, ఇతి = అనిచెప్పు, ఉపనిషదః = ఉపనిషత్తుయొక్క, సత్యతా = సత్యత్వము (పైకడచేత) అభిహితా = చెప్పబడినది.

(ప్ర. 32)

తా॥ బృహదారణ్యకశ్రుతి (4-2-5) యాజ్ఞవల్క్యమై
 త్రేయీసంవాదములో యాజ్ఞవల్క్యుఁడు తనభార్యయగు మైత్రే
 యికి ఆత్ముఁడు, భర్తకన్న పుత్రునికన్న, ధనధాన్యాదిసంపదల
 కన్న, గృహక్షేత్రాదులకన్న, సర్వమునకన్న బ్రియతముఁ డని,
 యాయనను దెలిసికొన్న నిత్యానందము లభించు నని చెప్పి
 నాఁడు. ఆయాత్మ అన్నిటికన్న లోపలనున్న ప్రత్యగాత్మయగు
 పరమాత్మయే. అదే శ్రీకృష్ణుఁడు. ఆయన సర్వులకుఁ బ్రియ
 తముఁ డని చూపుటవలన, నాశ్రుతి సత్య మైన దని నిరూపింపఁ
 బడినది.

అవ॥ సర్వసముఁడు పరమాత్మ. కాని శ్రీకృష్ణునియందు (విషమ)
 అసమానప్రవర్తనము, అపరమాత్మత్వము గలదని యాక్షేపణ లేవఁదీయఁ
 బడుచున్నది.

నను చోచ్చావచభూతే ష్వాత్మా సమ ఏవ వర్తతే ౭ధ హారిః ।

దుర్యోధనే ౭ర్జునే వా తరతమభావం కథం ను గతవాన్ సః ॥ 215

ప్ర : నను,చ=మఱి యింకను, ఉచ్చావచభూతేషు = ఎక్కువతక్కు
 వలుగల జీవులయందు, ఆత్మా=ఆత్మ, సమ ఏవ=ఏకవిధముగనే, వర్తతే=
 ప్రవర్తించును. అధ=సరే (అంగీకారము) (కాని) సఃహారిః=ఆశ్రీకృష్ణుఁడు,
 దుర్యోధనే = దుర్యోధనునియందును, అర్జునేవా = అర్జునునియందును, తర
 తమభావం=తారతమ్యమును, భేదభావమును, కథం = ఎట్లు, గతవాన్ను=
 పొందెనో తెలియఁ గోరిక. [ఇరువురు సమానముగా యుద్ధసహాయ మర్థింపఁగా
 నర్జునపక్షమున నేల చేరెను? అని భావము.]

తా॥ మఱి పరమాత్మ సర్వజీవులయెడ సమానముగా
 ప్రవర్తించునుగదా? ఆయన అట్లు ప్రవర్తింపక, విరుద్ధముగా
 దుర్యోధనార్జునుల విషయములో నేల అర్జునపక్ష పాతము వహిం

చెను? వహించినాఁడు కావున, ఈకృష్ణుఁడు పరమాత్మ కాఁడు. అని పూర్వపక్షము (ఆక్షేపణ).

అవ॥ పైయాక్షేపణకు సమాధానము చెప్పుచున్నారు.

బధిరాన్ధపజ్జుమూకా దీర్ఘాః ఖర్వా సరూపాశ్చ ।

సర్వే విధినా దృష్టాః సవత్సగోపా శ్చతుర్భుజా స్తేన ॥

216

భూతసమత్వం నృహరేః సమో హి మశకేన నాగేన ।

లోకైః సమ స్త్రిభి ర్వేత్సుపనిషదా భాషితం సాక్షాత్ ॥

217

ప్ర : తేన, విధినా = శ్రీకృష్ణుని బర్షించుటకు వచ్చిన యాచతుర్భుజ బ్రహ్మచేత (భాగవతము దశమస్కంధము (10-1-538) బధిరాన్ధవంగు మూకాః = చెవిటి, గ్రుడ్డి, కుంటి, మూగివారును, దీర్ఘాః = పొడుగై నవారును, ఖర్వాః = పొట్టివారును, సరూపాః = (మంచి)రూపము గలవారును, సర్వే = సమ స్తమైన, సవత్సగోపాః = చూడలతో నున్న గోపబాలురు, చతుర్భుజాః = నాలుగుబాహువులుగల విష్ణుమూర్తులుగా, దృష్టాః = చూడఁబడిరి.

హి = ఎందువల్ల ననఁగా మశకేన = చోమతోడను, నాగేన = ఏనుఁగుతోడను (వీనిశరీరములం దల్పాదికత్వచేద మున్నను) త్రిభిః, లోకై వా = మూడులోకములతోడనుగూడ (విరాడ్రూపునిశరీరముతోడను) సమః = ఏకాత్మ రూపస్థితిచేత ఆపరమాత్మ తుల్యుఁడు ఇతి = అని, నృహరే = మానవరూపమున నున్న హరియగు శ్రీకృష్ణునియొక్క భూతసమత్వమ్ = భూతములందు ఏకాత్మ రూపతుల్యత్వము సాక్షాత్ = సాక్షాత్తుగా, ప్రత్యక్షముగా, ఉపనిషదా = ఉపనిషత్తుల (బృ. 1-3-22) చేత, భాషితమ్ = చెప్పఁబడినది.

తా। బృహదారణ్యకోపనిషత్తు (1-3-22) “యద్వైవ సమః ప్లుషిణా, సమో మశకేన, సమో నాగేన, సమ ఏభి స్త్రిభి ర్లోకైః, సమో జ్జినేన సర్వేణ” “తస్మాదేవసామ” ఈప్రాణము

(పరమాత్మ) పరబ్రహ్మము సర్వమం మండునది. తేనెటీగ యందు చెదపురుగునందు, దోమయందు, ఏనుగునందు, ముగ్గోకములు శరీరముగాగల విరాట్పురుగునందు, ఈసమస్తమైన హిరణ్యగర్భునందు, ఇట్లు స్వల్పాధిరూపములైన అన్ని శరీరములందు, అణువునందు బృహత్తునందును రూపరహితముగా తుల్యముగా ఉన్నందున కూడ 'సామ'యని పిలువబడును. అని బృహదారణ్యకోపనిషత్తు స్వయముగా నన్నిటియందు వ్యాపించియున్న మానవరూపహతీయగు శ్రీకృష్ణపరమాత్మయొక్క సర్వసమత్వమును చెప్పినది. దీనిని నిరూపించు ప్రబలప్రమాణము. శ్రీకృష్ణుని బరీక్షించుటకు వచ్చిన బ్రహ్మదేవుడుగూడ అక్కడనున్న గోవత్స గోపబాలురను జూచినప్పుడు అందులోఁ జెవిటివారు, గ్రుడ్డివారు, కుంటివారు, మూగివారు, పొడుగువారు, పొట్టివారు అనిరూపాదిభేదములుగల నర్సులను ఆ భేదములు రన్వంతయు లేని నాల్గుభుజములుగల విష్ణురూపులుగానే చూచెను. కావున సర్వజీవులును శ్రీకృష్ణపరమాత్మయే. ఈ భేదము అన్నియు మాయాకల్పితములే. (నిజముగా లేనివి) చూచువానిబట్టి వచ్చునవి. కుంటి, గ్రుడ్డి మొదలైన శరీర భేదములు ఆయాజీవులు పూర్వజన్మములలో చేసిన పాపాదికర్మముల ననుసరించి ఫలములుగా వచ్చినవే. అందువలన దుర్యోధనాదును యందు పరమేశ్వరుడు భేదము చూపినట్లు కనబడుటమాత్రమేగాని, శ్రీకృష్ణపరమేశ్వరుడు వారియెడల నిష్పక్షపాతబుద్ధితో లేదా, సమభావముతోనే ప్రవర్తించినాడు. దృష్టప్రవర్తనాభేదములకు కారణము, దుర్యోధనాదులు వేరొన్న పాపపుణ్యాకర్మముల ఫలములు. ఇది యథార్థస్థితి. శ్రుతిస్మృత్యాదిసమ్మతము.

అవ॥ ఇక్కడ మతొక యాక్షేపణ చేయబడుచున్నది.

ఆత్మా తావ దభోక్తా తథైవ నను వాసుదేవ శ్చేత్ |
నానాకైతవయత్నేః పరరమణీభిః కథం రమతే || 218

ప్ర : నను = మణి, ఆత్మా = పరమాత్మ, అభోక్తా తావత్ = భోక్త కాడు గదా! (నను = మణి అనిపూర్వపక్షరంభము) వాసుదేవః = శ్రీకృష్ణుడు, తథైవచేత్ = ఆపరమాత్మప్రకారుడు అనగా అభోక్తయే యగునేని, (నః = ఆయన) నానాకై తవయత్నేః = అనేకమాయోపాయములచేత, పరరమణీభిః = పరులభార్యలగు సుందరులతో, కథం = ఎట్లు రమతే = క్రీడించును? (క్రీడింపఁ గూడదుగదా యనిఆక్షేపణము)

తా! ఆత్మ, సుఖదుఃఖాదుల ననుభవించుభోక్త గాఁ డనుట సర్వసమ్మతముగదా! శ్రీకృష్ణుఁడు అట్టియాత్మరూపుఁ డైనచో నాయన కర్తృత్వభోక్తృత్వములు తేనివాఁడు కావలెనుగదా. అట్లుగాక, శ్రీకృష్ణుఁడు తనజీవితమందు అనేకమాయోపాయము లచేత అందగత్తైన గోపాలురభార్యలతో, పరసుందరులతో భోక్తగా రమించుట ప్రసిద్ధలోకగాథ. ఇది విరుద్ధము కాదా? కావున నాయన నిష్క్రియాత్మ యెట్లగును? కాఁడని యాక్షేపణ. ఆంధ్రభాగవతములో పరిక్షిత్తుకూడ నిట్లే శంకించి శుకమహర్షి నడిగెను.

మ త్తకోకిల :

ధర్మకర్తయు, ధర్మభర్తయు ధర్మమూర్తియు నైన స
త్కర్ముఁ డీశుఁడు ధర్మశిక్షయు ధర్మరక్షయుఁ జేయఁగా
నర్మిలిన్ ధరమీఁదఁ బుట్టి పరాంగనాజనసంగ మే
ధర్మమంచుఁ దలంచి చేసె నుదాత్తమానస చెప్పుమా !

ఆం. భాగ. 10-1-1105

అవ॥ దీనికి రాబోవు శ్లోకములలో సమాధానము చెప్పుచున్నారు.

సుందర మభినవరూపం కృష్ణం దృష్ట్వా విమోహితా

గోప్యః

త మభిలషన్త్యో మనసా కామా ద్విరహవ్యథాం ప్రాపుః॥

219

ప్ర : అభినవరూపం = నవనవోన్మేషయౌవనములోనున్నవాడును, సుందరం = ఆందమైనవాడును, అగు, కృష్ణం = శ్రీకృష్ణుని, గోప్యః = గోపకాంతలు, దృష్ట్వా = చూచి, విమోహితాః = మిక్కిలివ్యామోహమునొందినవారై, తం = (ఆశ్రీకృష్ణుని) అతనిని, కామాత్ = కామమువలన, మనసా = మనసార, అభిలషన్త్యః = (భర్తగా) గోరుచున్నవారై, (ఆయనను జూడరే నప్పుడు), విరహవ్యథాం = విరహబాధను, ప్రాపుః = పొందిరి.

తా॥ శ్రీకృష్ణుఁడు జగన్నోహనాకారుఁడు. నవనవోన్మేషయౌవనమం దున్నవాఁడు. అత్యంతసర్వార్థంగసుందరుఁడు. అతనిని జూచి గోపికలు మోహవేశములో మునిగిరి. అతని పొందును మనసార వాంఛించి యతనికొఱకు మహావిరహబాధఁ బడిరి. ముముక్షువులైన (వారు) స్త్రీలు భగవద్భక్తి పరవశులై రనియు, కామాతురలగు సామాన్యస్త్రీ జనము మగ్నధమగ్నధుఁడగు శ్రీకృష్ణ పరపురుషసంగమును కోరి రనియు తాత్పర్యము.

అవ॥ వారిగాఢవాఙ్మోహలితముగా

గచ్ఛన్త్యి స్తిష్ఠన్త్యో గృహకృత్యపరాశ్చ భుజ్జానాః।

కృష్ణం వినాఽన్యవిషయం సమక్షమపి జాతు నావిన్దన్ ॥

220

ప్ర : (వారు) గచ్ఛన్త్యః = నడచుచున్నవారై నను, తిష్ఠన్త్యః = ఒకచోట నిలువఁబడిన వారై నను, గృహకృత్యపరాః = ఇంటిపనులు చేయుటయం దిష్టముకలవారై ననుకూడ, భుజ్జానాః = తినుచున్నవారై నను, కృష్ణం వినా = కృష్ణునిఁడిచి, సమక్షంఽపి = దగ్గఱ-నెదుట నున్నదై నను, అన్యవిషయం =

మతోకవస్తువును, జాతు న ఆవిష్టన్ = ఒకప్పుడును ఎంతమాత్రమును పొంద లేకపోయిరి. (అన్యమునుగుర్తింపజాలనివారైరి).

తా|| వారు కృష్ణు నంత యెక్కువగా మక్కువగా ప్రేమించినారనగా వారు నడచుచున్నను, నిలువబడినను, ఇంటిపనులు చేయుచున్నను, చివటకు భుజించుచున్నసూడ తమదగ్గరగా నెదుటనున్న వస్తువును సైతము ఒకప్పుడకూడ వారు దానినిగా చూడలేకుండిరి. ఆవస్తువు లన్నియు కృష్ణస్వరూపములుగనే కన్పట్టినవి. వారికి జగమంతయు శ్రీకృష్ణమయమే. వారాయనయం దంత తన్మయు లైరి.

అవ|| ఆకారణముగా నేమి జరిగె ననగా

దుఃసహవిరహభ్రాన్త్యా స్వపతీ ద్దదృశు స్తరూ న్నరాంశ్చ పశూన్ |

హరి రయ మితి సుప్రీతాః సరభస మాలిఙ్గయాఞ్చక్రుః ||

221

ప్ర : (ఆగోపికలు,) దుఃసహవిరహభ్రాన్త్యా = ఓరువలేని ఎడబాటు (విరహము) వలనిభ్రాంతిచేత, అయం = ఇతఁడు, లేక ఇది, హరిః = శ్రీకృష్ణుడే, ఇతి = అని, నరాన్ = నరులగు(ను), స్వపతీన్ = తమభర్తలను, తరూన్ = చెట్లను, పశూన్చ = పశువులనుగూడ, (శ్రీకృష్ణునిగనే), దదృశుః = చూచిరి. (తేన = దానిచేత) సుప్రీతాః = మహాసంతోషమును జెందినవారై, తాన్ = వారిని, వానిని) సరభసం = మిక్కిలివేగిరపాటుతో, అలింగయాఞ్చక్రుః = కౌఁగిలింపుకొనిరి.

తా|| వారు కొంచెము సేపైనను కృష్ణు నెడబాటు నోర్వలేరైరి. జగమంతయు వారికిఁ గృష్ణమయముగనే కన్పించెను. 17వ ప్రకరణములోని 183 శ్లోకార్థ సారము సర్వజంతువు(ప్రాణు)లందు భగవద్భావదర్శనము, హరిదాసవర్యలక్షణ మన్నది ఈగోపిక

లందు వ్యక్త మగుచున్నది. “ఇతఁడే ఈకృష్ణుఁడనియే వారు తమ భర్తలను జూచి. ఎవరని లేక ఏది చూచినను దానియందు హరి భావమే నారిది. మనుష్యుని జూచి, ఇతఁడు శ్రీహరియే అనియు, పశువును జూచియు, ఇది శ్రీహరియేయనియు, చెట్టును జూచియు, ఇదియు శ్రీహరియే యనియు నిట్లు శ్రీకృష్ణదర్శనయోగారూఢమన స్కలై సంచరించిరి. శ్రీస్వభావముకొలఁది హరిసర్వము నాలింగ నము (కౌగిలింతు) మొనర్చుకొనుచు పరమానందభరిత తైరి. ఉపస్థేంద్రియకామోద్రదేకులకు, వృక్షౌదులనుహృదయమునకుహ త్తుకొనుట ఆనందమియదుగదా. ద్వైతమగుటచే, మోహభ్రాంతిరూపమైన సగుణేశ్వరుఁడగు కృష్ణునియందు స్థూలభక్తిగా నారం భమై నూక్మత నందుచున్న మధ్యమస్థితి యిది. భక్తిరసాస్వాద ముం దిదొకభ్రాంతి కాపసంచారీభావవిశేష మని కొందరన్వయింప వచ్చును గాని ఈభావముస్థిరమగుటచే స్థాయిభావముగనే యన్వ యించుట వివేకము. తల్లి బిడ్డను శౌగిలింతుకొన్నట్లు ఈగోపికల ప్రేమాలింగనము ఏకత్వభావసూచకము. బుద్ధియోగార్హ భక్తలక్షణములు కొన్ని గీతలందు శ్రీకృష్ణోకములు :-

శ్లో॥ మచ్చిత్తా మద్గతప్రాణా బోధయన్తః పరస్పరమ్ |
కథయన్తశ్చ మాం నిత్యం తుష్యన్తి చ రమన్తి చ || గీ 10-9

వికారరూపములగు సృష్టిస్థితిలయక్రియా ఫలలోపభోగలక్షణములు గల ఈసర్వజగత్తునకు ప్రవర్తకమైన వాసు దేవపరబ్రహ్మమగు నాయందు చిత్తముగలవారు మచ్చిత్తులు. అట్టిశాయందే ఉప సంహరింపఁబడిన నేత్రకర్ణఘ్రాణాదిసర్వేంద్రియములుగలవారు, లేదా, మర్తజీవనులు, మర్తప్రాణులు. ఇట్టినాభక్తులు, జ్ఞానబల వీర్యాదిధర్మవిశిష్టమగు నాతత్త్వమునే నిత్యము ఒకరికొకగు విశద పఱచుకొనుచు, అనుభవమునకు, దెచ్చుకొనుచు, పరితోషమును

బొందుచున్నారు. అంతయకాదు. ప్రియ (భర్తృ) సంగమమందు వలె, వారు నాసన్నిధియందు రతినిగూడ ననుభవించుచున్నారు.

అవ॥ ఐహ్యవిషయప్రపంచమం దంతటమాత్రమే గాక, త యందును గృష్టమయతను జూడఁ గల్గి తామే కృష్ణుల మని కూడ ప్రవర్తింపఁ దొడగిరి. ఆగోపకాంతలు,

కాఽపి చ కృష్ణాయస్తీ కస్యా శ్చిత్పూతనాయన్త్యా॥

అపిబ త్సస మితి సాక్షా ద్వ్యాసో నారాయణః ప్రాహ॥

222

ప్ర : కాఽపిచ = మఱియు వొకవ్రీ, కృష్ణాయస్తీ = కృష్ణుడుగా (పాత్ర) ఆచరించునదై, పూతనాయన్త్యాః = పూతనగా భావింపబడిన, కస్యా శ్చిత్ = వేఱొకవ్రీయొక్క, స్తనమ్ = చనుబాలను, అపిబత్ = త్రాగెను, ఇతి = అని, సాక్షాత్నారాయణః = ప్రత్యక్షముగా నారాయణుడే, (నారాయణుని అవతారమే అని చెప్పబడు,) వ్యాసః = వ్యాసమహర్షి, ప్రాహ = చెప్పెను. (రచించెను.)

తా॥ శ్రీహరియందు వారితన్మయత్వ మెంత పెరిగిన దనగా వారు కృష్ణలీలలను ఆచరింప మొదలిడిరి. 175వ శ్లోకములో జెప్పినట్లు శ్రీహరియే వీరిహృదయములం దావిష్టుడైనాడు. కావుననే అందొకతె తాను కృష్ణుడనని చెప్పి. పూతనయని మఱొక దానిస్తనమును పానము చేసెను. ఈవిషయము నేను కల్పించి చెప్పినది కాదునుమా, సాక్షాత్తుగా శ్రీమన్నారాయణునియవతారమే యని భావింపఁబడు వేదవ్యాసమహర్షియే తనభాగవతగ్రంథమునఁ జెప్పెనని శంకరాచార్యులవారనుచున్నారు. వ్యాసభాగవతమును శ్రుతివలెఁ బ్రమాణ మని సూచన. [కంసునిపంపున శిశువగు కృష్ణుని సంహరింప పూతన యనురక్తని సుందరీవేష

(ప్ర. 33)

మున వచ్చి పసిబాలునకుఁ బాలిచ్చునెపముతో ఆచిన్నికృష్ణుని నోటఁ దనవిషలిప్తస్తనముంచఁగా, పాలతోఁ బాటు అతఁ డామె ప్రాణములను గూడ వీల్చి చంపినగాథ ఇక్కడ సూచింపఁబడినది.] ఇది జ్ఞానలక్షణమైన సూక్ష్మభక్తి చేష్టగా నున్నది. గోపికా త్యాహంభ నము లయమై నేను కృష్ణుడనే అను జ్ఞానోదయ మైనదని సూచన. శ్రీకృష్ణుఁడు విశ్వరూపుడైన విశ్వేశ్వరుఁ డని యనుభవపురస్కారప్రకటన మీది కానోపు. [ఇట్లే తక్కినలీలలును ఆకాంతలు నటించిరి. ఆంధ్రభాగవతములో 10-1-1022 నుండి 1028 వఱకు ఇవి వర్ణింపఁబడినవి.]

అవ॥ ఆగోపికలు హరితత్త్వ మెఱింగినట్టియు పతిదై వభావముగలట్టియు, ధర్మపత్నులగుపతివ్రత లని నిరూపించుచున్నారు,

తస్మాన్నిజనిజదయితా స్కృషాకారాన్వజస్త్రియో
వీక్ష్యః

స్వపరన్యపతిపత్నీనా మస్తర్యామీ హరిః సాక్షాత్ ॥ 223

ప్ర : తస్మాత్ = అండువలన, వ్రజస్త్రియః = వ్రేపల్లెలో వసించు గొల్ల భామలు, నిజనిజదయితాన్ = తమతమభర్తలను, కృష్ణాకారాన్ = కృష్ణుని మూర్తులనుగనే; దైవరూపులనుగనే, వీక్ష్య = చూచి, (వారిని ఈశ్వరునిగా కొఁగిలించుకొనిరి). హరిః = శ్రీకృష్ణుఁడుగా నవతరించిన శ్రీవిష్ణువే, సాక్షాత్ = పాక్షిత్తుగా (ప్రత్యక్షముగా) స్వపరన్యపతిపత్నీనాం = తనకృష్ణరూపనరశరీరముతోను, పరనరశరీరములలోను, భర్తలశరీరములలోను, భార్యలశరీరములలోను, అనఁగా సర్వస్త్రిపురుషజనములో, లేదా స్వపరన్యపతిపత్నీనాం; స్వ = హరి, స్వపర = హరిపరులు, అనఁగా హరియే పొందఁదగిన ఉత్కృష్టతమమైనగతి (జీవితము సారక మొనర్చుకొనుటకు లక్ష్యము,) యని మనసారనమ్మి మనోబుద్ధులను హరియందే యుంచుశీలముగలవారు, హరిపరులు: స్వపరన్యపతిపత్నీనాం = (పైచెప్పినట్టి) హరిపరులలోకలను, సామాన్యనరులలోపలను, పతులలోపలను, సతులలోపలను, అనఁగా, హరిపరులైనను, కాకున్నను,

సర్వస్త్రీపురుషజనములలోపల; లేదా, స్వే = ఆత్మయందు, పర = తదితరమైన అనగా ఆరోపితానాత్మసామాన్యవిశేషరూపములైన, న్య, పత్తి, పత్నీనాం = వరులలోపలను, భర్తలలోపలను, భార్యలలోపలను, అంతర్వామి = లోలోపలనుండి (వీతి) బుద్ధులము, ప్రవర్తనమును వియమించు. శక్తివంపప్పుడు, సాక్షత్ = సాక్షాత్తుగా, స్వరూపముచేత, హరిః = శ్రీహరిః.

తా। జగమంతయుఁ గృష్ణమయముగాఁ జూచిన యాగొల్ల పల్లెలోనిగొల్లభామలు తమతమభర్తలను కృష్ణులనుగాఁ నెఱిగిరి. భర్తలందు దైవ (రూప) భావములను జూడగల్గిన. ధర్మపత్నీరూప పరమపతివ్రత లాచేపల్లెననితలు. ఆభావముతోఁ దమతమభర్తలనే కౌఁగిలించుకొని క్రీడించి ని యన్వయము. వారు న్యభిచారిణులు గారు. కావున అదిహేతువుగా శ్రీకృష్ణునకు మూఱు లంటఁగట్టు పరాంగనాసంగమదోషమును లేదు. ఇట్లు శ్రీకృష్ణునరరూపమున నున్న శ్రీహరి, సర్వస్త్రీపురుషజనులందు అంతర్వామియై యుండుటచే, సర్వశరీరములు ఆయనవిరాడ్రూపమున భాగములగుటచే ఆ శ్రీహరివిశ్వరూపుఁడు, విశ్వేశ్వరుఁడు నగును. అనగా ఆహరి కన్యమై వస్తువేలేననిభావము. ఆయనకన్యములేనప్పుడు, పరాంగనలే లేరని అభిప్రాయము. పరాంగనలే లేనప్పుడు 218 శ్లోకాక్షేపణయగు, పరరమణులతోడ వాసుదేవరమణములేనే లేదని, అక్షేపమే పొసగని దని ప్రత్యుత్తరరూపనిర్ణయము. సర్వత్ర వసించుదేవుఁడగు వాసుదేవునందు, పరరమణులతోడ రమణ మనునది మాయామూఱులు భ్రాంశచిత్తులై యారోపించు వృథా నింద. ఈయారోపమువలన వాసుదేవపరమాత్మ కెట్టిదోషమును సంభవింపదని, వివేకసూక్ష్మత.

పోని మ్మొకవేళ భాగవతములో ఆగోపికలు స్పష్టముగాఁ గృష్ణునితోడనే క్రీడించినారన్నను గృష్ణుఁడు వారలకు సామాన్య పరపురుషుఁ డవజెల్లదు. ఏలన నతమ తన, ఇతరుల, రాజుల

భార్యలందుఁగూడ నంతర్యామిరూపమున, అత్మగానున్నవాఁడే కాన కృష్ణునితో రమించిరన్న సర్వాంతర్యామితో భావనారూపముననే యోగాయాదులై రమించి రని, తాత్పర్యార్థము. ఇది వానిదివ్యలీల. ఇదే భాగవతములో శుకమహర్షి, వెనుక పరీక్షిన్న హారాజువేసినప్రశ్నకు, నుత్తరముగాఁ జెప్పెను.

మ॥ ఘనులై యెవ్వని సాదపంకజపరాగధ్యానసుప్రాప్తయోగనిరూఢత్వముచే ముసింద్రులు మహాకర్మంబులం బాసి బంధనిరోధంబులులేక విచ్ఛలవిడిన్ దర్పింతు రాదివ్యశోభనుఁ డెట్లుండిన నుండెఁగాక కలవే బంధబు లుర్వీశ్వరా!
 ఆం. భాగ. 10-1-1110 ప.

ఆ॥ గోపజనములందు, గోపికలందును,
 సకలజంతులందు, సంచరించు
 నామహాత్మునకుఁ, బరాంగన లెవ్వరు?
 సర్వమయుఁడు లీలసలిపెఁగాక! 1111 ప.

అవ॥ ఈయత్తరమే - ఈశ్వరునివిశృంఖలత్వము, ఆయనకుఁ బరులు లేరని, ఆయనవై భవము యొకలీలామాత్ర మని చెప్పుచున్నారు. సంసారిజీవుల ప్రాకృతసూత్రములు, ధర్మములు, నాయనకుఁ పర్తింపవు. ఆయన సర్వాతీతుఁడు, సర్వజగద్విలక్షణుఁడు. రాగద్వేషములులేని, కర్మసంగములేని, దివ్యజన్మకర్మములుగల లీలామానుషశరీరుఁడు.

పరమార్థతో విచారే గుడతన్మధురత్వదృష్టాస్తాత్ ।
 నశ్వరమపి సరదేహం పరమాత్మాకారతాం యాతి॥ 224
 కిం పుస రన శక్తే ర్గీలావపు రీశ్వరస్యేహ ।
 కర్మ ణ్యలౌకికాని స్వమాయయా విదధతో నృహరేః॥

ప్ర . (శ్రీకృష్ణుడు పరమేశ్వరావతారమైనను ఆయన శరీరము పశ్చర మైన నరశరీరమేకదా! యవిష్ట.) పరమార్థతః = పరమార్థవస్తువగు బ్రహ్మ దృష్టితో, విచారే (కృతే) = విచారించినయెడల, గుడతన్మదురత్వదృష్టావ్రాత = బెల్లము, దానితీసిగుణమున కైక్యము ఏర్పించిన యుపమానమును బట్టి, ప్రకరే హం = (దృష్టాంతములో తీసివంటి) మనుష్యశరీరము, పశ్చరం అవి = కాశ్వ తము కాక, నష్ట మగునదేయైనను, పరమాత్మాకారణం = (దృష్టాంతములో బెల్లముపంటి) కనమూలకారణమగు పరమాత్మభావమును, యాతి = పొందును (సర్వము బ్రహ్మమే, అత్యయే) (ఈశరీరమారముగా,) అలోకికాని = లోక ములో నెచ్చటనులేవి, [ఈలోకమునకుసందించివవి. అత్యద్భుతములే వ.] కర్మాణి = పనులను, స్వపూయయా = తనమాయాశక్తిచేత, విదధతః = ప్రద ర్పించుచున్నవాడగు, అనన్తశక్తేః = అంతములేవి శక్తి కలివవాయును, వృహ రేః = నరహరియైన [శ్రీకృష్ణుడు], ఈశ్వరప్య = ఈశ్వరునియొక్క, రీం వవుః = లీలగా ధరించిన శరీరము, ఇహ = ఇక్కడ, ఈశ్వరశాం యాతి = ఈశ్వరత్వమును పొందివదవి, కింవునః = వేరే చెప్పనేం?.

తా|| పరమార్థ తత్త్వము విమర్శించినచో వస్తువునకును దానిగుణమునకును భేదము లేదు. కెండు నొకటియే. బెల్లమును దానిగుణమగు తీపియు విడదీయఁదగిన కెండువేఱునస్తువులు కావు ఒకేవస్తువు. నరదేహము స్వభావముచే శాశ్వతముకానిదై నను ఉచాస్యపరమేశ్వరాకారమును బొందినదిగా ఉచాసకులు భావింపనగును. లేదా, కర్మఫ ములుగా నరదేహ మీశ్వరప్రద దత్త మగుటచే నది ఈశ్వరముద గలది. మఱియు ఈశ్వరుని (విరాద్రూపుని) సమష్టి స్థూల శరీరములో ఏకదేశ మగుటచేతను, పామాన్యనరదేహము ఈశ్వర త్వసహిత మైనదే యగునుగదా! సామాన్యనరదేహవిషయ మిట్లుండ, దానివలె కర్మాధీనత లేక యే, కారణుఁడును, సర్వశక్తి మంతుఁడు నగు ఈశ్వరుఁడైన శ్రీ హరి తనసత్యసంకల్పముచేతనే దివ్యముగా నిర్మించుకొన్న కార్య రూపశ్రీకృష్ణశరీరమునకు ఈశ్వరత్వహాత్వ(వ్యవహార) మున్న

దని వేరే చెప్పనేల? ఈకార్యకారణములగు కృష్ణశరీరపరమేశ్వరునకు ఐక్యము (అభేదము) సర్వమతసమ్మతము. కావున శ్రీకృష్ణశరీరము దివ్యమైనది, జీవశరీరమువలె ప్రాకృతమైనదిగాదు. ఇది శ్రీకృష్ణావతారలీలారహస్యము. ఈవిషయమున గీతాప్రమాణవాక్యముబకడు. “జన్మ కర్మ చ మే దివ్యమేవం యో వేత్తి తత్త్వతః। తక్త్యా దేహం పునర్జన్మ నైతి మా మతి సో ఽర్హున్.” గీ4-9 ఓయర్జునా! ఈశ్వరుడనగు నాయొక్క మాతూమాపమైన జన్మమును, సాధుపరిత్రాణాదికర్మమును (దివ్యములు) అప్రాకృతములని నేను జెప్పినట్లుగా వానికలరూపు (మిథ్యలని) నెవం డెఱుంగునో, వాడు ఈదేహమును విడిచి (మరణానంతరము) మఱల పుట్టడు. నన్ను జూచును. సంసారబంధమునుండి విడిచడును.

అవ॥ పసిబాలుడైన కృష్ణుడు సైత మెట్లు తనవిశ్వేశ్వరత్వమును జాబెనో చూపుచున్నారు.

మృద్భక్షణేన కుపితాం వికసితవదనాం స్వమాతరం వక్త్రే |
విశ్వ మదర్శయ దఖిలం కింపున రథ విశ్వరూపో ఽసౌ॥

226

ప్ర॥ : (సః = శ్రీకృష్ణుడు), మృద్భక్షణేన = తాను మన్నుఁ దిన్నఁ దని (తల్లితో బలరాముడు నితరబాలురు చెప్పఁగా నాకారణముగా.) కుపితాం = తనమీదఁ గోపించిన, దియు (ఐనన,) వికసితవదనాం = తనమీది ప్రేమచేత ముగ్ధముగల దియునగు, స్వమాతరం = తనతల్లియగు యశోదకు, వక్త్రే = (నా రబద్ధములు చెప్పుచున్నారమ్మా, నేను మన్నుఁ దినలేదు, ఇదుగో నా తల్లిమాడుమని) తెఱచినతననోటియందు, అఖిలం = సమస్తమైన, విశ్వం = విశ్వమును, అదర్శయత్ = చూపించెను. అథ = ఇదంతయు (ఈసమగ్ర ప్రకృతము,) అసౌ = ఈశ్రీకృష్ణుడు, విశ్వరూపః = విశ్వమే రూపముగాఁ దిన్నాఁడు అని, కీం, పునః (వక్తుమ్) = వేరేనిర్దేశింపనేల?

తా|| పసి బాలుడగు గృష్ణుడు నన్ను పూజించిన మ
 న్నుండిన బలరాముడును తోడిపిల్లలు యశోదకు జెప్పిరి.
 ఆమె కాయనపై వెంటనే కోపము వచ్చెను. అయినప్పటికిని ప్రే
 మమూర్తియగు నామాతృశ్రీ వికసితవదనారవిందయై నవ్వు నడచి
 చుకొనుచు కొడుకును దండింప దగ్గఱకు వచ్చెను అది చూచి
 భయమును నటించుచు నాచిన్నికృష్ణుడు “లేడమ్మో! వారు నా
 పై నీకుఁ గొండెములు చెప్పుచున్నారు. ఇదిగో! నానోరు చూడు”
 మని యతఁడు నోరు దెఱచెను. అందు మన్నవాసనగాని, మఱ
 కలు మొదలైనవేవియు లేవు సరిగదా, ఆచిన్ననోటియందే బ్ర
 హ్మాండమగు విశ్వమంతయు, ఆమె ఆత్మ్యాశ్చర్యముతో జూచెను.
 కావున “శ్రీకృష్ణుడు సర్వవ్యాపియగు వీశ్వేశ్వర ఁడైనవాడు”.
 అని నిరయించుట కింతకంటె మఱేమి కావలయును?

క|| ఆలలితాంగి గనుంగొనె బాలునినుఖమందు జలధిపర్వ
 తవనభూగోళశిఖితరణిశశిదిక్పాలాదికరండమైన బ్రహ్మాండంబున్.
 ఆం. భాగ. 10-1-341

నోటియందే విశ్వమంతయుఁ జూసినయీశ్వరునకుఁ దనశరీరమే
 విశ్వమని ధృతరాష్ట్రాదులకు రాయబారసమయమునను యుద్ధా
 రంభమున నర్జునకుఁ జూపుటలో నాశ్చర్యమేమున్నది? ఈశ్వరుని
 పిల్లలు అజ్ఞుడగు మనుష్యుడు న గా నూహించి యర్థము చేసి
 కొనగలఁడా? వర్ణింపగలఁడా? అట్టి శ్రీకృష్ణునిపై మూఢులు
 చోరజారాదినిందలు మోపుటవలన వారు పాపముపాలగుటతప్ప,
 ఆకోపములవలన శ్రీకృష్ణపరమేశ్వరపరబ్రహ్మాత్మతముల కెట్టిలో
 టు రాదని ఆత్మప్రబుద్ధు లెఱింగి మఱువరాని విషయము. ఇదియు
 ఆత్మబోధవిశేషాంశమే.

19. ఆనుగ్రహికప్రకరణమ్ (ఆనుగ్రహికప్రకరణము)

అవ॥ గడచినప్రకరణమున నిరుణము, సగుణములయొక్కయు నిశ్చితమైనది. ఒకటి సిద్ధసాధ్యముగు పారమార్థికము. రెండవది, సగుణము మొదటిదాని కంగరూపసాధనముగు వ్యాపహారికము. మూడవశ్లోకములో, దెల్పినట్లు కేవలాత్మస్వరూపుఁడును జగదీశ్వరుఁడునగు శ్రీకృష్ణపరిపూర్ణతత్త్వ మెఱుంగుటకు సాధనముగు అధ్యాత్మశాస్త్రసారములగు హరిచింతనకీర్తనాభ్యాసరూప మీప్రకరణ ప్రకారము. దాని కీశ్వరానుగ్రహమే కారణము. ఆశ్రీకృష్ణానుగ్రహ మెవఱి కెఱు అభించినది వివరించున దీయానుగ్రహికప్రకరణము.

మ॥ తనుహృద్భాషల సఖ్యమున్ శ్రవణమున్ దాసత్యమున్ వందనార్చనముల్, సేవయు, నాత్మలో నెఱుకయున్, సంకీర్తనల్, చింతనం బనునీ తొమ్మిది భక్తిమార్గముల సర్వాత్మున్ హరిన్ నమ్మి సజ్జనుఁడై యుండుట భద్రమంచుఁ దలఁతున్ సత్యంబు దైత్యోత్తమా.

శా॥ కామోక్తాంతత గోపికల్, భయమునన్ గంసుండు, వైరక్రియా సామగ్రిన్, శిశుహలముఖ్యన్యసతుల్, నంబంబులై వృష్టులున్, ప్రేమన్ మీరలు, భక్తి నేము, నిదె చక్రిం గంటి మెఱైన నుద్దామభ్యానగరిఁబ్బుడై స హరిఁ జెందన్ వచ్చు రాత్రీశ్వరా!

అసమగ్రమైన ఈద్వైతసాధనభక్తివలన క్రమముగా, ఆత్మజ్ఞానమువచ్చునని, సమగ్రమైన జ్ఞానమువలననే జీవన్ముక్తియని మఱువరాదు.

విషవిషమస్తనయుగలం పాయయితుం పూతనా గృహం ప్రాప్తా॥
తస్యాః పృథుభాగ్యాయా ఆసీత్కృష్ణార్పణో దేహః॥

ప్ర : పూతనా = పూతన యనుపేరు గలరాక్షసి, (శిశువైన కృష్ణునను,) విషవిషమస్తనయుగలం = ప్రాణాపాయకరమగు విషముగల తనచన్నులఁ జ

అను, పాయయితం = పాలు త్రాగనిచ్చుటకు, (అతడున్న యశోదయొక్క,) గృహం = ఇల్లు, ప్రాప్తా = పొందెను. వృతుకాగ్యాయా = గొప్పయదృష్టముగల, తస్యాః = ఆమెయొక్క దేహః = శరీరము, కృష్ణార్పణః = కృష్ణుడవలె కర్పింపబడినదిగా, ఆపీత్ = ఆయెను.

తా|| పూతన యను రాక్షసి, శిశువైన కృష్ణుని, బంపుటకుఁ గంసుపనుపున, అందమైన శ్రీవేషముతో, తనరెండుచన్నులను విషముతో నింపుకొని, యశోదయింటకి వచ్చెను. యశోద వారించుచున్నను వినక, ఆమె కృష్ణు నెత్తికొని ప్రాణము తీయువిషమున్న తనచన్నులలో నొకదానిని, అతనినోటిలో నుంచెను. అతఁడు పాలతోకూడ నామె ప్రాణములను సైతము కీర్చెను. ఆమె బానితో మరణించెను. ఆమె చేసినయుత్కటపాపఫలము ఆమెమరణము. అంతియేగాని కృష్ణభగవానున కామెయెడ ద్వేషము లేదు, కృష్ణుఁడు ఈశ్వరుఁడు గాన ఏయసాయము లేక ప్రకాశించెను. ఈవిధముగా వైరబుద్ధితో వచ్చిన యామెశరీరము కృష్ణున కర్పణమయ్యెను. అది గొప్పయదృష్టమేకదా! దానితో ఆమె రాక్షసజన్మము పోయి, పూర్వపుణ్యఫలముగా, ఆకృష్ణేశ్వరదత్తముగనే ఉత్తమగతికిఁ బోయినది అంతియేగాని కృష్ణుని జంపయత్నించినందులకు ఆమెకు ఉత్తమగతిని ఆమెపై తాగముకొలది ఈయలేదు. ఇట్టిదుష్టశిక్షణాదివిషయమున గీతాప్రమాణవాక్యము. శ్లో|| పఠిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతామ్|| ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే|| గీ. 4-8 ప్రతియుగమందును మాయతో నన్ను నేను సృజించుకొనుట (హరియగునేను అవతరించుటకు) కుఁ బ్రయోజనములు మూఁడు. అని (1) సన్మార్గప్రవర్తకులను పరిరక్షించుటయు (2) పాపకారులగు జీవులను నశింపఁజేయుటయును (3) వేదోక్తిప్రవృత్తినిష్కృతి

(ప్ర. 34)

రూపమగు ధర్మమును లెస్సగా స్థాపించుటయు, భక్తిప్రపత్తులతో
 ఈవిధక్రియాకలాపవర్ణనము ముక్తిని జేర్చును సాయమగు శ్రీహరి
 కీర్తనాభ్యాసమగు నని పూతనాదినంహార శ్లోకతాత్పర్యము. మఱి
 యు, శ్రీభగవానుఁ డిట్లు వినరించినాఁడు. “యే యథా మాం ప్ర
 పద్యనే తాం స్తథైవ భజామ్యహమ్” గీ 4-11 ఏయేజనులు ఏ
 ప్రకారముగా ఏప్రయోజనము నర్థించి నన్ను బ్రార్థించుచున్నా
 రో వారుమోక్షార్థులుగారు గనుక వారిని ఆప్రకారముగా ఆప్ర
 యోజనముల నిచ్చి యనుగ్రహించుచున్నాను. అనఁగా ఫలార్థు
 లకు ఫలప్రదానముతోడను, అఫలార్థులగు ముముక్షువులగువారికి
 ఆత్మజ్ఞానప్రదానముతోడను, అట్లే జ్ఞానులును సంన్యాసులును
 ముముక్షువులగువారికి మోక్షప్రదానముతోడను, అట్లే ఆర్తులగు
 భక్తులకు వారియార్థిని హరించుటతోడను, ఈవిధముగా ఎవ
 నెట్లు నన్నాశ్రయించి, యర్థించుచున్నారో, వారి నట్లే నేను అను
 గ్రహించుచున్నా నని భావము. అంతియేగాని నేను రాగద్వేష
 నిమిత్తముగా గాని, మోహనిమిత్తముగా గాని, ఎవనిని అనుగ్ర
 హించుట లేదని శ్రీకృష్ణభగవానుని కంఠోక్తి.

అవ॥ సంకీర్తనారము శ్రీకృష్ణుఁడు రాగద్వేషరహితుఁడును, సర్వశక్తి
 మంతుఁడును, అపరాజితుఁడును, నిత్యజయశీలుఁడునగు ఈశ్వరుఁ డని నిరూ
 పించు శ్రీకృష్ణవియమానుషాద్భుతములైన బాల్యాదిక్రియలు మొదలైనవి వర్ణించు
 బదుచున్నవి. ఇవన్నియు విపులముగా భాగవతమున వర్ణింపఁబడినవి. లోక
 ప్రసిద్ధములగుటచే అవి యచట సంగ్రహముగా మాత్రమే చెప్పఁబడుచున్నవి.
 ఈశ్లోకములో బాలకృష్ణుఁడు శక్త్యానురత్యణావర్తులఁ జంపినకథ సూచింపఁ
 బడినది.

అసయ త్వృధుతరశకటం నిజనికటం వా కృతాపరాధ
 మపి ।
 కణ్ణాశేషవిశేషా దపథి ద్భాల్యే లసురం కృష్ణః ॥ 228

ప్ర : బాల్యే = శిశుప్రాయమునందు, కృష్ణః = శ్రీకృష్ణుడు, పృథుతర
 శకటం = మిక్కిలిపెద్దదైన బండిరూపములో సున్నశకటాసురుని, కృతాపరాధం
 ఆపి = ఘోరనేరము చేసినవారి దైననుగూడ, నిజనికటం = తననిలయమైన
 వైకుంఠమును, అనయత్ = చేర్చెను, వా = మఱియు, తన్ను సుడిగాలిరూప
 ములో చంపవచ్చిన తృణావర్తుడగు పేరుగల) అసురం = రాక్షసుని, కంఠా
 శ్లేషవిశేషాత్ = బలముగా మెడనుబట్టుకొని నొక్కివేయుటవలన, అవదీత్ =
 చంపెను.

తా|| తల్లి యశోద చిన్నికృష్ణునకు బాలిచ్చి పండుకొనఁ
 బెట్టి వెళ్ళినది కంసుపంపున నొకరాక్షసుఁడు వచ్చి చిన్నికృష్ణుని
 జంపుటకై యొక పెద్దశకటము ఆకారములో చేరువగా నుండెను.
 దానిపైన సంభారములు మిక్కిలి బరువుగా నుంచబడెను.
 బాలుఁడు దోగాడుచు బండిక్రిందకు వెళ్ళి దానిని నిలుగొట్టి
 కూల్పగా రాక్షసుడును జచ్చెను. ఈశ్వరుని జంపఁజేయుటకు
 ను మహాసాపమునకు ఫలము ఈశ్వరుఁ డిచ్చినది తల్లివారము.
 ఈశ్వరునకు వానియెడల ద్వేషములేదు. వాని రాక్షసులముఠా
 మరణముతో భోయి వానిపూర్వజన్మపుణ్యవికేమఫలముగా
 వానికి ఆకృష్ణభగవానుఁడే వైకుంఠవాసము ననుగ్రహించెను. దీని
 వలన శ్రీకృష్ణుఁడు భగవంతుఁ డనియు, జీవులయెడలెట్టి రాగ
 ద్వేషములు లేక వారువారొర్చిన పుణ్యసాపథులకు ఉచితఫల
 మొసంగు శక్తిమంతుఁ డని నెఱుంగ నగును. కావున బుద్ధిమంతు
 లకు, (శ్రేయఃప్రేయములు) మోక్షముగాని, పుణ్యలోకముఖైశ్వ
 ర్యాదులుగాని పొందుటకు, శ్రీకృష్ణుఁడే శరణ్యమని కృష్ణభక్తి
 కర్తవ్యమని గుణాచారము. అట్లే తృణావర్తుడను మఱొకరాక్ష
 సుఁడు సుడిగాలిరూపములో వచ్చి శిశువైన కృష్ణుని దన్ను
 కొనిపోయెను. ఆశిశువు రాక్షసునికంఠమును గట్టిగాఁ గొనించు
 కొని తననిశేషభారమువేసి నతనిని అవలీలగా వధించెను. అతఁడు

కూడ రాక్షసశ్వమునువీడి, షరమేశ్వరానుగ్రహమున తనపూర్వ జన్మసుకృతఫలముగా సుగతికిఁ బోయెను.

అవ॥ ఈశ్లోకములో బాలుడైన శ్రీకృష్ణుఁడు మద్గిచెట్లను గూల్చి వాని శాపవిముక్తులఁ జేయుట వర్ణించుచున్నాడు.

యమలార్జునౌ తరూ ఉన్మా ల్యోలూఖలగత శ్చిరం
ఖినౌ ।

రిజ్గన్గజ్గణభూమౌ స్వమాలయం ప్రాపయ న్నృహరిః ॥
229

ప్ర : నృహరిః = మనుష్యుఁడుగా అవతారమెత్తిన విష్ణువైన, బాల కృష్ణుఁడు ఉలూఖలగతః = తోటిని బొందినవాడై (గోపికలు మొరపెట్టు కొన్న కృష్ణునిదుడుకుచేష్టలకు శిక్షగా తల్లి యశోద యతనిని ఇల్లువదలి బయటకుపోకుండ ముందున్న పెద్దతోలు వాని నడుమునకు త్రాటితోఁ గట్టివేసెను) అంగణభూమౌ = (ఇంటిముందు) వాకిలియందు రింగన్ = (తోటిసీడ్చుకొని) జరుగుచు, చిరం = చిరకాలముగా, ఖినౌ = మునిశాపకారణముగా మిక్కిలి దుఃఖస్థితిలోనున్నవారైన, యమలార్జునౌ = రెండు తెల్లమద్ది, తరూ = చెట్లను, ఉన్మాల్య = పెకలించివైచి, (శాపవిముక్తులైన వాని) స్వమాలయం = వారి స్వస్థానమును, ప్రాపయత్ = పొందించెను.

తా॥ కుబేరునికొమరులగు నలకూబరమణిగ్రీవులు తమ గర్వాంధతకు నారదమహర్షి యిచ్చినశాపనశమున ప్రవేశ లెలో రెండుమద్దిచెట్లు చిరకాలము ఖిన్నులై పడియుండిరి. శ్రీ కృష్ణుని దుడుకుచేష్టలను గొల్లభామలు చెప్పఁగా తల్లి యశోద యతనిని శిక్షించుటకై యింటనే పడియుండు ననుతలంపుతో వానిని బరువైన తోటికిఁగట్టివేసెను. చిన్ని బాలుడైన కృష్ణుఁ డాపెద్దతోటి నీడ్చుకొనుచు పోయి యా తెల్లమద్దిచెట్లమధ్యము నుండి లాగఁగా నాచెట్లు పెకలి పడిపోయెను. దానితో వారి శాపము తీటి నిజరూపములతో నాయనను బొగడి స్వస్థలమునకు

వెళ్ళిరి. ఇట్లు శ్రీకృష్ణుడు వారిననుగ్రహించెను. శిశువు తవ్వ
రును జేయలేని యాయస్థులముల్ చే న ఆయన సామాన్యశిశువు
కాడనియు బరమేశ్వరావతార మనియు చూపును.

అవ॥ ఇందు శ్రీకృష్ణుడు కేశియనురాక్షసుని, కాకాసురుని, బకాసురుని
జంపి వారి కెట్లు సుగతి నిచ్చినది చెప్పుచున్నారు.

నిత్యం త్రిదశద్వేషీ యేన చ మృత్యో ర్వశీకృతః కేశీః
కాకః కోఽపి వరాకో బకో ఽప్యశోకం గతో లోకమ్ ॥

230

ప్ర : నిత్యం = ఎల్లప్పుడును, త్రిదశద్వేషీ = దేవతలను ద్వేషించు
వాడగు, కేశీః = కేశియనుపేరుగల రాక్షసుడును, కాకః = ఒకానొకడగు
కాకః(చ) = కాకుడను పేరుగల రాక్షసుడును, వరాకః = నీచుడగు, బకః =
బకుడను పేరుగల రాక్షసుడును, యేన = ఏకృష్ణునిచేత, మృత్యోః = మృత్యు
వునకు, వశీకృతః = వశముచేయబడెనో (అనగా చంపబడెనో) (తేనైవ =
ఆకృష్ణునిచేతనే) అశోకం = దుఃఖరహితమైనదైన, లోకంఽపి = లోకము
గూడ గతః = పొందినవాడాయెను.

తా॥ ఎల్లప్పుడును దేవతలను ద్వేషించువాడగు కేశి
యను రాక్షసుడు గుఱ్ఱమురూపముతో గృష్ణు నెదిరించి
చచ్చెను. అట్లే బకుడను రాక్షసుడు కృష్ణుని మ్రింగ యత్నించి
విఫలుడై యాయనచే జంపబడెను. ఇట్లే కాకాసురుడును మడి
సెను. వీరిట్లు పరమేశ్వరుని జంపుశత్రుత్వము నహించుటచే, హరి
చేతిలో వీరే చచ్చిరి. కాని హరికి వీరిపై నెట్టిద్వేషము లేదు.
వారివారి పూర్వపుణ్యవిశేషఫలముగనే ఆహార్యే వారికి ఆనంద
నిలయమగు వైకుంఠమును బ్రసాదించెను. శ్రీహరి రాగద్వేష
ములేని పరమేశ్వరుడు.

అవ॥ ఇక అఘాసురుని అనఘునిగా జేసినవృత్తాంతము.

గోగోపీగోపానాం నికర మహిం పీడయన్త మతివేగాత్ ।
 అనఘ మఘాసుర మకరో త్పృథుతర మురగేశ్వరం
 భగవాన్ ॥ 231

ప్ర : గోగోపీగోపానాం = ఆవులు, గోపికలు, గోపకులయొక్క, నికరం = సమూహమును, అతివేగాత్ = మిక్కిలివేగముగా, పీడయన్తమ్ = పీడించుచున్నవాఁడును, ఉరగేశ్వరం = పాములకు రాజైనవాఁడును, పృథుతరం = చాలపెద్దవాఁడైన, అహిం = పామును (అనగా గొండచిలువయొక్క కారములోనున్న, అఘాసురం = అఘుడను పేరుగల రాక్షసుని భగవాన్ = భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు అనఘం = పాపము లేనివానిగా, (అప్పుడు పాపికానివానిగా) అకరోత్ = చేసెను.

తా|| బకాసురునితమ్ముఁడు అఘాసురుఁ డనువాఁడు, అన్నను జంపిన పగవలన, ఉరగనాఘుఁడైన పెద్దకొండచిలువయొక్క కారములో నడ్డముగా నిలిచి మిక్కిలివేగముగా గోగోపగోపీజనసంఘమును మ్రింగెను. అది చూచి శ్రీకృష్ణుఁడు దానిని వధించి ఆపుణ్యాత్ములగు వారలను రక్షించుటయే కాక అఘాసురునకుఁ గూడ పుణ్యలోక మొసఁగి అనఘునిగావాలిని అనుగ్రహించెను.

అవ|| గోగోపగోపీసాధుసంఘమును కార్చిచ్చునుండి శ్రీకృష్ణుఁ డెట్లు పరిరక్షించినది ఇందు వర్ణింపఁబడినది.

పీత్వా లరణ్యహుతాశన మసహ్యాతత్తేజసో హేతోః ।
 దగ్ధా న్ముగ్ధా నఖిలా జ్జుగోప గోపా న్కృపాసిన్ధుః ॥ 232

ప్ర : కృపాసిన్ధుః = దయాసముద్రుఁడైన బాలకృష్ణుఁడు, అరణ్యహుతాశనమ్ = అరణ్యములోని కార్చిచ్చును, పీత్వా = త్రాగివేసి, అసహ్యాతత్తేజసః = సహింపరాని దానివేడిమి, హేతోః = కారణముగా, దగ్ధాన్ = కాల్చఁబడిన, ముగ్ధాన్ = అమాయకులైన, అఖిలాన్ గోపాన్ = సమస్తమైన గొల్లవారిని, జుగోప = రక్షించెను.

తా|| అరణ్యములో నడుకేయి సస్కారవస్తులగు గోగోప
 గోపీసంఘములను బెడతార్చిచ్చుచుటుముటి దహింపఁబూనఁగా,
 నాయమాయికులు మొరలివఁగా, నాచిన్నకృష్ణుఁ డావవానల
 మును తానే మ్రొగివేసి వారిని రక్షించెను. ఇది సామాన్యమావ
 శులు చేయగలపనిమా? శ్రీకృష్ణుఁడు సర్వశక్తిమంతుఁడగు
 ఈశ్వరుఁడని సూచింపదా?

అవ|| ఇంద్రుఁడు ఘోరమైన పిడుగులరాళ్ళవాన కురిపింపగా శ్రీకృష్ణుని
 యాపదక్షకత్వముచే ఈశ్వరత్వప్రదర్శనము.

పాతుం గోకుల మాకుల మశనితటిద్వర్ణైః కృష్ణః ।
 అసహాయ ఏకహస్తే గోవర్ధన ముద్దధా రోచ్చైః ॥ 233

ప్ర : అశనితటిద్వర్ణైః అశని = పిడుగులు, తటిద్ = మెఱుములు
 వీనితోఁ గూడిన, వర్ణైః = వర్ణములచేత, ఆకులం = గగ్గోలుబడిన, గోకులం =
 గోగోపగోపీసంఘముగల గొల్లపల్లెను పాతుం = రక్షించుటకు, కృష్ణః = బాల
 కృష్ణుఁడు, అసహాయః = మఱేసహాయము లేనివాఁడయ్యె, ఏకహస్తే = ఒంటి
 చేతియందే, గోవర్ధనం = గోవర్ధనపర్వతమును, ఉచ్చైః = ఎత్తుగా ఉద్దధార =
 ఎత్తిపట్టెను.

తా|| దేవేంద్రుఁడు వ్రేపల్లెవారిపై కోపముతో వారిని
 బాధింపఁ దనస పుమెఘములఁ బండి పిడుగులు, మెఱుపులు,
 ఉఱుములు మొదలైన వానితో విపరీతమైన వర్షము కురి
 పింపఁగా, బాలకృష్ణుఁడు, ఆదీనడనజంతువులను రక్షించుటకు, ఏ
 సహాయము నపేక్షింపక ఒంటిచేతితో బరువైన గోవర్ధనపర్వత
 మును ఎత్తుగా గొడుగువలె నెత్తిపట్టెను. వానిని దానిక్రింద
 రమ్మని, బాధలేకుండఁ జేసెను. అప్పుడు కృష్ణు డన్నమాట

శా|| బాలుం దీతఁడు; కొండ దొడ్దొడ్డి; మహాభారంబు సైరింతు
 గోబాలం యని దీనిక్రింద నిలువన్ శంకింపఁగాఁ బోల

శైలాంభోనిధిజంతుసంయుతధరాచక్రంబు పైబడ్డ నా
కే లల్లాడదు బంధులార! నిలుడీ క్రిందం బ్రమోదంబునన్.

(భాగ 10-1-919)

ఇట్లేషుదినములు మోసి వారల రక్షించెను. ఇది అత్యాశ్చర్యముగు
భగవత్కృత్యము కాదా!

అవ॥ శ్రీకృష్ణుడు, కంసునివస్త్రము లుదుకు రజకుఁ డపరాధియైనను
ఎట్లనుగ్రహించెనో వర్ణించుచున్నారు.

వాసోలోభాకలితం ధావ ద్రజకం శిలాతలే హత్వా ।

విస్మృత్య తదపరాధం వికుణ్ఠవాసో ఒర్పిత స్తస్మై ॥

234

ప్ర : వాసోలోభాకలితం = వస్త్రములలో భముచేత గర్వించుచున్నవాడగు,
శిలాతలే = ధావత్, రజకమ్ = తాతిబండమీద (గుడ్డలు) ఉదుకుచున్న (తేదా కొండ
మీద పరుగెత్తుచున్న చాకలిని) హత్వా = చంపి తదపరాధం = ఆచాకలివాని
నేరమును, విస్మృత్య = మఱచిపోయి, తస్మై = అతనికి, వికుణ్ఠవాసః = వై కుంఠ
ములో నివసించు భాగ్యము (శ్రీకృష్ణేన = శ్రీకృష్ణునిచే) అర్పితః = ఈయఁ
బడెను.

తా॥ శ్రీకృష్ణుడు, తనకు వస్త్రము లిమ్మని యాచింపగా
కంసుని రజకుఁడు వస్త్రములమీఁది లోభముచేత నతనిని నిందించి
ఈయుట మానెను. దానికి వానిని జంపి అతని నేరము నంతటితో
మఱచి యతనికి వై కుంఠములో నివసించు భాగ్య మిచ్చి అనుగ్ర
హించెను.

అవ॥ శ్రీకృష్ణుడు కుణ్ఠ ననుగ్రహించిన విధము వేఱొండు.

తేదా పత్రశరీరా మతిలమోష్ఠీం స్థలద్వపుర్వచనామ్ ।

సకచ్ఛందనపరితోషా త్కుఞ్చా మృజ్వాననా మకరోత్ ॥

235

ప్ర : శ్రీకృష్ణుడు, స్రక్పన్దనఃరితోషోత్ = పూలమాలలు, గంధము (పరభుభక్తితో) తనకిచ్చుట చేత గణ్ణనసంతోషమువలన, త్రేదావక్రశరీరాం = మూడువిధములైన వంకరలుగల శరీరముగలదియు, అతిలమ్పాషీం = మిక్కిలిగా వ్రేలాడు పెదవులుగలదియు, స్థలద్వపుర్వచనాం = చలించుచున్న శరీరమును మాటలును గలదియునగు, కుజ్జం = కుజ్జను (మరుగుజ్జగుటచేత కుజ్జయని పిలువబడుచున్నదానిని) ఋజ్వాననామ్ = వక్రతలులేని సరళసుందరముఖము గలదానినిగా, ఆకరోత్ = చేసెను.

తా|| కంసునకు గంధము, మూలలు నిచ్చుటకై, మూడు వంకరలుగల శరీరముతో మిక్కిలిగా వ్రేలాడు పెదవులు తొట్రు పడు శరీరము మాటలు గల కుజ్జ విఘ్నము నెరుగుపడఁగా కృష్ణుఁడవి తన కిమ్మనఁగా నామె ప్రేమతో శక్తితో నిచ్చినది. దాని కాయన మిక్కిలి సంతసించి యామె శరీరముఖవత్సములు తొలగించి, యామెను మనోహరసుందరిగాఁ జేసి యనుగ్రహించెను.

అవ|| మానవులనేగాక జంతువులనుగూడ శ్రీపరమేశ్వరుఁడు ఉచితముగా ననుగ్రహించిన విధ మొకింత వర్ణింపబడుచున్నది.

నిహతః పపాత హరిణా హరిచరణాగ్రేణ
 కువలయాపీడః ||
 తుంగోన్మత్తమతఙ్గ పతఙ్గవ ద్దీపక స్యాగ్రే || 236

ప్ర : (కంసునిమావటివానిచే ప్రేరేపింపబడినదై) తుంగోన్మత్త మతంగః = ఎత్తై మదించి పిచ్చెక్కిన ఏనుగు, కువలయాపీడః = కువలయాపీడ మమపేరుగలది హరిణా = శ్రీకృష్ణునిచేత, హరిచరణాగ్రేణ = శ్రీకృష్ణునికాలి గోటిచే (కొట్టబడినదై) నిహతః = చంపబడి, దీపకస్య = మండుదీపము యొక్క అగ్రే = కొనస్వాలయందు (దానిని తాకి చచ్చినదైన) పతంగవత్ = శలభమువలె పపాత = పడెను.

(ప్ర. 35)

తా॥ కంసుఁడు తనమావటివానిని ఎత్తై మదిందిన కువలయాపీడ మను తనయేనుగును శ్రీకృష్ణునిపై ప్రయోగించి వానిని చంపు మని నియోగించెను. వాఁడు దాని నాయనపై పురిగొల్పఁగా నది నిబృంభించి యాయనను దాఁకఁగా, నాయన తేలికగాఁ దన కాలిగోటితో దానిని గొట్టఁగా నది, మండుదీపమును దాకి చచ్చి పడిన శిలభములై, శ్రీకృష్ణుని ముందు చచ్చి పడెను. ఆయనచేఁ జచ్చి దాని పూర్వజన్మనుకృతముచే నుగతిని బొందెను. శ్రీ కృష్ణునియనంతశక్తిమత్వము, జీవ్రలకు, కర్మానుసారఫలప్రదాతృత్వము, రాగద్వేషరాహిత్యము ఈసంఘటనయందు ప్రద్యోతకములు.

అవ॥ ఇక డముష్టికచాణూరుల ననుగ్రహించుట వర్జించుచున్నారు.

యుద్ధమిషాత్సహ రణ్ణే శ్రీరణ్ణే ణాజ్జసజ్జమం ప్రాప్యః
ముష్టికచాణూరాఖ్యో యయతు ర్నిఃశ్రేయసం సపది॥

237

ప్ర : ముష్టికచాణూరాఖ్యో = ముష్టికుఁడు, చాణూరుఁడు అనుపేరులు గల యిద్దఱుమల్లరు, యుద్ధమిషాత్ = మల్ల యుద్ధము అనునెపముతో, సహ = కూడి, రంగే = మల్ల యుద్ధరంగమందు, శ్రీరంగేణ = శ్రీకృష్ణునితో, అంగ సంగమం = (దేహసంస్పర్శమును), ప్రాప్య = పొంది, సపది = వెంటనే, నిశ్రేయసం = మోక్షమును, యయతుః = పొందిరి.

తా॥ కంసునిచే రామకృష్ణులవధకొఱకు నియోగింపఁబడిన ముష్టికచాణూగులను నిర్వురుమల్లరు శ్రీకృష్ణునితో బలరామునితో మల్లయుద్ధము చేసిరి. దానిలో వారివారిశక్తిములు పరస్పరము కలిసి పెనుగులాడినవి. అందు శ్రీహరి యవతారములగు బలరామ కృష్ణులచేఁ జంపఁబడి వెంటనే మోక్షమును పొందిరి. అనంతఁడు విష్ణువునాలవభాగ మనఁబడుటచే, నాయన యవతార

మగు బలరామునిచే జంపబడిన ముష్టికుండ్రును శ్రీహరిచే జంపబడినట్లు చెప్పబడినది.

అవ॥ కంసవధ, యతని ననుగ్రహించుట వర్జింపబడుచున్నది.

దేహకృతా దపరాధా ద్వైకుణ్ఠోత్కణ్ఠితాంతరాత్మానమ్ |
యదువరకులావతంసః కంసం విధ్వంసయామాస॥ 238

ప్ర : యదువరకులావతంసః = యదువుయొక్క శ్రేష్ఠమైన కులమునకు భూషణమైన శ్రీకృష్ణుడు, ద్వైకుణ్ఠోత్కణ్ఠితాంతరాత్మానం = ద్వైకుంతుడగు విష్ణుని లేకవైకుంఠలోకమును, బొందవలె నని మిక్కిలి తహతహపడుఅంతః కరణము గలవాడగు, కంసం = కంసుని, దేహకృతాత్ = కంసునిదేహముచే జేయబడిన, అపరాధాత్ = నేరమువలన, విధ్వంసయామాస = నాశనముచేసెను. (అపరాధియైన దేహమును జంపి జీవినంప్రారి తమైన ద్వైకుంఠవదవి నొసంగెను.)

తా॥ కంసుడు దేవకియష్టమగర్భము తన్ను సంహరించు నని ఆకాశవాణిచే విన్నదిమొదలు, భయమువలన నతని మనస్సెప్పుడును శ్రీకృష్ణునందు లగ్న మాయెను. అతనిదేహము శ్రీహరిని జంపవలె నని చేసిన నేరము ఫలితముగా శ్రీహరి దానిని సంహరించి, కంసునిచే మనసారస్థానింపబడిన తనధామ మగు వైకుంఠము వాని కొసంగెను. కంసునియుత్కంఠ వైకుంఠశబ్దము చేసి) విష్ణుస్థాపి లేక వైకుంఠలోకస్థాపి ని గుఱించి యని రెండువిధముల సమర్థింపడగును శ్రీష్ణుఁ డిట్లు కరడుగట్టిన శత్రువు గు కంసునకుఁగూడ వైకుంఠ మొసంగి అనుగ్రహించెను.

అవ॥ ఇందు శిశుపాలునకు సాయుజ్యమోక్ష మబ్బినవిధము వర్ణితము.

హరిసందర్శనయోగా త్పృథురణతిర్థే నిమజ్జితే తస్మై |

భగవా న్ను ప్రాదా ద్యః సద్య శ్చైచ్ఛిద్యాయ

సాయుజ్యమ్॥ 239

ప్ర : హరిసన్ధర్శనయోగాత్ = శ్రీకృష్ణునిసందర్శనభాగ్యము కలుగుట చేత, పృథురణతీరే = గొప్పదైన యుద్ధమనెడి తీర్థమునందు, నిమజ్జితే = మునుగునటువంటి, తస్మై = ఆ, చైద్యాయ = చేదిదేశపురాజైన శిశుపాలునకు, భగవాన్సు = భగవానుడేయగు, యః = ఏప్రసిద్ధుడగుశ్రీకృష్ణుడో, (సః = అతడు,) సాయుజ్యం = ఈశ్వరునిదేహేంద్రియములతోడ సమానాభిమానత్వము (సాయుజ్యము), సద్యః = అక్షణమందే, ప్రాదాత్ = ఇచ్చెను.

తా|| శిశుపాలుఁడు శ్రీకృష్ణునందు పుట్టినదాది బద్ధవైరము కలవాఁడు. అందువలన నాయన కనఁబడినంతనే యుద్ధమునకు దిగువాఁడు. పరమేశ్వరుఁ డతనిని చివటయుద్ధమునఁ జంకి యతనికి సాయుజ్యగూఢమోక్ష మిచ్చెను. ఈవిషయమై గీతలందు శ్రీకృష్ణ భగవానుని ప్రమాణవచనము.

శ్లో|| అంతకాలే చ మామేవ స్మరన్ ముక్త్యా కలేబకమ్ |
 యః ప్రయాతి, స మద్భావం యాతి నాస్త్వత్ర సంశయః ||
 గీ ౧-5

తనమరణకాలమందు, ఎవఁడైనను, విష్ణునగు పరమేశ్వరుఁడైన నన్నుమాత్రమే తలంచుచు, తనభౌతికశరీరమును విడిచిపోవునో, అతఁడు నావైష్ణవతత్వమైన విష్ణుభావమును పొందును. ఈవిష్ణు భావము నతఁడు పొందునా, పొందఁడా యనువిషయమందు ఎట్టి సంశయముచు లేదు. ఇది సత్యవచనముల కెల్ల సత్యమైన వచనము. (అనఁగా తిరుగులేనిది) ఇదియే సాయుజ్య మనిలోకప్రసిద్ధము.

విశిష్టాద్వైతులు నాలుగువిధముల మోక్షమును జెప్పిరి. సాలోక్యము- పరమేశ్వరునిలోకమం దుండుట. నామీప్యము- ఆయనకు సమీపమున నుండుట. సారూప్యము- పరమేశ్వరుని వంటిరూపమును బొందుట. సాయుజ్యము- ఆయనసన్నిధానము నఁ బ్రముఖుఁడై యుండుట. కొందఁ టాయనలో లీన మగుట అనఁగా, ఆయనదేహేంద్రియాభిమానత్వముతో నుండుట

సాయుజ్యమందురు. ఈనాల్గును మిథ్యారూపవ్యావహారికము లగుటచే ఇవి క్రమముక్తి హేతువులని, తాను బ్రహ్మ మనెడినిశ్చయరూపాను సూతివలననే శాశ్వతముక్తి యని ఉపనిషత్ప్రతిపాదితాద్వైతసిద్ధాంతము.

అవ॥ నారాయణుని యితరావతారములలో నాయనచేతఁ జచ్చినవారివిషయ మిటఁ జెప్పుచున్నారు.

మీనాదిభి రవతారై ర్నిహతాః సురవిద్విషో బహవః।
నీతా స్తే నిజరూపమ్ తత్ర చ మోక్షస్య కా వార్తా॥ 240

ప్ర : సురవిద్విషః = దేవతలను ద్వేషించినవారగు, బహవః = పలువురురాక్షసులు, రాజులు, మీనాదిభిః = మత్స్యము మొదలైన, అవతారైః = శ్రీవిష్ణుమూర్తియొక్క యవతారములచేత, నిహతాః = చంపఁబడిరి. క్షే = వారు, నిజరూపం = తమతమపూర్వకర్మఫలరూపములను, నీతాః = పొందింపఁబడిరి. తత్రచ = (అక్కడ) ఆచంపఁబడినవారివిషయమందు, మోక్షస్య = ముఖ్యముక్తికిసంబంధించిన, వార్తా = లోకవార్త, కా = ఏమి? అనగా లేదని భావము.

త॥ దేవతలను విద్వేషించుచు రాక్షసులు అనేకవిధములుగా వారిని బాధించుచుండఁగా విష్ణువు అనేకావతారములు మీనావతారము వరాహావతారము మొదలైన వెత్తి, రాక్షసులను జంపి దేవతలను గాపాడెను ఆచంపఁబడిన లోకకంటకులైన రాక్షసుస్వభావు లందఱు సామాన్యముగా దమతమపూర్వకర్మఫలరూపమును జన్మాంతరములనే పొందిరి. శాపవిముక్తులుమాత్ర మైరి. ముఖ్యమైన ముక్తిని లేక పునర్జన్మరాహిత్యమును బొందలేదు.

భాగవతాదిగ్రంథములందు విష్ణువుముఖ్యావతారములు పదియని చెప్పఁబడినవి. అవి

శ్లో॥ మత్స్యః కూర్మో వరాహశ్చ నారసింహశ్చ వామనః।
రామో రామశ్చ రామశ్చ(శ్రీకృష్ణశ్చ)బౌద్ధః కల్కి రేవ చ॥

మత్స్య, కూర్మ, వరాహ, నృంహ, వామన, పరశురామ, దశరథరామ, బలరామ (కృష్ణ అనుబ సమంజసము కావచ్చును), బుద్ధ, కల్కి అనునవి పదిఅవతారములు. కల్కి అవతారము కలియు గాంతమున వచ్చును. వీనితో భాగవతమున 21 అవతారములు బేర్కొనఁబడినవి. ఇవికాక వేఱుంధములైన యవతారములను బురాణములు చెప్పినవి. ధర్మమునకు గ్లాని సంభవించి నప్పుడెల్ల తానవతరించి దుష్టులశిక్షించి, శిష్టుల రక్షించి, ధర్మమును సంస్థాపించె దనని శ్రీకృష్ణుఁడు భాగవద్గీతలలో చెప్పినాఁడు. (భ.గీ.) కావున నితరావతారములుగూడ నుండవచ్చును.

అవ॥ శ్రీకృష్ణాసుగ్రహపాత్రులై చంపఁబడిన వారు సాధారణముగా తిరిగి జన్మమునుపొంద రని చెప్పుచున్నారు.

యే యదునన్దననిహతా స్తే తు న భూయః పునర్భవం

ప్రాపుః |

తస్మా దవతారాణా మంతర్యామీ ప్రవర్తకః కృష్ణః॥ 241

ప్ర : యే = ఎవరు, యదునన్దననిహతాః = శ్రీకృష్ణునిచేఁ జంపఁబడిరో, తే-తు = వారుమాత్రము, భూయః = తిరిగి, పునర్భవం = మఱలపుట్టుట, న, ప్రాపుః = పొందలేదు. తస్మాత్ = అందువలన, కృష్ణః = కృష్ణుఁడు, అవతారాణాం = ఈ అవతారములనన్నింటినిగూడ, ప్రవర్తకః = ప్రవర్తింపఁ జేసినవాఁడును, అంతర్యామీ = లోపలనుండినియమించిన యేకై కేశ్వరుఁడు.

తా॥ కాని ఏనిధముగానైనను శ్రీకృష్ణునిచేతఁ జంపఁబడిన వారందఱు తిరిగి సంసారరూపమైన మఱొక జన్మము నెత్తలేదు. పునరావృత్తిలేని శాశ్వతమోక్షమును బొందిరి అందువలన నియనతారము చాలముఖ్యమై ప్రభావితమైనది. ఈకృష్ణుఁడే తక్కినయవతారములలోనుండి వానిని ప్రవర్తింపఁజేసినవాఁడు. ఈశ్రీకృష్ణుడే పరిపూర్ణ పురుషుఁడును, పరిపూర్ణావతారమును. అవతా

రములలో కొన్ని ఆవేశావతారములు, కొన్ని అంశావతారములు, కొన్ని పూర్ణావతారములు. 'శ్రీకృష్ణుఁడు పరిపూర్ణావతారము.' అనిశాస్త్రపురాణేతిహాసములనిరయము.

అవ॥ ఈశోకములో శ్రీకృష్ణపరతత్వమును వర్ణించుచున్నారు. నిత, జ్ఞానానందవస్తువు బ్రహ్మము, పాశమార్థికసత్యము, నిర్గుణము, నిరాకారమ్య నిష్కలము, నిరంజనము; నేతినేతివిధముగానేలజ్యేష్ఠరూపముగానే తెలియఁదగినది. ఐనను దానికున్న అచిన్త్యమైన మాయాశక్తివలన పరమేశ్వరుఁడు, జీవకోటి, అనేకబ్రహ్మాండములుగా భాసించును. ఆనిర్గుణుఁడు శరీరయైనప్పటికిని, సర్వ శక్తిమత్వ, సర్వవ్యాపకత్వ సర్వజ్ఞత్వ సర్వవేత్త్వత్వాద్యనేకకల్యాణగుణసంపన్నుడై కరుణముణాడ్రుడై, భక్తులకోర్కెల ననుసరించి, వారివనుగ్రహించుట కొఱకు అవతారములను, వివిధరూపములనుదాల్చును.

బ్రహ్మాణ్డాని బహూని పంకజభవాన్ ప్రత్యుత్త
మత్యద్భుతాన్ ।
గోషాన్వత్సయుతా నదర్శయ దజం విష్ణూ నశేషాంశ్చ
యః ।
శమ్భు ర్యచ్చరణోదకం స్వశిరసా ధత్తే చ
మూర్తిత్రయాత్
కృష్ణో వై పృథ గస్తి కో ల ప్యవికృతః సచ్చిస్మయో
నీలిమా॥ 242

ప్ర : యః = ఏశ్రీకృష్ణుఁడు, బహూని = అసంఖ్యాకములైన, బ్రహ్మాణ్డాని = బ్రహ్మాండములను, అనఁగా గోళాకారములోనున్న పెక్కువిశ్వములను, ప్రత్యుత్తం = ప్రతిబ్రహ్మాండమునకు సంబంధించిన, అత్యద్భుతాన్ = మిక్కిలి యాశ్చర్యకరులైనవారిని, అశేషాన్ = అనేకులగు, పంకజభవాన్ = పద్మములందు, బుట్టినబ్రహ్మలగు సృష్టికర్తలను, విష్ణూన్చ = విష్ణుమూర్తులగులోకరక్షకులను, యచ్చరణోదకం, చ. = ఏహారిపాదమునుండివెలువడుచున్నయేగంగప్రవాహోదకమును, శంభుః = శివుఁడు, స్వశిరసా = తనశిరస్సునందు, ధత్తే = ధరించెనో,

(తద్ = ఆయుదకమును), అజం = తన్ను బరీక్షింపమటలమాడవచ్చిన (పూర్వము గోపవత్సములగు హయందుదాచినచతుర్ముఖుడు.) బ్రహ్మకు, (ఆయన గర్వమును బోగొట్టుటకు), అదర్శయత్ = చూపెనో, సః = ఆసూపినవాడు, కః ఆపి = ఒకానొక డగు, అవికృతః = ఏవికారములు (మార్పులు) లేకయేకాకారుడై, నిత్యుడైన సచ్చిన్మయోనీలిమా = సచ్చిదానందస్వరూపమేయై నీలకాంతిగాఁగనఁబడు, కృష్ణః = శ్రీకృష్ణనిరమాత్మ, మూర్తిత్రయాత్ = సృష్టిసితీలయకారకులగు బ్ర బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరత్రయముకంటె పృథక్ = వేరై నవాడై (మూర్తిత్రయా తీతుడై), ఆస్తి నై = ఉన్నాడునుమా.

తా. బ్రహ్మజేవుఁడు శ్రీకృష్ణుని పరీక్షించుటకు వానికిఁ దెలియకుండ వానిదగ్గట తృప్తితోనున్న గోపాలబాలుకను, గోవ త్సములను ఒకకొండగుహయందు దాచెను. అప్పుడు ఆప్రాత బ్రహ్మకు శ్రీకృష్ణుఁడు తాను తనమూయాశక్తిచే క్రొత్తగా గల్పించినవగు అనేక బ్రహ్మాండములను. ఒక్కొక్క బ్రహ్మాండము నందు ఆ బ్రహ్మవలె (కంటె) అమృతశక్తులుగల ఒక్కొక్క బ్రహ్మ ను, లోకరక్షకవిష్ణువును, విష్ణుసాదోద్భవయగు గంగాప్రవాహ మును శిరమున దాల్చి లోకసంహారకుఁడగు శివుని, గోపాల, గోపకాల గో, గోవత్సములను చూపించెను. ఆసృష్టికర్త బ్రహ్మ, విస్మయమంది పశ్చాత్తప్తుడై శ్రీకృష్ణవిశ్వేశ్వరుని మనసార పరమాత్మయగు పురుషోత్తమునిగా మిక్కిలి స్తుతించెను. కావున వీనికన్నిటికి నతీత, మధిష్ఠానము, సదావికారరహితము ఏకరూప మైన సచ్చిదానందస్వరూపపర బ్రహ్మమే, సగుణములో నీలతేజో మూర్తిగాఁ బ్రకటమైన సర్వేశ్వరుఁడగు శ్రీకృష్ణస్వామి. ఈ సగుణనిరుణైక్యాజ్ఞానము; ముక్తిసాధనము.

అవ॥ శ్రీకృష్ణునిమహత్త్వమును కీర్తించుచున్నారు.

కృపాపాత్రం యస్య త్రిపురరిపు రమ్భోజవనతిః
సుతా జహ్నోః పూతా చరణసఖనిర్ణేజనజలమ్ |

ప్రదానం వా యస్య త్రిభువనపతిత్వం విభురపి
నిదానం సోః అస్మాకం జయతి కులదేవో యదుపతిః ||

243

ప్ర : త్రిపురరిపుః = త్రిపురము గు శత్రువైన శంభుఁడు, అమ్భోజ
వనతిః = పద్మ నివాసుడైన బ్రహ్మ, యస్య = ఎవనియొక్క, కృపాపాత్రమ్ =
కరుణకు పాత్రులై లో, పూతా = పవిత్రురైన, జహ్నోః సుతా = జహ్నా
మహర్షి కూతురైన గంగాదేవి, యస్య = (ఎవనియొక్క), చరణసఖనిర్ణేజనజలమ్
= పాదములగోళను కడుగుజలమో, త్రిభువనపతిత్వమ్ = మూఁడులోకముల
కధిపతిత్వము, యస్య = ఎవనియొక్క, ప్రదానమ్ = అనుగ్రహముతో నిచ్చిన,
దానమో, (యః = ఎవఁడు), (విశ్వమునకు) నిదానమ్ = ఆదికారణమో, (విభుః
అపి = సర్వవ్యాపకుడైనను, అస్మాకం = మాయతులకు, కులదేవః = కులాగత
మైన దేవుడగు, యదుపతిః = యదుపంశనాథుడైన శ్రీకృష్ణుడో, సః = ఆ
యన, జయతి = జయించుచున్నాఁడు నర్వోత్తముడు.

తా|| జగత్సృష్టిసంహారకర్తలగు బ్రహ్మాయు, శివుఁడును
ఏవిష్ణునియొక్క డయకుఁ బాత్రము లై లో, యెవరికాల్గోళను
గడుగుట చే జలము, పవిత్రమైన గంగానది ఆయెనో, తన్ను గావలెనని
గొల్చినవారికి ముల్లో కాధిపత్యము నెవఁ డిచ్చు దాతయో, ఎవఁడు
సకలవిశ్వమునకు ఆదికారణ మైనవాఁడో, ఆతఁడే సర్వవ్యాపకుఁ
డయ్యును శ్రీకృష్ణుఁడుగా వచ్చి మాసంన్యాసులకు కులదేవ
మాయెనో, ఆయన జయించుచున్నాఁడు అనఁగా అట్టిశోభామూ
ర్తికి సర్వాతిశాయికి, శానితోఁ బోల్చుకొన్నప్పుడు తక్కువవాఁ
డనగు నేను (గ్రంథకర్తయగు శంకరుఁడను) నాప్రణామాంజ
లులు సమర్పించుచున్నాను, అని భావార్థము.

(ప్ర. 36)

మాయాహస్తే అర్పయిత్వా భరణకృతికృతే
 మోహములోద్భవం మామ్
 మాతః కృష్ణాభిదానే చిరసమయ ముదా
 సీనభావం గతా అసి।

కారుణ్యకాధివాసే సకృదపి వదనం
 నేక్షసే త్వం మదీయమ్
 తత్సర్వజ్ఞే న కర్తుం ప్రభవతి భవతి
 కిం ను మూలస్య శాన్తిమ్॥ 244

ప్ర : కృష్ణాభిదానే = కృష్ణుఁ డనుపేరుగల, (హే) మాతః = ఓతల్లీ !
 మోహములోద్భవం = (మోహము) అవిద్యయే మూలకారణముగాఁ బుట్టిన,
 మాం = నన్ను, భరణకృతికృతే = పోషణకార్యము నిర్వహించుటకొఱకు;
 మాయాహస్తే = మాయాదేవి చేతులయందు, అర్పయిత్వా = సమర్పించి, ఉంచి,
 చిరసమయం = చిరకాలము, ఉదాసీనభావం = ఉపేక్షాభావమును, గతా అపి =
 పొందినదాన వై తివి; (హే) కారుణ్య + ఏక + అధివాసే = దయకు ఒకేనివాస
 మైన ఓతల్లీ, త్వం = నీవు, మదీయం = నాదైన, వదనం = ముఖమును,
 సకృత్ అపి = ఒకమార్తె నను, న, ఈక్ష సే = చూడకున్నావు; తత్ = అందువలన,
 [హే] సర్వజ్ఞే = సర్వముతెలిసిన ఓతల్లీ, మూలస్య = [నాసంసారమోహము
 నకు] కారణమగు అవిద్యను, శాన్తింకర్తుమ్ = [శాన్తింప] సశింపఁజేయు
 టకు, భవతి = పూజ్యురాలవునీవు, న ప్రభవతి, కిం ను = సమర్థురాలవుకావా
 యేమి?

తా॥ పరమేశ్వరుఁడే యందఱకు తల్లి, తండ్రి సర్వము
 నగును. అందులో మిక్కిలి సహజ పేమనిధియు ఆప్రేమను వర్షించు
 నదియు తల్లి గనుక ఆశ్రీకృష్ణునే, తల్లగా భావించి, గ్రంథకర్త
 ప్రార్థించుచున్నాడు, లోకశిక్షార్థము. ఓకృష్ణుఁ డనుపేరుగల తల్లీ!
 అజ్ఞానమువలన మోహముతోఁ బుట్టిన నన్ను, మాయాదేవి చేతు
 లలో నుంచి, నన్ను, పోషించి పెంచుమంటివి. నన్ను వదలి వెళ్ళి

దూరముగా నుంటివి. చిరకాలము నాయం దు పేక్షాభానము వహించి, నన్ను గుఱించి యేమియుఁ బట్టించుకొన కుంటివి. నను స్తమైన దయకు నీవొక్కతవే వివాసము. అయినను ఒక్కమాత్ర నను నామొగమే చూడక పోతివి. నీవు సర్వజ్ఞురాలవుకూడ. అందు చేత నాయూహీనదీనావస్థ నీకు తెలియ దనుటకు వీలు లేదు. నామూలాజ్ఞానమును దొలఁగించి, నన్ను గృతార్థుని చేయుటకు నీకు శక్తి లేదని నే ననుకొనవలెనా? ఓపూజ్యురాలా, నిన్నుఁ బ్రార్థించుచున్నాను. ఇప్పుడైనను నాయందు దయ చూపుము. నన్నేలుము సయనుగ్రహమున్నచో నన్ను నిన్నే చేయఁగలవు. యుక్తిమాతవు. శక్తిమాతవు. ముక్తిమాతవు. నాకు నీవే. నీ కంటెఁ బరం బెఱుంగను. జాగలేతల్లి! లే! రమ్మ రక్షింపుము. 'మాతృదేవో భవ' తల్లియే దైనముగాఁగలవాఁడవుకమ్మన్న నూ క్త్యరసూచక మిది.

అవ॥ "పితృదేవో భవ" అన్న వేదసూక్తప్రకారమును గ్రంథకర్త ప్రార్థించుచున్నారు.

ఉదాసీనః స్తబ్ధః సతత మగుణః సజ్జరహితో
 భవాంస్తాతః కాఽతః పర మిహా భవే జ్ఞీవనగతిః॥
 అకస్మా దస్మాకం యది న కురుతే స్నేహ మథ త
 ద్వసస్వ స్వీయాన్త ర్విమలజతరే ఽస్మిన్ పునరపి॥

245

ప్ర : [హే] తాతః = ఓపరమాత్మయగుతండ్రీ! భవాన్ = తమరు, సతతం = ఎల్లప్పుడును, ఉదాసీనః = రాగద్వేషములు లేకుండుటచే [ఉదాసీనుఁ డవు] వుత్తునిపక్షమైనను వహింపని తటస్థ సౌక్షిన్యభావుఁడవును, స్తబ్ధః = సర్వవ్యాపివగుటచే నిశ్చల హృదయవరుఁడవు, అగుణః = నిర్గుణుఁడవు, సంగ రహితః = కర్తృత్వాద్యభిమానరూపమగు ఆసక్తి [ప్రీతి] [సంగమము] లేని

వాడవు. [ఏమియును బట్టించుకొనినవాడవు], అకస్మాత్ = హఠాత్తుగా [ఇప్పుడుమాయండు], స్నేహం = ప్రేమను, న, కురుతే యది = చేయవేని, అతః పరం = దీనితరువాత, ఇహ = [ఇక్కడ] ఈలోకములో, జీవనగతిః = జీవించుపద్ధతి [మాజీవయాత్ర], కా [భవతి] = ఏమగును? తద్ = అందువలన, ఆద = ఇప్పుడైనను, అస్మిన్ = ఈ, స్వీయాన్తర్విమలజతరే = నీదేయయినట్టియు, ఏమానిన్యము లేనట్టియు, నాహృదయమందు, పునః అపి = తిరిగి మఱొకసారి, వసన్య = నివసింపుమయ్యా! [ఇక్కడ పరమాత్మలక్షణములుగాఁ జెప్పిన మొదటిచరణమును మఱొకవిధముగా ప్రార్థించుభక్తునిగుణములుగనే అన్వయింపవచ్చును. “నేను సోమరిని, చేతకానివాడను, ఎల్లప్పుడును సద్గుణహీనుడను, దేనిని పట్టించుకొనువాడను కాను ఏవ్రతనిష్ఠ లేనివాడను” అని.]

తా॥ ఓతండ్రీ! నీ వెప్పుడును స్వభావముచేత ను పేక్షాపరుడవు ఏమియును జేయవు. నిష్క్రియుడవు. నిర్గుణుడవు, ఏదియును బట్టించుకొనవు అయినప్పటికిని హఠాత్తుగా ఇప్పుడైనను మాయండు నీవు తండ్రీవై దయఁ జూపుట మానినచో ఇకముందు మే మిక్కడ జీవించు టెట్లు? కావున ఇక నిప్పుడైనను నాయీవిమలహృదయమునందు తిరిగి నివసింపుము, తండ్రీ, దీని దయాళూ! రెండవయస్వయములో - “నే వెప్పుడును సోమరిని, చేతకానివాడను, గుణహీనుడను, దేనిని పట్టించుకొనివాడను, పట్టించుకొనువాడను గాను. సువ్రతనిష్ఠ యెఱుగను. ఇట్లు నేను యోగ్యలక్షణము లేని మూర్ఖుడ నైనప్పటికిని నీవు నాకు తండ్రీవి. కొడు కెంత దుర్మార్గుడైనను, తండ్రీ, కొడుకు నెడల సహనము, వాత్సల్యము చూపునుగదా! కావున నా మొఱాలకించి యిప్పుడైనను హఠాత్తుగా, నీవు నాయందు ప్రేమ చూపి రక్షింపనిచో నికముందు ఈలోకములో నాగతియేమి? నేను జీవించుట యెట్లు? నీవు విమలుడవు, సర్వవిశ్వము సీవిమలజతరమం దున్నది. నేనును నీలో నొకమూల నున్నాను. పశ్చాత్తాపముతో నా

యీహృదయ మిప్పుడు శుభ్రమైనది. కావున నాహృదయపద్మ మందే నీవు నిశ్చలముగా, వసించి న న్నుద్ధరింపుము ప్రభూ! నా వైరాగ్యాత్మబాధభక్తిత్రయమును పరిపక్వమొనర్చి, సంసారోపరమనుగు మోక్ష మిమ్ము ఓ పితృదైనమా!

అవ॥ రాక్షసరాజులు కర్మబంధనాతీతులై రా? యనుసందేహమును గ్రంథకర్త వెలిబుచ్చుచున్నారు. ఇది సందేహరూపమేగాని నిర్ణయముకాదు.

లోకాధీశే త్వ యీశే కి యీతి భవభవా వేదనా

స్వాశ్రితానాం

సంజోచః పజ్కజానాం కి మిహ సముదితే మణ్డలే

చణ్డరశ్మేః

భోగః పూర్వార్జితానాం భవతి భువి నృణాం కర్మణాం

చేదపశ్యమ్

తస్మై దృష్టై ర్నృపుష్టై ర్నను దనుజన్మపై ర్నాఠ్ఠతం

నిర్జితం తే 246

ప్ర : లోకాధీశే = లోకముల కన్నిటికి సదినాథుడవగు, త్వయి = నీవు, ఈశే [సతి] = పాలకుడవై యుండగా, స్వాశ్రితానాం = నిన్ను ఆశ్రయించిన భక్తులకు, భవభవా = సంసారమువలనఁ బుట్టిన, వేదనా = బాధ, కిం ఇతి = [ఎందువలన?] దేనిఫలము? చణ్డరశ్మేః = ఉగ్రకాంతిగల సూర్యుని యొక్క, మణ్డలే = (మండలము,) బింబము, సముదితే = దాగుగా ఉదయించినది కాఁగా, పజ్కజానాం = బురదలోఁబుట్టిన పద్మములకు, సంజోచః = ముఝించుట, ఇహకిం = లోకములో నేమున్నది లేదుగదా (కాని), ఇహ = నీయాశ్రితులయందు, కిం = ఎందువలననో: (కలదు), నృణాం = మనుష్యులయొక్క, పూర్వార్జితానాం = వెనుకఁ చేయఁబడిన, కర్మణాం = పనులయొక్క, భోగం = ఫల మనుభవించుట భువి = భూమియందు, అవశ్యం = తప్పకుండ, భవతి చేత్ = కలునన్నచో, తే = నీయొక్క, ఊర్జితం = గట్టబలమైనదైన, తత్ (సూత్రమ్) = అనిబంధనము, మే = [నర]జాతిచేతను తామ

సగుణముచేతను, నానంబందులగు దృష్టైః = (విచారింపఁబడిన,) తెలియఁబడినవారగు, నృపుష్టైః = నరజాతియందు బలశాలురునగు, దనుజన్యపైః = రాక్షసాంశగల రాజులచేత, [శిశుపాలజరాసంధాదులచేత] నిర్జితం, నను = జయింపఁబడినదాయేమి?

తా॥ లోకాధినాథుఁడవైన నీవు మమ్ము సాలించువాఁడవు. మేము నిన్ను ఆశ్రయించిన వారము. అట్టి నీవుండఁగా మాకీసంసారదుఃఖబాధ ఇంకను దొలఁగక, అనుభూత యగుచుండుట కేమి కారణమో తెలియ కున్నది. ప్రచండకీరణుఁడైన సూర్యుఁడు చక్కగా ఉదయించి ప్రకాశించుచుండఁగా, ఆయన మిత్రములైన పద్మములకు సంకుచించు టుండదే లోకములో. కాని మీవిషయములో సూర్యునినంటివాఁడవగు నీవు ప్రకాశించుచున్నను, బురదలోఁ బుట్టిన మాహృదయపంకజము సంకోచించుచునే యున్నదే. ఈగుడ్డారుధివము లేలకో గదా, స్వామీ! ఈసంచారీ భావములఫలన, చిత్తమాలిన్యము (బురద) పో లేదని తాత్పర్యము (ధ్వని) వేనుక చేసిన కర్మములఫలము తప్పక భూమియందు నరులు అనుభవించి తీరవలె నన్నది, ఓ ఈశ్వరా! నీయూర్జితశాసనముగదా! తమోమలినచిత్తుఁడనగు నావంటి నరులగుటచే, నావారై, లోకప్రసిద్ధులై, నరులందు శారీరకబలాఘ్యులై రాక్షసాంశసంభూతులైన రాజులచేత, పైపేర్కొన్న నీయూర్జితశాసనముకూడ (నిర్జితము, జయింపబడినది) భంగము కాఁబడినదాయేమి? అని నాసందేహము. అసఁగా నీయూర్జితశాసనము, నిర్జితమైన దనలేను, కాలే దనలేను. ఆదనుజన్యపులను నీ వట్లనుగ్రహించుటయే మాయీసందేహహేతువు. ఏది యెఱ్ఱెనను, ఒకటి మాత్రము నిశ్చయము. నీయనుగ్రహపాత్రుఁడైనవాఁడు చెడఁడు. కావున మాయాశాఙ్గోతివి నీవే. సర్వథా సర్వశరణ్యుఁడవీవు, దేవా!

అవ॥ తనము క్రిలేమికి, తల్లి, దండ్రు, ఈశ్వరులయొక్క దయాస్వభావ మందు లోపముండఁజాలదు గాన, ఆయయోగ్యత సాధకుడైన తనయందే యుండవలయు నను చక్కనివివేకోదయము గల్గి, తనయంతఃకరణచాతకపక్షిని ప్రబోధించు (మేల్కొల్పు)చున్నారు. తన మనస్సును మేల్కొల్పుచున్నారు. ఉదోఛించుచున్నారు.

నిత్యానందసుధానిధే రధిగతః సన్నీలమేఘః సతా
 ఘౌతకణ్ఠ్యప్రబలప్రభజ్జనభరై రాకర్షితో వర్షతి ।
 విజ్ఞానామృత మద్భుతం నిజవచోధారాఖి రారా దిదం
 చేతశ్చాతకః చేన్న వాఙ్ఘ్నసి తృషాక్రాంతో ఒపి సుప్తో
 ఒసి కిం? ॥ 247

ప్ర : నిత్యానందసుధానిధే = నిత్యానందమను అమృతసముద్రము నుండి (యేర్పడినదైన) సన్నీలమేఘం = సత్యస్వరూపమైన నల్లనిమబ్బు (శ్రీకృష్ణుడు) సతాం = సత్పురుషులగుభక్తులయొక్క, ఘౌతకణ్ఠ్యప్రబలప్రభం జనభరైః = మిక్కిలి ఆసక్తియనెడు అధికబలము గలిగిన గాలిలయొత్తిడుల చేత, ఆకర్షితః = ఆకర్షింపబడి, దగ్గఱకులాగబడి, అద్భుతం = ఆశ్చర్యకరమైన, విజ్ఞానామృతం = విశిష్టమైన ఆత్మజ్ఞానము అను అమృతమును, నిజవచోధారాఖిః = తనవాక్కులనెడధారలచేత, ఆరాత్ = దగ్గఱగా, వర్షతి = వర్షించుచున్నది (హే)చేతఃచాతక = (ఓ) మనస్సనెడుచాతకపక్షి! తృషాక్రాంతః అపి = దప్పికచేత (ఆక్రమింపబడిన) గొంతుకయెండిపోవుచున్నప్పటికిని, ఇదం = ఈప్రబోధసుధావర్షజలమును, న వాంచసిచేత్ = కోరకుండ నున్నదని వగుచో (నీవు) సుప్తః అసికిమ్ = నిద్రపోవుచున్నావా యేమి?

తా॥ ఓమన స్సనెడు చాతకపక్షి! సద్రూపుడగు శ్రీ కృష్ణుడనెడు సులమేఘము (పరబ్రహ్మస్వరూపమైన) నిత్యానందమను అమృతసముద్రమునుండి యేర్పడి విశాలాకాశమందు

గంభీరముగా నున్నది. తన్ను పొందవలె నని తహతహలాడు సత్పుగుఱులయొక్క తీవ్రవ్యాధలనెడి పెదగాలులబలముచేత, ఆక ర్షింపబడి వారిదగ్గఱకు వచ్చినది. ఆ శ్రీకృష్ణనీలమేఘము తన వాగారలకూపమున ఆత్మజ్ఞానామృతమును వర్షించుచున్నది. ఓ మనస్సనెడిచాతకపక్షి! నీవా గొంతుక యెంఁబోయినంత దప్పి కత్తో బాధపడుచున్నావు. అయినను జ్ఞానామృతవర్షధారలను త్రాగకున్నా వేమి? ఇది కడుచిత్రముగా నున్నదే. నీవు నిద్రనుండి మేల్కొనలేదా? నిన్ను నిద్ర నదల లేదా? అతి దుర్లభముగు ఈ మహావకాశమును జాతివిడుచుకొను తామసము నీ కేల? లెమ్ము, మేల్కొని, జ్ఞానామృతవర్షధారలం ద్రాగుమని దివ్యప్రబోధము. గ్రంథకర్త తనమనస్సును చాతకపక్షిగా రూపించినాఁడు. (రూప కాలంకారము) చాతకపక్షి శుద్ధవర్షధారలను మాత్రమే త్రాగి జీవించునే గాని ఆవర్షజల మితరముతోఁ గలసనచు, నద్యాదిజల ములను త్రాగదని ప్ర ధి. సచ్చిదానందబ్రహ్మమే యొకసుధా సాగరము. దానికుండి యవతరించిన నల్లని మేఘము, పఠ మేశ్వ రుఁడగు నీలరూపియైన శ్రీకృష్ణుఁడు. ఆయనవాగ్ధారలు, భగవ ద్గీతలు. అవి యద్వైతవిజ్ఞానామృతమును వర్షించు ధారాపరం పరలు. అవి త్రాగి అనఁగా వానిసారముగు ఆత్మజ్ఞానము ననుభ వించి కృతకృత్యపు కమ్మని మనస్సు నుద్భోదించుచున్నాఁడు. ఈవున సంసారమోక్షప్రాప్తికి శ్రీకృష్ణగీతామృతపానము నిర సాయనిశ్చితో త్తమసాధన మని ప్రబోధసారము. ఈజ్ఞానమువల ననే ముక్తి. ఇతరముచే గాదనియు సూచితము.

అవ॥ చంచలస్వభావముగల మనస్సును, వివేకముతో వ్యవహరింపు మని యింకను హెచ్చరించుచున్నాఁడు. జితేంద్రియము కాని మనస్సునకు ఈశ్వరాశ్రయము దుర్లభముగదా! జ్ఞానప్రాప్తియు బహుదుర్లభము.

చేతశ్చఞ్చలతాం విహాయ పురతః సన్ధాయ కోటిద్వయమ్
 తత్రైకత్ర నిధేహి సర్వవిషయా నన్యత్ర చ శ్రీపతిమ్ |
 విశ్రాంతి త మప్యహో క్వ ను తయో ర్మధ్యే
 తదాలోచ్యతామ్

యుక్త్యా వాఽనుభవేన యత్ర పరమానందశ్చ
 తత్సేవ్యతామ్ || 248

ప్ర : (హే) చేతః = ఓమనస్సా, చఞ్చలతాం = నీకుసహజమైన చంచల్యమును, విహాయ = విడిచి, పురతః = నీకెదుట, కోటిద్వయం = రెండు పక్షములను, సన్ధాయ = ఉంచి, తత్ర = అక్కడ (వానిలో) సర్వవిషయాన్ = నీకేమేమికావలెనని కోరుచున్నావో కోరగలవో ఆవిషయము లన్నింటిని, ఏకత్ర = ఒక ప్రక్కను, శ్రీపతిం = లక్ష్మీనాథుడైన శ్రీకృష్ణుని, అన్యత్ర = మఱొక ప్రక్కన నిధేహి = ఉంచుము. తయోః మధ్యే = ఆరెంటిమధ్యమందు, అహో = ఔరా, క్వ = ఎక్కడ, విశ్రాంతిః = పరిపూర్ణమైన శాంతి (కోరిక మిగిలియున్నంతవఱకు శాంతియుండదు), హితం ఆపి ను = నీమేలుకూడ నిజముగా (అభ్యతే = పొందఁబడుచున్నదో) తద్ = అది, ఆలోచ్యతాం = ఆలోచింపవలసినది, యత్ర = ఎక్కడ, యుక్త్యా = తర్కముచేతను, వా = మఱియు, అనుభవేన = నీఅనుభవమువలన, పరమానందః చ = శ్రేష్ఠమైన నిత్యానందము (మఱల దుఃఖపువాసనకూడ ఉండఁగూడదు; వెనుక చెప్పినశాంతి, మేలులతో కూడ) అస్తి = కలదో, తద్ సేవ్యతామ్ = దానిని పేవింపవలసినది.

తా|| ఓమనస్సా! నీచంచలత్వమును విడుము. సరిగా నాలోచింపుము. నీకేమేమో ఏది కీడో నిదానముగా నీతార్కిక బుద్ధిని, నీజీవితానుభవములను ఆధారముగా తూచి నిర్ణయించి మఱి ప్రవర్తింపుము. ఇదిగో! నీకీప్పుడున్న విచారణీయాంశము; విషయసేవ సుఖమా? ఈశ్వరాశ్రయము సుఖమా? ఒకవైపున నీకేవేవి సుఖ మిచ్చు ననుకొందువో వాని నన్నిటిని, ఆసర్వ

విషయములను ఉంచుము. రెండవవైపున శ్రియఃపతి యగుశ్రీ
 కృష్ణునుంచుము. ఆరెంటి గో దేనివలన సీకేది సంపూర్ణశాంతి
 నిచ్చునో మేలుచేయునో చక్కగా నాలోచింపుము. భంగము
 కానిశాంతి శానలెను. తర్కముచేత, అనుభవముచేత విచారించి
 నిరయింపుము. దేనివలన సీగు పరమానందము, నిత్యానందము,
 మఱల (దుఃఖివాసనకూడ ఉండరాదు.) లభించునో దానినే
 సేవింపుము.

అవ॥ అదేపక్షమునందు కలదో చెప్పుచున్నారు.

పుత్రా న్పౌత్ర మథ త్రియో అన్యయుపతీ ర్విత్తా
న్యథో అన్యధనమ్
 భోజ్యాదిష్వపి తారతమ్యవశతో నాలం సముత్కణ్ఠయా!
 నైతాదృ గ్యదునాయకే సముదితే జేతస్యన నై విభౌ
 సాన్ద్రానన్దసుధార్ణవే విహారతి స్వైరం యతో నిర్భయమ్॥

ప్ర : (మనుష్యులు) సముత్కణ్ఠయా = గొప్పఆశతో, పుత్రాన్ =
 కొడుకులను, పౌత్రం = కొడుకులకుకొడుకు (ల) ను, అథ = పిదప.
 త్రియః = భార్యలను, అన్యయుపతీః = ఇతరయువతులను, (తనభార్యకన్న
 ఇతరసుందరులను), విత్తాని = ధనములను, అథ = మఱయు, అన్యతే
 ధనం = ఇతరమైన సంపద (ఇవి లెక్కలేనన్ని యున్నవి. క్షేత్రారామములు,
 వస్తువాహనములు, మిద్దెలు, మేడలు మొదలైనవి) భోజ్యాదిష్వపి = భోజన
 పదార్థములందుగూడ, (శ్రేష్ఠాని = శ్రేష్ఠము లైనవి) (వాఙ్ఘ్ని = కోరు
 చున్నాడు) తారతమ్యవశతః = ఇందులో నన్నిటిలో హెచ్చుతగ్గు లుండుట
 వలన, న, అలం = చాలును అనుమాట లేదు. (తృప్తిలేదు. అందువలన
 శాంతి లేదు. ప్రయత్నము, సిద్ధ్యసిద్ధులు, బాధలు ఉన్నందున తనకు మేలు
 కలుగదు.) (ఇక రెండవ పక్షము) న, ఏతాదృక్ = ఇట్టిది కానిది (రెండవ
 పక్షము). అనన్తే = అంతము లేనివాడును, నిత్యుడు, విభౌ = సర్వవ్యాపకుఁ

డును సొన్ద్రానన్దసువార్ణవే = దట్టమైన, ఘనమైన ఆనందసముద్రుడు నగు, యదునాయకే = శ్రీకృష్ణుడు, చేతసి = మనస్సునందు, సముదితే = చక్కగా ఉదయించిన (తెలియబడిన) వాడగుచుండగా, (జీవుడు, భక్తుడు, లేక ఆత్మితుడు) యతః (తతః) = ఆకారణమువలన స్వైరం = స్వేచ్ఛగా, నిరలతుశముగా, నిరాటంకముగా, నిర్భయం = నిర్భయముగాను విహారతి = విహరించును.

తా॥ ఇక్కడ పైశ్చోకములో జెప్పిన రెండుపక్షముల మంచిపచెడ్డలను చర్చించుచున్నారు. మొదటిపక్షమందు మనుష్యుడు కొను బాహ్యవిషయములకు మితి లేదు. లెక్క లేదు. తాత్కాలికసుఖాభాసమేగాని, నిత్యత్వ ప్తిలేదు. అతడు పుత్రులను, పౌత్రులను, భార్యలను, ధనమును, ఇతరవిధములైన యనేక సంపదలను, వస్తునాహనములు గృహక్షేత్రారామములు మొదలైనవి కోరికోరి, వానికై పాపపుబుద్ధులు, పనులుచేయును. పరసుందరులను, సంపదలను కూడ కొరును. ఇవన్నియు తారతమ్యములు కలవి. ఒకటి వచ్చినపిదప నంతకన్న మంచిది రావలెనని కొరును. అందువలన ఇంక చాలును అనుబుద్ధియే పుట్టదు. అందువలన దృష్టిగాని, శాంతిగాని లభింపదు. పైగా నివి సాధించుటకు ఎశేషశ్రమ పడనలెను. వచ్చిన వానికి నష్టము, నాశము కూడ కలును. అందువలన సుఖముకన్న శ్రమ, బాధ పెరిగి, తనకు మేలు కల్గదు. ఇంక రెండవపక్షము ఆలోచింపఁదగినది. శ్రీకృష్ణపరమాత్మ పొందు. ఆయన సర్వవ్యాపి, నిత్యుడు, నిత్యానందస్వరూపుడు. హృదయమునందు ఆయన వెలసినచో, ఆయన తెలిసినచో, నింక కోరఁదగినదే యుండదు. తా నాయనయే యగును. ఆప్తకాముఁ డగును. అందువలన నకాముఁడు నగును. మనుష్యుఁ డితరులను బూజించి సప్పుడు, గౌరవించి

సప్పుడు, తా నాస్థితికి రావలెనని తాత్పర్యము. శ్రీకృష్ణునందు పరమభక్తికి పర్యవసానము తానే శ్రీకృష్ణుడనని యెఱుఁగుట ఇప్పుడు పరమభక్తితో పరమేశ్వరతత్వము నెఱింగినజ్ఞాని సచ్చిదానంద బహ్మాస్వరూపముగల పరమేశ్వరుఁ డగును. ఇది తెలిసినవానికి నిఁకఁబఁడనలసిన కుండదు. అతఁడు శ్రీకృష్ణ సాంద్రానందామృతసముద్రమందు నిర్భయముగా స్వేచ్ఛగా విహరించును. జీవేశ్వరులకు, [ఆత్మబ్రహ్మములకు] ఏకత్యమును అనుభవించుటచే నిర్భయుఁ డగును. ఇదిసూక్ష్మభక్తిఫలవిశేషము.

అవ॥ బాహ్యవిషయములను గోరువారిని, పైపరమభక్తుని, బోల్చి చెప్పుచున్నారు,

కామ్యోపాసనయా లర్థయన్త్యనుదినం కిఞ్చిత్ఫలం
స్వేప్సితమ్
 కిఞ్చిత్స్విర్గ మథాపవర్గ మపరై ర్యోగాదియజ్ఞాదిభిః ।
 అస్మాకం యదునన్దనాఙ్ఘ్రియుగలధ్యానాపధానార్థినామ్
 కిం లోకేన దమేన కిం నృపతినా స్వర్గాపవర్గైశ్చ కిమ్ ॥

250

ప్ర : (కొందఱు) కామ్యోపాసనయా = తాము కోరినదానిప్రాప్తికి చెప్పఁబడిన ఉపాసనచేత, అనుదినం = ప్రతేదినమును, స్వేప్సితం = తమకిష్టమైనదగు, కిఞ్చిత్ఫలం = ఏదోస్వల్పఫలమును, లర్థయన్తి = సంపాదించఁ బ్రార్థించుచున్నారు. అపరైః = ఇతరులచేత, యోగాదియజ్ఞాదిభిః = యోగములు యజ్ఞములు మొదలైన వైదికకర్మములచేత, కిఞ్చిత్ = స్వల్పమైన స్వల్పకాలముండెడు అనిత్యమైన) స్వర్గమో అథ = లేక, అపవర్గము = మోక్షమో, (ఇష్యతే = కోరఁబడుచున్నది) కాని యదునన్దనాంఘ్రియుగలధ్యానాపధానార్థినాం, యదునన్దన = యదువులకానందరాశియగు శ్రీకృష్ణునియొక్క, అంఘ్రియుగల = రెండుపాదములను, ధ్యాన = ధ్యానించుటయందు అవధాన = సంస్థితిని, శ్రద్ధను అర్థినాం = కోరువటువంటి, అస్మాకం = మాకు, లోకేన కిం = ఈలోకముతో

నేమి ప్రయోజనమున్నది? (లేదని భావము.) దక్షేన కిం = ఇంద్రియనిగ్రహమువలన లాభమేమున్నది? (లేదు) నృపతినా = రాజులతో గాని, స్వర్గాపవర్గైచ = స్వర్గముతో గాని సారూప్యాది మోక్షముతో (గూడ) గాని, కిం = ఏమి లాభము? (లేదని భావము.)

తా|| ప్రపంచములోని జనులు భిన్న భిన్నములగు విషయభోగములందు పెద్ద పెద్ద కోర్కెలతో నున్నారు. వానికీ దగిన యుపాసనము నలంబించి, ప్రతిదినమును వానిననుష్ఠించుచున్నారు. చివటకు వాగుకోరిన ఫలములను పొందవచ్చును. కాని అవి యల్పసుఖములు, వెంటనే నశించునవి. (అనిత్యములు) అందువలన నత్యల్పములు. కొందఱు, యజ్ఞయాగాదులవలన యోగానులవలన స్వర్గమో సారూప్యాది మోక్షమో పొందఁ గోరుచున్నాగు అవియు అనిత్యములు, స్వల్పసంతోషకరములు మాత్రమే యని యనుభవమే చెప్పుచున్నది. కావున మాకు పైవానితో పనిలేదు. మాకు శ్రీకృష్ణుని దర్శించుట, వానిచాదపద్మములను శ్రద్ధతో నిరంతరము ధ్యానించుట చాలును. దీనివలననే మాకు అమితానందము కలును. మాకు రాజులు మొదలగువారిని నెవించుటవలన, సీలోకములో నచ్చు పెద్ద పెద్ద వనఁబడు పడవులుగాని, ధనధాన్యాదివస్తులాభముగాని చివటకు స్వర్గసుఖము, సాలోక్యాది మోక్షముగాని అనంతరము లేదు. వానిని పొందిన యానందముకన్న పరమేశ్వరసేవయే మాకు మహానందకరము. ఇది నిర్మలభగవద్భక్తినియాధులయొక్క మనస్తత్వము, తృప్తిభరితము.

ఆవ|| శ్రీకృష్ణుఁ డాశ్రితవత్సలుఁ డని చెప్పుచున్నారు.

ఆశ్రితమాత్రం పురుషం స్వాభిముఖం కర్షతి శ్రీకః ।

లోహమపి చుమ్భకాశ్మా సంముఖమాత్రం జడం

యద్దత్ ॥ 251

ప్ర : చుమ్మకాశ్మా = సూదంటుతాయి, జడంఅపి = ప్రాణములేక
 కదలని వైనప్పటికి, లోహం = ఇరుపముక్కను, సంముఖమాత్రం = ఎదురుగా
 (దగ్గరలో) నున్నంతమాత్రమున, యద్వత్ = ఏవిధముగా, స్వాభిముఖం =
 తనవైపునకు, కర్షతి = ఆకర్షించునో, (తద్వత్ = అట్లే), శ్రీశః = లక్ష్మీపతి
 యైన కృష్ణుడు, ఆశ్రితమాత్రం = ఆశ్రయించుటమాత్రము చేసిన, పురుషం =
 పురుషుని, స్వాభిముఖం = అత్యయినతనవైపునకు, కర్షతి = ఆకర్షించుచున్నాడు.

తా|| ప్రాణములేని ఇరుపముక్కను సైతము, తనకెదురు
 గా నున్నచో సూదంటుతాయి, దానిని తనవైపునకు ఆకర్షించు
 కొనును. అట్లే శ్రీకృష్ణుడుకూడ తనయెడల కొంచె మాసక్తి
 చూపించి యాశ్రయించినంత మాత్రమున, ఎవనినైనను తనవై
 పుగా దగ్గరకు రావ్రేరేపించును (ఆకర్షించును, శ్రీకృష్ణుడు
 భక్తవత్సలుడు. ఆత్మజ్ఞానానందప్రదుడు. ఆశ్రితభక్తరక్షణవిష
 యమై గీతలందు శ్రీకృష్ణభగవానుని ప్రతిజ్ఞావచనము.

శ్లో|| “కాంతేయ, ప్రతిజానిహి న మే భక్తః ప్రణశ్యతి|| గీ 9-31

ఓఅజ్ఞునా! పరమార్థసత్యమును వినుము. నానిశ్చితమైన
 ప్రతిజ్ఞను లోకములకు చాటిచెప్పుము. నాయందు సమర్పింపఁ
 బడినచి త్తము (అంతహత్మ)గల సాభక్తుడు ఏకాలమందును నశిం
 పఁడు. (త్వరలో నిత్యశాంతిని బొందు నని తాత్పర్యము).

ఆవ|| శ్రీకృష్ణుడు తన్నాశ్రయించినవారి డెట్టివారిదైనను, ఉత్తమమధ్య
 మాధమభేదదృష్టిలేక రక్షించు ననుచున్నారు.

అయ ముత్తమో య మధమో జాత్యా రూపేణ
 సంపదా పయసా।

శ్లో|| ష్టాఘ్నో ష్టాఘ్నో వే త్థం న వేత్తి భగవా
 ననుగ్రహాపసరే|| 252

ప్ర : భగవాన్ = భగవానుడైన శ్రీకృష్ణుడు, అనుగ్రహవసరే = భక్తులను అనుగ్రహించువిషయములో, జాత్యా = పుట్టుక (జాతి) చేతగాని, రూపేణ = రూపముచేతగాని, సంపదా = ధనముచేతగాని, వయసా = వయస్సుచేతగాని, అయం = ఈయన, ఉత్తమః = ఉత్తముడు, ఆయం = ఈయన; అధమః తక్కువవాడు, శ్చాఘ్యః = ఈయన ష్టాచ్చుకొనడగినవాడు, అశ్చాఘ్యః = ఈయన గర్వింపడగినవాడు, అనిగాఘి, ఇత్తం = ఈవిధముగా, న వేత్తి = చూడడు.

తా|| శ్రీకృష్ణుడు తన భక్తుల ననుగ్రహించు విషయము లో, ఈయాశ్రితభక్తుడు పుట్టుక (జాతి) వలనగాని, రూపము, సంపద, వయస్సులవలన గాని ఈమొదలగు లౌకిక భేదముల తలంపులతో, ఇతడు ఉత్తముడు. ఈయన అధముడు, ఈయన మెచ్చుకొనడగినవాడు ఈయన శ్చాఘ్యుడు, అనియిట్లు ఈ భేదవృత్తితో జూడడు. భక్తులందరిని సమబుద్ధితో ననుగ్రహించును.

అవ|| మఱి దేనినిబట్టి వానియనుగ్రహము ప్రసరించు నన్నచో, జాబు.

అన్తఃస్థభావభోక్తా తతో ఒన్త రాత్మా, మహామేఘః |
ఖదిర శ్చమ్పక ఇతి వా ప్రవర్షణే కిం విచారయతి || 253

ప్ర : తతః = అందువలన, (సమబుద్ధియగుటవలన), అన్త రాత్మా = లోలోపలనుండు ఆత్మయగు శ్రీకృష్ణుడు (భక్తజనుల,) అన్తఃస్థభావభోక్తా = భక్తులయంతఃకరణమందలిభక్తి భావశుద్ధిని బాగుగా గ్రహించి పాలించువాడు. మహామేఘః = గొప్పమేఘము, ప్రవర్షణే = బాగుగా వర్షించునప్పుడు, ఖదిరః ఇతివా = ఇదివంద్రచెట్టనికాని, శ్చమ్పకః ఇతివా = ఇదినంపెంగచెట్టనికాని, విచారయతి కిం = ఆలోచించి వర్షించునా యేమి? (అట్లు చేయడు.)

తా|| గొప్పమేఘము బాగుగా వర్షించునప్పుడు ఇది చేవగల ఖదిరము (కలపనిచ్చుచెట్టు) ఇది లలితమైన సంపెంగ (పూలచెట్టు) అనేది భేదము లేకయే అన్ని రకములవృక్షములపై సమాన

ముగా నర్పించును. అట్లే అనుగ్రహవేళ శ్రీకృష్ణపరమాత్మయు భక్తులజాతిరూపాదిభేదములను జూడఁడు. ఆయన సర్వజుఁడు గనుక అందఱిమనోభావములను, భక్తిలక్షణములను, దానితీవ్రతను నెఱుఁగును. ఈ భక్తిభావమును గుఱచుగా ఈశ్వరానుగ్రహము భక్తులపై ప్రసరించును. కావున నిరసాయమును భక్తిమార్గము యొక్క లక్ష్యము ఈశ్వరప్రాప్తి. వైరాగ్యజ్ఞానభక్తిత్రయము పరిపక్వమగుచున్న దశ యిది.

అవ॥ కాని యాయన పరమభక్తులుమాత్రమే పరమానందమును బొందుట యని యనుచున్నారు. కావున బుద్ధిమంతు లాయన నారాధించుట నేర్చుకొనవలెను.

యద్యపి సర్వత్ర సమో యద్యపి నృహరి స్తథా
 భక్తాః పరమానందే రమన్తి సదయావలోకేన॥ 254

ప్ర : నృహరిః = నరరూపహరియగు శ్రీకృష్ణుఁడు, యద్యపి సర్వత్ర (అస్తి) = అంతట ఉండినను, యద్యపి, సమః = అందఱియెడల సముఁడి యైనను [భేదబుద్ధిలేకున్నను] తథాపి = అది అట్లే యైనను, ఏతేభక్తాః = ఆ యనను భజించు ఈభక్తులు [మాత్రమే], సదయావలోకేన = ఆయనకరుణా కటాక్షమువేత, పరమానందే = ఉత్తమానందమందు, రమన్తి = క్రీడించుచున్నారు. సదా ఆనందించుచున్నారు.

తా॥ శ్రీకృష్ణపరసూత్మ అందఱియందు నన్నిచోట్ల నున్నను, అందఱియెడల సమానుఁడే యైనను, బిర్వాధికాగులందఱును సమానముగా లాభమును భాందలేను. ఆయనగాఢభక్తులుమాత్రమే, ఆయనకరుణాకటాక్షమువలనఁ బరమానంద మనుభవించఁగలరు కావున బుద్ధిమంతు లాయనను గాఢముగాభజించి, ఆయనపరమకృపకుఁ బాత్రులగుటకు సర్వవిధముల యత్నింపవలయు పరమానందానుభూతిని గోరుచురేని. ఫలము యత్నానుకూలముగదా!

అవ॥ శ్రీకృష్ణుని కకుణాకటాక్షప్రభావము వర్ణించుచున్నారు.

సుతరా మనన్యశరణాః క్షీరాద్యాహారమన్తరా యద్యత్ ।
కేవలయాస్నేహదృశా కచ్చపతనయాః ప్రజీవన్తి ॥ 255

ప్ర : యద్యత్ = ఏవిధముగా, కచ్చపతనయాః = తావేటిపిల్లలు, సుతరాం = బొత్తిగా, అనన్యశరణాః = వేఱుపోషకులెవరు లేనివయ్యకు, క్షీరాద్యాహారమన్తరా = పాలుమొదలైనవి ఏయాహారము లేకున్నను, కేవలయా = కేవలము, స్నేహదృశా = తల్లిప్రేమగలచూపులచేతనే, ప్రజీవన్తి = ఆహారము కల్గినవానివలె చక్కగా జీవించుచున్నవో, [అట్లే కృష్ణభక్తులును, శ్రీకృష్ణకరుణాకటాక్షముచేతనే యితరాపేక్ష లేకయే సర్వసౌఖ్యములు పొందగలరు.]

తా॥ తక్కినజంతువులు, పక్షులవలె తాబేలు తనపిల్లలకు ఆహారము సంపాదించి పెట్టదని, వాలీయత్తని, ఇతరసహాయము లేకున్నను ఆపిల్లలు తల్లిప్రేమంపుచూపువలననే సర్వాంగపుష్టిని పొంది పెరుగునని పౌరాణికు లందురు. అట్లే శ్రీకృష్ణభక్తులును, పూర్తిగా ఆయననే శరణుఁచెందినచో, ఆయన తనకటాక్షమాత్రముననే వారికి సర్వార్థము లొసంగి ఆనందింపఁజేయుచు రక్షించును. కావున అట్టియనన్యభగవద్భక్తియే ప్రధానము.

అవ॥ ఈశ్వరభక్తియున్న సర్వము సమకూరు ననుట కుదాహరణము లిచ్చుచున్నారు.

యద్యపి గగనం శూన్యం తథాఽపి జలదామృతాంశు
చాతకచకోరనామ్నో ర్దృఢభావా త్పూరయ త్యాశామ్ ॥
రూపేణ ।

256

(ప్ర. 38)

ప్ర : గగనం = ఆకాశము, యద్యపి శూన్యం = ఇతరమేమియు లేవి
దెనను, తథాఅపి = అట్లేనను, జలద + అమృతాంశురూపేణ = మేఘు, చంద్ర
రూపములతో, చాతకచకోరనామ్నః = చాతకము, చకోరము అనురెండుపక్షుల
యొక్క, దృఢభావాత్ = గట్టివిశ్వాసము, భక్తి భావమువలన, ఆశాం = వావి
కోర్కెలను, పూరయతి = పూర్తి చేయుచున్నది (ఇచ్చుచున్నది.)

తా॥ సర్వవ్యాపియగు ఆకాశము శూన్యరూపము. అంది
తర మేమియును స్వభావసిద్ధముగా లేదు. అట్లే శ్రీకృష్ణుఁడును
పురాణప్రసిద్ధములగు చాతకములు నర్షధారలకొఱకును, చకోర
పక్షులు చంద్రవకిరణాహారముకొఱకును సజీవదృఢవిశ్వాసముతో
ఆయాకాశమునే నిరంతర మాశ్రేయించుచున్నవి. ఇతరము నపే
క్షింపవు. ఆశతో వచ్చి యాకాశములోనిల్చును. అప్పుడు ఆకా
శమునుండి నెలమేఘములు వర్షించుజలధాగలను చాతకపక్షులు
త్రాగి శృప్తి పడును. అట్లే చంద్రుఁడు ఆకాశమందు ప్రకాశించు
చుండఁగా వానివెన్నెలరూపామృతకిరణములను చకోరపక్షు లార
గించి పుష్టిని తుష్టిని బొందును. ఆపక్షులకు ఆయాకాశ మం
దెంతటి గట్టినమ్మకము అట్లే నిరాకారుఁడు, సర్వవ్యాపి, సర్వ
శక్తిమంతుఁడగు సర్వేశ్వరునియందు దృఢతరవిశ్వాసముతో ఏక
భక్తితో, మనుజులు శ్రీకృష్ణు నర్చించి ధ్యానించి శరణుసొచ్చి
శచోఁ దగినరూపములో వచ్చి యాయన వారికోర్కెలఁ దప్పక
త్రచ్చును. అందువలన అట్టిభగవద్భక్తి ప్రధానముగా నిత్యానంద
మందవచ్చు. సర్వులకు సర్వదా ఆశాజ్యోతి శ్రీకృష్ణభగవానుఁ
డు. ఆశ్రితవత్సలుఁడు,

అవ॥ పైదృష్టాంత మిక్కడ శ్రీ కృష్ణపరముగా వివరించి ముగించు
చున్నారు.

తద్వ దృజతాం పుంసాం దృగ్వాజ్మనసా మగోచరో ఒపి
కృపయా ఫలత్యకస్మా త్సత్యానన్దామృతేన విపులేన॥ 257

ప్ర : తద్వత్ = అదే విధముగా, హరిః = ప్రేమహావిష్టువు, భజతా = తన్ను గొల్చువారగు, (వ్రజతాం = శరణుచొచ్చు), పుంసాం = పురుషులకు, దృగ్వాజ్మనసాం = వారికన్నులకు, వాక్కులకు, మనస్సులకు. ఆగోచరోః ఆపి = [కనఁబడని] విషయముకాని వాఁడైనను, కృపయా = ఆయన [కృప] దయచేత, విపులేన = విస్తారమైన, ఆనన్దామృతేన = ఆనందమనెడి అమృతముతో, అకస్మాత్ = హఠాత్తుగా, తెలియఁ జేయకయే, ఫలతి = వారికోర్కెలను దీర్చుచున్నాఁడు.

తా॥ అట్లే. (ఆగ్రగనమువలె శ్రీకృష్ణుఁడు) శ్రీహరి, తనను అనన్యభక్తి ప్రపత్తులతో శరణు సొచ్చి సేవించుభక్తులకుం గనఁబడక పోవచ్చును వారివాక్కులకు మనస్సునకు నందకపో వచ్చు. ఐనను వారికిఁ దెలియకుండనే, దయతో, వారికి విస్తార మైన యానందామృత మొసంగి కృతార్థులను చేయును. వారికిఁజ్ఞాన మిచ్చి అవిద్యానివృత్తింజేసి పునరావృత్తిరహితమోక్ష మిచ్చు ను వారును సచ్చిదానందులు, సర్వశక్తిమంతులు, సర్వజ్ఞులు నిత్య శుద్ధబుద్ధముక స్వభావులు నగుదురు. ఇటు వైరాగ్యాత్మబోధ భక్తిత్రయము పరిపక్వము సమగ్రము వై సోషాస్మక్తి సాధన మైనదని నిరూపితము. అపక్రమింపఁబడిన శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మత త్వము సగుణనిర్గుణకృష్ణనిరాకారాద్వైతపరమార్థత ఇట్లుపసం హృతము, కావుననే ఈ గ్రంథము శ్రీకృష్ణానందలహరిగా నున్నదన్న ప్రతీతి గడించినది. ఓం నమోః! ప్రబోధసుధాకరహరినిష్ఠాత్మము యులు కండు. తఱువుఁ డని కావ్యోపదేశము - ఓం తత్ సత్ శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మర్పణ మస్తు.

ఇతి శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదై ర్విరచితః ప్రబోధసుధాకరః
సమాప్తః॥.

ఇట్లు శ్రీమచ్ఛంకరభగత్పాదులచేఁ బ్రణీతంబైన (విరచితంబైన)
ప్రబోధసుధాకరము సమాప్తము.

శ్లో॥ నారాయణసమారంభాం శంకరాచార్యమధ్యమామ్!
విమలానందపర్యంతాం వందే గురుపరంపరామ్॥

శ్లో॥ య దక్షిరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం తు య ద్భవేత్ |
త త్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ సీతారామ నమోఽస్తుతే॥

ఇతి శమ్.

www.mohanpublications.com

మోహన్ పబ్లికేషన్స్ లో లభించు

పుస్తకముల పట్టిక
(Book List)

ఆధ్యాత్మిక, జ్యోతిష, వాస్తు, ఆయుర్వేద, మంత్రశాస్త్రాది
అనేక విషయాలు తెలుసుకోండి...

ఫేస్ బుక్ **మోహన్ పబ్లికేషన్స్** పేజ్ లైక్ చేయండి.

Like us to follow :

MOHAN PUBLICATIONS

Rajamahendravaram

అజంతా హోటల్ ఎదుట, కోటగుమ్మం, రాజమహేంద్రవరం - 533101.

WWW.MOHANPUBLICATIONS.COM

మావద్ద లభించు గ్రంథములు

1. వ్రతకథలు - పూజలు

1. శ్రీ వినాయక వ్రతం	వెల రూ.10-00
2. శ్రీ విఘ్నేశ్వరపూజా-పుణ్యాహవాచనం	30-00
3. శ్రీ విఘ్నేశ్వరపూజ (కాణిపాకక్షేత్రమాహాత్మ్యంతో)	10-00
4. సంకష్టహరచతుర్థి శ్రీమహాగణపతి వ్రతం	30-00
5. వరలక్ష్మీ వ్రతం	10-00
6. కేదారేశ్వర వ్రతం	10-00
7. త్రినాథ వ్రతం(కలర్)	10-00
8. త్రినాథవ్రతం(సాదా)	5-00
9. క్షీరాబ్ధి వ్రతం	12-00
10. మంగళ గౌలీవ్రతం	10-00
11. వైభవలక్ష్మీ వ్రతం ఫోటో యంత్రంతో	25-00
12. శ్రీలక్ష్మీ కుబేర వ్రతం (ఫోటో యంత్రంతో)	25-00
13. కనకమహాలక్ష్మీ వ్రతం (కామేశ్వరిపాటంతో)	25-00
14. సంతోషీమాతా వ్రతం	25-00
15. ఏడు శనివారాల వ్రతం	25-00
16. సత్యనారాయణవ్రతం	25-00
17. శ్రీ సువర్చలాహనుమద్దీక్ష	30-00
18. శివదీక్ష	10-00
19. కాత్యాయనీ వ్రతం	20-00
20. సౌభాగ్య గౌలీవ్రతం	20-00
21. తిరుప్పావై (ధనుర్మాసవ్రతం)	36-00
22. స్త్రీల వ్రతకథలు	36-00
23. స్త్రీలవ్రతకథలుస్థూలాక్షరి (నేడునూరిగంగాధరరావుగారి)	54-00
24. పెళ్ళి పాటలు - స్త్రీలపాటలు (కామేశ్వరిపాటంతో)	36-00
25. సర్వదేవతా పూజావిధానం	25-00
26. ఆరువ్రతాలు	30-00
27. రాహుకాలంలోదుర్గాదేవీపూజా	10-00

28. తులసి నిత్యపూజ, తులసీఉపయోగాలు	10-00
29. శ్రీ చక్ర రహస్య విజ్ఞానమ్	36-00
30. శ్రీచక్ర పూజావిధానం(పెద్దది)	36-00
31. లక్ష్మీ - గౌరీ నిత్యపూజ	10-00
32. శ్రీ సరస్వతీ నిత్యపూజ	10-00
33. శ్రీ దుర్గానిత్యపూజ	10-00
34. కాలభైరవ నిత్యపూజ	10-00
35. శివపూజ	10-00
36. వీరభద్ర పూజ	10-00
37. ఆంజనేయ నిత్యపూజ	10-00
38. నాగేంద్ర స్వామి పూజ	10-00
39. సుబ్రహ్మణ్య నిత్యపూజ	10-00
40. రామదేవుని కథ	10-00
41. శివదేవుని కథ	10-00
42. లక్ష్మీనరసింహపూజ	10-00
43. వేంకటేశ్వరపూజ	10-00
44. బ్రహ్మాంగారి నిత్యపూజ	10-00
45. సూర్య నిత్యపూజ	10-00
46. నవగ్రహ నిత్యపూజ	10-00
47. రుక్మిణీ కల్యాణం	25-00
48. ఉమామహేశ్వర వ్రతం	36-00
49. శ్రీ కామేశ్వరీ వ్రతం	36-00
50. 16 సోమవారముల వ్రతము	25-00
51. పార్వతీకల్యాణం	25-00
52. సహస్రకమలవర్తి వ్రతము	25-00
53. పంచముఖ ఆంజనేయ పూజావిధానము	36-00
54. అష్టనాగపూజ	36-00
55. పూజలు ఎందుకుచేయాలి ?	36-00
56. ఏ దేవునికి ఏపుష్పాలతో పూజించాలి?	36-00
57. ఏ దేవునికి ఏప్రసాదం నైవేద్యం పెట్టాలి?	36-00
58. ఏదేవునికి ఏవిధముగాబీపారాధనచెయ్యాలి?	36-00
59. ఏదేవునికి ఎన్ని ప్రదక్షిణలుచేయాలి ?	36-00
60. హనుమద్ వ్రతం	36-00
61. పంచాయతన పూజ	63-00
62. 28 వ్రతములు	120-00

63. కలశపూజలు (9 ఒకేసారి)	150-00
64. కలశపూజలు (విడివిడిగా) (ప్రింటులో)
65. ప్రాంకార మహాయజ్ఞం (ప్రింటులో)
66. గోమాత	40-00

2. స్తోత్రాలు-సుప్రభాతములు సహస్రనామములు

1. శ్రీ లలితా విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రాలు పురాణపండ రాధాకృష్ణమూర్తిగాలి సంకలనం	45-00
2. లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములు (హిందీ) ,,	50-00
3. లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములు (ఇంగ్లీషు) ,,	50-00
4. స్థూలాక్షరీ లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములు (పత్రిక సైజ్)	99-00
5. లలితావిష్ణు (కేస్ బైండ్) 1/8 డెమ్మి	63-00
6. స్థూలాక్షరీ లలితావిష్ణు (క్రాస్ సైజు) కేస్ బైండ్	108-00
7. సర్వదేవతా స్తోత్రమంజరి	120-00
8. సకలదేవతా అష్టోత్తరశతనామావళి: (63)	24-00
9. విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రమ్ (క్రాస్)	25-00
10. లలితా సహస్రనామ స్తోత్రమ్ (క్రాస్)	36-00
11. లలితా సహస్రనామములు	24-00
12. లక్ష్మీ సహస్రనామములు	24-00
13. దుర్గా సహస్రనామములు	24-00
14. ఆంజనేయ సహస్రనామములు	24-00
15. శివ సహస్రనామములు	24-00
16. విష్ణు సహస్రనామములు	24-00
17. గణపతి సహస్రనామములు	24-00
18. సుబ్రహ్మణ్య సహస్రనామములు	24-00
19. గాయత్రి సహస్రనామములు	24-00
20. లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రాలు	24-00
21. శ్రీరామా సహస్రనామములు	24-00
22. సరస్వతి సహస్రనామములు	24-00
23. సూర్యసహస్రనామములు & ఆదిత్యహృదయం	24-00
24. శ్రీవేంకటేశ్వరసహస్రనామములు	24-00
25. మణిభీషవర్ణన (పెద్దది)	24-00
26. సంద్యావందనం	24-00
27. మంత్రపుష్పమ్
28. త్రిభాషా హనుమాన్ చాలీసా	15-00
29. హనుమాన్ చాలీసా	10-00

30. మణిబీష్వపవర్ణన (పాకెట్)	10-00
31. ఆరు చాలీసాలు	10-00
32. శివారాధన (శివస్తోత్రాలు)	10-00
33. వేంకటేశ్వర సుప్రభాతం (పాకెట్)	10-00
34. ఆరుదండకాలు	5-00
35. వేంకటేశ్వర గోవిందనామములు	5-00
36. అష్టలక్ష్మీ స్తోత్రమ్ కనకధారాస్తోత్రమ్	10-00
37. దేవీఖండమాలాస్తోత్రమ్ (మహిషాసురమర్దనీస్తోత్రంతో)	10-00
38. సుందరకాండ (పాకెట్)	10-00
39. భగవద్గీత మూలం	27-00
40. రామరక్షాస్తోత్రమ్	15-00
41. స్తోత్ర రత్నావళి	36-00
42. పురాణపండ లలితా-విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రమ్(మినీ)	10-00
43. పురాణపండ లలితాసహస్రనామస్తోత్రమ్(మినీ)	10-00
44. పురాణపండ విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రమ్	10-00
45. పురాణపండ ఆదిత్య హృదయం	10-00
46. మంత్రపుష్పం (మినీ)	10-00
47. శివానందలహరి-సౌందర్యలహరి	36-00
48. కుజదోషం	10-00
49. కాలసర్ప దోషం	10-00
50. మీ అప్పలు తీరాలా?	10-00
51. దృష్టిదోషాలు నివారణ	10-00
52. పంచసూక్తములు	10-00
53. సంధ్యావందనం	10-00
54. రుద్రనమకమ్-చమకమ్	10-00
55. గాయత్రీమంత్రాలు	10-00
56. హయగ్రీవ స్తోత్రమాల	10-00
57. దక్షిణామూర్తి స్తోత్రమాల	10-00
58. ద్వాదశ జ్యోతిర్లింగాలు - పంచారామాలతో	10-00
59. శ్రీసూక్తం పురుష సూక్తం	10-00
60. నవగ్రహస్తోత్రమాల	36-00
61. మహాన్యాసమ్	36-00
62. సుందరకాండ గానామృతం	36-00
63. గోమాతపూజావిధానము	10-00
64. ఆనందసిద్ధి - 1 శ్రీదేవీ స్తోత్రమాల	108-00

65. ఆనందసిద్ధి - 2 ఏ సమస్యకు ఏ స్తోత్రమ్ పారాయణచేయాలి	108-00
66. ఆనందసిద్ధి-3 మానసదేవీ స్తోత్రమాల	108-00
67. శ్రీ కాలభైరవ రక్షా కవచమ్	63-00
68. అర్చన	40-00
69. నిత్యదేవతార్చన	40-00
70. సర్వదేవతా స్తోత్ర నిధి	99-00
71. శ్రీచక్ర నవవరణార్చన	63-00
72. చండీ సప్తశతి పారాయణ క్రమం	99-00
73. శ్రీదేవి స్తోత్ర రత్నావళి 32 దేవి స్తోత్రాలకు తాత్పర్యంతో	99-00
74. వనదుర్గా మంత్రానుష్ఠాన క్రమమ్	63-00
75. శ్రీ కాలభైరవ వ్రతము	63-00

3. శ్రీ సాయి దత్త గ్రంథములు

1. శ్రీ సాయిబాబా సచ్చరిత్ర	120-00
2. సంపూర్ణ శ్రీ గురు చరిత్ర	120-00
3. శ్రీ సాయిఆరాధన-షిర్డివైభవం	120-00
4. శ్రీ సాయిబాబా జీవిత చరిత్ర (క్రాస్)	63-00
5. శ్రీ గురుచరిత్ర (క్రాస్)	63-00
6. నవనాథ చరిత్ర	99-00
7. శ్రీసాయిచరిత్ర (భైండు) ప్రయాణపుపారాయణగ్రంథం	63-00
8. శ్రీగురుచరిత్ర (భైండు) ప్రయాణపుపారాయణగ్రంథం	63-00
9. సత్యదత్తవ్రతం దత్తాత్రేయపూజాకల్పం,సహస్రంతో	30-00
10. అనఘాదేవీ వ్రతం	30-00
11. భక్తుల ప్రశ్నలకు బాబా జవాబులు	30-00
12. శ్రీ సాయిపూజాకల్పం (సహస్రంతో)	25-00
13. శ్రీ సాయిభజనమాల	20-00
14. శ్రీ సాయి భజన్స్	20-00
15. శ్రీ సాయిభక్తి గీతాలు	20-00
16. శిరిడిహారతులు (భావంతో)	20-00
17. "శ్రీసాయి"కోటి	27-00
18. "శ్రీసాయిరామ్"కోటి	20-00
19. శ్రీ సాయినాథ స్తోత్రమంజరి	10-00
20. శ్రీ సాయివేయినామాలు	8-00
21. శ్రీ సాయి హారతులు (పాకెట్)	15-00
22. శ్రీ సాయి స్తవనమంజరి	10-00
23. హిందీ శ్రీ సాయి హారతులు	15-00

24. శని సింగణాపూర్ క్షేత్రమాహాత్మ్యం	63-00
25. ఇంగ్లీషు శ్రీ సాయిహారతులు	15-00
26. షిరిడి దర్శనం-శ్రీసాయి వైభవం	99-00
27. సాయిసత్యవ్రతం	30-00
28. సాయి అనుగ్రహమ్	120-00
29. నవగురువారాల వ్రతకల్పము	15-00
30. శ్రీదత్తలీలామృతము	99-00
31. హృదయంలో సాయి	15-00
32. శ్రీషిరిడిసాయి లీలామృతం(శ్రీసచ్చరిత్ర)	120-00
33. గజాననమహారాజ్ చరిత్ర	99-00

4. జ్యోతిషాలు

1. 'కాలచక్రం' గంటలపంచాంగం (గార్గేయ)	72-00
2. గ్రహభూమి పంచాంగము (గార్గేయ)	108.00
3. ఆనందసిద్ధి పంచాంగం (వై.వి.శాస్త్రి)	63.00
4. ములుగు వారి రాశిఫలితాలు (12రాశులువారికి)	50.00
5. ములుగు వారి రాశిఫలితాలు విడివిడిగాఓక్కొక్కటి	12.00
6. కాలచక్రంజ్యోతిషక్యాలండర్	25.00
7. గ్రహబలం క్యాలండర్ (శ్రీనివాసగార్గేయ-భక్తిటివి)	25.00
8. శుభమస్తు (పిడపల్లి) క్యాలండర్	25.00
9. సాదా క్యాలండర్	5.00
10. పాకెట్ క్యాలండర్	15.00
11. తాజకనీలకంఠీయమ్	100-00
12. కేరళ జ్యోతిష రహస్యాలు	180-00
13. జ్యోతిష బ్రహ్మ రహస్యాలు	180-00
14. మానసాగరి జాతకపద్ధతి	180-00
15. వరాహమిహిర జాతకపద్ధతి	180-00
16. వధూవర వివాహమైత్రిద్వాదశకూటములు	99-00
17. సింపుల్ రెమిడీస్	180-00
18. శంభు హోరప్రకాశిక	250-00
19. పూర్వ పరాశరి	100-00
20. పరాశర జ్యోతిషవిజ్ఞాన సర్వస్వం	200-00
21. ప్రశ్న సింధు	99-00
22. నక్షత్ర విశేష ఫలితాలు	63-00
23. సూర్యసిద్ధాంతపంచాంగగణితంచేయడంఎలా?	180-00
24. ధృక్సిద్ధాంతపంచాంగగణితం చేయడంఎలా?	180-00

25. ఆయుర్దాయ నిర్ణయం	63-00
26. జాతక గణిత ప్రవేశిక	63-00
27. జ్యోతిషమర్కబోధిని	63-00
28. జ్యోతిష ప్రశ్నోత్తరమాల	63-00
29. ముహూర్తం నిర్ణయించడంఎలా?	63-00
30. జాతక మకరందం	63-00
31. జ్యోతిష సరస్వతి	63-00
32. మీజననకాల విశేషాలు	63-00
33. ముహూర్త విజ్ఞాన భాస్కరం	63-00
34. జ్యోతిష స్వయంబోధిని	63-00
35. శుభముహూర్త శిరోమణి	63-00
36. నక్షత్ర ఫలమంజరి	36-00
37. పంచాంగం చూసే విధానం	36-00
38. సర్వార్థ జ్యోతిషం	36-00
39. ప్రాథమిక జ్యోతిషం	36-00
40. నవరత్నములు శుభయోగములు	36-00
41. శుభశకునాలు	30-00
42. హస్తరేఖాఫలితాలు	36-00
43. సంఖ్యల్లో భవిష్యత్	36-00
44. ముహూర్త దీపిక	99-00
45. పుట్టమచ్చలు ఫలితాలు	30-00
46. కలలు ఫలితాలు	30-00
47. జాతక చక్రం వేయడం ఎలా?	36-00
48. మానసాగరి (ప్రాచీనజ్యోతిషగ్రంథం) -పుచ్చాశ్రీనివాసరావు	250-00
49. జ్యోతిషశాస్త్ర చిట్కాలు	120-00
50. గుప్తా శతాబ్ది పంచాంగం (1940-2050)	999-00
51. ప్రశ్నచండేశ్వరమ్	63-00
52. ద్వాదశభావ ఫలచంద్రిక	250-00
53. జ్యోతిష శతయోగరత్నావళి (నూరుయోగాలఫలితాలు)	120-00
54. అంగసాముద్రికం	36-00
55. హస్త సాముద్రికం	63-00
56. లాల్ కితాబ్	99-00
57. శకునశాస్త్రం	63-00
58. ఆధునికప్రశ్నశాస్త్రం	120-00
59. పరాశరజ్యోతిష ప్రశ్నజ్యోతిషం	180-00

60. అష్టకవర్ణ (కొండపల్లి)	63-00
61. బృహత్జాతకం (ప్రాచీనప్రతికీపునర్ముద్రణ)	250-00
62. లగ్నరత్నాకరం	63-00
63. షట్పంచాశిక	120-00
64. 40 రోజుల్లో జ్యోతిషంనేర్చుకొనండి	270-00
65. 40 రోజుల్లో సాముద్రికంనేర్చుకొనండి	180-00
66. 40 రోజుల్లో సంఖ్యాశాస్త్రం	180-00
67. 40 రోజుల్లో నక్షత్ర (నాడీ) ఫలితములు	270-00
68. 40 రోజుల్లో వైద్యజ్యోతిషం నేర్చుకోండి	250-00
69. మీ పుట్టినతేదీ అద్భుతరహస్యాలు (సాయిగణపతిరెడ్డి)	270-00
70. కె.పి.జ్యోతిషం (ఫలిచయం)	63-00
71. ముహూర్తచింతామణి	99-00
72. సూర్యచంద్ర గ్రహణములు	63-00
73. ప్రసిద్ధవ్యక్తుల జాతకాలు (వేరేకొండప్ప)	180-00
74. అదృష్టరెమెడిస్	144-00
75. గ్రహసంచార ఫలనిర్ణయదీపిక	63-00
76. జ్యోతిష రెమిడిస్	300-00
77. జాతకమార్తాండం పాతప్రతికీ యథాతథం (కొండపల్లి)	250-00
78. జ్యోతిషవిద్యాప్రకాశిక పాతప్రతికీ యథాతథం (కొండపల్లి)	250-00
79. నాడీజ్యోతిషం	63-00
80. నక్షత్రపారిజాతం (గోరసవీరభద్రాచార్య)	63-00
81. లగ్నపారిజాతం (గోరసవీరభద్రాచార్య)	63-00
82. గౌతమసంహిత	63-00
83. హోరరత్నమాల	63-00
84. జాతకఫల మణిమంజరి	200-00
85. పుష్యర పంచాంగం (2013-14నుండి 2024-25)	560-00
86. దశాభుక్తిఫల నిర్ణయం	250-00
87. వింత జ్యోష్యములు	63-00
88. షోడశవర్ణలు	200-00
89. రవిగ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
90. చంద్ర గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
91. కుజ గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
92. బుధ గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
93. గురు గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
94. శుక్ర గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00

95. శని గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
96. రాహు & కేతు గ్రహముల సమస్త ప్రభావములు	99-00
97. ఆధునిక గ్రహములు-ఉపగ్రహములు సమస్త ప్రభావములు	99-00
98. ముహూర్తమార్తాండం	63-00
99. లఘుజాతకం	63-00
100. జాతకాలంకారము	63-00
101. మేషలగ్న ఫలితములు	99-00
102. వృషభ లగ్న ఫలితములు	99-00
103. మిథున లగ్న ఫలితములు	99-00
104. కర్కాటక లగ్న ఫలితములు	99-00
105. సింహలగ్న ఫలితములు	99-00
106. కన్యలగ్న ఫలితములు	99-00
107. తుల లగ్న ఫలితములు	99-00
108. వృశ్చిక లగ్న ఫలితములు	99-00
109. ధనుస్సు లగ్న ఫలితములు	99-00
110. మకర లగ్న ఫలితములు	99-00
111. కుంభ లగ్న ఫలితములు	99-00
112. మీన లగ్న ఫలితములు	99-00
113. నారద సంహిత	200-00
114. పంచాంగపీఠికలేఖకాగణితం	250-00
115. తారాబలం - చంద్రబలం (వేరే కొండప్ప)	99-00
116. సులభలగ్న సాధన (చిత్రాలగురుమూర్తిగుప్తా)	200-00
117. రాహు కేతువుల యోగము	99-00
118. ఛాయాగ్రహములు	99-00
119. జ్యోతిషవిజ్ఞాన దీపిక	63-00

బి.వి.రామన్ గారి గ్రంథములు

120. జ్యోతిష విద్యారంభం	50-00
121 గ్రహభావ బలములు	50-00
122. కాలచక్రదశ	50-00
123. అనుభవ ప్రశ్నాజ్యోతిషం	50-00
124. జ్యోతిషశాస్త్రంలో వాతావరణ భూకంపాలు	50-00
125. పురోగామి జాతకం	50-00
126. భావార్ధరత్నాకరం	75-00
127. భారతీయజ్యోతిష సర్వస్వం	75-00
128. అష్టకవర్గ పద్ధతి:	75-00

129. జ్యోతిషశాస్త్రంలో సందేహాలు,సమాధానాలు	75-00
130. ప్రశ్నతంత్ర	75-00
131. ముహూర్తం	75-00
132. విశిష్ట జాతకములు	125-00
133. భారతీయఫలితజ్యోతిషం	125-00
134. 300 ముఖ్యమైన యోగములు	125-00
135. జాతకంపరిశీలించడంఎలా ?	300-00

**రాష్ట్రపతి అవార్డుగ్రహీత, మహామహోపాధ్యాయ, వాచస్పతి
శ్రీ మధురకృష్ణమూర్తిగారి గ్రంథములు**

136. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-1	200-00
137. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-2	200-00
138. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-3	200-00
139. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-4	200-00
140. భావార్థరత్నాకరము	100-00
141. ముహూర్త చింతామణి	100-00
142. ముహూర్త చింతామణి-పార్షు2	200-00
143. స్వప్న శాస్త్రము	36-00
144. శతయోగమంజరి	50-00
145. వ్రతనిర్ణయకల్పవల్లి	250-00
146. దైవజ్ఞవల్లభం	75-00
147. వసంతరాజశకునమ్ (బృహత్శకునశాస్త్రం)	250-00
148. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-1	100-00
149. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-2	200-00
150. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-3	100-00
151. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-4	200-00
152. అనుభవసులభవాస్తు - 1	50-00
153. అనుభవసులభవాస్తు - 2	100-00
154. పంచాంగ వివేకము	99-00
155. వశిష్ట సంహిత	360-00
156. పంచపక్షి శాస్త్రం (కేస్బైండ్)	200-00

5. వాస్తులు

1. 40 రోజుల్లో "వాస్తువిద్య" నేర్చుకొనండి	180-00
2. వాస్తుశాస్త్ర రహస్యములు	200-00
3. వాస్తునుబట్టి మీ ఇల్లు	63-00
4. మీరూ మీ వాస్తు	63-00

5. గృహవాస్తు చిట్కాలు	63-00
6. వాస్తు పూజ	63-00
7. వాస్తు సూత్రములు	63-00
8. వాస్తుశాస్త్ర రహస్యాలు	63-00
9. గృహవాస్తు వర్ణులు	99-00
10. విశ్వకర్మవాస్తు శాస్త్రరీత్యా మీ ఇంటి ప్లానులు	63-00
11. విశ్వకర్మ వాస్తుశాస్త్రరీత్యా మీఇండ్లఆయుములు	99-00
12. విశ్వకర్మ వాస్తు శాస్త్రం(చిత్రాలగురుమూర్తిగుప్తా)	180-00
13. ఆధునిక గృహవాస్తు	99-00
14. శుభవాస్తు	270-00
15. వాస్తుయంత్ర రత్నావళి	120-00
16. వాస్తుశాస్త్రం	120-00
17. హౌస్ ప్లాన్స్	63-00
18. గృహనిర్మాణ వాస్తు	63-00
19. వాస్తు రెమెడీస్	63-00
20. గృహవాస్తు దర్శణం	63-00
21. జ్యోతిష-గృహవాస్తుచంద్రిక	200-00
22. వాస్తురత్నాకరం (కొండపల్లి)	63-00
23. వాస్తుశిరోమణి	120-00
24. వాస్తుసంగ్రహమ్	63-00
25. పంచవాస్తు పారిజాతం	120-00
26. వాస్తుడిండిమమ్	63-00
27. వాస్తుదుందిభి	120-00
28. విశ్వకర్మవాస్తుప్రకాశిక (కేస్బైండ్)	250-00
29. కృష్ణవాస్తుశాస్త్రము	63-00
30. జలవాస్తు,శల్యవాస్తు (దంతూరిపండరీనాథ్)	99-00
31. మయవాస్తు (గోరసపీఠభద్రాచార్య)	120-00
32. వాస్తు జ్యోతి	63-00
33. మన ఇల్లు-మనవాస్తు	99-00
34. వాస్తవ వాస్తుపూజావిధానము	108-00
35. వాస్తు దర్శణం	120-00

6. మంత్ర-శాస్త్రాలు

1. మంత్రసాధన	63-00
2. తంత్రజాలం	63-00
3. మంత్రశక్తి	63-00

4. దత్తాత్రేయ తంత్రవిద్య	63-00
5. దత్తాత్రేయ మూలికాతంత్రమ్	63-00
6. తాంత్రిక పంచాంగం	63-00
7. యక్షిణీ తంత్రం	63-00
8. మంత్రానుష్ఠాన చంద్రిక	63-00
9. సర్వదేవతా మంత్రకవచములు	63-00
10. మంత్రాక్షరాలరహస్యం (బీజాక్షరసిఘంటువు)	63-00
11. సర్వదేవతా మంత్రరత్నావళి	63-00
12. సదాచార దీపిక	63-00
13. యోగినీ-వామకేశ్వరతంత్రం	63-00
14. ప్రపంచసారతంత్రం	63-00
15. బదనిక తంత్రమ్	63-00
16. ఉచ్చిష్ట గణపతి తంత్రమ్	63-00
17. గుప్త సాధన తంత్రం	63-00
18. గంధర్వ తంత్రమ్	63-00
19. సౌందర్యలహరి (మంత్రయంత్రరత్నావళి)	63-00
20. యంత్ర మంత్ర తంత్ర	63-00
21. పాశుపత తంత్రం	99-00
22. పంచదశ మహాఖడ్గ తంత్రం	99-00
23. రుద్రాష్టాధ్యాయః	99-00
24. మంత్రసిద్ధి	120-00
25. పరశురామతంత్రమ్	108-00
26. శ్రీలలితావిలోమ పంచదశీ	108-00
27. శ్రీ గురు తంత్రం	108-00
28. గాయత్రీ తంత్రమ్	108-00
29. మహాశక్తి మంత్ర తంత్ర రహస్యాలు	150-00
30. శ్రీ దుర్గ తంత్రమ్	200-00
31. మహామృత్యుంజయఅమృతపాశుపతమ్	200-00
32. సర్ప (నాగ)తంత్రం	250-00
33. హవన తంత్రం	250-00
34. షోడశనిత్యతంత్రం	250-00
35. శాక్తీయతంత్రం	250-00
36. రుద్రయామళతంత్రం	250-00
37. లక్ష్మీప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
38. హిరణ్యకూలినీ తంత్రమ్	250-00

39. మాయాప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
40. శ్రీ విశ్వరూప ప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
41. స్వర్ణాకర్షణభైరవతంత్రం	250-00
42. కాశీవిశాలాక్షి తంత్రం	250-00
43. శాంతితంత్రమ్	250-00
44. యంత్రసిద్ధి	360-00
45. శ్రీ లక్ష్మీతంత్రమ్	360-00
46. మంత్రమహోదధి (స్త్రీదేవతాకల్పమ్)	360-00
47. మంత్రమహోదధి (పురుషదేవతాకల్పమ్)	360-00
48. మంత్రశాస్త్రం (గ్రంథము)	360-00
49. ప్రత్యంగిరాకృత్యాతంత్రం	360-00
50. కామధేనువు తంత్రం	360-00
51. శూలినీదుర్గాతంత్రం	360-00
52. శ్రీవిద్య రహస్యం	290-00
53. కులార్ణవ తంత్రమ్	150-00
54. ఆచార్య సిద్ధ నాగార్జునతంత్రం (ఓరిజినల్)	390-00
55. సిద్ధమూలిక రహస్యం (మంత్ర,యంత్రసహితం)	63-00

7. గ్రంథాలు - ఆరాధనలు

1. భగవద్గీత శ్లోక తాత్పర్య సహితం	54-00
2. భగవద్గీత (వచనం)	99-00
3. భగవద్గీత శ్లోకతాత్పర్యం-కేసుబైండింగ్	72-00
2. గణేశ ఆరాధన 1	99-00
3. గణేశోపాసన 2	99-00
4. నవగ్రహవైభవం	99-00
5. నవగ్రహ రెమెడీస్	99-00
6. నవగ్రహ వేదం	99-00
7. శనిగ్రహారాధన	99-00
8. ఆదిత్యారాధన	99-00
9. సుబ్రహ్మణ్యారాధన	99-00
10. శ్రీ శివ ఆరాధన	99-00
11. లక్ష్మీ ఆరాధన	99-00
12. హనుమదారాధన	99-00
13. లలితారాధన	99-00
14. శ్రీ చక్రారాధన	99-00
15. గాయత్రీ ఆరాధన	99-00

16. వీరభద్రారాధన	99-00
17. కుజగ్రహారాధన	99-00
18. భైరవారాధన	99-00
19. దైవారాధన	99-00
20. గీతారాధన (భగవద్గీత శ్లోకతాత్పర్యసహిత)	99-00
21. శ్రీవేంకటేశ్వరాధన	99-00
22. హయగ్రీవారాధన	99-00
23. లక్ష్మీనరసింహారాధన	99-00
24. శ్రీ బాలాత్రిపురసుందరీ స్తోత్ర కదంబం	99-00
25. దేవీ లీలామృతం	99-00
26. పురాణపండ సుందరకాండ వచనం	99-00
27. పురాణపండ రామాయణం	99-00
28. పురాణపండ భారతం	99-00
29. పురాణపండ భాగవతం	99-00
30. (సూరి) వాల్మీకి రామాయణం	99-00
31. కాలసర్ప యోగం	99-00
32. నిత్య జీవితములో రుద్రాక్షలు	99-00
33. నిత్య జీవితములో నవరత్నాలు	99-00
34. వేదసూక్తములు	99-00
35. వేమన పద్యసారామృతం	99-00
36. పండగలు పర్వదినాలు	99-00
37. సూక్తిరత్నాలు	99-00
38. హనుమచ్ఛ్రిత్ర	99-00
39. నవగ్రహ దర్శనమ్	99-00
40. నిత్యజీవితంలో నవగ్రహాలు	99-00
41. సాలగ్రామములు	99-00
42. గురుశుక్ర ప్రభావము చంద్రకళానాడీ	99-00
43. శనిగ్రహరెమిడిస్	99-00
44. జాతకసుధాసారము-జాతకమోక్షప్రదాయిని	99-00
45. వివాహజ్యోతిషమంజరి-మ్యారేజ్మ్యాచింగ్గైడ్ (సాయిగణపతిరెడ్డి)	99-00
46. మీపుట్టినతేదీనిబట్టి మీజీవితరహస్యాలు (న్యూమరాలజ్ లైఫ్గైడ్) ..	99-00
47. మీఅదృష్టానికి (పేరు) నేమ్కరక్షన్ ..	99-00
48. న్యూమరాలజ్ రెమిడిస్	99-00
49. మూకపంచశతీ	99-00
50. శ్రీరామకర్ణామృతం	99-00

51. రహస్యకుక్కుటశాస్త్రం	300-00
52. ఉపాసన విధానం	99-00
53. పంచమవేదం మహాభారతం	99-00
54. దేవుళ్ళు డాట్ కామ్	99-00
55. గణపతిభాష్యం	99-00
56. యజుర్వేద ఉపనయనవివాహప్రయోగమంజరి	99-00
57. నవయోగులు	99-00
58. ఆంధ్రప్రదేశ్లోనిదర్శించవలసిన ప్రముఖదర్గాలు	99-00
59. సకలదేవతాఅష్టోత్తరాలు(పెద్దది)-(180అష్టోత్తరశతనామావకులతో)	99-00
60. సకలదేవతా అష్టోత్తరశతనామావకులు (కేస్బైండింగ్)	216-00
61. సకలదేవతా సహస్రనామములు	99-00
62. ఆధ్యాత్మిక సూక్తి నిధి	99-00
63. బ్రాహ్మణులు గోత్రాలు,ప్రవరలు	99-00
64. సర్వదేవతాస్వరూపుడు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు	99-00
65. శ్రీ లక్ష్మీసన్నిధి	99-00
66. శ్రీలక్ష్మీ గణపతి హోమకల్పం	99-00
67. మార్నల్ ఆర్ట్స్ (కరాటే,కుంగ్ ఫూనేర్చుకోండి)	99-00
68. మ్యాజిక్ గైడ్	99-00
69. చదరంగం	99-00
70. పంచముఖ హనుమత్ వైభవం	63-00
71. గరుడపురాణం	40-00
72. మాఘపురాణం	36-00
73. శివపురాణం	36-00
74. వైశాఖపురాణం	36-00
75. కార్తీక పురాణం	36-00
76. కార్తీక పురాణం (చిన్నది)	25-00
77. సర్వకార్యసిద్ధికి రామాయణపారాయణ	63-00
78. పెద్దబాలశిక్ష	50-00
79. గాయత్రీ మహిమ	36-00
80. వృక్షదేవతలు	63-00
81. యాజుష స్కార్త సంస్కార చంద్రిక	200-00
82. సనాతనవైదిక బ్రాహ్మణస్మార్తాగమకల్పమ్	150-00
83. చతుర్వేదములు	120-00
84. నవగ్రహారాధన	120-00
85. తాళపత్ర సమాహార గోపురం	120-00
86. మనుధర్మ శాస్త్రం (వచనంలో...) (కేస్బైండు)	250-00

87. మానవధర్మములు		120-00
88. వేదమంత్ర సంహిత		120-00
89. సహస్రలింగార్చన		120-00
90. శ్రీ శివగీత		120-00
91. ద్వాదశఉపనిషత్తులు		120-00
92. పురాణపండవారి సౌందర్యలహరి	(కేస్ బైండింగ్)	250-00
(శ్లోకతాత్పర్యసహిత విపులవ్యాఖ్యతో)	సాదా	120-00
93. బృహత్ శివ స్తోత్ర రత్నాకరము		200-00
94. బృహత్ దేవీ స్తోత్రరత్నాకరము		200-00
95. బృహత్ విష్ణు స్తోత్రరత్నాకరము		200-00
96. కేదారనాథ్ బదరీనాథ్ యాత్రాగైడు		63-00
97. దక్షిణావృత శంఖములు		63-00
98. 108 దివ్యదేశాల విష్ణుక్షేత్రదర్శని		36-00
99. ధర్మసింధువు(కేస్ బైండింగ్)		270-00
100. భారతీయ శైవక్షేత్రయాత్రాదర్శిని		99-00
101. చిలుకూరి బాలాజీచరిత్ర		36-00
102. భగవత్ స్తుతి		63-00
103. సూర్యోపాసన		36-00
104. కాశీఖండం		250-00
105. దేవీభాగవతం		360-00
106. శ్రీ ఆంజనేయం		216-00
107. ధర్మసందేహాలు		216-00
108. ఆధ్యాత్మిక దైవిక వస్తువులు		250-00
109. రామాయణం		600-00
110. పోతన భాగవతం		900-00
111. శివమంత్రములు		63-00

8. వైద్య గ్రంథాలు

1. ఆహారం ఆరోగ్యం	36-00
2. మూలికావైద్య చిట్కాలు	36-00
3. ఆయుర్వేద వైద్య చిట్కాలు	30-00
4. గృహవైద్య రహస్యాలు	36-00
5. గృహవైద్యసారం	36-00
6. హోమియోవైద్యం (ద్వాదశలవణచికిత్స)	63-00
7. ప్రకృతివైద్యం	36-00
8. ఆహారం-వైద్యం	99-00

9. సంపూర్ణ ఆయుర్వేద-చిట్కా వైద్యం	99-00
10. ఆయుర్వేదమ్	36-00
11. ఆయుర్వేద మూలికావైద్యబీపిక	99-00
12. దుంపకూరలు, ఆకుకూరలు, కాయగూరలు (వాడకం - ఉపయోగాలు)	99-00
13. ఏకమూలికావైద్యం	99-00
14. అష్టాంగ హృదయం (4భాగాలు)	1200-00
15. రహస్యసిద్ధయోగవైద్యసారమ్	99-00
16. ప్రాథమిక హోమియోవైద్యం	99-00
17. ఒబెసిటీ	99-00
18. హెల్త్గెడ్	99-00
19. ఆయుర్వేదం-జీవనవేదం	99-00
20. ఫుడ్థెరపి	63-00
21. న్యూచురల్థెరపి	99-00
22. సంపూర్ణఆరోగ్యానికి 20ని॥	63-00
23. కీళ్ళనొప్పులు మీ సమస్యలైతే...	99-00
24. యోగామంత్ర	63-00
25. యోగా మండే టు సండే	63-00
26. హెర్బల్ మెడిసిన్-హెల్త్టుడే	99-00
27. హెల్త్ఫైల్	108-00
28. వస్తుగుణపాఠం	250-00
29. రసాయన వాజీకరణ తంత్రం	150-00
30. వస్తుగుణ మకరందం	400-00
31. నాటువైద్యం -(కేస్బైండ్)	360-00
32. నాటువైద్యం (చిన్నది)	99-00
33. ప్రాణాయామము-యోగ	63-00

9. అయ్యప్ప - భవానీ రకాలు

1. శ్రీ అయ్యప్ప లీలామృతం	30-00
2. శ్రీ అయ్యప్ప భజనపాటలు	63-00
3. శ్రీ అయ్యప్ప పూజాకల్పం	20-00
4. శ్రీ అయ్యప్ప భక్తి గీతాలు	20-00
5. హారతిగైకొనుమా	40-00
6. శ్రీ అయ్యప్ప దీక్ష F	10-00
7. శ్రీ అయ్యప్ప భజనమాల F	10-00
8. శ్రీ అయ్యప్ప నిత్యపూజ P	10-00

9. శ్రీ అయ్యప్ప నిత్యనియమావళి P	10-00
10. భవానీదీక్ష (శ్రీ భవానీ లీలామృతం)	36-00
11. దేవీలీలామృతం	99-00
12. శ్రీ దేవీ పూజాకల్పం	20-00
13. దేవీ భక్తిగీతాలు	20-00
14. భవానీదీక్ష P	10-00
15. దేవీ భక్తిమాల F	10-00
16. శ్రీ అయ్యప్ప భజనావళి	120-00
17. అయ్యప్పపూజావిధి (జేసుదాసుసాంగ్స్ తో)	24-00

10. భజనలు - కీర్తనలు

1. అన్నమయ్య కీర్తనలు	20-00
2. శ్రీరామదాసు కీర్తనలు	20-00
3. సర్వదేవతా మంగళహారతులు	20-00
4. వసుంధర మంగళ హారతులు	25-00
5. సౌభాగ్య దేవతా మంగళహారతులు	36-00
6. సర్వదేవతా భజనలు	36-00
7. చిట్టి పొట్టి పాటలు	10-00
8. జాతీయ గీతాలు	10-00
9. దేశభక్తి గీతాలు	36-00
10. పండుగలు-పుణ్యక్షేత్రాలు భక్తిగీతాలు	36-00
11. గొబ్బిళ్ళపాటలు, లాలిపాటలు, కోలాటపాటలు	36-00
12. అన్నమయ్య సంకీర్తనలు	99-00
13. పెళ్ళిపాటలు-స్త్రీలపాటలు	36-00
14. భక్తానంద భజనకీర్తనలు(ఓల్డ్ సినిస్ట్రల్)	36-00
15. సర్వదేవతాభక్తిమణిమాల	36-00
16. బతుకమ్మ ఉయ్యాల పాటలు	36-00
17. అన్నమయ్య సంకీర్తనావిధి(1000కీర్తనలు)	270-00

11. హిట్స్ సాంగ్స్

1. ఘంటసాల భక్తిగీతాలు-భగవద్గీత	36-00
2. ఎస్.పి.బాలు భక్తిగీతాలు	36-00
3. ఘంటసాల సుమధురగీతాలు	99-00
4. పి. సుశీల సుమధురగీతాలు	99-00

5. ఎస్.పి. బాలు సుమధురగీతాలు	99-00
6. ఎస్.జానకి సుమధురగీతాలు	99-00
7. వేటూరి సుందరరామమూర్తిహిట్స్	99-00
8. సర్వదేవతా సినీభక్తిగీతాలు	99-00

12. స్త్రీలకు ఉపయుక్త పుస్తకములు

1. శ్రీకాంతామణి వంటలు (నెజ్)	63-00
2. శ్రీకాంతామణి వంటలు (నాన్ వెజ్)	63-00
3. శాకాహార వంటలు	30-00
4. మాంసాహారవంటలు	30-00
5. చిట్టిచిట్కాలు	30-00
6. అందానికి చిట్కాలు	30-00
7. పిల్లల పేర్లు (పెద్దది)	30-00
8. పిల్లల పేర్లు (చిన్నది)	10-00
9. లేటెస్ట్ ఎంబ్రాయిడరీ శాలీబోర్డర్స్	36-00
10. లేటెస్ట్ ఎంబ్రాయిడరీ డిజైన్స్	36-00
11. చిన్నారులకు చిరుతిళ్ళు	30-00
12. పసందైన ఫాస్ట్ ఫుడ్ వంటలు	30-00
13. పలావ్లు, ఫ్రైడ్ రైస్లు, వెరైటీరైస్లు	30-00
14. వేపుళ్ళు-ఇగుర్లు	30-00
15. బ్రేక్ ఫాస్ట్ వంటలు	30-00
16. పండుగలలో చేసుకొనే పిండివంటలు	30-00
17. మైక్రోవేవ్ వంటలు	99-00
18. సర్వదేవతాభక్తిమాల	36-00
19. పిల్లలపేర్లు (బాబు)	36-00
20. పిల్లలపేర్లు (పాప)	36-00
21. మోడ్రన్ మెహంది (గోరింటాకు డిజైన్స్)	36-00
22. మోడ్రన్ పిల్లలపేర్లు	99-00
23. నోరాలించే నాన్ వెజ్ వంటలు	99-00
24. మోడ్రన్ టైలరింగ్ (లేడీస్ & జంట్స్)	99-00

వివిధ రకాలు

ఎందరో మహానుభావులు	270-00
యోగాసనాలు	36-00
సూర్యనమస్కారములు	36-00
పొడుపు కథలు (చిన్నవి)	10-00

హిందీ-తెలుగు-స్వబోధిని	20-00
ఇంగ్లీషు-తెలుగు-స్వబోధిని	20-00
జనరల్ నాలెడ్జ్	20-00
నూరు ఎక్కాలు	10-00
1-100 టేబుల్ బుక్	10-00
1-100 టేబుల్ బుక్ (క్రాస్ సైజు)	4-50
శ్రీరామకోటి	27-00
శ్రీశివకోటి	27-00
మేజిక్	30-00
అంకెలతో గారడీ	30-00
హృదయస్పందన (కవితలు)	30-00
వాత్యయన కామసూత్రాలు	36-00
ఎ.పి.టూలిస్ట్ గైడు	36-00
ఇంద్రజాల రహస్యాలు	30-00
మహేంద్రజాల రహస్యాలు	30-00
శరీరభాష (బాడీ లాంగ్వేజ్)	99-00
క్రియా యోగం	36-00
ఆనందంగా జీవిద్దాం	99-00
హరిశ్చంద్ర నాటకం	50-00
వాత్యయన కామసూత్రాలు	99-00
పంచసాయకం	99-00
రతిరహస్యాలు	99-00
అనంగరంగం (కంభంపాటి స్వయంప్రకాష్)	99-00
శృంగారకేళి (కంభంపాటి స్వయంప్రకాష్)	99-00
గాయత్రీవిజ్ఞాన్	99-00
చింతామణి (నాటకం)	50-00
బాలనాగమ్మ	50-00
కాళహస్తి స్త్రీల వ్రతకథలు	36-00
కాళహస్తి రామాంజనేయ యుద్ధం(బదిరెడ్డి)	50-00
కాళహస్తి గోవింద నామాల భగవద్గీత	36-00
కాళహస్తి గృహవాస్తు చింతామణి	99-00
కాళహస్తి గృహవాస్తు మర్కాలు (భైండు)	63-00
రామరాయవాస్తుశాస్త్రం(ముద్దగడరామరావు)	90-00
ఎం.ఎస్.ఆర్. హనుమాన్ చాలీసా	10-00
ఎం.ఎస్.ఆర్. సుందరకాండ	80-00
బ్రహ్మాంగారిజీవితచరిత్ర (జవంగుల)	125-00
శ్రీ ఆదిశంకరాచార్య దివ్యచరితామృతం	40-00

కాశీరామేశ్వర మజలీ కథలు	63-00
శ్రీలలితాసహస్రనామము(భాస్కరభాష్యం)	600-00
ప్రకృతిసిద్ధాంతములు-వేదవిజ్ఞానము-ఫలితజాతక సూత్రములు	595-00
ముదుండి విశ్వనాథరాజుగారి గ్రంథములు	
విశ్వకర్మ ప్రకాశము	80-00
ప్రాచీనవాస్తుశాస్త్రాలు-ఆధునికవాస్తుపరిశీలన	250-00
నారద సంహిత	150-00
వాస్తురాజవల్లభము-మూలానువాదము	60-00
మయమతము - వచనము	80-00
బృహత్సంహిత - వచనము	160-00
వాస్తువిజ్ఞానజ్యోతి
పురోహిత దర్శని (గోరసవీరభద్రాచార్య)
విశ్వకర్మవాస్తువిద్యారహస్యములు
వాస్తు విజ్ఞాన చంద్రిక
మహాదశా పారిజాతం
వాస్తు నారాయణీయం	120-00
యోగావళీఖండం	120-00
ముహూర్తసింధువు	150-00
సర్వార్థచంద్రిక (4భాగాలు)	1208-00
మీరే న్యూమరాలజిస్ట్ (డావూడ్)	370-00
నిర్ణయసింధు (2భాగాలు)	590-00
సాయి...	45-00
శ్రీ దుర్గానందలహరి	200-00
ఆరతిసాయిబాబా	11-00
ప్రతిష్ఠకల్పః(సాగీ నరసింహమూర్తి)	500-00
తాజుద్దీన్ బాబా సచ్చరిత్ర	100-00

సుమారు 100 సం॥రాలునాటి ప్రాచీన ప్రతులు తిరిగి

ఈ క్రింది గ్రంథములు ప్రచురించబడినవి.

శ్రీరామ మంత్రానుష్ఠానము	300-00
శ్రీరామనవరాత్రోత్సవకల్పః	300-00
సీతారామ కథా సుధ అయోధ్యకాండ	200-00
సీతారామ కథా సుధ బాలకాండ	150-00
అరణ్యకాండ	100-00
శ్రాద్ధము ఎందుకు పెట్టాలి ? షోడశ సంస్కారములు	200-00
స్కార్త కాపర్ణి కాలికలు	200-00
నవుంసక సంజీవనము, వైద్య శిరోమణి	200-00
విషవైద్య చింతామణి	200-00

హేమాబ్ర సూరిణా ప్రాయశ్చిత్తాధ్యాయః	300-00
సర్వమూలికా గుణరత్నాకరం	300-00
ఆపస్థంబీయ ధర్మసూత్రాలు	300-00
సర్వశాంతి దర్పణం - అపర ప్రయోగ దర్పణం	200-00
గణకరంజని	200-00
సంతాన దీపిక	200-00
తిథినిర్ణయ కాణ్డః	250-00
ముహూర్త దర్పణం	200-00
జ్యోతిష శాస్త్ర రత్నము (శ్రీవతిజాతక పద్ధతి)	250-00
లఘుతాచకము	200-00
శ్రీ వైఖనస పైతృమేదిక ప్రయోగః	300-00
స్మృతి రత్నాకరము (ధర్మశాస్త్రం)	400-00
జాతకామృతతసారం	300-00
జాతక బోధిని	300-00
సంగీత విద్యాదర్పణం	300-00
సంగీత సర్వార్థసారసంగ్రహం	300-00
ముహూర్త మార్తాండం(టీకతాత్పర్యం)	450-00
జాతకరహస్యం	200-00
రాజమార్తాండం	200-00
ఆయుర్దాయదీపిక	200-00
వైద్యామృతం	200-00
అనుపానమంజరీ	200-00
నవగ్రహశాంతి విధానం-ఉదకశాంతి విధిః	200-00
చికిత్సరత్నము	200-00
స్వరచింతామణి	200-00
ద్వాదశలోహ భస్మవిధానం	200-00
దైవజ్ఞయశో విభూషణం	200-00
అనుపాన రత్నకరము	200-00
కాలామృతము	250-00
దైవజ్ఞకర్ణామృతము	300-00
రసేంద్ర చింతామణి	300-00
రసరత్న సముచ్చయం	300-00
వస్తుగుణరత్నాకరము	300-00
హోరానుభవదర్పణము	360-00
విశ్వకర్మ ప్రకాశిక వాస్తుశాస్త్రము	250-00
స్త్రీజన కల్పవల్లి	450-00
సంగీత సర్వార్థ సంగ్రహం	300-00
సంగీత సుధాసంగ్రహము	250-00
అర్క ప్రకాశము	200-00
సంగీత మార్తాండము	200-00
సంగీత ప్రథమబోధిని	200-00

వైద్యకల్పతరువు	200-00
రసప్రదీపిక	250-00
గణకానందము	250-00
శ్రీ లలితాసహస్రనామావళిః-వివరణాత్మక భావంతో	200-00
నవచండి వేదోక్త శ్రీ దేవీ పూజాకల్పం	200-00
శ్రీ గాయత్రీ అనుష్ఠాన తత్వప్రకాశిక	360-00
సంగీతమార్తాండము	250-00
సారావళి	360-00
భేషజకల్పము	200-00
గురుశిష్య ఆయుర్వేద వైద్యచింతామణి	360-00
జాతకమణి	200-00
సర్వశకున ప్రకాశిక	200-00
యాజుష ప్రయోగ చంద్రిక	250-00
శిక్షావల్లీ-ఆనందవల్లీ-భృగువల్లీ	300-00
వసంతరాజ శకునము	250-00
తోట్టి వైద్యం	450-00
జ్యోతిష సిద్ధాంత సంగ్రహము (పంచాంగ గణితం)	300-00
సహస్ర యోగప్రకాశిక	300-00
శ్రీవిద్యారహస్యం	290-00
మహర్షుల చరిత్ర 1,3 300+300	
వేంకట సోమయాజీయం అను ధర్మశాస్త్రకాండము	250-00
శ్రీఆంజనేయం	216-00
రాశితుల్యవత్సర ఫలితం	200-00
నాడి జ్యోతిష విశ్లేషణ	400-00
రహస్యకుక్కుటశస్త్రం	300-00
స్త్రీ ధర్మరత్న బాండాగారము	200-00
శైవోత్సవరత్నాకరం	300-00
యాజుషప్రయోగ చింతామణి	300-00
సుస్వర ఋగ్వేద ప్రయోగదర్శిని	300-00
ఆయుర్వేద వైద్య సంగ్రహం	300-00
వశిష్ట సంహిత	360-00
హోమియోపతి గృహవైద్యం	200-00
వ్రతచూడామణి	300-00
వైశ్యధర్మప్రకాశిక	300-00
ఆలయ నిత్యార్చన పద్ధతి	200-00
స్మృతిముక్తాఫలం	300-00
ఆపస్తంబయల్లాజీయమ్	300-00
జ్యోతిషశాస్త్రసంగ్రహము	200-00
కర్మవిపాకాఖ్యాయం	360-00
ముహూర్త రత్నావళి	250-00
సుదివిలోచనం	300-00
ఉత్తర కాలామృతం	200-00
సర్వవిషయ సర్వస్వసంగ్రహం	200-00

అరుదైన పాత పంచాంగములు, వ్రతకథలు,
 పురాణములు, ఆరాధన గ్రంథములు,
 సుప్రభాతములు, మహోత్సవములు, సహస్రనామములు,
 పూజావిధానములు, స్తోత్రాలు, ప్రామాణిక గ్రంథములు,
 కథలు, జ్యోతిష, వాస్తు, వైద్య, మంత్రశాస్త్రాది ఆధ్యాత్మిక
 గ్రంథములకు

మోహన్ పబ్లికేషన్స్

ఆధ్యాత్మిక గ్రంథనిలయం

కోటగుమ్మం, అజంతా హోటల్ ఎదుట,
 రాజమహేంద్రవరం.

www.mohanpublications.com

From : ☎ : 0883-246 25 65

MOHAN PUBLICATIONS

Fort Gate, Opp : Ajanta Hotel
 Rajahmundry-533 101 (a.p.)

ఉచిత Pdf బుక్స్ కై :- www.granthanidhi.blogspot.in

ఆధ్యాత్మిక, జ్యోతిష, వాస్తు, ఆయుర్వేద,
 మంత్రశాస్త్రాది అనేక విషయాలు
 తెలుసుకొండి... ఫేస్ బుక్
MOHAN PUBLICATIONS
 పేజ్ లైక్ చేయండి.

మా ఇ-బుక్స్ కినిగె డ్యారా కానుకగాలు
 చేసుకొనే వచ్చును.

మా ఇ-బుక్స్ డైలీహంట్ డ్యారా
 అత్యధిక డిస్కంట్ ఆఫర్ లతో లభించును.